

ANTECKNINGAR

OM

FÖRSAMLINGARNE

I

KEMI-LAPPMARK

AF

AND. JOH. SJÖGREN.

19.

HELSINGFORS.

TRYCKT HOS J. SIMELII ENKA,

1828.

TECHNICAL

OF

TECHNICAL

1

TECHNICAL

AT

AND JOHN BLOOM

TECHNICAL

TECHNICAL

1888

F Ö R O R D.

En början till de anteckningar, hvilka härmedelst öfverlemnas åt den benägne Läsaren, var redan gjord i Sodankylä för snart ett år tillbaka. Fortsättningen blef förbehållen framdeles inträffande ledigare stunder. Då en i sistlidne Maji månad med Guds hjälp lyckligen öfverstånden svår sjukdom tvingade mig, att, ända till mitt fullkomliga tillfrisknande, en längre tid härstädes qvarstanna, så företog jag åter mina tills vidare ad acta

IV

lagda strödda samlingar, hvilka i annat fall säkert länge hade förblifvit in statu quo. Visserligen skulle äfven detta lilla arbete i mångt och mycket fått ett annat, mera fulländadt skick, om jag kunnat utarbete det med flere och bättre hjälpredor, än som nu varit möjligt, under en resa, der jag var inskränkt hufvudsakligen till mina egna papper och under äldre studier till minnes gjorda excerpter. Om Kemi Lappmark har jag ej varit i tillfälle att läsa andra nyare beskrifningar än Deutsch's öfver de nedre orterna. Att jag i åtskilligt begagnat honom, der jag ej hade att säga något nytt, eller anledning att ändra, torde ej böra räknas mig till fel. Wahlenbergs berömda topographie har

jag alldrig sett; blott hans Flora Lapponica fann jag i Utsjoki. Om jag under så beskaffade omständigheter ej gjort bättre, att låta mina samlingar än längre ligga, tills jag i framtiden kunnat af dem göra ett bättre bruk? torde man fråga. Jag har äfven framför alla andra sjelf gjort mig denna fråga; men 1) ansåg jag mig vara allmänheten skyldig åtminstone något prof af min redliga vilja, och 2) var jag utur stånd, att under mitt convalescent-tillstånd sysselsätta mig med mera ansträngande studier.

Hvad den af mig följda Lappska orthographien beträffar, så har jag hållit mig till den Lindahl-Öhrlingska, såsom af alla den

lämpligaste och enklaste. Emellertid har jag efter Finskans analogi bortkastat *å* och i dess ställe alltid betjent mig af *o*, helst jag observerat, att *u* i Lappskan, likasom i Finskan, har ett ljud, som kommer nära det Svenska *o* i ordet *god*. Inconsequensen att på flere sätt beteckna ett ljud har jag också sökt undvika, och derföre bör öfverallt i denna skrift (äfven i slutet af orden) *sj* uttalas såsom det Ryska ш (Tyska *sch*) och *tj* såsom det Ryska ч (Tyska *tsch*). Också på Finska ord i Ryska Kareliskan är samma rättskrifnings-system användt.

Archangelsk, d. $\frac{16}{28}$ Aug. 1826.

A. J. SJÖGREN.

ANTECKNINGAR om FÖR-
SAMLINGARNE i KE-
MI LAPPMARK.

Utan att tala om ån äldre tider, är det ett allmänt bekant och af tillräckliga bevis bestyrkt factum, att *Lapparne* emot slutet af 13:de århundradet och ån sednare innehaft de då ånnu obebodda skogiga delarne af det medlersta Finland, hvarifrån de blifvit fördrifne af de såkallade *Birkarlarne*, hvilka af den på förstnämnde tid regerande Svenske Konungen *Magnus Ladulås* erhöillo ett formeligt privilegium, att emot en ganska inskränkt tribut till kronan, så vidt de förmådde, underkufva *Lapparne* och göra dem sig skattskyldige; — ett privilegium som de med våld och list ganska skickligt till sin fördel begagnade, antingen de då, såsom *Porthan* antager ¹⁾, utgått ifrån den Östra, eller ifrån den motsatta kusten af *Bottniska hafsviken*. Dervid kommo dem åtskilliga an-

dra sammantråffande omständigheter till hjälp, hvilka de lika skickligt medelst sin inverkan och ledning torde vetat att till sin fördel begagna, helst samma omständigheter voro af den beskaffenhet, att de, om ock inga Birkarlar någonsin hade funnits, likväl med tiden, ehuru till äfventyrs något långsammare, skulle för Lapparne haft samma förderfliga följder. Med dessa omständigheter mena vi de finska stammarnes utspridande allt längre och längre i landet. På Östra sidan om Bottniska hafsviken hade *Tavasterne* (Ryska krönikornas *Jemer* — af det ursprungliga finska namnet *Hämeh*) ifrån Söder börjat allt mer utbreda sig och möttes af en annan finsk stam *Karelarne* (hvertill äfven *Savolaxarne* hörde) hvilka ifrån den motsatta sidan, men förnämligast ifrån NO. och O., likaledes utbredde sig och togo Lapparnes fordna boplatser i besittning. Olikheten i lefnadssätt hos Finnar och Lappar alstrade, oaktadt den ursprungliga stamförvandtskapen ²), en nödvändig conflict, som så till sågandes vid hvarje steg af Finnarnes utspridande beständigt förnyade sig. Finnarne voro redan jordbrukare; utom sitt nomadiska lefnadssätt kände och idkade Lappen deremot blott jagt och fiske: hvarest de förre framträdde, der måste den sednare lemna rum, och antingen vika undan längre, eller sjelf öfvergå

till det bättre lefnadssättet. Så blefvo äfven de medlersta delarne af Finland ifrån slutet af 14:de århundradet efterhand genom Tavastlänningar, Savolaxare och Karelare odlade och med beständigt bosatte invånare befolkade. — Men redan långt dessförinnan hade en gren af den mäktiga Karelska stammen söndersprängt den Lappska, ifrån O. framträngt genom dess område ända till Bottniska viken och till och med väster om densamma ³⁾ och befann sig der redan ifrån 9:de århundradet, dels i vänliga, dels i fiendtliga förhållanden till sina sydliga grannar *Kvenerne*, hvilka då hade sina bosäten emellan Sverige och Lappland uti det Svenska Norrland, såsom *Eigils-sagan* ⁴⁾ uttryckligen bevittnar igenom denna bestämning af Kvenlands läge: "en austr, fra Naundal er Jamtaland, ok på Helsingialand, ok på *Kvenland*, på *Finnland* (det vill säga efter den tidens sätt att tala Lappland), på *Kirjaland*." Sednare undanträngdes, af de på västra sidan om Bottniska viken ifrån S. och V. sig alltmer utbredande Svenske och Norrske Nybyggare, så väl *Kvener* som *Karelare* till Österbotten, hvarest de förres namn än bibehöll sig åtminstone uti de finska namnen *Kainunmaa* och *Kainulaiset* ⁵⁾. Det är väl ganska troligt, såsom *Rask* antager ⁶⁾, att *Karelarne* på denna tid af *Kvenerne* än vidare tillbaka-

trängdes åt SO. till den tragt af Finland, som alltsedan utgjort deras hufvudsäte, och derföre äfven burit namnet *Karelen*; men lika så troligt är ock å andra sidan, att en del *Karelare*, till och med vid sjelfva hafsviken, qvarstannade uti sina fordna egna bostäder och der efterhand — dock med mer eller mindre bibehållande af sitt fordna lynne *) — sammansmälte till ett folk med *Kvenerne*, och således bidrogo att kilda sednare tiders vanligen så kallade *Österbottningar*. Ännu omkring 1350 fann Upsala Erkebiskopen *Hemming* *Karelare* boende i *Uloaa*, *Kim* och *Sim* och döpte några af dem jemte åtskilliga *Lappar* nära *Torneå* †). — Hvad här talas om döpande, torde förmodligen varit ett omdöpande. Åtminstone finnas äfven uti de öfre nejderne ibland andra minnen af *Ryska Karelare* ‡) åtskilliga ortsnamn, hvilka tydligen leda sitt ursprung ifrån Grekiska trosförvandter. I bland de betydligare höjder, hvilka bilda den bergskedja, som man ungefär en mil ofvanom *Kemiträsk*-kyrka, närmast den breda, skogiga strandplatån ser framstryka först i parallel rigtning med *Kemi* vattudrag och sedan vända sig öfver *Näätävaara* åt NW. mot den längst bort framstående spetsen af *Pihätunturi* äro tvänne, hvilka bära namnen *Outivaara* och *Outitunturi*. Långre fram kallas en af de 4 forssarne, hvilka befinna

sig i den, genom *Sodankülå* församling löpande och med *Kemi* elf äfven inom den sammas område sig förenande, *Kittinen*, emellan byarne *Kairavuopaja* och *Hieta-suvanto*, *Nikitankoski* och uti ett gammalt råbref emellan *Sodankülå* och *Kittilå* af år 1602 (hvaraf Originalet förvaras uti Pastorats-Archivet i *Sodankülå* bland en samling af "Documenter angående *Sodankülå* församlings rättigheter och skyldigheter" in folio ¹⁰) förekommer ibland andra ortsnamn en *Basilijasälke*. Ville man ock förklara de första 2 ortsnamnen, ej af *Outi* l. *Oudi*, det Karelska uttalet af Ryska qvinnonamnet *Audotia* utan ifrån det Lappska ordet *Auti* eller efter ett annat uttal *Outi* (inför framför), så att betydelsen blefve det framstående berget, så härstamma dock de återstående namnen tydligen och allenast ifrån Grekisk-Ryska trosförvandter, ibland hvilka *Nikita* och *Wassilij* äro lika vanliga dopnamn för karlar, som *Audotia* (*Outi* l. *Oudi*) är det för qvinspersoner.

Hvad vi hittills om Finska stammars förhållande till Lappar antydt, bekräftas ytterligare äfven derigenom, att desse ån uti denna dag beteckna sina fordna fiender med namnen *Tjudeh* och *Karjeleh* ¹¹). Det förra namnet öfversätter *Lindahl* på anförde

ställe med fiende, *hostis*; men hans öfversättning är så mycket mindre riktig, som Lappskan har ett eget ord för fiende, nemligen *vassjolatj*, som äfven etymologice alldeles svarar emot det finska *viholainen* eller *vihollinen* ¹²). Den egentliga betydelsen af *Tjud* har jag varit nog lycklig att i-
genfinna uti en egen Lappska munart, som jag icke ens sett nämnas hos någon af dem, hvilka hittills skrivit om Lappskan, men som icke destomindre, dels genom en hop egna uttryck, dels ock genom sitt särdeles snabba uttal, i den man skiljer sig ifrån de närmast tillgränsande, att den icke utan någon öfning af sjelfva de andra Lapparne lätteligen förstås, och derföre äfven redan hos dem med skäl betraktas såsom en egen dialekt. Denna brukas af Lapparne uti *E-nari* eller såsom orten på stället kallas *A-nara*. Uti densamma dialekten svarar *Tjud*, såsom jag, efter båda språkens inbördes förhållande till hvarandra uti ljud och bokstäfver, förmodat ¹³), emot det finska ordet *Sota* (krig), äfvensom de med *Tjudeh* mena Krigsfolk eller egenteligen ströfpartier, hvartill den hos dem äfven så väl som hos deras grannar *Utsjoki*-Lapparne af gammalt ån gångse traditionen förträffligen passar, att sådane ströfpartier (*Tjudeh*) i fordna tider ifrån söder och ifrån ryska sidan längs floderna (landets naturliga vägar)

esomoftast trängt sig hit upp, samt härjat
 och plundrat öfverallt der de framforo. Ja
 på något afstånd norr om *Enari* Kyrka fins
 till och med än i denna dag ett högt berg
Tjudewaare, efter traditionen så kalladt af
 den orsak, att sådane *Tjudeh* fordomdags
 der skola uppehållit sig och derifrån bespe-
 jat det omkringliggande landet. — Den ur-
 sprungliga bemärkelsen af *Tjude*, gemen-
 ligen nyttjadt blott i Pl. *Tjudeh*, blefve då
 krigare, och dermed vore tillika icke al-
 lenast den så mycket omtvistade betydelsen
 af Ryska Krónikornas Чудь (såsom ett all-
 månt namn för Finska folkslag öfverhufvud)
 ändteligen utredd, utan ock kunde den isyn-
 nerhet af nyare lärde, såsom *Arndt* och
Rask, yrkade meningen, "att med den öf-
 ver hela Norra Ryssland vidt utspridda, un-
 der namn af *Tschuder* bekanta, folkstammen
 vore samma folk att förstås, som Greker
 och Romare lika allmänt och i samma geo-
 graphiska mening kallade *Scyther*;" anses
 vinna ny vikt och en oförväntad bekräftelse.
 Åtminstone är det obestrideligt, att Ryska
 Krónikornas Чудь äro ett folk med Lap-
 parnes *Tjudeh*. Både det likaljudande nam-
 net och öfverensstämmelsen i den mening,
 hvaruti så väl Ryssar som Lappar nyttjat
 detsamma, bevisa det mer än tillräckligen.
 Ty ehuru det visserligen äfven uti Gouver-
 nementerne *Olonets* och *Novgorod* (utom

på gränsen emellan Ingermanland och Estland) gifves ett finskt folk, som ån i denna dag hos Ryssarne bår namnet *Tjuder*, och ehuru vi vete, att åfven desse engång uti Olonetska Gouvernementet varit Lapparnes grannar ¹⁴), hvarifrån desse sistnämnde sannolikt först af samme *Tjuder* undantrångdes och sednare af de ån starkare *Karelarne*, likasom ifrån Finland, aldeles fördrefvos, så äro likvål flera andra historiska facta förhanden, hvilka ej kunna förenas med en så inskränkt uttydning af det Tjudiska namnet, utan tvinga oss att hos Lapparne antaga det alldeles i samma allmänna mening, som det öfverhufvud hade hos Ryssarne i äldre tider, då dermed förstods Finska folkstammar i allmänhet. Så förföljde ju åfven Tavastlänningarne Lapparne, åfvensom sannolikt (att ej tala om ån äldre tider och förhållanden) också *Kvenerne* redan uti deras äldre bostäder i Sverige torde hafva gjort det samma, och likvål omtalas de aldrig under sitt eget namn hos Lapparne, utan inbegripas följlaktligen under det allmänna af *Tjuder*. Icke heller är det å andra sidan troligt, att de egentelige ofvannämnde och ånnu så kallade *Tjuderne* någonsin stråckt sina ströftåg ånda till Lapparnes nuvarande hemvist, utan måste detta förstås om *Ryska Karelarne*, hvilka, förmodligen i början fiendtlige till båda, hade trängt sig

emellan de egentliga *Tjuderne* och *Lapparne* och af alla finska folkstammar således blifvit de sednares farligaste och sista fiender. Deraf förklaras ock, att endast denna finska folkstam uttryckligen benämnas i Lapparnes traditioner såsom *Karjelen* jemte det äldre appellativa namnet *Tjuder*, hvarmed dessutom till och med de förnämnde förvexlas såsom uti den ofvan anförde traditionen hos *Utsjoki* Lapparne. Äfven Karelarne voro ju *Tjuder* i allmänhet och just desse voro de, emot hvilka de äfven ännu i sina sista tillflygtsorter, uti de Norrska och Svenska fjällarne sågo sig tvungne att söka försvara sig och sin egendom.

Uti de, vid Finnars och Svenskars påträngande, sig längre undandragande Lapparnes spår flyttade äfven *Birkarlarne* allt högre och högre uppåt, och redan i *Gustaf* I:s tid finner man dem bosatte omkring den yttersta ändan af *Bottniska* viken. Samme store Konung bekräftade ock i början *Birkarlarnes* privilegier; men då han lärde sig inse det egennyttiga bruk, som de deraf fortforo att göra, så upphäfdde han ändtligen alldeles deras skadliga herravälde öfver Lapparne, och ställde dessa, såsom alla sina undersåtare, endast under de, tillika skyddande, lagarnes lydriad. Så kallade

Lappfogdar förordnades till Lappmarkerne, hvilka skulle indrifva skatten och handhafva rättvisan. För *Birkarlarne* återstod endast den af gammalt brukliga och ån framgent nog indrågtiga handelsförbindelsen med Lapparne, hvraf man på sätt och vis ån i denna dag finner en fortsättning i de årliga marknaderne, till hvilka borgare ifrån sjöstäderna, (till en del möjligtvis afkomlingar af de fordna *Birkarlarne*, och kanske äfven derföre ånnu af gammal vana af Lapparne jemte *Borgal* kallade *Berkar* ¹⁵) uppresa och antingen genom utbytte emot andra varor eller ock mot reda penningar till Lapparne föryttra sina varor ¹⁶).

Att man redan alltifrån den ofvannämnde Konung *Magni Ladulås* tid, då Lapparne kommo under Svenskt herravälde, gjort anstalter att omvända dem till Christendomen, är så mycket mer sannolikt, som de enligt *Högstróms* utsaga ¹⁷) ån i sednare tider tyckas bibehållit åtskilliga catholska ceremonier. Mycket uträttades likväl icke, hvarföre *Damianus a Goes*, uti sin till Påfven *Paulus III* ställda *Deploratio Lappianæ gentis* af den 1 Sept. 1540, skjuter största skulden på meranämnde *Birkarlar*, hvilka "*vetabant eos christianos fieri, ne subditi suavi jugo Christi, aliquid lucelli eorum tyrannidi & rapacitati sub-*

ducant, & aliquid ex vecligalibus decrescat" ¹³). — Först under *Gustaf I* började man skicka till dem Lärare, såsom *Wadstena* munken *Benedictus Petri* o. a. — *Carl IX* lät omkring 1600 uppå egen bekostnad uppbygga kyrkor i alla Lappmarker, hvilka dock i början lydde under de närmast tillgränsande äldre landsförsamlingar. Omkring 1619 lät *Gustaf Adolf* i *Piteå* stad inrätta en skola, som likväl snart derefter flyttades till *Lykselå* i *Umeå-Lappmark*, och hvarest 10 Lappbarn under en af *Kronan* lönt skolmästare njöto fritt uppehälle och undervisning. Sedermera dref *Svenska* regeringen verket med stor ifver: de redan befintliga Kyrkor blefvo under *Christina* afsöndrade ifrån moderförsamlingarne och med egne Präster försedde. Med tiden uppbyggdes nya kyrkor, skolor utvidgades eller anlades nya. Tillika började man öfversätta gudliga böcker på *Lappska*, så att redan i 17:de århundradet tryckta *Lappska A. B. C. böcker*, *Catecheser*, *Psalmböcker* och *Manualer* funnos. En öfversättning af *N. Test.* utaf en infödd *Lapp Rangius*, *Prest* i *Arieplög*, var redan 1710 färdig i *Manuscript*. De mångfaldiga munarterne hindrade emellertid dessa böckers allmänna bruk och bidrogo hos okunnigheten och afunden att här och der hamma och undertrycka det dermed åsyftade gagnet, så

att man, ledsen öfver de många hindren, till och med föll på den orimligheten, att aldeles vilja utrota det Lappska språket och i dess ställe införa antingen Svenskan eller Finskan. — Under Konung *Fredrik I* vidtogos flere mått och steg att hos Lapparne befrämja en sann och uppå undervisning och öfvertygelse grundad christendom. Egna fonder samlades till uppbyggande och underhållande af nya Kyrkor och skolor, åfvensom till lönande af prester och lärare och 1759 förordnade samme Konung en särskild af Universiteternes Kanslerer, Erkebiskopen och några andra Ledamöter bestående så kallad *Direction öfver Ecclesiastik verket i Lappmarkerna*, som existerade ända till år 1801, då dess befattning uppdrogs åt det då inrättade så kallade *Kanslers Gillet*, som hade öfverinseendet öfver hela Uppfostringsverket. — Under *Fredrik I:s* regering och uppå hans bekostnad utkom åfven genom trycket den första Lappska Grammatik, åtföljd af en kort ordbok. Författaren Pastor *Petr. Fjellström* hade en lång tid förestått skolan i *Lykselå* och dervid haft tillfälle att lära sig ortens dialekt, hvarjemte han åfven uti samma afsigt uppå befallning genomreste några andra Lappmarker. Snart derefter utgaf *H. Ganander* år 1743 en annan Grammatik efter de östligare munarterna. Samma år hölls en sam-

mankomst af Presterne ifrån flere Lappmarker för att öfverse åtskilliga till trycket åmnade öfversättningar af andeliga böcker på Lappska. År 1780 utkom ett fullständigt *Lexicon Lapponicum*, utarbetadt af 2 prester *E. Lindahl* och *J. Öhrling*, med en bifogad korrekt Grammatik, och beledsagadt af ett företal utaf den berömdde Linguisten *J. Ihre*, samt tryckt på ofvannämnde Kongl. Dir. öfv. Eccles. V. föranstaltande och bekostnad. — Så mycket vare sagdt om Lapparnes historia i allmänhet under den Svenska regeringen och om densammas oförgångliga förtjenster om denna, för folkslagens historia märkvärdiga, grenens af de vidt utspridda finska folkstammarne upplysning.

Hvad de under Storfurstendömet Finland lydande Lappmarker egentligen angår, så utgöra de den nordligaste delen både deraf och af Uleåborgs Lån, hvartill de i politiskt afseende räknas och inbegripa nu för tiden 4 församlingar, nemligen *Kuusamo*, *Sodankylä* och *Utsjoki* samt det genom freden i Fredrikshamn 1809 likaledes till Ryssland aftrådda, med *Enontekis* Lappmark till en församling förenade, *Muonioniska*. Denna sistnämnde församling kunne vi emellertid här så mycket hellre förbigå, som

den icke heller blifvit någonsin råknad till de såkallade *Kemi-Lappmarker* — det egenteliga föremålet för dessa anteckningar. — Deremot intaga vi så mycket lämpligare *Kemiträsk*, ehuru det icke bår namn af Lappmarks församling, som den 1) ligger emellan de båda församlingarne *Kuusamo* och *Sodankilå* och 2) i sin nordligaste del *Kuolajärvi* ån råknar en verkelig Lappmark. — Den betydliga landsträcka, som dessa ofvannämnda 4 församlingar (*Kuusamo*, *Kemiträsk*, *Sodankilå* och *Utsjoki*) upptaga, ligger ungefär emellan $65\frac{1}{2}^{\circ}$ — 70° och några minuters nordlig bred och 42° — 48° längd, samt begränsas i N. af *Norrige*, i W. likaledes af *Norrige*, *Enontekis* och *Muonioniska* samt en del af *Rovaniemi*, i S. af samma församling, *Pudasjärvi* och det under *Hürünsalmi* lydande Kapellet *Suomussalmi*, i O. af en del utaf *Kemska* och hela *Kolska* kretsen, båda hörande till *Archangelska* Gouvernementet af Ryssland. I politiskt afseende räknas vidare de sydligare församlingarne *Kuusamo* och *Kemiträsk* till *Kemi*, — de öfre *Sodankilå* och *Utsjoki* till *Torneå* domsaga och härad. I ecclesiastikt afseende var *Kemi* Lappmark ifrån de äldsta tider Biskopparne i Åbo underlagdt. För att så mycket verksammare befrämja Lapparnes omvändelse, lät Drott. *Christina* 1648 vid sjöarne *Enari* och *Kemi* uppfö-

ra 2 kyrkor, till hvilka på Biskop *Rothowii* förslag, i egenskap af beständige lärare, uppskickades två infödde Finnar, *Estias Mansveti*, åfven *Bothniensis* kallad, till *Enari* och *Jacob Lapodius* till *Kemitråsk*. Desse blefvo de två förste christne präster i *Kemi-Lappmark*, omfattade sin sak med nit och allvare, underviste Lapparne först i finska språket och uti begagnandet af derpå tryckta religionsböcker, besökte och förhörde dem ofta för att erfara, hvilka framsteg de gjort, nedrefvo deras afgudar, sönderslogo och förbrände deras trolltrummor och andra hedendomens verktyg. Då år 1660 *J. Lapodius* med döden afgick, blef *E. Mansveti* ifrån *Enari* (hvarest, genom hans ifriga bemödanden, invånarne bland alla Lappar då och den nästpåföljande tiden skola haft de bästa christendoms-kunskaper) transporterad till *Kemitråsk* och bestred ensam tjensten uti alla Lappmarker, i det han vintertiden öfverallt reste omkring, hvaremot Lapparne ifrån alla omkringliggande orter om sommaren besökte *Kemitråsk-Kyrka* ¹⁹). Men då han redan blef gammal och för trött att ensam vårda sysslan uti en Landsort, som räkna i längd omkring 70 och i bredd 50 mil, så inrättades år 1675 en egen Lappförsamling i *Kuusamo*, der en viss *Gabr. Tuderus* utnämndes till Pastor, och ifrån sin vistelseort *Torneå*

om vintertiden en gång om året bereste sin vidsträckt församling. Ännu uti hans tid skola Lapparne, i synnerhet uti *Sodankülä*, svåfvat uti ett stort mörker, varit aldeles begifne på afguderi, trolldom och vidskeppelser, så att han knapt kunnat förmå dem att emottaga Herrans nattvard. Genom sin oförtrutna ifver hade han lyckats att förmå dem till omvändelse, och att, ofta med stor fara för sin egen person, afskaffa och förstöra deras spåtrummor och andra vantrons redskap ^{2.º}). Men då han icke beständigt var bosatt i Lappmarken, kunde icke heller han bringa det så långt, som han hade önskat och efter hans befordring till *Neder-Torneå* skall det gått nog trögt med Christendomens fortplantande, helst en del af hans efterträdare, ehuru de numera voro försedde med ordentlig prestgård i *Kuusamo*, efter Lapparnes utsaga, skola varit temligen försumlige, icke heller alltid sjelfve utmärkt sig genom ordentligt lefverne. Om Mag. *Zach. Forbus*, som år 1718 emottagit *Kuusamo* Pastorat, heter det deremot uti en handskrifven och uti Pastorats-Archivet i *Sodankülä* förvarad, d. 25 Apr. 1751, till följe af Bisk. *Brovallii* i dess Visitations-Protocoll af samma år §. 3 yttrade önskan, af dåvarande Kyrkoherden *Henr. Wegelius* författad *Berrättelse* om *Sodankülä* församlings

ursprung, öden, tillstånd och vilkor (hvilken vi jemte en dylik, redan uti Erkebiskop *Tengströms* nämnde arbete i utdrag meddelad, berättelse öfver Kemiträsk, af *Nils Fellman*, d. 3 Junii samma år, vid denna uppsats, utom andra underättelser, begagnat) "att han i samråd med sin fader, prosten i Kemi, Mag. *Lars Forbus* och sine trogne medbröder i officio med ny ifver och allvar begynt arbeta på Lapparnes förbättring, med hvilket berömliga stråfvande också de efterföljande presterne sedermera skola fortfarit." Detta bekräftas äfven tillräckligen, ej allenast af ofvannämnde *Fellmans* och *Wegeli* berättelser ²¹), äfvensom af den Tabell öfver Christendomens förkofran och hvars och ens begående af nattvarden, som den förstnämnde intagit uti sin till Domkapitlet ingifne berättelse, öfver sin församling, af d. 21 Jan. 1753 ²²), utan ock af det intygande, som förekommer uti samtida Proste-Visitations-Protokoller. Det heter nemligen år 1743: "menigheten i *Sodankülå* befanns hafva gjort så berömliga framsteg i deras Christendomskunskap, att Visit. föga trodde någon landsförsamling med dem kunna göra lika, De kunde ej allenast memoriter recitera hela Lutheri lilla Cateches med allt hvad dertill hörer, utan ock förstå det till

ett hårligt nöje. På samma sätt stod det till med den öfriga Lapp-allmogen i *Enare*, *Kuolajärvi* och *Kuusamo*. Jemväl hade dessa Lappar den plågsed, att ej allenast hela byalagen afton och morgon samhälleligen tråda tillsammans att förrätta bönestunder, utan ock, då någon fremmande och resande skall ifrån byalaget, samlas Lapparne omkring den resande, som redan sitter snörd i sin *pulcka*, sjunga någon tjenlig psalm, helst om Englavård och sedan affårda i Herrans namn den resande med många välsignelsers tillönskningar." — Om *Enare* upprepas detsamma 1747 med tillägg: "Då presten icke är närvarande, läser bylags klockaren hvarje söndag *Ericus Erici* och således jemte bön och sång förrättar then allmänna gudstjensten. Märkvärdigt är, at thå these Lappar begå Herrans hel. nattvard, hvilcket skier allenast en resa om året, skier det med sådan devotion, at man tror sig see de första christna i världen."

Hvad nu dessa Lappmarks-församlingars äldre historia vidare vidkommer, så låse vi derom uti redan åberopade Erkebisk. *Tengströms* verk p. 505, att *Mansvetus*, "till fremjande af finska språkets allmännare bruk, och för att tillika befordra det öfver allt ödeliggande landets upp-

ödling, hade åfven förmått åtskillige Bön-
 der ifrån *Ijo* och *Uhleo* Socknar, att sig i
Kemitråsk bosätta och Nybyggen anlägga,
 hvilka Nykomlingar väl Lapparna i början
 ville förfölja och utdrifva, men dem Lands-
 höfdingen i orten vid deras gjorda Nyod-
 lingar skyddade och bibehöll, helst de sig
 åtagit, att till höga Kronan årlig skatt ut-
 göra, hvarföre de ock såsom bönder eller
 hemmansåboer i *Kemi*-sockens jordebok
 upptogos", och att "genom umgånget med
 dem lärde sig ock Lapparna med tiden allt
 bättre att förstå och tala finska, åfvensom
 deras exempel och lefnadssätt samt de mel-
 lan Lappar och Finnar efterhand ingångna
 giftermål mycket bidrogo till de fordna vid-
 skepelsernas utrotande, till införande af en
 allmännare bokläsning och således åfven
 till christendomens utbredande, hvarjemte
 många af Lapparna låto beqvåma sig att
 öfvergifva sin forna nomadiska lefnadsart
 och att bo i hus, hålla boskap och blifva
 åkerbrukare, å de trakter af landet nemli-
 gen, der klimatet och jordmånen medgåf-
 vo slika näringsfång." — Åfven jag ansåg
 i början dessa, utur meranämnde *Fellmans*
 berättelse hämtade, uppgifter till alla delar
 för så mycket mer trovärdiga, som jag all-
 månneligen i *Kemitråsk* hörde dem i all-
 mogens traditioner bekräftas och ån vidare,
 under min resa uppåt *Sodankilå*, längs

Kemitråsk-vattudrag, hörde *Oinas* (hvaraf det andra, 2 mil ofvanom Kemitråsk-kyrka belägna, gästgifveriet äfvensom hela den lilla byafdelningen af 4 gårdar har sitt namn) angifvas såsom en af de äldsta ibland de 7 colonistfamiljer, hvilka från nedre trakterne befolkat Kemitråsk, tills jag uti *Sodankülå* Pastorats-Archiv, ibland samma Documenter angående Sodankülå församlings rättigheter och skyldigheter, af hvilka det äldsta redan blifvit meddelt, fann flere, hvilka ovedersågligen bevisa, att den första tidepunkten för dessa tracters colonisation nedifrån måste betydligt uppflyttas framom *Mansveti* uppträdande i Lappmarken öfverhufvud, och således om ej göra de förtjenster helt och hållet misstänkta, hvilka man äfven i politiskt afseende velat tillägga honom, åtminstone i betydlig mon inskränka desamma. — Utaf Konung Carl IX:s Protectorial²³⁾ för Lapp-allmogen af d. 14 Junii 1602 (hvaraf sjelfva Originallet förvaras ibland öfvannämnde samling N:o 5), kan väl icke slutas vidare, än att Nederbyggare redan börjat åtminstone fiska uti Kemitråsk; men så omtalar deremot ett, af Landshöfdingen *Melcher Werensted* utfärdadt förbud²⁴⁾ af år 1638 (således redan 10 år förrän *Mansvetus* ens kom till *Enari*) uttryckligen "Nederbyggare i Kemitråsk, de der ej al-

lenast fiska utan ock fara i deras (Lapparnas) skogar medh svedie hug-gandhe och brännande," hvarjemte uttrycket "Kemy Bõndher uti Kemitråsk" tyckes antyda, att de förste kolonister voro ifrån *Kemi* socken. Vore det bref af Landshöfdingen *Ernest Creutz* af d. 14 Julii 1632 i behåll, som jemte det ofvan-nämnde Landshöfdinge-förbudet åberopas uti den förra af de 2 (likaledes i Noten ²⁴) meddelta) af Lagmannen *Jacob Hansson NyCarlus*, rörande Kemitråskboernes förhållande till Lapparne, utfärdade domar, så kunde man kanske få gå ännu några år längre tillbaka, men nu måste vi i brist deraf och med afseende å uttrycket *nyligen* uti samma Lagmannens dom, stanna vid år 1638. — Såsom en Hårads-Råttens dom af, år 1672 ²⁵) förmåler, finnes ungefär 25 år derefter en viss *Pål Pelkoinen* till och med hafva utvandrat ifrån Kemitråsk och bosatt sig vida högre inom nuvarande *Sodankilå* sockens område, hvarifrån han enligt samma dom anbefalles att åter med det första bortflytta. Snart finner man dock tonen i afseende å dessa mål i handlingarne alldeles förändrad, och det måste icke heller med *Pelkoises* fördrifvande kommit till någon verkställighet, aldenstund ett utdrag af Sombio Tingsrätts Protokoll af d. 15 Jan. 1691 ²⁶) utvisar, att en *Pål*

Pelkonen (och utom honom äfven en *Nils Bertunen*) då varit boende inom *Sombio* by och af tingsrätten *derunder blifvit bibehållen* tvärtemot, — nu icke mera *Lappar- nes utan, — Kemitråskboernes* besvär öfver deras vistande derstädes, äfvensom några *Original-qvittencer* än finnas i förvar, att *Påhl Pelk.* ifrån och med 1686—1694 till *Kronofogden* i *Lappmarken* betalt den så kallade *Lappskatten*. — Till följe af *Kongl. Maj:ts* i nyssnämnde *Protokoll* åberopade, *Placat* af d. 27 Sept. 1673 hade *Härads-Rätten* redan 1676 utfärdat en dom, dermedelst en annan benämnd *Eric Andersson* jemte sin hustru blefvo skyddade och bibehållne vid ett af dem påbegyndt *Nybygge på Lappska gränsen* ²⁷). — Då nu således redan på denna tiden allt flere nybyggen öfverallt, äfven i de öfre *Lappmarkerne*, började anläggas ²⁸), så uppstodo allt flere *collisioner* och *stridigheter* emellan *Colonisterne* och *Lapparne* och afdömdes än till den ena än till den andra partens fördel, såsom ännu för handen varande handlingar utvisa ²⁹). — Långst bibehöllo och utöfvade *Lapparne* sitt gamla *Privilegium* att få idka fiske uti *Kemitråsk*, som år 1678 blef närmare bestämdt med utsättande af en viss tid derföre ³⁰), och hvarom *Kemitråsk* bönderne ytterligare år 1682 ingingo en särskild, af *Landshöfdingen* stad-

fåst förlikning ³¹). — Intill 1787 tyckas sedan Sodankulå-boerne, efter gammalt, o-
 störde hafva idkat fiske i Kemitråsk. Åt-
 minstone finnas inga handlingar, som skul-
 le bevisa motsatsen; men då besvårade de
 sig hos Landshöfdingen öfver Lånsman *Stö-
 kell* i Kemitråsk och Kyrkoherden *Wege-
 lius*, såsom viljande förhindra dem uti sam-
 ma fiske ^{31*}.)

Sedan Kemitråskboerne vid 1792 års riksdag, igenom Riksdagsfullmäktigen ifrån Kemi hårad, hos Kongl. Maj:t i samma ämne sig ytterligare besvårat öfver *Sodankulå*, *Sombio* och *Kemikylå*-Lappmarks inbyggare, så anbefallte Konungen, genom skrifvelse af d. 24 Julii 1794 till Kammar-Collegium, att en närmare och ordentelig undersökning, i närvaro af Kongl. Maj:ts Befallningshafvande i Uleåborgs- och Västerbottens Lån, med biträde af begge Lånsens ordinarie Landtmätare och Kronobetjening, jemte fullmäktige ifrån angränsande Socknar och Lappmarker i orten, skulle föråttas, och dervid i synnerhet utrönas belågenheten och vidden samt öfriga beskaffenheten af sjöarne i Kemitråsk socken, om i fråga varande Lappar åga erforderliga utvägar att förskaffa sig nödig bärgning, och i hvad mer eller mindre mån de inom Kemitråsk belågna fiskevatn kunna

anses tillräcklige eller öfverflödige för Sock-
 nens inbyggare; åfvensom ock vid samma
 tillfälle borde uppgifvas någon viss rågräns
 emellan Kemitråsk och Sodankülå med fle-
 re Lappmarker, hvilken gräns sedan tillika
 skulle komma att skilja Wåsterbottens och
 Uleåborgs län, samt låtta tillsyn derå, att
 ej någre hemman måtte, för att undan-
 draga sig hemmansskatten och tråda in i
 Lapps-katt, ensidigt lägga sig under Lapp-
 marken. — Sammanträdet ägde rum d. 20
 Julii och följande dagar 1795 å Kemitråsk
 prestegård. Om råsträckningen öfverens-
 kom man ändtligen i godo, att den skulle
 följa följande punkter ifrån V. till Ö. e-
 mellan de båda obestriddiga yttersta ändar-
 ne *Porkavaara* 5 stenaröse, som af gam-
 malt ansetts för en gemensam rå för alla
 omkringliggande socknar och *Nuortentun-
 turi* på Ryska gränsen. Ifrån *Porkavaara*
Tainiojoki bäck, der den faller i *Ounas-
 joki* elf, så *Lendovaara* berg på högsta
 stället, sedan *Hirvasnappi*, *Siikaselkä*,
Karkiakoskenniska uti *Randajoki* bäck,
Påvaara, hvarest Kemitråsk sockens rå
 förmenes vidtaga. Första råmärket åt den
 sidan skulle blifva *Pyhätunduri* på högsta
 stället, hvarigenom *Sontaja* och *Huttu-
 tunduri* blifva på Sodankülå sidan, sedan
 öfre eller NO ändan af *Talviassaari* hol-
 men, som blifver inom Kemitråsk socken

och sist *Nuolivaara* eller *Noulijångå*; hvarifrån rån emellan *Sodankülå* och *Kuolajärvi* vidare skulle komma att ledas öfver *Kultamaalamminvaara*, *Rävavaara*, *Wuotoxenselkä*, *Karasinvaara*, *Wustuxenvannet*, *Näättäkumbu*, *Tavajärvenharju*, *Ulmajavaara*, emellan hvilka begge sistnämnda *Tennio*-elf löper, *Sattovaara*, *Kaitajångå*, *Maltiotunduri*, *Leipåpuremaselkä*, *Härkätunduri* och *Nuortitunduri*. Råsträckningen emellan alla dessa punkter skulle dragas i råt linie utan någon afvikning. Emedlertid skulle, utan afseende på den blifvande råledningen, en och hvar få behålla de marker, som dess hemman eller nybyggen tillhört, om de ock låge utöfver de blifvande socknegränserna, till dess med tiden ett afpassadt utbyte af dem kunde ske. Hvad fiskets idkande i *Kemitrásk* vidkomme, så afstodo *Sodankylåboerne*, med uttryckligt förbehåll, att den projecterade rån blefve gällande, och att *Omasjoki* och *Kemielfvar* efter lag hållas öppna, utan att, hvarken sommar eller vinter, kungsådern med pator eller andra bragder tillstånges, allt vidare anspråk derå, då de vid mögnare öfverläggning funno, att samma fiske på så långt afstånd från hemorten, föga ersätter den dervid åtgående kostnaden och tiden, som med större förmån på jordbruket kunde användas, sedan de re-

dan för längre tid tillbaka blifvit ordentlige Nybyggare och utgåra skatt efter åsatt mantalsberäkning, utan att numera några flyttlappar i socknen finnas, för hvilka detta fiske vore ett oumgångeligt näringsfång, och skulle man å begge sidor framdeles åtnöja sig med de inom egna gränsor belägna fiskevattnen, hvilka åfven för behofvet ansågos vara tillräcklige. — Af åtskilliga gjordes väl protester emot föreningen derföre, att *Pelkola* och *Saunavaara* (hvilka numera vuxit till hela 11 hemman) för evärdeliga tider blefve under Sodankulå, ehuru de enligt gamla jordeböcker förut hört under Kemiträsk, men efter den högsta sannolikhet i äldre tider olofligen smugit sig derifrån uppåt, för att slippa rån-tan och komma under den lindrigare Lappskatten, enligt Kongl. Placatet af d. 27 Sept. 1673; men då åfven vederbörande uti sina afgifna betänkanden ³²), recom-menderade den ingångna förlikningen till stadfästelse, skall en sådan ock af Kongl. Maj:t under d. 4 Aug. 1795 hafva påföljt ³³), hvarigenom åndtligen de långvariga stridigheterna blefvo bragte till slut.

Kaste vi nu ån en blick tillbaka, för att öfverskåda hela gången af dessa, för 2 århundraden sedan ånnu af blotta Lappar genomströfvade, ödemarkers påbörjade co-

lonisation, såsom de af oss förefunne och här meddelade handlingarne densamma framställa, så se vi äfven här de fordna förhållanden emellan tvänne, ursprungligen nära med hvarandra beslågtade, stammar ån en gång, — ehuru visserligen uti en efter förändrade tider modifierad form, — förnya sig. Äfven här tillegnade man sig, följande flodernas lopp, uti Öfverbygden först vissa fiskelågen och utmarker, hvilka man tid efter annan besökte och begagnade, såsom fordom Tavastlänningarne sina *Erämaat* ³⁴). Men då man ej såsom Tavastlänningen hade tillfälle att med fördel till andra upplåta sina utjordar, hvilka man genom svedjande begynt göra till fastare besittningar, så flyttade man efterhand sjelf med bo och bohag närmare, för att kunna bättre sköta eller ock försvara sina odlingar och utvidga dem genom nya. Utur den första blotta medtäflan uti gemensamma yrken utbildade sig emellertid, genom fortsatt och utvidgad håfd, en egendoms rätt, som Lappen så mycket mer förgåfves sökte bestrida, som sjelfva regeringen, in-seende sin egen fördel af dessa vilda neders bebyggande, icke allenast beskyddade nybyggarene, utan till och med, genom fastställande af den ringa och lindriga lappskatten, sökte med en emot dess visa af-sigter i sjelfva verket svarande framgång,

uppmuntra äfven andra till efterföljd. Lappen måste derföre, med sina förfäders vanor vika undan och flytta längre bort; andra och tör hända större delen stannade kvar, låmpade sig småningom sjelfve allt mer efter usurpatörerne och amalgamerade sig med dem innan kort i lefnadssätt och språk till ett folk. — *Sodankilä*, som efter *Wegeli* uttryck i dess ofvanåberopade berättelse, omkring 1750 hade ett "vackert antal blotta Lapper" räknade dock nämnde år ibland 705 invånare, på 96 hushåll, redan 62 Seminarier och 56 Torpare; år 1820 funnos ibland en folkmängd af 1914 personer, på 267 hushåll, blott 12 Lappar med renar, hvaremot 196 bönder på egna hemman och 5 Nybyggare. För ett halft sekel sedan talades ock ännu det Lappska språket och förstods allmänt; numera finnas i nedra delen af församlingen högst få, som ens förstå något deraf; blott den aflågsna och till Ryska Lappmarken gränssande *Kemikilä*-trakten skall tala en högst corrumperad och nästan till hälften med finska uppblandad Lappska, äfvensom i den nordligaste delen af socknen — *Sombio* — blott de gamle kunna tala det ännu i deras ungdom allmänt gängse tungomålet. — Så har den sista acten uti det drama, som Lapparnes historia uti Finland hittills bildar, slutats. Vi återfinna deruti bekräftel-

sen uppå det allmänna resultatet af alla folkslags historia i allmänhet, att det bättre alltid erhåller en afgörande seger öfver det sämre, kulturen öfver råheten, utom då kulturen, — såsom hos Perser, Greker, Romare, — öfverlefver sig sjelf och blifver ett ondt; ty uti sådana fall gäller åter den råa kraften mer än en enerverad kultur.

Efter denna framställning af landets historia i allmänhet, kunne vi gå att i korthet särskilt betrakta hvarje af de redan nämnda 4 församlingar *Kuusamo*, *Kemitrask*, *Sodankylä* och *Utsjoki*, hvarförinnan vi likväl än tillåte oss några allmänna anmärkningar om de 3 förstnämnde, ifrån hvilka *Utsjoki* i många afseenden till den grad skiljer sig, att den lämpligast dervid alldeles uteslutes. Hvad det oekonomiska angår, måste vi bekänna, att det, icke egenteligen ingående uti de ämnen, som utgjort och utgöra föremål för våra forskningar, blott liksom i förbigående blifvit af oss observeradt. Icke heller hafva vi något nytt att derom meddela, som ej redan omständeligen samt vida bättre och grundligare vore meddelt, uti redan åberopade lärarika och i flera afseenden behjertansvärda anteckningar af *Deutsch*, uppå hvilka vi derföre ock, vid detta tillfälle, anse oss så mycket mer förpliktade, att göra våra finske läsare uppmärksamme.

Klimatet är i allmänhet sundt, ehuru kólden ofta är ganska skarp och skall stundom gå ända till 40°. Medelhójden af både kóld och värma är enligt *Deutsch* 17° och Barometern 24, 5—26 tum. Mer än hälften af året är marken tillfrusen och snón 8 kvarter och derutófver djup. Vintern prydes emellertid af herrligt månsken, stjernklara nätter och merendels vid starkare kóld norrsken. Mot en kallare vinter svarar gemenligen en så mycket varmare sommar, som derjemte Ófverhufvud utmärker sig genom en egen raskhet i dess gång och verkningar. Hóst och vår äro ganska korta och hafva uti sednare tider börjat skjuta sig långt fram. Den sista hósten (som ock genom det uppskof den försakade i resan, varit första anledningen till dessa anteckningars uppsättande, såsom förstróelse och omvexling ifrån andra studier) utmärkte sig genom en ovanlig besynnerlighet och långvarighet, så att de äldsta personer påstå sig icke hafva Ófverlevvat en sådan ³⁵). I allmänhet tillfrysa elfverne emot slutet af Oct. och öppna sig i slutet af Maji. — Tallen, furan och granen äro de dominerande trádslagen på de ojemna, torra och sandiga moar och hedar, hvilka, tätt omvexlande med berg och stengiga hójder eller sankar myror och kárr, med mellanliggande större och mindre trásk,

floder och bäckar, constituera dessa orters allmänna character. Loftråd äro sållsyntare och finnas här och der i fuktigare däl-der, men allmännast vid vattudrag eller på sveder. Den mesta skadan lider skogen just genom det idkeliga uråldriga bruket af svedjande, hvarvid åkerbruket försum-
 mas, utan att vinsten blifver större, helst samma lokalhinder i allmänhet möta, och arbetet derjemte är besvärligare. Dessutom förminskas derigenom äfven villebrådet, öfver hvars aftagande, äfvensom öfver djur- och fiskafångets allt mindre utbyte, den redan för mer än ett halft århundrade förda klagan blifver allt högre och allmän-
 nare. — Dock fångas ännu, i synnerhet uti de skogrikare Sodankulå och Kuusamo, med spjut, bössor och saxar, björnar (hvilka här ofta göra stor skada), ekorrar, mår-
 dar, filfrasar, harar och råfvar, af hvilka sistnämnda man räkna ända till 7 särskil-
 da arter, neml. utom den vanliga, gråa, aldeles svarta, hvita, brand- och korsråf-
 var samt ytterst sällan aldeles röda, af hvilkas färg sjelfva snön skall gifva återsken. Vildrenar och båfrar synas ej mer och vargen trifs icke här i anseende till den djupa snön och de ännu tätta skogarne, der han dessutom ej har något särdeles att förtjena, sedan de fordna renhjordarne äf-
 venledes, såsom i synnerhet uti Sodankulå,

starkt aftagit. Sådana underhållas dock än på alla orter mer eller mindre och åro, ehuru å ena sidan mindre passande för en jordbrukare, likväl nästan oundgängliga för deras lätta bergningsätt och det stora gagn de göra uti dessa vidlyftiga, för djup snö och tätta moras och sjöar annars svårt tillgängliga ödemarker. Renarne åro hela sommaren öfver lemnade uti frihet, om hösten uppsökas och fångas de, till de, i början endast genom dem verkställbara, kôrslor och farter, hvartill de åfven vintern öfver begagnas och sedan om våren åter utsläppas. Deras kött torrkas och förtåres eller försäljes; af hornen beredes lim, skinnen försäljas åfven eller beredas till hvarjehanda klådespersedlar, såsom muddar, lappskor, handskar m. fl. Det sker på tvåfaldigt sätt, antingen med fiskflott eller båttré med albark; ty det förra lemnar en högst vidrig lukt efter sig i de dermed tillverkade klåderna. — Af fogel år tjådern den allmännaste och fås mest om hösten med *satimet*, utomdess fångas ock orrar, hjerpar, gåss, ånder och svanor. — De mest förekommande fiskarter åro: lax, gådda, sik, abborre och mört, de sista ofta mycket stora. Flera sjöar finnas, hvilka tidtals gifva rätt ymnigt. Fisket år ock derföre ånnu på många ställen en vigtig näringsgren jemte jordbruket. — Hvad det

sistnämnda vidkommer, så är det ingenting mindre än fullkomligt. De små åkerfälten äro merendels stenbundne och odikade. Gødseln utslåpas om hösten eller vintern lassvis på åkern och lemnas der i stora höggar. Gaffelplogen är det vanliga instrumentet. Den obetydliga rågen som odlas, sås i Augusti; kornet i slutet af Maji, eller i början af Junii. Är sommaren varm, så mognar såden nog till medlet eller slutet af Augusti. Men om detta också icke intråffar, såsom fallet var den sista hösten, så börjas dock skörden gemenligen vid denna tiden, för att vara säker om något och åtminstone rådda utsådet undan den nu hotande frosten, enligt ordståfvet: Eij låhe kaste kalvehesta, eikå halla haon takaa, påivån Pertulin peråstå, utan att afbida uppfyllandet af ett annat ordståf: Kuin on puola puoliküsså, niin on vatta varsin makia; silloin ohra otettava, rukihissa täüsi moka. — Skörden förrättas med skåra, såden skylas och stackas, samt aftröskas sedan i rior. Afkastningen utaf råg och korn är ifrån 4—10 tunnor efter en. Hampa, lin och tobak odlas ganska litet. Utaf kòksväxter komma inga fort utom lök; salaten och moroten med möda. Det enda, som jemte såden kunde odlas, vore, utom rof-

vor, hvilka blifva mycket stora, ärter och potatoes. Men de förra brukas icke, och de sednare ty vârr nog litet, ehuru de uti den sandiga jordmånen trifvas vål, blifva ofta rått lönande och under växten skadas mindre af frost ån sådesslagen. Deremot frysa de ofta sedermera, förvarade vanligen uti mjölkkrummet eller under golfvet. — För såden år frostent hela det nordliga Finland ett malum radicale. Redan Karelaren vill råkna hvart tredje år per medium för missväxtår, och man bör då icke undra, om den ån nordligare Kemi Lappmarks bonden i allmänhet, till och med de rikare (undantagen åro högst få), af hushållning nästan aldrig åter sitt kornbröd rent, utan utblandar det med stamp eller, hvad vanligare år, tallbark. Af dermed blandadt mjölk kokar han ock sin vålling. Fisk (mest saltad) och mjölk utgöra derjemte dess vanligaste näringsämnen, hvartill de, som underhålla renar, deremellan kunna omvexla med kött. — Ångslågenheterna åro öfverhufvud ganska dåliga och ligga merendels vid elfvar och bäckar, der de skadas af vårfloöden och blifva stundom till och med alldeles obergade. Slottern sker i Julii och Augusti månader; men råcker stundom af samma orsaker till inpå September. Den förråttas med långa lior, höet upplägges i aflånga stackar och mycket högt,

på det boskap och renar ej må kunna komma åt dem. Lador har man redan i *Kuusamo*, men öfverhufvud brukas de icke, kanske ock i anseende till de stora vårflöden. — Hemman som så ifrån 3—6 tunnor, underhålla ifrån 7—20 kor, 1 eller 2 hästar och 15—40 får. Till foderämnen begagnas, utom hö, löf, kokningar af agnar och halm, i Kemitråsk äfven hästspillning; men i Sodankülå allmänt renmossa. Öfverhufvud torde man få antaga smörakastningen till 1 lispund efter hvar ko. Getter och svin nyttjas alldeles icke. Betesmarkerna äro, såsom skog och utjordar, gemensamma. I *Kuusamo*, som lider särdeles brist på ångslågenheter, har man påfunnit det rådet, att af myror bereda sådana, genom uppdämningar, hvarefter de sedan, tid efter annan, på samma sätt uppfriskas. Äfven har man der med några små tråks uttappning gjort försök, hvilka lyckats rätt väl. Sådana exempel vore att recommendera äfven för större sjöar och kårr uti hela trakten, såsom ett af de verksamaste medel att befordra välståndet, i det derigenom icke allenast ansenlig förkofran uti ång kunde vinnas, utan äfven de här så menliga frosterna, — odlarens svåraste hinder, — beröfvas sina orsaker och landet derigenom blifva tjenligare till uppodlingar. Väl har jag hört en del just af *Kuusamo* allmogen

påstå; att åtminstone den socken snarare hade behof af mer än mindre vatten, och att i synnerhet kårren, i fall de uttorkas, ingenting löna, utan förvandlas till lika sterila moar, som deras omgifvelser äro. Till att bestyrka sin sats anföra de sina redan nämnda fördämningar till att förekomma ett mer än tillbörligt aflopp af vatten ifrån kårren och tvårtom ditleda sådant; men för att i allmänhet kunna påstå sådant, borde man derföre hafva erfarenhetsbevis, äfven ifrån andra mindre sterila ställen än Kuusamo marker. Men huru skola sådana uttappningar verkställas? — Folkbrist och fattigdom göra dem omöjliga för dessa traktens inbyggare att på enskild bekostnad utföras. Man är icke ens i stånd att med egna krafter företaga några i det hela obetydligare rensningar af strömmar och durchfarter, äfven der det om deras stora nytta hos sjelfva allmogen är blott en mening. Så påstås det allmänt, för att anföra blott ett enda exempel, — flere andra äro redan af *Deutsch* uppgifna, — det Kemitråksjö, som i anseende till litet aflopp, i förhållande till de många deruti inflytande vattnen, besväras af en tryckande vattenmassa, med en icke särdeles stor kostnad skulle kunna befrias derifrån, genom en fällning ned vid *Luusuo*, på gränsen åt *Rovaniemi*. I stället att vattnet nu

om våren ofta skall öfverflöda till 3 famnars höjd och stundom nog länge kvarstadna, skulle genom en sådan åtgärd, de låga stränderna till nästan dubbelt kunna göras fruktbara till åker och ång. Det vore derföre af högsta nöden, att Strömrensningverket egnade åfven åt dessa orter någon uppmärksamhet, — orter, hvilka långt för detta, och kanske framför mången annan, varit i trångande behof deraf; ty om också Nederfinnen, oaktadt sina mångfaldt flere bergningsutvägar, oaktadt ojemförligt lättare communicationer, någonsång, — stundom kanske för lättja, liderlighet och misshushållning, — måste gripa till barken, så nödgas här till och med den flitigaste, åfven under de goda åren, af hushållning hålla sig dervid, om han ej under de hårdare skall svälta ihjäl. — Landets naturligaste sjukdom är således här mest förstörande: den grundar sig väl så till sågande på ett organiskt fel, men är ej derföre alldeles obotlig, och manne icke, då det ena griper uti det andra, en grundlig kur af denna yttersta lemman åfven skulle bidra till hela kroppens större välmåga? — Så nyttiga strömrensningar kunde blifva åfven till landtbrukets upphjelpande uti denna vanlottade öfverbygd, så oumbårligt nödvändiga äro de till häfvande af det andra hufvudsakliga hindret för

vålståndet, — svårigheten af och bristen på communication, både inom orten och med nederbygden. Inga landsvägar finnas: både sommar och vinter begagnar man sig af vattudragen, men passagen längs dessa år, genom de mångfaldiga forssarne, mer eller mindre försvårad och farlig. Åtskilliga goda förslag, hvilka förtjena allt behjertande, äro redan gifne af *Deutsch*, både till anläggande af landsvägar och öppnande af durchfarter. Då *Kemitrask*, i anseende till sitt naturliga sammanhang med så väl *Kuusamo* å ena sidan som *Sodankiälä* å andra, likasom utgör sjelfva medelpunkten af ortens vattusystem, så skulle blotta upprensningen af dess strömdrag redan för hela denna Lappmark medföra en oändligt stor nytta. — Landets många berg torde för kommande tider än dölja rika skatter, blott de blefve af kännare behörigen undersökta. I allmänhet tror man till och med att ädlare metaller uti dem skola finnas. — Qvarn- och slipstenar brytas till eget behof öfverallt. — Både myr- och sjömalm skola finnas uti stort förråd på åtskilliga ställen, men allmogen förstår ej här använda dem, såsom i Karelén och till en del äfven i Kajana trakten. Något kalk tillverkas på åtskilliga ställen och i Kuusamo äfven litet pottaska. Deremot nyttjas här ingen tjärubräkning,

som till och med i de aflågsnaste trakter af Kajana härads utgör en betydlig näringsgren. För den större aflågsenheten och svårare transporten vågar man här icke tänka derpå. Icke heller finnas några sågar, ehuru lågenheter dertill nog kunde gifvas. — Till slöjder saknar allmogen både skicklighet, industri och tid. Spånad och väfnad idkas af qvinnorna till husbehof, åfvensom de väl förstå fånga sina hemväfda tyger. Karlarne förfårdiga sjelfva alla sina redskap och kår, stundom och i synnerhet mot gränsen ser man dock ryska skålar nyttjas. — Till förfårdigande af sina skoplagg utaf de hemberedda skinnen behöfver man inga egentliga skomakare af profession, åfven som smeder och snickare finnas öfverallt. — Handeln är på långt när ej uti det skick, som den både borde och kunde vara, och det naturligt af redan antyddas orsaker. Dess ämnen bestå uti åtskilliga skogsproducter, kött, talg, korn och lin, hudar, fogel, fjäder, fisk (mest torra gåddor) och smör, hvilka nedföras, dels under vårfloden, dels mot hösten, eller ock med vinterföret till städerna, hvarifrån återhåmtas salt, jern, tobak och kram. En längesedan projecterad både högst lämplig och nyttig vintermarknad i *Kuusamo* lårer ännu icke hafva kommit till stånd. — Den förnämsta landthandeln

idkas af *Kemitråsk* och *Kuusamo*, dels inom Lappmarks socknarne, dels ock, af *Kuusamo* bönder, ehuru mindre betydande, med Ryssland. Artiklarne bestå uti inhemska produkter smör, fogel, fjäder, skinn och torr fisk), hvilka (ifrån hand till hand öfvergå till större landthandlare, och genom sådane ändtligen i större partier afsättas i städerna. *Kemitråskboen* idkar ock en öfvermåttan betydlig handel med brännvin, dels med de andra socknarna, dels ock på *Enara* marknad med de öfre Lappmarkerna, — till tidsförlust för sig sjelf och sitt landbruk och till en ån större skada för alla sina nordligare grannars sedlighet. — Lifligare ån hvarje annan år den ryska landthandeln med Karelska bönder af Kemska kretsen uti Archangelska Gouvernementet. Den har redan i Svenska tider af urgammalt varit öflig, ehuru den då stundom var förbuden, såsom t. ex. omkring medlet af 1700 talet, äfvensom Lappallmogens bon derom ytterligare blef afslagen af Kongl. Maj:t, genom Resolution på Allmogens allmänna besvär af d. 14 Aug. 1762. — Importartiklarne för denna handel bestå uti lin, hampa, rep, remtyg, tvål, jufter, beredda skinn, gryn och diverse kramvaror, hvilka tagas på credit eller uppköpas i staden *Kem* eller på marknaderna i *Sjunga*,

icke långt ifrån *Povenets*, vid nordligå åndan af Ladoga uti Olonetska Gouvernementet (d. 6 o. f. Jan. och d. 25 o. f. Martii g. st.). — Med dessa varor börja de redan om hösten på båtar sina handelsresor, men det mesta kommer efter med vinterföret och afsättes i *Kajana*, *Uleåborg* och *Torneå*. Andra stryka likaledes redan om hösten med diverse kramvaror och till och med lyxartiklar, såsom t. ex. kambrits och siden, uti låderrenslar (kallade laukut), till fots genom alla orter, åfven i de öfre Lappmarkerne, såsom *Sodankülå* och *Kittilå*, alltintill *Torneå* och till och med inom Svenska gränsen ³⁶). Inom landet uppköpa de förnämligast skinnvaror, hvarmed de om vintern eller mot våren återvända. De komma på 3 särskilda håll in uti Finland och betjena sig dervid, såväl inom Finland som Ryssland af åtskilliga, genom sitt låge, sådana resor gynnande, ehuru ock å andra sidan besvärliga och åfventyrliga vattudrag. Så vida förf. af denna uppsats under sin resa i förlidne sommar ifrån *Kajana* till ryska *Kem*, och derifrån åter upp till *Kuusamo*, sjelf begagnat 2 af de finska och båda de mot alla 3 finska svarande ryska vattudragen, samt derunder haft tillfälle att närmare låra känna dem; de samna icke heller ens på den så kalla-

de *Подробная Карта* *) äro riktigt be-
tecknade, och de dessutom, med afseende
å projecterad t öppnande af communication
med Archangelska Gouvernementet, eller
rättare sagdt emellan Bottniska viken och
hvita hafvet, dels redan, såsom af *Deutsch*,
äro åberopade, dels framdeles möjligen än
kunde komma i betraktande, så torde ett
något längre dröjande vid dem alla af
Läsaren ursäktas. — Nära *Kajana* stad
(som ligger i medelpunkten äfven af 2 an-
dra inhemska vattencommunicationer, nem-
ligen både Karelens och Savolax's med U-
leåborg) förena sig uti *Uleå-tråsk* båda
de ifrån ryska gränsen kommande vattu-
dragen. Det sydligaste sammanpråssas nå-
ra sjelfva sitt utlopp ifrån *Rehjá* fjärden
af *Nuasjärvi* till en helt smal och brant

*) *Подробная карта Российской Им-
перии и близь лежащихъ загранич-
ныхъ владѣній*, сочинена, гравирова-
на и печатана при собственномъ Е-
го Императ. Вел. Депокартѣ. С. Пе-
терб. 1801—1804. Denna samling ut-
göres af 100 särskilda kartor i 25 delar,
hvertill sedermera, på åtskillga tider,
såsom supplement eller fortsättning, fle-
re nya kartor blifvit utgifne, äfvensom
några äldre blifvit å nyo upplagde och
förbättrade.

flod, som, under en längd af blott $\frac{1}{4}$ mil ifrån mynningen af sistnämnda fjärd, har icke mindre än 6 forssar, nemligen 2 vid namn *Petäjäinen*, *Kalliokoski*, *Kuuraa*, *Koivukoski* och *Ämmä*, de 2 sistnämnda invid Kajana stad de brantaste af alla, *Koivuk.* af 7 och *Ämmä* med en enda stupa af hela 9 alnar. — *Nuasjärvi* är medelst en liten fors *Tenetti* förbunden med *Pirttijärvi* och denna åter med *Kümasjärvi*. Uti *Ontojoki*, som uti det sistnämnda afleder vattnet ifrån *Ontojärvi* räknas och nämns uppå 11 mils afstånd 11 särskilda forssar, af hvilka endast de tvänne öfversta *Suitu* och *Kate* äro något betydande. — Emellan *Ontojärvi* och *Lammajärvi* äro äfven 3 mindre forssar, af hvilka den öfversta, lång och stenig och benämnd *Pajakka*, är belågen vid sjelfva *Kuhmoniemi* kyrka och bildar utloppet af *Lammajärvi*. — Ifrån denna kommer man genom de 2 *Lendua* forssarne i *Lendua* sjön. Med denna upphör på *Подробная* карта vattudraget; men i sjelfva verket är det icke så, utan sistnämnde sjös vatten utfaller i den, äfven derstädes i NV. utsatta och *Mertaperä* benämnda viken, *Ivandra* sjön genom *Kaarnenkoski* fors, som genom myckenheten af inneliggande stora stenar skall vara ytterst besvärlig; men emellertid vid vårflödet, till och med af tjårubå-

tar, nedföre passeras. I annat fall drages båten öfver ett landstycke af circa 60 famnars längd inuti *Kaarnenlampi*. Ifrån det sydliga hörnet af denna fjärd skall man hafva blott ett kår af ungefär samma längd (*Korpitaipal* kalladt) till *Lendua*. Det kunde således till lättande af communicationen igenomgrävas. Eljest uppgafs af inbyggarna till detta ändamåls vinnande ett annat, kanske tjenligare ställe, hvarigenom flere forssar kunde undvikas; — den så kallade *Huhkajataipal* emellan *Lendua* och *Juttua* sjöar, ungefär dubbelt så lång som den nu begagnade nyss omtalte invid *Kaarnenkoski* och så låg, att den vid vårflödet öfversvåmmas. Bönderne skola till och med sjelfve der begynt gräva; men stannat, då de stötte på berg. — Efter *Kaarnenkoski* följer ån en annan mindre fors *Luonne*, innan man kommer uti *Ivandira* och öfver denna i *Lendira*. Utaf de 2 emellan denna och *Anetti* belägna forssarne är den öfre, vid sjelfva mynningen af samma sjö befintliga och derefter äfven benämnda ytterst stenig och lång. — Ända ifrån de vid och omkring denna sjö belägna bondhemman, ungefär 16 mil ifrån *Uleåträsk*, nedföras dit igenom alla de nämnda forssarne vårtiden tjårubåtar till 20 tunnors drågt. — Det var ock på en sådan återgående tjårubåt, som jag ifrån

Kuhmoniemi prästgård uppför detta vattudrag fortsatte resan intill *Säünániemi* gård på Östra stranden af *Änetti* träsk, till hvars sydöstra hörn, *Säünálahti*, ifrån samma gård räknas en knapp fjerdedels mil. Ifrån *Säünálahti* beledsagade man mig med en liten båt uppför *Säünájoki* å af 4—5 famnars bredd och 1—2 djuplek. Den löper till en längd af $\frac{1}{2}$ mil genom ett kårr, och kunde således så mycket lättare upprännas och utvidgas. Uti de 5 små steniga forsarne tränges den redan i sig sjelf smala ån så, att endast en liten båt igenom stakning kan framkomma. Ån flyter ut ifrån *Säünájärvi*, ett litet träsk af $\frac{1}{4}$ mils längd. Uti den faller ännu en rännil ifrån den $\frac{1}{8}$ mil derifrån belägna *Korkanajärvi* ett litet träsk, ån mindre ån *Säünájärvi*, men som skall hafva communication med ett större träsk *Rauvanjärvi*, dit äfven några andra smärre träsk (såsom *Kuusijärvi*, *Mändüjärvi*) belägna uppå landtryggen åt *Kauro* (början af det ifrån NO. i *Lendua* infallande *Kalliojärvi* vattusystem) skola sända rännilar och hvarifrån man således må hånda kunde till ökande af vattumassan i *Säünájärvi* afleda vatten.

— Vi lemnade båten vid Östra ändan af sistnämnda träsk och vandrade till fots en knapp $\frac{1}{8}$:dels mil uppöfver landtåsen, som straxt invid söder är genombruten af

ett kárr, till *Koivaja*, den sista gården på finska sidan, och derifrån åter ned till stranden af *Koivajärvi*, genom hvilket gränsen emellan Finland och Archangelska Gouvernementet nu löper. Emellan samma tråsk's vestligaste ända och den östliga af *Säünajärvi* räknar man endast en knapp $\frac{1}{4}$:dels mil öfver det redan nämnda kárret, hvaruti landtryggen ifrån N. förlorar sig och som under namn af *Tóhónsuo* åt S. har ett stort omfång, emedan det sträcker sig allt intill det ifrån *Koivajärvi* ån sydligare belånga *Kivijärvi*, eller såsom den af allmogen ock kallas *Kiteenjärvi*. *Koivajärvi* är ungefär 4 verst lång och ifrån dess nordliga eller NO:liga ända går en kort och smal å *Koivaja* in i *Kivijärvi* med 2 steniga forssar invid hvardera sjön. Att Подр. карта här är falskt tecknad, kan man redan af det anförda finna; *Kuhmo* vattusystem och egenteligen *Anetti* borde vara vida högre upp, VSV. emot *Kivijärvi* (Оз. Каменное), till hvilken ock *Koivajärvi* (Оз. березово) till den grad närmar sig, att emedan den nämnda ån blott under vårfloden kan passeras, och farten nu under den torrare tiden (det var i medlet af Julii månad, som jag passerade dessa nejder) åfven hindrades af en i den andra forssen anlagd qvarn, jag ifrån en annan sida åt S. blott hade $\frac{1}{2}$

verst att gå öfver en lågländ mark, för att komma uti en vik af det hela 30 verst långa *Kivijärvi*. Uti *Kivijoki* emellan denna sjö och *Luvajärvi* (ell. *Luvjärvi*) räknas på 30 versts afstånd följande forssar: *Lahnakoski*, *Karjalaine*, *Laippa* (2 verst lång och klippig), *Lohikoski*, *Koivukoski*, *Walkie*, *Petrakoski*, *Weäärä*, *Wenehkontja*, *Hevonperse* (innefattande 3 på hvarandra följande forssar), *Taivalkoski* med omkring 3 famns stupa och såsom vanligt uti alla öfre nejder så kallad, emedan båtarna der måste dragas öfver en taival (dock skola alldeles lediga båtar på lågliga tider med rep kunna nedsläppas), *Korpi-koski*, *Hiukiet* (2 verst lång), *Sorokkakoski*, *Louhikoski*, *Nilokset*, *Teroin* och *Siikakoski*. — Подр. К:s рѣка Вонга är snarare en af många sund och fjårdar bestående östlig vik af *Luvjärvi*. Först långre fram ifrån den steniga forssen *Kovera* börjas *Wongajoki*, uti hvilken först en liten rännil ifrån *Luvalampi* i N. infaller och sedan kort derefter *Türü* (ej *Türä* såsom II. k. har) ofvanom *Wonga* forssen förenar sig. Straxt derefter vidtager *Kiimasjärvi* sjö. Ifrån denna går vattnet genom forssarne *Nokeus* (med ett fall af circa 2 famnar), *Lohikoski*, *Wekarainen* och *Siikakoski* till det 33 verst långa och på det bredaste stället vid *Piismanlaks* ända till

30 V. äfven breda *Nuokkijärvi*, eller, såsom det vanligare abbrevieradt heter, *Nuokjärvi*. Vid den östliga ändan och mynningen af denna sjö är *Nuokkisaari* 15 verst lång, och på båda sidorne äro smala sund med mer eller mindre forssar. På den södra sidan räknar man 6 sådana; den norra ån utfaller genom *Hämehkoski* och förenar sig med den södra uppå samma ställe, hvarest den ifrån Olonetska Gouvernementet i S. kommande *Tjirkakemi* äfven infaller uti detta vattudrag, som numera efter samma flod antager det allmänna namnet *Kem*, i den förra riktningen af *Tjirkakem* flyter åt N. och efter 56 verst vid *Juskijärvi* by ån ytterligare förstärkes genom en betydande vattenmassa, som närmast utflyter ifrån *Kuittujärvi* sjöarne, och hvarom vi snart få tillfälle att omständligare orda. Under de nämnda 56 verstarne är nästan fors vid fors, så att man nedanom den ena esomoftast redan hör dånnet af den andra följande. Innan jag går att uppräknas dem, bör jag anmärka, att i sjelfva verkligheten ingen *Озеро Телмень*, såsom *Подр. карта* har, finnes omkring byn *Tjirkakem*, utan blott elfven af samma namn, hvilken visserligen i början är något bredare och här och der bildar en bugt, utan att derföre ens hos invånarne bära namn af sjö. Byn *Kellovaa-*

ra (Подр. к. har mindre riktigt Келдо-
 рора) på 10 versts afstånd ligger på si-
 dan om elfven, så att den derifrån ej kan
 synas. — Redan dit har man forssar. Des-
 sa åro i ordning följande: *Kilpikoski*, *A-*
mossankoski, *Lukutta* (en af de värre och
 mycket brusande), *Rautakulkuma* bestående
 af 7 mindre afdelningar, *Witius*, *Raah-*
koski, *Saarikoski*, *Jolohha* med en stor
 sten midt i forssen, *Rokkanen* så kallad af
 dess utomordentligt starka svallning och brus-
 ning, hvilka förorsakas af en stor mängd
 både ofvan och under vattnet liggande ste-
 nar. Derjemte är den ock mycket krokig
 och fordrar således framför andra en skick-
 lig och erfaren styrman. Efter denna föl-
 ja *Petåjainen* med 5 afdelningar, *Jelisein-*
kosket, *Pedrakoski* 1 hel verst lång, *Lou-*
hikoski, *Poampah* med många krökningar
 och stenar, samt således en af de värsta,
Jalgoinen, *Ourej* i 3 afdelningar och *Ni-*
loskoski 10 verst ifrån *Jüsküjärvi* by. —
 Här förenar sig, såsom redan nämndes,
 det hitintills beskrifna första vattudraget
 med båda de andra, äfvenledes ifrån Fin-
 ska gränsen kommande, men redan förut
 sins emellan till ett förbundna, och alla
 3 vattudragen utgöra härifrån blott en en-
 da, under namn af *Kemi* bekant, elf, som
 vid den derefter benämnda kretsstaden af

Archangelska Gouvernementet utfaller i Hvita Hafvet. Uppå den betydliga sträckan af 147 verst, som floden ånda dit till sitt utlopp har att tillryggalägga, ifrån *Jüsküjärvi*, finnas blott 3:ne byar, hvilka dock, äfvensom den meranämnda *Jüsküjärvi*, både igenom mängden af gårdar och deras vålstånd, i allmänhet fördelaktigt utmärka sig, framför de flesta af de till denna krets hörande Karelska byar. Under vågen till *Suopassalmi*, den första af de 3 byarne, finnas på 10 verst blott 2 forssar *Hóütiö* och den något betydligare *Kuorankoski*. Äfven till *Paanärvi* (*Paanajärvi*) har man på 40 verst blott obetydligare forssar, nemligen: 2 små *Järvikosket*, *Ruoppoma*, *Maalvikiet*, *Suuripää Ulinen* och *S. Alainen*; men ju längre man kommer, desto talrikare blifva forssarne, desto brantare. Redan ifrån *Paanärvi* blir elfven uppfylld af forssar, hvilka äfven genom sin längd göra communicationen med den, 80 verst härifrån belånga, *Usmanala* byn ytterst besvärlig. Näst *Lambiliko* består den andra forssen redan af 8 smärre, med hvilka den tillsammanstagen är 5 verst lång. Den tredje *Sombakurja*, 7 verst lång, består af 6 afdelningar. *Püóhtájá* och *Hinninnjáári* äro ej betydliga; men deremot har den nästpåföljande *Juuma* ett fall, som med flere afsättningar öfver en bergig grund

torde gå till 2 famnars höjd. Båtarna nedsläppas längs stranden med stakar och rep. Vid lågt vatten uttorkar hela det vanligen begagnade farvattnet, på den norra sidan, och man har ingen annan utväg, än att med manstyrka slåpa båten öfver en liten klippholme midt i forssen, som då bildar den norra stranden, emellan hvilken och den södra det håftigaste fallet är. — *Laiska* har kanske deraf sitt namn, att den, i synnerhet vid uppfarten, i anseende till den jemna och slåta klippgrunden, för den late vid stakandet förorsakar så mycket större möda. *Petäjåkoski*, *Ohlåbina* och *Ruoska* äro åter mindre forssar; men så mycket farligare är *Weäärå*, lång, med många krökningar och full af större och mindre stenar. Efter *Tuhkakoski* komma sedan, nära intill byn, de 2 värsta forssarne: *Wuotja*, med ett fall af 2—3 famnar, och *Usma* emellan och öfver bergsbranter, klippor och stora stenar, i flere afsättningar och kanske än djupare fall är det beryktade *Åmmå* vid *Kajana*. Uti den öfra af dessa 2 forssar är vid en stor vattenmassa (t. ex. om våren) en nedfart, eller rättare en nedslåppning möjlig; uti den sednare aldrig. Vanligtvis måste båtarna, vid båda, två särskilda gånger utlastas, och med manstyrka slåpas upp och ned för två å ömse sidor temligen branta

hójder. Så vida den sednare af dessa, på vänstra sidan om *Usma* forssen, hufvudsakligen tyckes bestå af lerblandad mylla, och derföre äfven af byn begagnas till åker, hålla flere af sjelfva ortens invånare före, att densamma kunde, med kanske ej synnerligen stor móda, genomgrävas och således flodens lopp förändras till en stor lättnad för communicationen. Att emellertid *Usmanala* boerne icke allenast för sina åkrar, utan ock för det högst förmonliga laxfånget i forssen, hafva mycket att invända vid ett sådant förslag, är naturligt. — Nedanom sjelfva byn, som af den sednast nämnda stora forssen har sitt namn, är straxt åter en fors vid namn *Jolkkone*. Vid *Putkua* är lokalen så upptagen af stenar, att man öfverallt ej ser annat än starka svallningar, ehuru floden der bibehåller nästan sin vanliga bredd. Den stengiga grunden, emellan en hög sandbacke till vänster, och ett berg till höger, intager en rymd af hela 2 verst och elfven fortfar att vara ytterst strid ända till *Kemstad*, invid hvilken ännu en brusande fors, *Merikoski*, befinner sig.

Det hittills beskrifna vattudraget begagnas, ej allenast af alla de vid detsamma på gränsen till *Kajana* å *Kuhmoniemi* sidan boende Ryska Karelare, utan äfven af de

nämnda, längre ifrån samma gräns belägna, ansenligare byarnes, *Jüsküjärvis*, *Suopassalmis* och *Paanajärvis* åboer (*Usmanala* boerne bruka icke mer såsom i äldre tider vandra åt Finland), i fall de årna sig till Kajana och Uleåborg, eller, hvilket of-tare är fallet, ifrån samma trakter återvända. — Årna de sig deremot åt Lappmarks socknarne och *Torneå*, så gå de, genom den 5 verst långa *Jüsküjärvi* (eller efter deras abbrevierade sätt att tala *Jüsk-ärvi*), upp i den smala *Kuittujoki*, igenom dess strömmiga utfall *Jossa*. *Kuittujoki* ³⁷⁾ råknas vara 10 verst lång med den 4 verst långa, af den samma genomflutna *Haapjärvi*, som efter låget måste vara detsamma med Подр. kartans, här eljest till det namnet alldeles obekanta, **Baprozepo**, ehuru det blott medelbart genom den derigenom flytande, och blott 1 verst derifrån, medelst det redan nämnda *Jossa* utfallande, *Kuittujoki* dermed sammanhänger. Ofvanom *Haapjärvi* har *Kuittujoki* på 5 verst följande forssar: 1) vid sjelfva utloppet *Ustniekankorva*, egentligen blott en strid ström; 1 verst längre, 2) *Järvilånkorva*, som bildar utloppet af den straxt ofvanom befindteliga 3) *Kintisj-må*, den värsta forssen i hela nejden, i det den åfven annars ej breda floden här ån mer sammantränges, och genom en krök-

ning af ungefår en half verst, med starkt brusande öfver en ytterst stenig lokal nedstörtar. Efter denna följa ån 2 så kallade forssar, under namn af *Jüráhmó*, hvilka vål, i anseende till den strida strömmen och grundheten, åro besvärliga, men ej farliga. Emellan dessa 2 forssar stråcker sig en vik åt öster till *Türienlampi*, som skall vara endast ungefår 2 verst kárr och sandhed ifrån *Sammallampi*, hvilken åter har communication med *Kuorajárvi*, nedanom *Jüsküjárvi*, på vågen åt *Suopasalmi*. Här skulle således, med en ringa kostnad och möda, farten längs denna floden, medelst *Türienlampis* förbindande med *Sammallampi*, kunna betydligt lättas. Den nedre *Kuittujárvi* eller *Kuittojárvi*, (ej *Кунно*, såsom *Подр, к.* och sjelfva den nyaste kretskartan uti landt-rätten i *Kem* hafva), är omkring 40 verst lång och 5 bred, djup och, utom par små holmar, alldeles öppen. De som ej hafva desto mer saker med sig, ån att de kunna beqvämt bára dem, öfverfara nu den 50 verst långa mellersta *Kuittojárvi* till den vid dess norra strand belågna stora och förmögna byn *Uhta*, hvarifrån de till fots vandra 60 verst skogsvåg till *Ohta*, och befinna sig der vid det tredje och öfversta vattudraget. Vill eller måste man deremot hela vågen hålla sig till blott sjöar, elfvar

och bäckar, så måste man göra en stor omväg och ifrån *Luusalmi* förändra sin kosa åt V. och SV. för att ifrån den mellersta, igenom *Jolma* forssen, komma in i öfversta åfvenledes, omkring 50 verst långa, *Kuittujärvi*, vid hvars sydvästra strand *Wuokkiniemi* socken är belågen. Nåra intill denna falla 2 smärre vattudrag uti *Kuittojärvi*. Båda åro åfven på Подр. к. utsatta; men med flere fel, i synnerhet det vestliga, igenom flera smärre tråsk sammanhängande. Dess egenteliga ursprung är det lilla *Mändijärvi* uppå sjelfva finska gränsen, hvarifrån en liten å löper in i den större *Lapukka*. Åfven denna har ett aflopp; men det heter *Wuokinjoki* och faller icke in i *Wenehjärvi* (åfven på Подр, карма igenkänneligt, af den dervid utsatta byn, ehuru dennas namn, — en öfversättning af *Wenehjärvi*, — är origtigt tryckt *Sundosero* i stället för *Sudnosero*), utan i en ifrån dess södra ånda åter utlöpande å, hvarefter de förenade vattnen sedan falla in i *Köünåsjärvi*, och medelst denna uti öfra *Kuittojärvi*. Åfven *Köünåsj.* återfinnes i Подр. к:ns Кенозеро; men den saknar der all förbindelse med de förutnämnda vattnen. Hvad *Wenehjoki* angår (Рѣчка судна), så faller den uti sjelfva verket in i *Wenehjärvi*, ej ifrån *Lapukka* i V., utan ifrån *Leveåjärvi* i N., som

åter uti samma rigtning är förbundet med ännu ett annat litet träsk *Hoikka*. Det är ifrån *Köünäsjärvi*, som de Ryske bönderne, hvilka härifrån årna sig till Finland, uppå en, med goda broar öfver kårren försedd, landsvåg, på en 20 verst lång *taival*, gå till *Kivijärvi*, hvarifrån de ytterligare hafva en liten landtrygg af 1—2 verst till *Wiangi* träskan, der det genom *Suomus-* och *Hürünsalmi* till Uleå träsk gående finska vattudraget tager sin början, och der man derföre projecterat att öppna en communication med Archangelska Gouvernementet. Emellertid inses redan af det ofvanstående, att samma project, i fall det, såsom fallet tyckes vara hos åtskilliga, har afseende uppå den sednast omtalta, hittills begagnade vägen ifrån *Wuokkiniemi* öfver *Köünäsjärvi*, måste bero på missförstådda underrättelser af de Ryske Karelarne. Det nära grannskapet af de Finska och Archangelska vattudragen förmedlas icke genom *Wuokinjoki*, utan genom en annan, ifrån S. uti samma *Kuittojärvi* infallande, bäck, som bår namn af *Livojoki*, på Подр. карма på Ryska förvrängd till Р. Лебедь. Till denna skall nemligen, såsom jag uti *Wuokkiniemi* erfor, en liten bäck komma ifrån ett litet träsk, *Maanselänlampi*, som åter genom en dylik har communication åtminstone med det ena af de så kallade

Wiangi tråskan. Båda dessa bäckar skola emellertid vara så små och smala, att de alldeles icke kunna begagnas, och man kan ej båtledes komma längre upp för *Livojoki*, än ungefår till samma bredd med *Ki-vijårvi*, dit man skulle hafva 15 verst landvåg, men hvilken icke heller begagnas, emedan den andra, under 1789 års krig inrättade, landsvågen ifrån *Köünåsjårvi*, ehuru 5 verst längre, är vida bättre. Allt komme således egenteligen an på möjligheten af upprensningen och utvidgningen af det genom *Maanselånlampi* med *Wiangi* tråskan förbundna *Livojoki* vattudraget, som af kännare borde genom behöriga afvägningar närmare undersökas.

Uti öfra *Kuittujårvi* utgjuter sig ock den egenteligen allt ifrån *Kuusamo* kommande *Pistojoki*, som bildar det andra af de ifrån Finska grånsen uppspringande, och åt Ryska sidan i Hvita Hafvet fallande vattudrag. De sednast beskrifna vid *Wuokkiniemi* utgåra blott grenar af detta, och samma åsigt synes åfven ligga till grund för Подр. карна, så mycket mer som den låter sjelfva vattudraget, under namn af *Kem*, börja vid *Kuusamo* grånsen, och vid Войницы infalla uti den NVestligaste ändan af öfre *Kuittujårvi*. Här herrska emellertid ån flere och större fel, ån

dem vi redan förut på sina ställen berigtigat. Att namnet *Kem* orätt hänföres hit, hafve vi redan (uti not. ³⁷) anmärkt, såsom stridande emot verkligheten och allmogens språkbruk i sjelfva orten. Såsom den förmenta **P. КѢМЪ** der hette *Kuittojoki*, så bår den här, efter den vid dess utlopp belågna *Wuonisenküllä*, namn af *Wuonisenjoki*. För öfrigt torde dess der betecknade rigtning något så när öfverensstämma med verkligheten, om ock flere af de tråsk, genom hvilka den flyter, åro dels utelemnade (såsom ock många tråsk på sidorna med derifrån infallande bäckar), dels, i anseende till namnen, ofta alldeles vanställda. De tråsk, som den igenomflyter, åro nemligen: *Kaartojärvi* (ej Карбозеро), *Hietjärvi* (ej Бемозеро), *Kiirojärvi* (ej Карозеро), *Püüline*, *Lotka*, *Ruokojärvi*, *Somer*, *Kangasjärvi* (Верховье?), *Ristijärvi*, *Kokkojärvi* (оз. опель). — Hvad åter hufvudelfven *Pistojoki* angår, så har den icke det ringaste att skaffa, hvarken med någon af de nämnda tråsk (således icke heller med *Kokkojärvi*), eller med hela *Wuonisenjoki* öfverhufvud, utan har den sitt särskilda utlopp i *Kuittojärvi*, 7 verst östligare än *Wuonisenjoki*, ungefår der åfven Подр. карма har en liten bäck utan namn. Efter 30 verst kommer man uppför *Pistojoki* (eller, såsom den, efter Rysk-Karelska mun-

artens bildningslagar, ock benämnes, *Pissonjoki*) igenom 20 forssar i *Luvajärvi*, ett tråsk omkring 4 verst långt och 2 bredt, invid hvilket *Håmehkylä* (uti böckerna ock *Voikuli* kallad) är belågen. Подр. к. har hvarken tråsk eller by och låter Р. Пишма förena sig med den så kallade Р. Къмъ uti оз. опель. — Deremot hör i sjelfva verket *Ohtajärvi* eller råttare *Pistjärvi* (hvarmed *Ohtajärvi* i O. genom en fors står i gemenskap) till *Pistojoki*-system. Emellan *Luvajärvi* och *Pistjärvi* äro på 20 verst flera forssar, såsom: *Piiksi*, *Leveä*, *Jürkkä*, *Kananankoski*, *Maaskurki*, den värsta, med ett litet fall vid mynningen af *Maasjärvi* fjärd, *Kotakoski*, *Seitjenoikej*, 2 verst lång och krokig, *Lusmakoski*. — Likaså forssiga äro de följande 20 verstarne upp till *Suvanto* by, vid ett tråsk af samma namn (П. к. Кушеванда). Efter *Rievingi*, *Jürkkä*- och *Pitkä Niva* är en 2 verst lång fjerd *Viheltämä*, sedan *Kondiokoski* och *Petrakoski*, alla mer och mindre steniga. *Güörittäjä* har namn af sitt krokiga lopp. *Tjiitti* är så låg, att den vanliga stakningen ej hjälper vid mindre vatten, utan måste man vadande draga båten öfver stenarne. Detsamma är ock på sina ställen fallet med de följande *Ahvenenharju*, *Koskelokorva* och *Hirvaskoski*, vid mynningen af det lilla *Hirvasjärvi*, som är

förenadt med ett annat litet träsk *Mänttjärvi* genom *Mänttikoski*, en starkt brusande och smal fors, hvarest båtarne med rep uppdragas. *Rasvakoski*, har fall och är lång och krokig. Sedan följa *Pajukorva*, *Oravakoski*, *Jürkkåkoski*, *Liukkuvirta* strömdrag, *Maurankoski* och *Kantokoski*. Den smala ån blir allt forssigare och brantare. Uppå blott 10 verst intill den sista Ryska byn *Närhi* invid *Kiimasjärvi* träsk (П. к. Кимосозеро) råknas lika så många större och mindre forssar, nemligen: *Kuusikoski*, *Pienikoski*, *Suvanto*, *Suvantokoski* 1 hel verst lång, *Taivalkoski* med 3 famnars fall, *Paasikoski*, *Nuolikoski*, *Lehmikoski*, *Vitsjakoski* och *Virta*. Ofvanom den 2 verst långa *Kiimasjärvi* är vidare *Suukoski* med flere afdelningar, så *Koikero*, *Taivalkoski*, tvånne *Karikoski*, *Kuusikoski*, *Laukku*, *Kääntäjä*; *Taivalkoski*, *Reppänä* samt *Multijärvi* med *Multikoski*, hvarmedelst det sistnämnda lilla träsket är förbundet med *Vuolajärvi*, invid hvilken de första, ungefär 20 verst ifrån *Närhi* belägna, gårdar af *Kuusamo* socken sig befinna. — Af det anförda kan redan synas, huru ytterst falskt tecknad *Подробная карта* är i afseende å hela denna orten. Dock skilja sig de båda särskilda Exemplaren, som jag ågt af de denna nejd framställande blad, betydelligen i-

från hvarandra. Det ena har de finska Lappmarkerna vida utförligare och (vål efter Svenska kartor) temligen accurata; men deremot är gränseorternas låge emot hvarandra alldeles falskt, och *Pistojoki* flodsystem alltför långt åt Öster och Norr, att förtiga att detsamma ej har sitt ursprung i Kolska kretsen, utan står i sammanhang med de sistnämnda vattnen inom *Kuusamo* församling. Sjelfva *Vuonisjoki* vattudraget är för långt åt Norr uttånjdt, och öfverensstämmer ingalunda med verkligheten. — Det andra exemplaret deremot har approximationen temligen vål träffad, men, utom det gemensamma felet med det förra, att *Pistojoki* förestålles börja på Ryska sidan, ännu ett annat, att det stora *Kuusamo* vattusystemet är för långt ifrån sjelfva gränsen. — Hvad samma vattusystem vidare angår, så är *Vuolajärvi* genom en liten gråfven bäck (ty den naturliga bildar en större omvåg) förenad med *Joukamo* i mil långa sjö. Då denna åter har communication med *Muojärvi* medelst *Muolampi*, hvaruti *Muojärvi*, genom en fors *Muokoski*, utgjuter sig, och åfven *Muojärvi* å sin sida, genom ett smalt och krokigt sund, förbi *Külmájärvi* och *Väljjarvi* fjärdar, har sammanhang med *Kuusamo* sjön, så kan hela *Pistojoki* flodsystem med rätta sågas hafva sitt egenteliga ursprung vid

sjelfva *Kuusamo* kyrka. — För att åtminstone till namnet förena Hvita Hafvet med Östersjön, behöfdes således endast att förbinda *Joukamo* sjön med *Naamanga*, genom en kanal af $\frac{1}{4}$ mils längd, i en myrtrakt ³⁸). Ser man deremot på det hela, så är väl communicationen här kanske än mindre verkställbar, än å andra ställen. Hela *Pistojoki* elf är, såsom man af det ofvanstående kan inhämta, både nog smal och grund, samt dessutom alltför mycket uppfylld af forssar, för att en så stor kostnad öfverhufvud skulle löna sig. — Nästan på samma sätt förhåller det sig med det sydligaste vattudraget ifrån *Kuhmoniemi* gränsen, som ehuru det på ryska sidan är vida vatturikare, än det förra nordliga, dock tillika besväras af en alltför stor mängd forssar. — Vill man någonsin med alfvare påtänka en närmare communication med Archangelska Gouvernementet, så tyckes, af alla föreslagna, *Vuokkiniemi* vara den lämpligaste ort till verkställande af en sådan communication. Äfven på finska sidan skall segelleden igenom *Hürünsalmi* icke vara besvärad af många forssar, och egenteligen blott 3 behöfva en sorgfälligare rånning, neml. *Leppåkoski*, af circa $\frac{1}{6}$ mils längd, uti *Ura*-ån, emellan *Kiehimänsuu* och *Iijärvi*, en annan fors af $\frac{1}{2}$ mils längd uti den breda ån emellan

Ristijärvi och *Hürünsalmi* Moderkyrka, samt i synnerhet ofvanom denna uti *Kerälå* ån, emellan *Hürünjärvi* och *Vuokkijärvi*, den håftiga och farliga *Aittokoski*. Invid sjelfva landtryggen sågas vattudragen vara temligen vatturika och djupa, och på den ryska sidan vidtaga genast de stora *Kuittujärvi* sjöarne, med blott en enda fors, *Jolma*, emellan de samma. Biefve nu *Türienlampi* förbundet med *Sammallampi* (se ofvan pag. 54), så hade man, utom *Jolma*, blott en enda (och mindre betydlig) fors, *Jüråhmó*, ånda till *Tjirka Kemis* förening med detta vattudraget, och omginge ånnu dessutom de båda *Hóütió* forssarne straxt nedanom *Jüsküjärvi* uppå vågen till *Suopassalmi*. Sedan hade man blott de mot utloppet af detta vattudrag återstående betydligare forssarne, hvilkas upprensande erfordrade en större kostnad, helst språngningar vid flera af dem torde finnas nödvändiga. För ófrigt recom-menderar sig communicationen ófver *Vuokkiniemi* åfven i andra afseenden. Man har den vågen icke längre ifrån *Kajana* till *Kem* stad, ån den nedra igenom *Kuhmoniemi* ófver båda orter utgör, neml. ett afstånd af omkring 47 Svenska mil. Såsom gående midt igenom landet, så väl å ena som andra sidan, skulle dessutom en sådan communications led ófver *Vuokkiniemi* lik-

som concentrera hela Öfverbygdens handel och trafik.

Efter denna digression om de vågar, på hvilka de Ryske Karelarne ifrån Archangelska Gouvernementet drifva sin handel, så vål med Finland i allmänhet, som i synnerhet med Uleåborgs-lån och de derunder hörande Kemi-Lappmarks socknarne, återvände vi till de sistnämnde, för att om dem i allmänhet ån ytterligare tillägga några få anmärkningar. — Då hela orten ånnu, utom Kemitråsk, är under den så kallade Lapps-katten, så åro för de gamla hemmanen utlagorna måhända, på sina ställen, numera snarare för små ån för stora; men hvad deremot Nybyggen betråffar, så har *Deutsch*, jemte det han uppgifvit orsakerna dertill ³⁹), med ganska träffande drag skildrat deras vanliga öde, att sluta såsom öde kronohemman, och nybyggarnes såsom brännvinsmånglande backstuguhjon eller nödtvungna brottslingar. — Hvad den fördom till Ryssland erlagde skatten betråffar, så har jag uti ett handskrifvet utdrag utur *Hammonds Norrske Missionshistorie* derom låst följande artikel: ”på andra sidan om fjällryggen finnas 10 följande Finnebyar från Nordfjells Östra ånda åt Väster, af hvilka Ryssarne båra skatt. 1) *Orejauri*. 2) *Bejauri*. 3)

Kjelljauri. 4) *Kikerjauri.* 5) *Maasieligie;*
 6) *Gullijauri.* 7) *Kiimjaure.* 8) *Sovan-*
kiel. 9) *Somby.* Denna by är midt för
 Enari på södra sidan af fjällryggen och
 den sista, som Ryssarne taga skatt af på
 andra sidan fjällryggen. 10) *Kittilå.* —
 Större delen af dessa namn är lätt att
 förklara; 1) och 3) heta äfven nu *Orajär-*
vi och *Kelujärvi*; 4) betecknar så mycket
 mer *Kitka* byalaget uti *Kuusamo*, som
 detta sistnämnda just svarar emot 5), — ett
 namn, som uti gamla handlingar i dess
 ställe förekommer (se t. ex. den uti Not.
 28) intagne bilagan), och ännu till och
 med af gammal håfd är brukligt uti *Kola*.
 Uti 6) igenfinner man ock lätt *Kuolajär-*
vi, som förut lydde under *Kuusamo*. Äf-
 ven 8), 9) och 10) heta ännu nästan på
 samma sätt. N:o 7) är väl tydligen *Kemi-*
träsk, i fall här ej bör förstås *Kemikülä*
 gingerlag af *Sodankülä*. För 2) *Bejauri*
 kan ingen annan motsvarande ort uppgif-
 vas än *Pääjärvi*, men detta hör åtminsto-
 ne nu under Kolska kretsen. — För öfrigt
 måste man efter det, som om 9) är tillagdt,
 förundra sig, att än se *Kittilå* nämnas,
 helst denna ort, så vidt man känner, al-
 drig till Ryssland erlagt någon skatt. Uti
 den interessanta *Грамона*, utfärdad af Tzar
 Michail Feodorovitsch d. 1 Okt. 1620, som

efter en samtidig, å Lands-Kansliet i Uleå-
 borg förvarad Copia, blifvit aftryckt uti
 Hrr. *Bulgarins* och *Gretsch's* Journal
 СВЕРНЫЙ АРХИВЪ 1825 N:o 18 p. 136,
 namngifvas såsom Voloster, ifrån hvilka
 Deputerade år 1817 hade varit i Moskva
 och der uppå sin begåran erhållit tillstånd,
 att, i anseende till det egennyttiga och o-
 tillbörliga sätt, hvarå skatten af de ifrån
 Kolska ostrogen dertill utskickade uppbars,
 få densamma — öfverhufvud 50 Rubel år-
 ligen — sjelfve inkassera och directe till
 Moskva uppå en viss tid årligen affärda,
 följande: *Påosero*, *Oresero*, *Jeletosero* ⁴⁰),
Kuittosero ⁴¹), *Kolosero* (d. å. *Kuolajärvi*),
Kemsk ⁴²), *Sjombask* (*Sombio*), *Ratne-
 va* (öfversättning af *Sodankülå*), *Kitkosero*,
Maaselgk (*Kuusamo*). — Här åro således
 i det hela samma orter angifna som hos
Hammond, neml., med uteslutande af de
 till *Kolska* (*Påosero*) och *Kemska* (*Jelet-
 och Kuittosero*) kretsarne hörande, de nu-
 varande *Kuusamo*, *Kuolajärvi* och *Sodan-
 külä*, dock med utelemnande af det nu åf-
 ven dithörande *Kittilå*. — Huru länge al-
 la dessa Lappar må hafva fått sig till go-
 do njuta det dem, medelst den nämnda
 Gramota tilldelta, privilegium, att få di-
 recte i Moskva afbörda sig sin skatt, år
 icke bekant. Troligtvis tillskansade sig de
 Kolska Auctoriteterna snart nog åter samma

uppbörd, hvarvid de tillika naturligtvis förenade sin egen fördel. Åtminstone tyckes den olikhet, som herrskar emellan den muntliga uppgiften af samtida i *Sodankülä* och det, hvad man skriftligen känner angående samma skatts beskaffenhet och uppbörd det sista året, hvarmed den på regeringens befallning upphörde, berättiga till en sådan slutsats. Då jag nemligen efter min ankomst till *Kola* om samma sak sökte göra mig nogare underrättad, beviste mig dervarande Krets-råntmästaren Hr *Kotjerin* den artighet, att utur rånteriets acter skriftligen meddela ett utdrag, som uti Svensk öfversättning innehåller följande: "Af de under Svenske Konungens her-
 "ravålde stående Lappar utsöktes skatt till
 "Kola i ryskt mynt år 1810 af *Maaselska*
 "pogosten (socknen) 3 Rub. 92 kop., af
 "*Kitkoterska* d:o 4 Rub. 54½ kop., af *Ko-*
 "*loserska* d:o 9 Rubel, af *Kemska* d:o 3
 "Rubel. I pålsverk: af *Ratnij pogost* (*Sodankiilä*) för år 1798: 2, för 1800: 2,
 "1801: 2, 1802: 2, 1803: 2 och 1805: 2;
 "öfverhufvud 12 båfrar. Af *Sjonbenska*
 "(pogosten-*Sombio*) för år 1804: 2, 1805:
 "2, 1806: 2, 1807: 2, och 1810: 2, in summa
 "10 båfrar. Ifrån *Ófre Inandra*, (*Enari*) bör-
 "jandes ifrån 1800 till 1814 à 30 *Jesimki*
 "årligen, in summa 420 *Jesim*. Ifrån sam-
 "ma pogost för samma år à 2, deribland

”för 1803 1, inalles 27 små båfrar (60-
 ”бриковъ). Ofvannämnde 22 små båfrar,
 ”420 Jefimki och 27 små båfrar äro icke
 ”erhållne i Kolska Krets-rånteriet, i an-
 ”seende till Lapparnes frikallelse ifrån be-
 ”talningen, hvarföre de äfven ifrån restantie-
 ”beräkningen blefvo uteslutne; Uppsatt af
 ”Kolska Krets-Råntmästaren *Kotjerin* d. 28
 ”Jan. 1826”⁴³.) — I *Sodankülå* berättade
 man mig deremot, att utom de 2:ne, de
 bästa båfrar, hvilka visserligen utgjort den
 egenteliga skatten för *Sodankülå* och *Som-
 bio* byalagen, (och hvilka för att ej kunna
 vara förfalskade, borde vara litet bruna i
 nacken) åtminstone i *Sodank.*, den Ryske
 Fogden äfven sjelf fått för sin räkning en
 god båfver, äfvensom den medföljande tol-
 ken en liten båfver, hvarjemte man ån
 ytterligare bestått en båfver för *Commen-
 danten* i *Kola*. — Angående *Kemikülå* har
 jag ej hört vidare, ån att man der skulle
 erlagt en vildrenshud.

Till alla Lappmarks socknar går krono-
 posten icke på bestämda tider, utan blott då
 angelåagna embetsbref anlånda, genom *Kemi-
 tråsk*, och framskaffas af dertill särskildt anslag-
 na reserv-hemman, hvilka derföre af socknen
 bekomma 4 skill. B:co för milen, för hvarje
 post, som de framföra. Samma reserv-
 hemman äro ock pligtige att skjutsa resan-
 de, hvilket om sommaren sker endast med

båt. Skjutslegan öfverlemnas merendels till den resandes godtycke och billighet. Detta år fallet i synnerhet åt Kuusamo trakten. Äfven på bivågar kan man utan svårighet erhålla skjuts af den villiga och beskedliga allmogen, som dessutom här, framför den ytterst långsamme och tröge Kajana-bonden, utmärker sig igenom större drift och raskhet i sina rörelser och företag, ehuru äfven öfverbyggaren i dessa egenskaper ån tyckes öfverträffas af sina östligare grannar, de Ryske Karelarne. — I allmänhet äro godt förstånd, välvilja, foglighet, mod och tilltagsenhet egenskaper, hvilka en hvar opartisk måste tillerkänna Kemi-Lappmarks allmoge, äfvensom man å andra sidan icke torde kunna alldeles frikänna dem för process-lystnad och små tjufnader, i synnerhet på renhjordar, genom de sig alltmer förökande backstuguhjonen. Ändtligen måste man ock beklaga, att fylleriet, i synnerhet på sina ställen, är uti nog starkt tilltagande. — Allmogens byggnadssätt är i allmänhet temligen renligt och beqvämt; dock utmärker sig i detta afseende mellersta trakten, d. å. *Kemitråsk*, äfvensom de närmast tillgränsande delar af *Kuusamo* och *Sodankylä* framför de aflågsnare. Här börjar man ock redan temligen allmänt i allmogens egna boningsrum se de vanliga mörka, utur ugnar, med smutsig brådom-

fattning, med rök uppfyllda, och med draghåll i taket försedda, pörten utbytas mot glada, ljusa och höga stugor, med hvitrappade och öfverst med skorsten försedda stenugnar, igenom hvilka man vinner, icke allenast i renlighet, utan ock i jemnare värma, emedan man ej, såsom i rökstugor, har nödigt att hålla dörren öppen. — Jag vet ej, om jag skall kalla det en förädling af den rysk-karelska smaken, att man här i allmänhet har alla sina uthus omkring sig, formerande, jemte boningsrummen, en sammanhängande fyrkant, med en öppen gårdsplan midt emellan. — Luxen i klådedrägten är här först i sin början, emot hvad jag hört berättas om nedre socknar och Torneå trakten, till hvilka äfven Kittilå, likasom uti språk och annat, mer skall närma sig. Dialekten är eljest blandad österbottnisk-karelsk. — Inga särdeles sedvänjor finnas, hvilka kunde utmärka denna allmoge framför andra traktens. Anmärkas kan, att den vanliga hälsningsformeln i hela orten, vid inträdet uti ett hus, icke är: Hüvää påivää, utan: Jesus tånne, hvad man på åtskilliga andra ställen i Finland, t. ex. uti *Ithis*, brukar säga, när man ifrån badstugan återkommer i boningsrummet. — Att man i framstammen af en båt, hvarå ett lik hämtas till begrafning, allmänt brukar en hvit linne-

duk, såsom vimpel, fastbunden vid ändan af en stång, tjenar kanske mer till ett blott tecken, än till någon slags vidskepelse, eller ock år, i sednare fallet, den egentliga betydelsen redan förlorad. — Skall jag tala om vidskepelse i allmänhet, så har jag här funnit — intet, emot hvad jag väntade mig, både med afseende å den allmänna folktron i nedre orterne, och i anledning af det nära grannskapet med de för sin trolldom i alla tider utskrikna Lapparne, hvilka likväl, då de, för icke så långa tider tillbaka, här ännu lefvat uti sin ursprungliga character, borde hafva efterlemnadt spår af den svarta konst, af hvars allmänna idkande man till och med velat härleda sjelfva nationens namn. — Med vidskepelseerna är ock den förnämligast derå grundade nationella Run-poesien i denna orten så godt som alldeles försvunnen. Åtminstone har det, oaktadt allt efterspanande, icke lyckats mig, att här få uppteckna någon enda nu mera; tvärtom var till och med det bekantare, som jag förut samlat, för mängden nytt. Kanske bör detta, visserligen oförväntade, phenomen äfven deraf förklaras, att åtminstone den nuvarande befolkningen i dessa orter är öfvervägande *Ósterbottnisk*, med mindre tillblandning af den *Karelska* stammen. — Hvad traditioner och historiska minnen an-

går, så blifver derom lämpligare tillfälle att tala på hvart sitt ställe, vid det enskilda, hvartill vi nu, efter denna teckning af det allmänna, öfvergå.

K u u s a m o.

Kuusamo Consistoriella pastorat, uti Proste-Visitations Protocollet af år 1747 på alla ställen kalladt *Kusameth* (kanske med afseende å namnets sannolikaste derivation), kan på sätt och vis sågas utgöra en trekant med den spetsiga ändan åt söder. Det gränsar i N. till *Kuolajärvi Lappmark*, i V. till *Kemiträsk* och *Rovaniemi*, i SV. och S. till *Pudasjärvi* äfvensom östligare till *Suomussalmi* kapell, i O. till *Voknavolotska* (*Vuokkiniemi*) och en liten del af *Panoserska* (*Paanjärvi*) *Volosterne* af *Kemska*, — och öfverst till det under namn af *Påvoserskoje Prisudstvie* betecknade distriktet af *Kola* kretsen ⁴⁴). — Största längden lårer gå till ungefär 12, största bredden till närmare 11 Svenska mil. Hela *Kuusamo* har ett ganska upphöjdt läge, men i synnerhet den vestliga, omkring *Kitka* och *Posio* sjöar belägna trakten, som derföre icke utan skäl af allmogen kallas *Pohjasen napa*. Här concentrerar sig nemligen den, NNO. genom *Kuolajärvi* allt ifrån Svenska Lapp-

marken kommande, stora landtryggen, antager för sin fortsättning en riktning åt NO.—O., intill den närvarande Ryska gränsen, der den åter vänder sig åt S.; men sänder dessutom en särskild arm V.—SV. genom *Rovaniemi* mot Bottniska viken. Alla dessa bergsträckningar äro åfven på Попр. к. riktigt utsatta, åfvensom flere af de, långs desamma förekommande högsta berg, ibland hvilka dock saknas *Iivaara*, jemte det i S. derifrån belågna *Nårångåvaara*, af de aldra högsta i hela orten. På båda skall man hela natten om midsommaren kunna se solen, men på *Iivaara* skola stundom till och med snöfläckar i djupare och skuggiga dällder hela sommaren igenom blifva qvarliggande. — Såsom det nära *Suomussalmi* belågna bergets namn bör vara *Nårångåvaara*, så är ock af de nordligare Попр. k:ns (åfven *Marelii*) *Lapivaara* att rättas till *Lapiovaara*, åfvensom det sydligare *Rokumevaara* (kanske efter *Marelius*) egenteligen heter *Ruokumavaara*. Åt V. är ock Парсанваара (*Marelii Parsanvaara*); men ingen viste af ett sådant namn, utan gissade man på *Sorsanvaara*. Om Песывара vet jag ej heller vidare, än att *Marelius* kallar det *Possevaara*. — Ifrån denna nejd V. om *Suolijärvi* går ock en, kanske för sin jämförelsevis mindre betydighet, ej på П. к.

utsatt ås i NV. åt *Kemitråsk*, med *Per-nuvaara*, *Kotavaara*, *Vierustunturi*, *Nå-skåmåvaara*, *Penniovaara* (en af de högsta i hela den nejden), *Parttisentunturi*, *Paloselká*, *Pikkulamminvaara* och *Mutavaara*, nästan alla såsom hela den nejden starkt bevuxna med skog af höga tallar, och deribland, i synnerhet uti dålderna, åfven granar och björkar. — Långs landt-ryggarne och bergen framgå ofta jordskalf. Med läsarens tillstånd vilje vi här om dem meddela följande chronologiska förteckning, hämtad dels utur en i Pastorats-Archivet befintelig handskrefven bok in folio, under titel af *Protocollum Ecclesiæ Cuusamoensis*, dels och förnämligast utur de *Ecclesiastika* tabellerne.

- År 1731 d. 10 Dec. kl. 3 e. m. jordbåfning, dock utan skada.
- 1736 natten emot den 17 Okt. jordbåfning.
- 1750 natten emellan d. 22 och 23 Julii jordbåfning, så att husen rördes och dörrarne gingo upp på några ställen, men ingen skada skedde.
- 1752 d. 29 Martii gick en jordbåfning österut, men ej så stark som 1750.
- 1753 d. 14 Dec. kl. 4 jordbåfning utan skada.
- 1754 d. 6 Dec. jordbåfning, så att husen rördes, utan skada.

År 1763 d. 20 Maji f. m. en lindrig jordbåfning.

1785 d. 21 Dec. kl. 3 e. m. en lindrig jordbåfning, som gick ifrån SV.—NO.

1792 d. 22 Nov. kl. 11 f. m. en lindrig jordbåfning ifr. SSO.—NNO.

1800 d. 5 Oct. kl. 5 f. m. en jordskakning, påstod i circa 6 minuter, var nog stark och förorsakade dallring i fönster.

1801 d. 3 Oct. en jordskakning, som påstod i några minuter och var något stark.

Då efter detta är rubriken om sållsamma naturhändelser, årsvext etc. i Tabellerne icke mer förekommer, så finnes ock ingenting om jordskalf i de följande åren antecknadt ⁴⁵). — Blott efter mundtliga efterrättelser kan jag tillägga, att 1804 ell. 1805 sent på hösten om en afton ett så starkt jordskalf kånst, att fönstren dallrat och kårnen hoppat upp ifrån matbordet. — 1824 i Junii omkring midsommarstiden skall ock om dagen en jordskakning, åtföljd af ett märkeligt dån, och gående ifrån SO. till NV., försports på flere ställen å hela landtryggen.

Den ifrån *Kuusamo* åt särskilda håll utlöpande landtryggen delar åfven vattnen

uti 4 särskilda systemer. De på S. sidan om samma landtrygg falla ifrån *Iijärvi* och *Livojärvi* sjöar genom *Iijoki* och *Livojoki* elfvar (vid *Pudasjärvi* förenade till en flod under namn af *Iijoki*) öfverhufvud åt NV. i Bottniska viken. Dit faller ock, — ehuru genom en stor omväg öfver *Kemitråsk*, — *Suolijärvi* vattnet ifrån det NV. hörnet af Socknen, nedför flere stora forsar, genom *Jumiska* elf, förstärkt genom *Köükenenjoki*, som ifrån NV. deruti inflyter, afleder en hop tråsk uti *Kuolajärvi* ⁴⁶⁾ och upptager sjelf nedanom det sydligaste (*Isojärvi*), och före sitt inlopp uti *Jumiska*, en annan liten bäck, som äfven på П. к. är utsatt, jemte de 3 små tråskan, hvilkas vatten den afleder. Dessa heta *Saunajärvi* 1. *Kivelänjärvi*, *Rütijärvi* (på sidan) och *Latvajärvi*. — Såsom åt Östersjön, så falla äfven åt hvita hafvet 2 vattudrag. Det blott genom den lilla smala landtryggen ifrån *Suolijärvi* skilda *Possio*, medelst *Kitka* (båda ibland de största sjöar i hela *Kuusamo*), flyter nemligen långs *Kitkajoki* ⁴⁷⁾ inuti *Paanajärvi* på ryska gränsen, derutur genom *Oulanga* (П. к. Олонка) i det stora *Päiväjärvi*, så i det nära belägna äfven ansenliga *Kovdosero* (*Koutajärvi*) och sist ifrån denna medelst *Kovda* floden i *Kandalaxska* viken af hvita hafvet. Rigtingen af detta vattudrag

år, med undantag blott af slutet, öfverhufvud åt NO. Det fjerde vattusystemet, som på Norra sidan om den östliga fortsättningen af landtryggen ifrån *Kuusamo* sjön tager sitt ursprung, och genom *Pistojoki* samt *Kuittojärvi* sjöar strömmar till *Kem* fl., och medelst denna, äfvenledes vid den efter samma flod benämnda staden kastar sig uti hvita hafvet, år redan förut omständeligen beskrifvet ⁴⁸).

De flesta af de många sjöar och träsk, hvarmed *Kuusamo* socken år uppfylld, äro ganska fiskrika och begagnas nästan alla årstider. *Kuusamo* stora och feta sik år allmänt berömd och föredrages till och med framför hafssiken. Den fångas om vintern och utföres af Ryske Karelare ända till Petersburg och andra städer. — Fisk utgör ock *Kuusamobondens* hufvudföda och brukas på åtskilligt sätt. Att baka den i bröd, år en Rysk-Karelsk sed, äfvensom han har den seden gemensam med sina östligare grannar att bruka sur mjölk, helst öfversyrad i ugn. — På skogsfågel år *Kuusamo* ån temligen rik; äfven djurfånget år icke heller det sämsta. — Både klimat och lokal (mest torra, sterila och steniga backar och moar), samt deraf följande ringa boskaps skötsel, äro hinderliga för jordbruket, hvilket det oaktadt, enligt *Kuusamo-*

boernes eget medgifvande, här skall vara mera lönande, än uti angränsande, till och med sydligare orter, såsom *Hürünsalmi* och *Pudasjärvi*. Det torde väl komma af denna socknens upphöjdare låge, som gör det mindre frostömt, än de lågre med mera karr'uppfyllda orterna, och åtskilliga, — visserligen högst få, — hemman skola gifvas, der frosten aldrig gör någon skada. — Under åren 1802—1811 förhöllo sig, enligt uppgifterna derom i Tabellverket, utsådet och afkastningen, såsom följer:

	Ungefärl. Utsådet, i Tunnor.			Afkastningen beräknad efter kornet.		
	Råg	Korn	Pot.	Råg	Korn	Pot.
1802	50	300	16	3	3	—
1803	20	250	11	10	4	6
1804	50	400	17	10	3	3
1805	75	600	20	10	4	4
1806	100	600	20	9	4	4
1807	90	650	25	6	2	2
1808	70	400	30	5	4	2
1809	120	600	27	7	3	2
1810	130	550	29	Total missväxt		
1811	80	250	2	4	2	4
Ifr. 1802—1811 Summa	785	4600	197	64	29	27
Således per medium	78,5	460	19,7	6,4	2,9	2,7

Önskligt vore, att *Kuusamobonden* mer vinnlade sig om jordbruk, och deremot förminskade sina 2 andra, af gammalt särdeles kåra, nåringar, svedjebruk och rensköttsel, hvilka, i synnerhet den sistnämnda,

utom annan skada, inveckla honom uti beständiga stridigheter både med sina östligare grannar och egna sockneboer. Antalet af hela den närvarande renafveln i socknen tros kunna antagas ända till 12 à 13,000, således det högsta uti alla nedre Lappmarks församlingar. Renskötsele är ån en lemning af fordna tidens lefnadssätt i orten, såsom ock en del af invånarne torde härstamma af *Lappar*. Denne är dock visserligen den minsta. Äfven här såsom i *Kemitråsk* tyckes colonisationen både tidigt och nog snart, — kanske ock, då den öfvervägande delen af befolkningen här ursprungligen voro *Karelare*, till en del oberoende af de vestligare och nordligare Lappmarkers colonisation, hafva gått för sig. Lapparne drogo sig undan, förmodligen till *Kuolajärvi*, hvarest de något längre bibehöllo sig. Uti 1750 års folkmängdstabell för *Kuusamo* uppgifves *Lapparnes* antal till blott 13 personer, och 10 år derefter till blott 3, hvarefter *inga Lappar* mer nämnas. Uti Proste-Visitations Protok. af d. 6 Jan. 1744 heter det väl: ”*Cusamo* Moderkyrkio låhn består dels af *Lappar*, dels utaf sedermera ifrån andra orter dit ankomna bönder. Vinstaten, 6 Tunnor Spanmål var gjord och inrättad allenast för *Lappar* och innan bönder sig derstädes nedsatt och räckte ej mera till” ⁴⁹);

men härunder är utan tvifvel förnämligast *Kuolajärvi* att förstås, som då ock hörde till *Kuusamo*, och vid bildandet af *Kuusamo* Pastorat, genom Kongl. Skrifvelsen af d. 26 Jun. 1746, derunder äfven bibehölls, tills det 1776 derifrån skildes och kom under *Kemiträsk*, som samma år tillsammans dermed upphöjdes till ett eget Pastorat. — Att *Kuolajärvi* uti nämnde *Kuusamo* Tabeller icke är inbegripet, tyckes så mycket mer följa af den motsägelse, som uti dem herrskar, angående antalet af hushållen öfverhufvud. Då neml. *Kuusamo* 1746 blef ett särskildt Pastorat, skall det tillsammans hafva innehållit 158 sådana⁵⁰). Uti den första tabellen för 1749 deremot uppgifves blott 127 matlag. Läger man dertill 29, af hvilka *Kuolajärvi* enligt ett Proste-Visitations Protocoll af 1747 bestod, så fås 156, hvilket tal med afseende å de olika åren, som de förhanden varande data gälla, ungefär slår in med det ofvannämnda för 1746. År 1750 uppgifves antalet af hushållen till 141 och hela folkmassan till 1208 personer (593 man- och 615 qvinkön), hvaribland 123 Seminarer. Ännu 1754 belupo sig hushållen blott till 153; 6 år derefter deremot redan till 184. — För de följande åren befinnes folkmassan i jemt stigande och 1775 finnes den hafva gått till 2154 (1096

mk. och 1058 qvk.) med 230 Seminarier och 203 hushåll, det vill säga inom 25 år skulle den nästan fördubblat sig, hvilket för en landsort, såsom *Kuusamo* vill säga mycket, då man i våra tider anför en dylik progression såsom ett särdeles bevis på de Nord-Amerikanska fristaternes stigande vålmagt. Men ty vår år detta resultat ingenting mindre än pålitligt och det af orsak, att Tabellerne efter allt utseende för hela den tiden innehålla stora fel och motsägelser, hvilka på intet sätt kunna häfvas. Såsom vi redan nyss yttrat, måste, så framt Tabell-uppgifterne annars icke äro till den grad villkorliga, att de till och med sakna all sannolikhet, *Kuolajärvi* omkring 1750 talet vara uteslutet ifrån *Kuusamo* tabellerna⁵¹). Sednare deremot måste det dock hafva äfven i dem inbegripits, emedan man blott under denna förutsättning kan förklara skiljaktigheten i folkmångds-tabellerna för 1775 och 1780 för hvilket sistnämnde år massan uppgives till vida mindre, i stället för att den efter årstabellerne och med afseende å förhållandet emellan födde och döde borde vara vida större. Å andra sidan förekommer ock i *Kemiträsk* tabellverk med året 1780 folkmassan tillökt, ehuru till circa 200 personer mindre än den borde, efter den calcul som innehålles i *Kuusamo* tabeller.

Åfven här måste således i de ena eller de andra, eller ock kanske uti båda, betydliga fel åga rum, och troligtvis åro summorna, såsom tyvärr ofta ännu är vanligt, tagna blott på må få, hvaraf ej annat än så motsägande resultater måste framgå. — Men då nu basis för calculen af de 25 åren ifr. 1775—1800, i anseende till förvirringen med det 1776 ifrån *Kuusamo* afsöndrade *Kuolajärvi*, är så osäker, så kan ej heller resultatet för folkökningen under samma tid blifva tillförlitligt. Då år 1800 öfverhufvud 3059 personer (1557 mk. och 1502 qvk.) i 245 hushåll åro angifna, så skulle förökningen för hela dessa 25 år utgöra endast 905 personer. Emellertid kan icke heller, så framt eljest tabellverket efter *Kuolajärvis* afsöndring är riktigare, skillnaden utgöra mer än kanske 200—300 personer, och således är dock i det hela resultatet för dessa 25 åren vida mindre fördelaktigt, än för de föregående. Dertill måste visserligen de tåta svåra missväxtåren, hvilka, såsom vi längre fram få se, under denna tiden hemsökte *Kuusamo*, hafva varit vållande. Bedröfligast är dock, — och det af enahanda orsaker, — resultatet för de sednaste 25 åren. Efter den sista *Quinquennii* Tabellen, som jag begagnat, för 1820 var folkstocken ej högre än 2999 (1455 mk. och 1544 qvkön) uti 340 (!)?

hushåll, och 1825 lårer hela den tillkomna massan på 25 år hafva belupit sig blott till circa 300 personer. — Tillväxten för folkmassan i *Kuusamo* allt ifrån 1750 till närvarande tid (75 år) blir således öfverhufvud ungefår 2,8). — Enligt Krono-Lånsmannens till General-Guvernören år 1824 insända berättelse, voro de skattande rökta- lens antal 246 och allmogen bodde i 180 hvita stugor och 270 pört. — Såsom handt- verkare äro i 1820 års *Qvinquennii*, tabell uppförda endast 1 Murare och 1 Smed. — Familjenamnen för den närvarande befolk- ningen äro följande:

Ahonen	Jurmu
Aikio inh.	Jåmså
Djerf	Kallungi
Ervast	Karjalain
Falck	Karvonen
Granat	Kela
Granroth	Konttinen
Haataja	Korva
Heikkinen	Koskela
Holappa	Kujala
Hürkås	Kurtti
Hågg	Kurvinen
Hänninen	Kühti
Jaakkola	Küllinen dr.
Ikåpåivå	Kåmåräinen
Jukarainen	Lasanen qv.

Lehtolainen qv.	Riekki
Leinonen	Rongain
Luukkonen	Saarinen
Lämsså	Sarvi
Manninen	Snabb
Matero	Stjerna
Mursu	Stolt
Mustonen	Suvva
Mååttå	Svahn
Nevalainen	Såkkinen
Oikarainen	Takkinen
Okkonen	Tauriain
Pekkanen inh.	Tornberg
Pernu	Tuovinen
Pesonen	Tõrmånen
Petrelius	Vanttaja qv.
Pitkå	Vetelåinen
Posio	Viinikka
Påtsi	Våisånen ⁵²)

Ibland dessa åro familjerne *Karjalainen*, *Lämsså* och *Mååttå* de talrikaste. — Åldre, ånnu i förra hälften af 18:de århundradet förekommande, men nu antingen med hvarannan sammansmåta, eller alldeles utgångne namn åro, *Heiskanen* (deraf *Heiskala*), *Hukka*, *Kieli* i. *Kielo*, *Kårkkånen*, *Nissi*, *Siuna*, *Tolva* och *Torvinen*. — Då åfven å andra sidan och ibland hemmans- och gårdsnamnen verkliga familjenamn förekomma, så låte vi åfven af dem en

förteckning likaledes i alfabetisk ordning
medfölja ^{5 3})

Ahola	Iljala
Ahvenniemi	Jokilampi
Ahvensalmi	Jouhtenniemi
+ Ajakka	Irninniemi
+ Aikiniemi	+ Jumisko
Aitaniemi	Juumajärvi
Akonlahti	Kahilanniemi
Aksojärvi	(l. Vaarala)
Alatalo	Kajavasalmi
> Bengtilänvaara	> Kaikkonen
Enojärvi	Kallioluoma
Eksämä	Kallioniemi
> Haataja	> Kallungi
Hangaanniemi	7 Kandola
Hanhenniemi	Kandoniemi
Haukiniemi (Jokela)	Kurastinniemi
Hautaniemi	Karvonen
Heinäjärvi	Kauhaniemi
Heponiemi	- Kauppila
Hietaniemi	• Kellinsalmi
Hirsivaara	Kesäniemi
^ Hoikkaniemi	Kiitämä
> Holappa	7 Kilpelä
> Hukkanen	7 Kilpijärvi
< Huttuniemi	> Kilpivaara
4 Hürkänaho	Kirpistöjärvi
6 Håmeenniemi	Kissanniemi
6 Hårkönen	(l. Hanhela)
(l. Korppiniemi)	Kivangi

Kivijärvi	Küünäräsalmi
Kivilahti	Kåsmå
Kiviniemi	Laihola
Kiviperä	Lammastelehto
Kokkoniemi	Lammela
Konttivaara	Lehtiniemi
Koppelo	Lehtola
Koppelojärvi	Lehtoniemi
Korhonen	Leskelä
Korkalo	Likolampi
Korpua	Lohilahti
Kortelsalmi	Luomingi
Koskela	Lühütiniemi
Koutaniemi	Maaniga
Kovaniemi	Majavataival
Kujala	Maivajärvi
Kukkea	Matero
Kumbulainen	Meskus
Kundijärvi	Miekkasaari
(l. Anttila)	Mourujärvi
Kuoliojärvi	Multasniemi
(l. Kataja)	Multijärvi
Kuolionniska	Munaaho
(l. Niskala)	Muosalmi
Kuondivaara	Murtovaara
Kuoringi	Mustaniemi
Kurkijärvi	Määttälä
(l. Sulasalmi)	Määttälänvaara
Külmälä	Naamanga
Külmäniemi	(l. Kemiläinen)

Niemelä	Rajala
Nissi	Raistakka
Nissinaho	Riihinaho
Noukanvaara	Riihiniemi
Ojala	Ronttivaara
Ojusluoma	Rukajärvi
Oiva	Ruokamo
Orjasniemi	Rüönälampi
Paanajärvi	(l. Pekkala)
Pahkajärvi	Saapungi
Pasonvaara	Salmijärvi
Patosalmi	Salminen
Pauna	Salmivaara
Peltoniemi	Sarajärvi
Penikansuu	Saraniemi
(l. Heiskala)	Saunajärvi
Penikkajärvi	Siikaluoma
(l. Saunaniemi)	Siira
Penikkaniemi	Siivola
Pernu	Soivio (hörer till
Perälä	Pudasjärvi socken)
Peuraniemi	Sossoniemi
Pohjolainen	Sotaniemi
Poropudas	Soudunsaari
Porosaari	Suiningijärvi
Posio	(l. Uusitalo)
Pousu	Suorajärvi
Pukari	Suurijärvi
Purauvaara	(l. Hongama)
Pühäjärvi	Särkiluoma
Päätalo	Särkisaari

Sååvälå	Vallioniemi
Taaporinniemi	Vanttaja
Tahkola	Varanganvaara
Takkila	(Vaarajångånvaara)
Tammela	Vatajärvi
Tavajärvi	Vattula
Tavela	Vihanti
Teriniemi	Viheriå
Tervo (l. Moisanen)	Virkula
Tiermasniemi	Virranniemi
Timisjärvi	Visaniemi
Toolpanniemi	Vuolajärvi
Tolva	Vuoriniemi
Tuovila	(üli) Vuotungi
Turunen	(l. Kåkilehto)
Tårmånen	Våhåjärvi
Urimåki	Vålijärvi
Valkiaisen taival	Vååråjärvi.
(l. Hiltunen)	

Dessa hemman och gårdar anses, utgöra 7 by afdelningar, *Heikkilå, Låmsså, Pousu, Kyrkobyn, Vasaraperå* och *Alekitka*; men de bilda ingenstådes någon ordentlig by, utan gifva det hela ånnu temligen ett halft utseende af en Lappmark, åfvensom hemmanens egna beskaffenhet för sig utvisar, att orten fordom verkligen varit en sådan. Gårdarne ligga alla spridda ifrån hvarandra, och i anseende till de små åkerlånderna illa belågna, aflågsna ifrån dem,

till en del på sänkgigare platser och merendels invid sjöar. —

Hvad det egenteligen Ecclesiastika angår, så behöfve vi hvarken här eller framdeles angående de andra församlingarna dervid länge uppehålla oss, då allt dithörande är omständligen afhandladt i Erkebiskop *Tengströms* allmänt bekanta och berömda verk *Om den Presterliga tjenstgöringen*. — Såsom ett slags supplement dertill, må jag endast nämna, att efter förhanden varande anteckningar af *Forbus* uti *Pastorum H. Cajani* och *S. Julenii* tider (det år i slutet af 17:de årh.) prest- samt kyrkogården legat uti *Torangintaival*; men att sedan, i *S. Bonelii* tid (em. 1700—1715), socknen köpt af bonden *Pehr Mustonen* i *Suomustenperä* dess gård och ågor till prästbohl, för Contant 300 D:r k:mt. Der hade i *Forbus's* tid redan prestgården med kyrkan legat; men den förstnämnde nedbrann 1730. — Den närvarande kyrkan är uppbyggd 1800, hvartill Kongl. Direct. öfver Eccles. verket i Lappm. bidrog med 1000 R:d. — Församlingens 2 klockor äro förårade af *Fredric I* och *Ulrica Eleonora*. — Följande anteckning af samma *Forbus* (uti en så kallad gammal Inventarii bok för Kuusamo kyrckia p. 181) om Pastoralierne uti hans tid må af-

ven här få ett rum, helst den angår hela orten i allmänhet, hvarest *Kuusamo* den tiden än var det enda Pastoratet:

”I *Kuusamo*, påskpengar af ett par folk 12 öre K:m:t.

Af hvar och en ogift 30 öre d:o mynt
För vigningar 3 D:r K:mt och 1 par strumpor.

För inledningar 30 öre K:m:t.

För barnlikstol 1 D:r 16 öre K:mt.

Efter en husbonde och bondhustru 1 Koo;
Men eljest 6 D:r af dem som af svagare vilkor äro, mindre också.

Efter en gifter man och hustru, som intet varit husbonde och matmoder 3 D:r 24 öre K:m:t.

Efter en drång och piga, som begått H. H. Nattvard, 2 D:r 8 öre K:m:t.

1 mark smör efter hvar koo.

Tijonde Spanmähl råg och korn.

Giådfiske Tijonde—Höstfiske Tijonde—
Juulsteek: Bröd, fogel, ost. — Fåhr hvart 3:e åhr. Doch hafva intet alla riktigt betalt.

Hvart och ett inhysesshjon arbetar en hel vecka för maten.

Lappmarken. Tijonde af hvar skatt Lappe, 1 D:r 16 öre K:m:t.

Påskp. af hvar person, som begår H. H. Nattvard 9 öre K:m:t.

Vigningsp. 3 D:r K:m:t.

Kyrckgångsp. 30 Öre el. 2 par Laphanskar:

Barnlikstol i *Enare* 1 D:r 16 Öre (men vid andra Capellen hafva Sacellani denna räntan):

Lijkstol efter en skattlappe eller dess hust. 6 D:r

Byskänk 1 st. báfver eller 2 R:dr.

Hvar mans skånck (*Mies skåncki* kallad) Laphanskar el. hvad en och hvar för-
mår.

Af Cronan 40 T:r spanmåhl. Cont. 120
D:r i pengar.”

Pastorerne i *Kuusamo* ifrån början till närvarande tid hafva varit följande ⁵⁴):

- 1) *Gabr. Tuderus* ifr. 1675, hade sitt säte i *Sombio*, kom sedan till Torne Pastorat och hade till Successor
- 2) *Henr. Cajanus*. — Honom succederade
- 3) *Sam. Julenius* och blef 1699 transporterad till Hospitals-Predikant i Cronoby, 1700 kom i hans ställe:
- 4) *Sigfr. Bonelius* † 1715.
- 5) *Zachr. Forbus* v. Past. *Kemiensis* tillträdde 1718, blef transporterad till *Laihela* 1734 ⁵⁵).
- 6) *Jacob Chydenius* Sacell. i *Sotkamo* tilltr. 1734, transporterad 1746 till Gamle Carleby Pastorat. Sedan var *Mag. Petr. Svebelius* i 2 år Vice-Pastor. —
- 7) *Joh. Kranck* ifr. 1749. Förut Communi-

ster vid finska församlingen i Stockholm, född d. 6 Apr. 1704, † d. 6 Apr. 1784; gift med *Magd. Nystedt* och *Cathar. Lagus*.

- 8) *Joh. Joh:son Kranck* ifr. d. 1 Maji 1785; † af slag d. 13 Mars 1800. Curam gerens *I. Wickman*.
- 9) *Mag. Erik Castrén* född 1769; förut Kapellan i *Tervola*; utn. 1801; Kyrkoh. i *Lappajärvi* 1816. — Efter honom Curam gerens *Joh. Nordberg*. —
- 10) *Abrah. Montin* f. 1775; förut Kapell. i *Kemi*; Kyrkoh. 1817; transport till *Pudasjärvi* 1822.
- 11) *Joh. Gust. Costiander* f. 1785, förut Collega Superior i Uleåb. skola. Kyrkoh. 1824, tilltr. 1825. —

Då sedlighetens tillstånd till stor del hufvudsakligen af presterskapet beror, så är här lämpligaste stället att derom, äfvensom om Kyrkodisciplinens handhafvande meddelade följande chronologiska utdrag utur Proste-Visitations Protocollerna, såsom bidrag till den intellectuella Culturens historia i orten å ena sidan, och till Pastorernes biografie å den andra. — Kyrkoherdens i *Sodankylä* *Henr. Wegelii*, till en del ock på Lapparnes sågner grundade, vittnesbörd om de äldsta Pastors åtgård till den sanna christendomens utbredande intill *Mag. Zach.*

Forbus och sin egen tid, hafve vi redan ofvanföre efter dess Berättelse om Södank. församlings ursprung, öden, tillstånd och vilkor anført. Uti nämnde *Forbus's* tid träffades d. 26 Dec. 1732 den öfverenskommelsen, att klockaren skulle informera barn att låsa, och derföre för ett och hvar sådant få 3 öre kop:m:t om dagen i lön. — Om christendomens tillstånd 1743 i hela Lappmarken, *Kuusamo* derunder uttryckligen inbegripet, är likaledes på samma ställe förut ordadt (p. 17). — Deremot heter det uti Proste-Visit. protoc. af d. 10 Dec. 1758, att ”mörker och Christendomens förfall hotade församlingen, åfvensom Kyrko-disciplinen aldeles befanns förfallen,” hvarföre, Kyrkoh. *Kranck* till bitråde, Adjunkten *Lagus* hit förordnades. — D. 11 Martii 1764 klagas öfver brännvinets tilltagande missbruk i *Kuusamo*. Barnen undervistes dittills egentligen af sina föräldrar. En *Tauriainen* som gått någon tid i Uleåborgs skola, föreslogs till skolmästare mot erhållande af 1 D:r 16 öre K:m:t i veckan för hvar barn, som han underviste. — d. 25 Martii 1778 föregafs fylleriet ansenligen hafva tilltagit och blifvit mycket allmänt. — D. 3 Martii 1787 befanns hos de fleste mycken okunnighet och vårdslöshet. Fylleri och dryckenskap, samt ren-tjufnad, hvilka nog allmänt inrotat sig, nå-

got håmmade. — D. 12 Martii 1797 dere-
 mot fanns allmogen i sin Christendoms kun-
 skap ej särdeles eftergifva någon annan
 menighet, och kan den berömmas för nyk-
 terhet framför västra Lapmarks försam-
 lingar, icke heller kunde detta folket i all-
 mänhet beskyllas för otukt, så att här öf-
 verhufvud fanns mer dygd, större renhet
 och enfald i seder, än i de flesta andra för-
 samlingar. — D. 25 och 26 Febr. 1804.
 De okunnige, i synnerhet i de åt Ryssland
 gränsande byar, hvilkas invånare ock late
 att infinna sig till låsförhören. Der man
 vill hålla efter dem, draga de sig dit till
 långre tid. Plikt utstakades för försumlig-
 het eller för fattige stocksittning. — D. 25
 & 26 Martii 1817. Läsningen i allmänhet
 nog svag, i synnerhet innantill. Plikten
 för dem, som antingen ej sjelfva låra sina
 barn eller låta låra dem hos en derföre
 kringgående skickelig bonde, förhöjdes ifrån
 24 sk. till 1 Rub. silfver för första resan. —
 Ifrån och med 1750 till närvarande tid,
 det vill såga uti 95 år hafva 5 mord, neml.
 1765: 2 barnmord; 1769 och 1775: 2
 andra mord, hvaribland 1 nidingsmord;
 1803: 1 barnmord, och 1805: 1 sjelfmord
 tilldragit sig, hvarförutan 1753 en 18 års
 yngling lidit dödsstraff för tidelag. — Af
 965 födde voro ifr. 1730—1754: 11, d. å.
 ungefär hvar 88:de oäkta; ifr. 1775—1779

af 1930: 25 eller hvar 77:de och om man räkna för hela de 50 åren tillsammans, ungefär hvar 80:de. — Ifr. 1780—1804 af 2384: 44 el. redan hvart 54:de och ifr. 1805—1824, eller de sista 20 åren, af 2083 födde 67, eller ungef. hvart 31:a barn oäkta. Tager man blott det sista Decenium, så får man nästan hvart 28:de.— Okyskheten har således äfven här mot äldre tider gjort märkeliga framsteg, om den också i allmänhet ännu icke hunnit så långt som på nedre orter. — Brånvinssupande skall ock på sina ställen tidtals vara i svang, och stölder af renar allmogen emellan föröfvas. Eljest har *Kuusamo* bonden af naturen ett fredligt och godt sinnelag, så att han med all sin sjelfkänsla lätt låter styra sig. Dess plumphet och stråfhet hårflyter mer af råhet och brist på tillfälle, att uti sin aflågsna jordvrå låra sig yttre seder, än af verkelig elakhet. Dock finner man i detta afseende redan en märkelig skillnad emellan den Östra och vestra delen af församlingen. Här är han nemligen redan vida mer belevvad, såsom ock hans byggnadssätt och lefnadsart röja större inflytelse af den mer civiliserade vestliga grannen. — Större delen af karlarne gå ännu i grått valmar, dels i rockar, men än mer i korta jackor och långbyxor. De gråa korta jackorna börja dock allt mer hos de

yngre redan utbytas mot blåa, med blanka knappar. Hustrurna gå alla vanligen med enkla bindmössor både hemma och ute; flickorna deremot hemma med löst hår eller hafva de vid sin helgedagsdrägt en duk ombunden. Också hos dem synes en blå tröja höra till staten. För öfrigt äro yllekjortlar, med några ränder af mörkare färger, eller ock kjortlar af bomullstyg vanliga, och många förstå äfven att rätt skickligen ombinda sin halsduk. — Till staturen är *Kuusamo*-boen såsom öfverbyggaren i allmänhet, af medelmåttig växt och snarare liten än stor, —

Förhållandet emellan födde och döde kan utur följande summariska utdrag utur tabellverket, och före dess tillvarelse, utur de äldsta än befintliga historie böcker inhämtas. — Äfven här såsom ofvan vilja vi för korthetens skull indela hela tiden uti afdelningar af 25 år, för att sedan kunna efter summorna anställa jämförelse emellan perioderne. —

	Födde			Vigle par	Döde			
	mk.	qvk.	S:a		mk.	qvk.	S:a	
1) Ifr.	1730-1754	477	488	965	189	221	190	411
2) ---	1755-1779	1024	906	1930	376	465	474	939
3) ---	1780-1804	1255	1149	2384	439	653	607	1260
4) ---	1805-1824	1014	1069	2083	462	614	477	1091

Bland de uti första perioden döde hade

4 karlar och 3 qvinnor uppnått 80 år; 3 k. 81; 1 k. och 2 qvinnor 82; 1 k. 83; 1 k. och 1 qv. 85; 1 k. 87 och 1 karl 89; d. å. Öfverhufvud 12 karlar och 6 qvinnor 80—89 år. Derutöfver dog 1750 en Enka af 93 år; 1751 en d:o Öfver 100 år och 1752 en enkling 100 år gammal: Detta gör således inalles 21 personer (13 karlar och 8 qvinnor), som upplefvat 80 år eller derutöfver ibland 411; följaktligen nästan hvar 20:de person. — Till andra perioden höra: 1 k. och 2 qv. om 80 år; 1 k. och 1 qv. 81; 2 q. 82; 2 k. 83; 1 k. och 1 qv. 84, 2 k. 85; 1 qv. 86; 1 k. 88, eller emellan 80 och 88 år: 8 karlar och 7 qvinnor; tills. 15 personer. Öfver 90 år hade hunnit; 1772 en enka till 92 och 1755 en d:o ditto till 94; in summa för hela andra perioden 8 karlar och 9 qvinnor; tills. 17 personer; följaktligen blott hvar 55:te ungefär kommit öfver 80 år. — För tredje perioden finnas antecknade: 4 karlar och 3 qvinnor af 80 år; 1 k. och 3 qv. af 81; 1 k. och 4 qv. af 82; 1 qv. af 83; 3 k. och 2 q. af 84; 3 k. och 1 qv. af 85; 1 k. och 1 qv. af 87; 1 k. och 1 qv. af 89; 2 k. och 1 qv. af 90 år; d. å. ifr. 80—90, 16 k. och 17 qv.; tills. 33 personer. Öfver 90 hade hunnit: 1 k. 1794 till 91; 1780 1 qv. d:o; till 92, 1 k. 1782; till 93,

1787 1 qv. och till 94: 1 enka för år 1802. För hela 3:dje perioden fås således 18 karlar och 20 qvinnor tills. 38 personer; d. v. s. hvar 33:dje; — ett lyckligare resultat, än för 2:dra perioden. — Bland de under sista 20 åren aflidna, voro 2 k. och 3 qv. af 80 år; 3 k. och 1 qv. 81; 1 qv. 82; 1 k. och 2 qv. 83; 2 qv. 84; 2 qv. 85, 2 k. och 1 qv. 86; 1 k. 88; 1 d:o 89; och 1 d:o 90; d. å. 11 k. och 12 qv. tills. 23 personer 80 — 90 år gamla. Derutöfver dogo 1808, 1 k. af 95 och 1811, 1 qv. af 97 års ålder. Detta gifver för hela tiden 12 karlar och 13 qvinnor; tills. 25 personer, eller ungefär hvar 44:de, som hunnit till 80 år eller deröfver. — Slår man alla de enskilda afdelningarne tillsammans, så får man, för 95 år, ibland 3701 döda, 89 personer (47 k. och 42 qv.), eller nästan hvar 42, som lefvat till 80—90, och 12 personer (4 k. och 8 qv.), eller, ungefär hvar 308:de, som hunnit öfver 90, och i allmänhet 101 pers. 51 k. och 50 qv.) eller circa hvar 37:de som lefvat till 80 år eller derutöfver. Blott en enkling hade hunnit till 100 år och en enka till något deröfver. — Af det ofvanståenkan man vidare inhämta, 1) att i allmänhet så vål åldern, som antalet af personer, som blifva gamla, är i aftagande mot fordna tider; dock såsom det tyckes, ej uti jemn,

utan i periodisk progression. Mest Contra-sterande är differencen emellan 1:a och 2:a perioden, med ett mer än dubbelt aftagande '6); 2) finner man, att hvad den lågre lifsperioden under 90 år beträffar, flere karlar än qvinnor upphunnit densamma; deremot flere qvinnor än karlar lefvat öfver 90 år; följaktligen qvinnorna längre än karlarne. Här är således förhållandet motsatt till hvad man i allmänhet vill hafva hafva observerat. (3 Ser man deremot ock här, att de personer, som lefvat längst, varit gifta. — Ifrån 1750—1774 hafva de flesta dött i månaderna *December, Aprill* och *November*; de flesta blifvit födde i *Juni, Mars, Aprill*. Ifrån 1775—1799 voro månaderna *Januarii, Aprill* och *Februarii* de, under hvilka dödligheten var störst; de flesta föddes i *Januarii, Mars* och *Februarii*. — Ifr. 1800—1824 dogo de flesta i *Mars, Januarii* och *Maji*; de flesta föddes i *Januarii, Mars* och *Februarii*. *Januarii* och *Aprill* hafva således varit de för hälsan farligaste månader med den skillnad, att uti äldre tider flere personer dogo under vintermånaderna, sednare deremot vårtiden blifvit i detta afseende vådligare. Å andra sidan ersätter ock naturen, såsom man ser, folkmassan starkast ungefår på samma tider. —

Hvad i orten herrskande sjukdomar an-
 beträffar, så vet jag ingenting säga om de
 äldsta tiderna intill tabellverkets införande;
 dock synes på den tiden koppor och måss-
 ling hafva anstiftat betydliga förödelse-
 r. År 1731 finnas, af 25 döda, 20 hafva af-
 lidit i måsslingen och om följande året
 är antecknadt, att äfven måsslingen (*tuhku-
 ri*) grasserade. År 1749 hafva af 34 döda
 öfverhufvud 27 aflidit i Koppor, att för
 öfrigt under denna perioden en stor del
 dött af ålderdom, följer af det föregå-
 ende. — Ifrån 1750—1774 finnas mer än
 $\frac{1}{4}$ (3,56) af de döda hafva aflidit i obekan-
 ta barnsjukdomar, således redan i om
 de första åren. Dernäst hafva styng och
 hetsiga febrar hvardera bortryckt un-
 gefår $\frac{1}{9}$ (9,14) samt koppor och måss-
 ling nästan lika mycket (9,33). Dernäst
 har $\frac{1}{50}$ dött af ålderdom. — Emellan
 åren 1775—1799 hafva samma hufvudsjuk-
 domar varit rådande, blott med något för-
 ändrade förhållanden. — De spådas öde
 har ej varit stort bättre än under de fö-
 regående 25 åren; i det äfven nu 3,74 af
 hela massan i de första åren blifvit bort-
 ryckta. — Håll och styng hade nu herr-
 skat starkast och borttagit 8,54; dernäst
 koppor och måssling ungefår $\frac{1}{10}$
 (10,28), hetsig feber endast $\frac{1}{11}$ (11,27) —
 Under de sednaste 25 åren ifr. 1800—1824

hafva febrarne till den grad tagit öfverhanden, att de ensamma bortryckt mer än $\frac{1}{6}$ bland massan af de afledne (5,4). — Dernäst följa de obekanta barnsjukdomarne (5,52); så håll och styng (10,38); rödsot (13,29). — Kopporna voro nu skonsammare; förhållandet af de i dem döda till hela summan är blott 34,7. Dertill har väl utan tvifvel det flitigare vaccinerandet bidragit. Ifrån och med 1813 hafva af 1217 födde 983 blifvit vaccinerade. — Mera sällan förekommande sjukdomar äro för barn kikhosta och för äldre folk lungsot. Äfven i kråfta finnas åtskilliga hafva dött. Ifrån 1770 uppgifvas 9 personer hafva frusit ihjäl uti denna församling, men deremot icke mindre än 68 svultit ihjäl och det ifrån och med 1811. År 1813 dogo inom ett enda år 59 personer af svält⁵⁷). — (Före år 1770 finnes blott en enda uppgifven såsom död af svält, neml. för år 1757.) — En sällsam sjukdom har under de sista 50 åren börjat blifva temligen allmän och allt mer gripa omkring sig uti församlingen, nemligen Elephantiasis. Ätminstone har den under de sista 25 åren ifrån och med 1800 redan dödat till och med 22 personer, då deremot antalet af de uti samma sjukdom döde före nämnde tidpunkt, ifrån och med 1774 utgör blott 16. Denna sjukdom omtalas

för första gången 1754, då man uti en sockenstämma, d. 16 April, rådslog om anskaffandet af en skicklig läkare "för att undersöka en särdeles sjukdom (uti ett sednare protokoll kallas den spetelska), som man befarat vara smittosam och börjat blifva både starkare och breda sig vidare ut." — Först 1767 omtalas emellertid en Provinc. Medici D:r *I. Lymans* besök i sådant afseende, hvars resekostnad borde af socknen för de fattige, hvilka ej sjelfva måktade betala för sig, bestridas. Till dessa tider höra således (så framt ej förut eller efteråt äfven någon annan Läkare, såsom allmogen vill påstå, enkom ifrån Stockholm varit hitrest för att undersöka sjukdomen) allmogens berättelser derom, att ehuru en sådan Läkare vårdat flere spetelska patienter, hade likväl allesamman dött, emedan de ledsnat vid den dem föreskrifna dieten, och genom vänner vetat förskaffa sig förbudna näringsmedel. Blott en enda fattig gumma, som ej hade sådana gynnare, och därför nödgades förblifva strängt vid den föreskrifna lefnadsarten, hade tillfrisknat. Äfven berättas, att en far med sin son på en gång haft samma sjukdom, och att sonen allt mer förvärrats och dött, men fadren kommit under läkarevård och blifvit curerad, förlorat sitt utslag, någorlunda återfått sitt målföre och sin naturliga färg.

Till och med skall han sedan uppnått en högre ålder af närmare 70 år, dock skall han hafva varit märkeligen förtorrkad och sammanskrumpen och före döden hade äfven hans fingrar alldeles dragit sig tillsammans. Efter dessa berättelser är anledning att sluta, att sjukdomen, här å orten, åtminstone icke alltid måste vara så illa artad, då man har exempel, att den blifvit botad. Hvadsjelfva sjukdomens art och beskaffenhet betråffar, så skall den efter de underrättelser, jag å orten kunnat inhämta, redan ifrån första början yttra en egen affection på bröstet, så att den smittade besväras af heshet eller rösten blir, såsom jag sjelf varit i tillfälle att höra, på ett eget sätt klingande, ungefär såsom hos barn, hvilka icke ännu uppnått pubertätsperioden eller ock just befinna sig uti densamma. Äfven skola yttre utslag, lika större finnar, och af lefveraktig färg inställa sig i ansigtet (som deraf blifver liksom kopparfärgadt) och äfven annorstädes på huden. Dessa fläckar skola efterhand på sina ställen öppna sig och gifva ifrån sig en vattenaktig vätska, som tillika tros utgöra det egenteliga smittoämnet. Stundom skola sådana fläckar åter gå fast och torrka; men i deras ställe nya öppna sig på andra ställen. Vid en högre grad skall sjukdomen ock yttra sig genom en egen vidrig

lukt. Emot slutet tilltager isynnerhet hesheten, så att det skall vara svårt att förstå en sådan patients tal. Också skall det förnåmligast vara af andtåppa, som sådane sjuka slutligen dö. Emellertid skola de kunna gå och smått arbeta ända till inneslutet. Så ofullständig än denna beskrifning är, ser man dock af allt, att sjukdomen är det slag af spetelska, som Tyskarne gemenligen beteckna med namnet *der knollichte Aussats* och som man kallat än *Elephantiasis* än *Lepra leonina*, utan att dock hafva några tillräckliga kännetecken att kunna upphöja båda till fullkomligen särskilda sjukdomsformer. — Angående denna sjukdoms ursprung i *Kuusamo*, är den tanken alldeles falsk, att den skulle vara ditförd ifrån Ryssland. Uti den närmast belägna Kemska kretsen har man, på min tillfrågan derom, försåkrat sig aldrig hafva hört något om en sådan sjukdom. Deremot skall den på finska sidan ock förekomma i *Pudasjärvi*, äfvensom den, åtminstone för det närvarande, äfven finnes i *Enari*. Mest lårer den dock herrska i *Kuusamo*, der den till och med kan hafva först uppstått af samma orsaker, som i andra länder, hvarest samma sjukdom eller arter deraf än äro gångse. Allmänneligen antager man nemligen den prädponderande orsaken vara, en allt för ymnig njutning af

fisk; så på öarne i *Archipelagen*, *Egypten*, *Arabien*, *Frankrike*. På förstnämnde ställe har man anmärkt, att rika, hvilka äta kött, ris och grönsaker; mera sällan angripas af denna sjukdom, äfvensom Turkarne icke så ofta som Grekerne, hvilka under sina strånga och långa fastor förnämligast lefva af salt fisk, insaltad och rökt fiskrom, marinerta oliver och ost. Efter allmänna opinionen i *Arabien* skola sådana sjukdomar framför allt uppstå efter njutningen af fisk, helst om man straxt derefter dricker mjölk (!) — Vid *Rhone*-mynningen i *Provence* och *Frankrike* angifves ock fiskföda såsom orsak till sjukdomen, jemte vanan att doppa brödet i fiskspadet ⁵⁸). Allt detta inträffar på *Kuusamo*, hvarest fisk äfven utgör hufvudfödan och njutes på mångfaldigt sätt. Man behöfver således alldeles icke utifrån söka sjukdomens ursprung, då dess allmänna orsaker inom orten återfinnas, äfven med alla de annorstådes uppgifna biomståndigheterna. Emellertid angifves å sjelfva orten ännu en annan orsak, som i alla fall förtjente närmare undersökas. Det skall nemligen finnas inom *Kuusamo*, och egenteligen uti ett litet träsk *Purnulampi*, en art sik, som efter beskrifningen tyckes vara behäftad med ett analogon af spetelska. Den skall på de köttrikare ställen, och isynnerhet närmast in-

till hela ryggraden, under fjällen, hafva ansenliga gropar i hullet, utur hvilka en seg, hvit materia, lik tjock surmjölk, utflyter. Det är njutningen af denna sik, som många vilja egenteligen tillskrifva uppkomsten af den beklagliga sjukdomen hos så många *Kuusamo* invånare. Så mycket mer förtjente den, i anseende till alla sina lokalyttringar, på sjelfva stället en noggrann och fullständig undersökning af en skicklig läkare. Då historien om spetelskan ån på långt när icke är fulländad, så kunde ett sådant företag leda till många interresanta upplysningar, kanske till och med nya upptäckter om denna besynnerliga sjukdomsform i menskligheten. — Innan jag lemnar detta ämne, må jag ån, likaledes efter allmogens å orten meddelanden, tillägga, att, efter åtskilligas påstående, sjukdomen uti hela 7 år skall kunna dölja sig i kroppen, innan den börjar yttra sig. Detta gäller naturligtvis om smitta, men dessutom torde den åfven här såsom annorstådes kunna undfås genom arf, ehuru allmogen derom ån tyckes hafva blott några dunkla begrepp. Kanske är ock sjukdomen ån för ny, för att derå hafva kunnat lemna bevis, hvilka skulle fallit i Ögonen. Hvad smittan angår, så skall den yttra sig i olika grader, ej alltid och hos alla lika. I synnerhet för gamla tros den ej vara! farlig, och allmänt hålles

före, att om man hunnit öfver 40 år, man icke mer skall vara blottställd för att ens smittas deraf. Man har till och med uppgifvit fall, då, såsom i *Provence* ⁵⁹) den ena af 2:ne åkta makar haft sjukdomen och till och med dött deruti, utan att den andra blifvit smittad. Efter tabellerna har den sista dött uti denna sjukdom år 1816; men 1822 yppades åter 2 patienter, hvilka då blefvo afsöndrade ifrån andras gemenskap och alltsedan bo för sig sjelfva på en holme i *Kitka* sjön, hvarest en stuga för deras räkning är uppförd och hvarest de förses med alla sina förnödenheter. De skulle redan uti circa 10 år haft sjukdomen; men äro dock ännu temligen vid krafter, så att de sjelfva derifrån företaga sig utfarter till fasta landet. Så infann sig under min vistelse i *Kuusamo* den ena af dem på det närmast belågna gingerstället, för att begå sina salighetsmedel och derjemte inför den församlade menigheten andraga sina egna och sin olyckskamrats åligganden. —

I sammanhang med hvad nu blifvit anfördt om mortaliteten, kan det ej vara olämpligt, att här i chronologisk ordning intaga de, dels i *Protocollum Eccles. Cuusamoensis*, dels i tabellverken spridda återstående anteckningarne om climat, årsvåxt

och andra märkvärdiga händelser, hvilka sig i församlingen tilldragit.

1730 d. 5 Juli starkt hagel förderfvade på några ställen åkrarne; somlige större än svalågg. —

1731 Mycket svår bröstfeber grasserade. Honungsdagg och frost skadde årsvåxten. D. 17 Nov. stark orkan. —

1732. åter missväxt.

1733 hetsig feber grasserade.

1737—1742 Svåra missväxt år af rost och frost. Dock svälte ingen ihjäl.

1742 Ingen Rysse inom socken, ehuru rundt omkring. Blott 2 budbårare fasttogos af Ryska gränsvakten i *Påjärvi*, såsom spioner, fördes till *Kola* och padoggerades; men släpptes åter hem.

1755 årsvåxten god.

1756 frosten skadade isynnerhet svedjeländer; både råg och korn 15—19 D:r k:m:t; svagt fiske. —

1757 God årsvåxt; på sveder (det förnämsta näringsfånget) svagare; fisket i aftagande af för mycket fiskande.

1740 Tillräcklig skörd; 1 Tunna Råg 18, Korn 15 D:r k:m:t. Höbergningen svår för regn. — Kyrkan blef plundrad af Ryske ströfvare, emot hvilka af Öfverheten gränsvakt reqvirerades.

1761 Torrka hela sommaren och frost i

- slutet af Julii. De flesta fingo dock till husbehof. 20 D:r K:m:t tunnan.
- 1763 Isarne i de större insjöar lossade först i slutet af Junii och lade sig i slutet af September. Skörden dock lika förmonlig och höbårgningen ån mer: i Tunna råg 30—36 D:r; kornet mindre.
- 1764 Isarne i de större insjöar började vråka först vid sommarsolståndet, men lade sig först i början af Nov. — Långvarig torka och frost i Aug. förorsakade svag växt, så att de flesta måste köpa; bafverfånget svagt.
- 1765 i Piltebarn födt med 2 tummar på högra handen. Kulen vådelek, regn och frost i Augusti. Årsvåxten svag. Spanm. 60—70 D:r k:m:t.
- 1767 Flussfeber grasserade vår och höst, äfvensom kopporna om våren.
- 1768 d:o d:o hela året.
- 1774 God årsvåxt, både rågen och kornet 24—27 D:r k:m:t.
- 1775 Årsvåxten medelmåttig af regn och våta. Isen lossnade emellan 8 och 9 Juni. D. 17 f. m. snögade det. Ifrån slutet af samma månad till hälften af Sept. varmt. —
- 1777 Årsvåxten något sårre ån förra året för den kulna sommaren och tidiga nattfroster. i Tun. råg och korn. i R:dr 32 skill. till 2 R:dr.

- 1778 Spannmåls priset lika med förra året.
- 1780 i Tunna råg 36—40 D:r k:mt. Kornet $1\frac{2}{3}$ — 2 R:dr.
- 1781 Stor missväxt genom sen sommar och tidiga nattfroster; råg 2 R:dr 32 sk. Kornet 16 sk. mindre.
- 1782 Missväxt genom långsam vår, kall sommar och tidiga froster, rågen 3 R:dr 16 sk.; kornet 2 R:d 32 sk. tunnan.
- 1783 för missväxt och brist kostade rågen 9 á 10 plåtar.
- 1784 Svår missväxt. Intet utsåde ficks; rågen kost. 3 R:dr 32 sk. kornet 3 R:dr 16 sk.
- 1785 åter missväxt och samma pris.
- 1786 hårlig årsväxt, rågen kostade 3 R:dr 16 sk. kornet 3 R:dr.
- 1787 Samma pris.
- 1788 god årsväxt, ehuru stark hetta. Rågen 3 R:dr, kornet 2 R:dr 32 sk. Tunnan.
- 1789 frodig såd. Stark hetta förorsakade mindre afkastning.
- 1790 Kall sommar och svår missväxt.
- 1791 Årsväxten knapt medelmåttig, rågen 4 R:dr, kornet 3 R:d 32 sk.
- 1792 frosten skadade på flera ställen. Rågen 3 R:dr 32 sk. Kornet 3 R:dr 8 sk. tunnan.
- 1793 årsväxten medelmåttig. Rågen 3 R:dr 16 sk: kornet 2 R:dr 32 sk.

- 1794 Rågen 3 R:dr 32 sk. á 4 R:dr. Kornet 3 R:dr 16 sk:
- 1795 Missväxt genom regn och tidig frost.
- 1796 Årsvåxten hårlig, men för förra årets missväxt kostade rågen 4 R:d och kornet 3 R:dr 32 sk.
- 1797 Regnig ock kall sommar med honningsdagg. Total missväxt; rågen kost. 6 R:dr, kornet 5 R:dr 16 sk.
- 1798 God årsvåxt. Rågen 5 R:dr 16 sk. kornet 5 R:dr.
- 1799 god och ymnig årsvåxt Rågen 5 R:dr, kornet 4 d:o.
- 1800 fiskfångsten den svagaste i mannaminne; vår och sommar ovanligt kalla, hvaraf total missväxt. Rågen kostade 8 á 9 R:dr, kornet 7 á 8 d:o.
- 1801 Sommaren varm till medlet af Aug. sedan kulen och regnig med nästan beständiga orkaner. Rågen kost. 9 á 10 R:dr, kornet 8 á 9 d:o; årsvåxten hårlig, i synnerhet på korn.
- 1805 uppgifvas i socken ungef. 214 hástar, 1 oxe (!) 1118 kor, 505 st. ungboskap, 1752 får, 542 tunnland öppen jord, hvaraf $\frac{2}{3}$ besådda.
- 1810 Total missväxt — Förmögne hushåll 17, behållne 76, fattige 168, utfattige 76, summa 337; 79 mer utflyttade: Ungefår 350 hástar, 1300 kor, 520 st. ung-

- boskap, 2000 får, 600 tunnland öppen jord, hvaraf $\frac{2}{3}$ besådde.
- 1815 Skattande rökar 207, under frihet stående Nybyggen 12.
- 1818 Missväxt.
- 1821 åter total missväxt och redan om hösten stor hungersnöd, hvarföre de mest nödställde till understöd ifrån Krono-Magasinet i *Uleåborg* uppgåfvo sig behöfva 280 Tunnor, utom den å egna Magasinet befintliga spannmålen.
- 1822 förordnade, till socknens allmänna bästa, Hans Kejslerliga Majeståt, att det i sednare tider uppförde Låne-Magasinet skulle förses med en intågt af 500 Tunnor spannmål, hälften råg och hälften korn af kronans förråder.
- 1823 projecterades till upplifvande af penningrörelsen och industrien, en marknad att hållas i 5 dagars tid; ifr. d. 27 till 30:de Dec. — Enligt Krono-Lånsmannens till General Gouverneuren insända berättelse skördades detta år (ungef.) 2825 Tunnor råg, 3093 T:r 5 kap. korn och 12,414 parmar hö. Om hösten utsåddes till
- 1824: 196 Tun. 9 kap. råg. Vårutsådet samma år torde hafva uppgått till 712 Tunnor korn. I socknen funnos (ungef.) 396 hästar, 3206 st. hornboskap och

369t får. — De skattande røktalen utgjorde 246: —

Såsom genom local-sågner märkvärdiga ställen i församlingen hafva följande blifvit mig bekanta. — Om *Rajasaari* är redan på sitt ställe nämndt. — Väster ifrån kyrkan, på ungefår 1 mils afstånd derifrån finnes i *Oivangi* $\frac{3}{4}$ mil långa träsk en udde, som bår namn af *Murhiniemi*, hvarom berättas, att fordom Lapparne der haft sina kåtor, och under ett krig med Ryssland genom sina *kannukser* tid efter annan sökt utforska, om de hade att befara något anfall. De flesta hade haft sina *kannukser* af stål, utom en fattig gammal gumma, hvars trollredskap endast bestod af nålver. Blott detta hade en gång till den följande natten profeterat ett anfall, hvarföre hon begaf sig på flykten; de andra, hvilka i förlitan på sina bättre *kannukser* kvarstannade, blefvo samma natt öfverfallne af Ryssarne och allesammans nedgjorde, hvadan platsen ock fick namnet *Murhiniemi*. — Uti *Kitka* sjön finnes en isolerad sten, som kallas *Ammänkivi*, såsom det heter derföre, att i fordna tider en kåring dermed skall farit öfver sjön, hvilken kårings ben åfven tros vara någorstådes i skogen nedgråfna ^{59*}). — *Sotaniemi* hemman i *Po-*

sio byalag, något längre åt väster, skall hafva blifvit sålunda benämndt, emedan derstädes i gamla tider ett på båt ankommet ströfparti Ryssar blifvit af invånarne nedgjordt. —

Tillfälligtvis hörde jag på ett ställe en ung qvinna med färdighet handtera en strångad *kantele*; men hon sjöng icke dervid. Om den fullkomliga bristen på runor i hela orten uti allmänhet har jag förut yttrat mig. Här synes man icke mer sätta något värde på sådant, utan anser slikt för idel fåfånglighet. — Emellertid har dock *Vainämöinen* här lemnat ett blifvande minne efter sig uppå ett berg, benämndt *Kontainen*, der han skall hafva skridit nedför en derå befintelig hög braut, på hvilket ställe ännu, uti sjelfva berget, på en stråcka af cirka 20 famnar, skall synas liksom spår efter ofantliga skidor. —

Ytterst må jag tillägga några anmärkningar om dialecten. Man säger här *minä*, *sinä* och i plur. *mee*, *tee*, i accus. *teijät*, *heijät*. *Tuloo*, *menöö* skall vara det äldre talets, äfvensom *soaahan*, *soaari* mot de allt allmännare *tulee*, *menee*, *saahaan*, *saari*. *Tullunna*, *ollunna* nyttjas jemte *tullut*, *ollut*, dock äro de sednare redan mera allmänna. Äfvenså nyttjas

tulia och *tulitta*, *olisia* och *olisitta* Ömsom och de förra (åfven uti det tillgrånsande ryska Karelen brukliga) nästan allmännare. I likhet med besagde grannar, conjugerar, man ock här regelbundnare *lâhin*, *lâhit*, *lâhti*, *lâhtimmâ* etc. — Allmänt är *seihtemân*, *kahtoa*, *veihti*. — Så blandad än dialecten redan är, så synes den mig emellertid ock bestyrka den redan förut, af åtskilliga andra anledningar, yttrade förmodan, att åtminstone största och äldsta delen af den finska befolkningen i *Kuusamo* härstammar, ej ifrån Österbotten, utan ifrån Öster (jfr. not. 44). — Också är anmärkningsvärdt, att man uti ortens dialect finner utom sådana russicism, hvilka åfven i Finska Karelen äro vanlige (t. ex. *puitto* af *будно* likasom *rotu* af *родъ* slågte, *tuuma* af *дума* rådslag, mening) åfvensådana, hvilka jag icke hört annorstådes, t. ex. *vieri* björn (i Ryskan betyder *звѣрь* vilddjur i allmänhet), *nuusa* nöd (*нужда*). —

Kemi-träsk.

Kemiträsk utgör med *Kuolajärvi* så kallade Lappmark likaledes ett Consistorielt Pastorat, och har sitt namn af träsket, hvarvid Kyrkan står och mesta delen af församlingens medlemmar äro boende. Största delen af sjelfva moderkyrko länet lig-

ger redan inom Norra pol-cirkeln, och så mycket mer angenämt blir man öfverraskad (helst om man kommer ifrån det, till yttre utseende än halft Lappska, *Kuusamo*) att nästan öfverallt, rundtomkring Kemiträsksjö och på holmar inuti densamma, se temligen tätt följa på hvarandra ångar, åkerfält, och vid dessa med mycken symmetrie uppförde hemmans-åbyggnader, hvilka ligga antingen isolerade för sig sjelfva, eller ock till och med bilda små täcka byar af 3, 4 och flere gårdar, uti hvilka ett vålmående, vålvilligt, gästfritt, förekommande och för sitt stånd belevadt, enkelt men smakfullt klädt folk lefver, uti ljusa, glada och höga stugor, hvilka i en stor fyrkant uti vänstra framhörnet hafva en hvit rappad och öfverst med skorsten försedd ugn, med den vanliga *liesi* framföre. Detta bruk skall nu mera vara allmänt vedertaget vid alla nya rum; men äfven uti de äldre mörkare, svartare rökporten, der ugnens omfattningän är af tråd, såsom allmänt i *Kuusamo*, *Kajana* och *Karelen* (både finska och ryska), herrskar en utmärkt snygghet och renlighet. Ett eget uttryck af en inom sig förnöjd, stilla treflighet hvilat öfver det hela. — Så frapperande allt detta än med rätta förekommer oss, och så hög grad af kultur dylika phenomener förutsätta, så böre vi å andra sidan besinna, att vi just här

befinne oss vid sjelfva vaggan för hela Kemi-Lappmarks kolonisering, hvarest framför alla andra orter det Lappska våsendet aldraförst undanträngdes och försvann, så att redan ifrån de tider, då vi om orten begynna hafva något utförligare underrättelser, såsom vi längre fram skole få se, ingen enda Lapp mer nämnes. Här måste således ock culturens ädla frukter, både i politiskt och intellectuelt afseende, tidigare än annorstådes mogna; följaktligen har ock culturen, här mer än annorstådes, haft tid att fästa allt djupare rötter, allt mer utsprida sig åt alla sidor, och i alla hänseenden allt mer förädla deras efterkommande, hvilka här utsådde dess första vålgörande frön. —

Socknen gränsar i N. till *Sodankylä*, i V. till *Rovaniemi*, i S. till samma församling, men förnåmligast till *Kuusamo*. På Östra sidan är i S. den redan förutnämnde, så kallade *Påvoserskoje Prissudstvie* (*Pääjärvi*) bebodd af Ryske Karelare; men åt N. börja redan Ryska Lappar vidtaga. — Kemiträsk socken bildar en högst oregelbunden figur, så att man har svårt att bestämma dess storlek. Tager man största längden ifrån V. till O: på nordliga sidan, så får man ungefär $14\frac{1}{2}$ mil; deremot ifrån den sydligaste spetsen af socknen till den

nordligaste af *Kuolajärvi*, uti en rät linie ifrån SV. till NO, har man i det närmaste ännu en mil till. Samma afstånd är ock ifrån den NV. till den SO; men ifrån spetsen af den trubbiga vinkeln, hvarmed *Kuusamo* skår in i *Kemitråsk* i S. till spetsen af den likaledes trubbiga vinkel, hvarmed *Sodankülä* ifrån Norra sidan skår in i *Kemitråsk*, äro knappa 6 mil ⁶⁰). — Arealinnehållet uppges vara efter *Hällströms* uträkning, 87,454 Sv. qv. mil; enligt *Deutsch* blott 29 ⁶¹). På denna rymd funnos, efter sista, af mig begagnade, *Quinquenni*-tabell, år 1820 inalles 1784 personer (således mindre än *Kuusamo*, på större utrymme), neml. 888 mk. och 896 qv:kön, hvaribland bönder på egne hemman 165; inga på andras, ej heller Torpare. — Ståndspersonernas antal utgjorde 4, hushållens 173. — År 1804 hade Pastoratet, enligt den deröfver upprättade Ecclesiastika, i Pastorats Archivet förvarade jordeboken, $4\frac{7}{8}$ oförmedlade, 8 förmedlade och $\frac{7}{2}$ krono nybyggens mantal, hvilka icke ännu skattade; desslikes *Kuolajärvi* Lappmark $6\frac{1}{6}$ förmedlade och $1\frac{1}{8}$ Krono nybyggens mantal; summa summarum $4\frac{7}{8}$ oförm. $14\frac{1}{8}$ förmedlade och $1\frac{1}{4}$ Krono nybyggens mantal. Uti Kyrkoherde Vallängden för 1816 uppgifvas de oförmedlade mantalen till $9\frac{1}{8}$. —

Uti hurudan progression folkmassan ifrån äldre tider nått sin nuvarande höjd, ses af följande. Samma år då tabell-verket först infördes, 1749, hade *Kemiträsk* (*Kuolajärvi* undantaget, som, enligt hvad redan förut blifvit anmärkt, ej nämnes förrån 1779) blott 341 personer (163 k. och 178 qv.) på 44 hushåll med 30 Seminarer och 8 Torpare med utsåde, deremot ingen enda Lapp mer. Det följande året 1750 hade socknen 348 (176—172) personer, 38 Seminarer, 5 Torpare med utsåde och 45 hushåll. 1775 hade folkmassan vuxit till 707 personer (352—355) uti 77 hushåll, det vill säga fullt ut fördubblat sig. År 1800 uppgifves folkstocken på 145 hushåll till 1570 (814—756), följaktligen, om man också, enligt hvad förut vid *Kuusamo* anfördt är, alldeles icke beståmdt känner den genom *Kuolajärvis* förening tillkomna folkmassan, och till och med ville, med anledning af *Kuusamo* tabellerne, antaga densamma vida högre, ett i alla fall något lyckligare resultat för folkökningen än i *Kuusamo* under samma tid. — Inom de sista 20 åren har, såsom vi kunne sluta af redan ofvan anförde data för 1820, dock icke heller här folkstocken förmått öka sig med mer än 214 personer, till en del äfven af lika bedröfliga orsaker, som i *Kuusamo*. År 1825 lårer dock tillökning-

gen i *Kemiträsk* kommit att gå till circa 450. Tillväxten för folkmassan härstädes inom 75 år skulle således förhålla sig ungefär såsom 1 till 6,4, hvilket dock är dubbelt mot hvad *Kuusamo* under samma tid hade att uppvisa. Märkvärdigt är eljest, att man, i anseende till tidföljden, oaktadt det betydliga företrädet uti *Kemiträsk* i allmänhet, varseblifver samma successiva aftagande uti progressionen inom de 3 perioderna, hvaruti vi indelat dessa 75 åren.

Uti denna församling gå de äldsta historieböcker tillbaka ända till 1698. För beqvåmlighetens skull börje vi emedlertid våra utdrag med sjelfva det 18:de århundradet eller år 1701. Under de 3 föregående åren (1698—1700) föddes öfverhufvud 31 (20 k. 11 qv. ingen oäkta), vigdes 13 par och dogo 16 (9 k. och 7 qv.)—

	Födde			Vigde par	Döde		
	mk.	qv.	S:a		mk.	qv.	S:a
1) Ifr. 1701—1725	108	95	203	48	64	80	144
2) ---1726—1750	140	144	284	63	66	90	156
3) ---1751—1775	265	282	547	91	100	139	239
4) ---1776—1800	555	564	1119	251	314	298	612
5) ---1801—1824	803	795	1598	365	430	421	851

Uti den första perioden hade ibland de döda 1 qvinna uppnått 80 år; 1 karl 85; 2 k. och 1 qv. 90 år; d. å. inalles 3 k. och 2 qv. 80—90. Derutöfver hade 1 hustru

lefvat till 93; 1 enka 1719 till 96 och en
 enka 1711 till 105; in summa 3 k. och 5
 qv. som lefvat till 80 eller deröfver ibland
 144 döde, hvilket utgör hvar 18:de. — Uti
 andra perioden finnas 1 k. och 1 hustru
 hafva kommit till 80; 1 k. till 82; 1 d:o
 83; 1 k. och 1 qv. 90; d. å. 4 k. och 2
 qv.; öfver 90 kom blott 1 qv. 1744 till 96;
 inalles 4 k. 3 qv. eller 7 personer; d. å.
 ungef. hvar 22:dra. — Tredje perioden
 framvisar 3 qv. af 80; 1 d:o 81; 1 soldat
 och 1 qv. 82; 1 qv. 84; 1 k. 88, och 2
 qv. 90 år; d. å. af 80—90 år; 2 k. 8 qv.
 (10 personer). Öfver 90 kom 1758 blott
 en enka, neml. till 97 år. — Man får här
 således 2 k. 9 qv. eller 11 personer; följ-
 aktligen nästan hvar 22:dra. — Fjerde pe-
 rioden har 2 k. och 1 qv. af 80; 1 k. och
 1 qv. af 82; 1 k. 1 qv. af 85; 1 k. och
 1 qv. 87; 1 k. 89; och 1 qv. 90; d. å.
 inalles 6 k. 5 qv. eller 11 pers.; följaktli-
 gen blott nästan hvar 56:te. Öfver 90 ha-
 de ingen kommit. — Ändtligen har femte
 perioden att framvisa 2 k. 2 qv. af 80; 2
 k. 1 qv. af 81; 2 k. af 82; 2 k. af 83;
 1 k. 1 qv. af 84; 2 qv. af 85; 1 d:o af
 86; 1 k. af 87; 1 qv. af 88 och 1 k. af
 90; d. å. 11 k. 8 qv. eller tills. 19 pers.
 af 80—90 år. — Derutöfver hade kommit
 1820 1 qv. till 94 och 1821 en enkling
 till 96. Detta gör öfverhufvud 12 k. 9

qv. (21 pers.), eller ungefår hvar 40:de. Slår man alla 124 åren tillsammans, så får man, ibland en summa af 2002 döda, 26 k. 25 qv., tills. 51 personer, som hunnit till och med 90; d. å. nngefår hvar 39:de; Öfver 90 Öfverhufvud 1 k. 6 qv.; tills. 7, eller hvar 286:te. — Ibland dem hade en enda Enka hunnit till 105 år. — Inalles har man således sådana, som upplefvat 80 år eller derutöfver, 27 k: och 31 qvinnor, d. å. 58. personer, eller närmare hvar 35:te ⁶²). — Ehuru skilnaden ej är särdeles betydlig, tyckes således *Kemitrásk* vara i det hela mera egnadt till uppnående af en högre ålder ån *Kuusamo*. Hufvudresultaterne äro föröfrigt äfven här de samma, utom att förnämsta contrasten uti den aftagande progressionen här är emellan 3:dje och 4:de perioderne, det vill såga i sednare tider. — Hvad tiderna för den största dödligheten angår, så infalla de ifr. 1749—1773 i *Maji*, *Februarii* och *Augusti*, ifr. 1774—1798 i *April*, *Maji*, *October* och ifrån 1799—1824 i *Aprill*, *Maji* och *Mars*, således Öfverhufvud i *Maji* och *Aprill*. — Emellertid märker man äfven här, att mortaliteten, mot äldre tider, så till sågande concentrerat sig till tiden omkring vårbrytningen — Under besagde perioder äro de fleste födde: 1) i *Mars*, *Januarii* och *Aprill*, 2) i *Januarii*, *Mars* och *Februarii*, samt 3)

likaledes i *Januarii*, *Mars* och *Februarii* månader. —

Om de mest dödande sjukdomar har man naturligtvis före tabellverkets inrättning inga speciella noggrannare underrättelser. Allmänna bidrag dertill innehållas uti följande anteckningar, intagne uti en af *N. Fellman* till Domkapitlet ingifven berättelse af d. 21 Jan. 1755. — ”Största olyckshändelser, som öfvergått församlingen hafva varit de 3 åren 1695—1697 af köld och våto, hvilka åren mycket folk dött af hunger. — År 1716 och 1717 har grasserat en hitsig sjukdom och kopporna äfven dödat. — År 1729 har varit missväxt år af våto. — Ifrån 1737—1743 har köld och våta ansenligen skadat årsvåxten, isynnerhet 1741 uppsteg vårfloden i elfven och träsket så högt att den öfversköljde de mesta åkrar och några hus bortfördes. — 1749 grasserade åter kopporna och dödade mycket folk (enligt tabellerna hade de ibland 41 döda ensamma borttryckt 29). Skottet har ock under tiden dödat boskap, hästar och renar, dock ej så ofta som i de andra församlingar i Kemi-sockn.”

Då de öfriga befintliga anteckningarne om märkvärdiga här inträffade händelser äro ytterst få, torde de för sammanhågets skull äfven här kunna intagas.

År 1707 föddes en gosse, som hade 6 finger i hvardera handen och 6 tår på hvar fot, samt mun på ovanligt sätt, lefde blott 3 dagar.

1774 Åska och torrka förderfvade växten.

1790 årsvåxten den svagaste i mannaminne. —

Att åfven här, också efter denna tid, inträffat svåra missväxt år, kunne vi sluta af åtskilliga deras nedan uppgifna bedröfliga följder.

Ifrån 1750—1774 har $\frac{1}{6}$ (således dock mindre än i *Kuusamo*) omkommit i obekanta barnsjukdomar, d. å. i de första lefnadsåren; kopporne hafva bortryckt jemväl 9:de delen af de döda, styng i det närmaste lika mycket och andra bröstsjukdomar ungef. $\frac{1}{6}$; kikhosta ungef. $\frac{1}{5}$, hetsig feber ungef. $\frac{1}{8}$; $\frac{1}{8}$ har dött af ålderdom. — Emellan 1775 och 1799 hade hetsiga febrar minst herrskat i *Kuusamo*; här deremot hade de bortryckt af hela antalet 5,4; dernåst Kopporna 7,8; så barnsjukdomar ungef. $\frac{1}{8}$, styng ungef. $\frac{1}{11}$; kikhosta ungef. $\frac{1}{3}$; $\frac{1}{4}$ hade dött af ålder. — Under de sista åren 1800—1824 hafva ungef. 6,7 dött i okända barnsjukdomar, ungef. 7,4 i styng, 11, i febrar utom de hetsiga, på hvilkas andel falla ungef. 13,8; ungef. 20,9 i kikhosta; ungef. 23,6; i Kopp-

por och måssling samt ungef. $\frac{1}{23}$ i ålderdom. Näst barn i första åren hafva under denna period aflidit personer ifrån 55—60, 65—70, 50—55, 70—75, öfverhufvud gammalt folk. — Ifrån och med 1804 äro, ibland 1408 födde blott 174 antecknade såsom vaccinerade. — Lungsot och vattusot äro mera sållan förekommande sjukdomar; åtskillige hafva äfven här dött af kråfta, samt en och annan i fallandesot. — Äfven här händer det stundom, att någon fryser ihjäl, dock finnas här inalles blott 3 sådana casus hafva inträffat; deremot äro äfven här, under åren 1811—1813, 15 personer ihjälsvultne. — Blott 2 sjelfmord inom 127 år hafva tilldragit sig, hvaribland 1748 en qvinna, som hängt sig. — Deremot förekommer under hela tiden intet enda exempel på något annat mord, hvilket visserligen lånder denna församlings sedlighet till ej ringa beröm. — Otuktslasten har i sednare tider nog börjat utspida sig i jemförelse med äldre tider; ty till och med 1725 förekommer ibland de födde ingen enda oäkta; och derifrån till och med 1750 för år 1726 blott en enda. Ifrån 1751—1775 finnas deremot redan 9 eller ungef. hvar 60:de barn. — Till och med år 1800 hade antalet stigit till 24, ungef. hvar 47:de, och derifrån in-

till närvarande tid 36, el. ungef. hvart 44:de Emedlertid är skillnaden betydlig mot *Kuusamo* (hvarest vi hade hvart 31:a), helst om vi tage blott det sista decennium, under hvilket antalet i *Kemitråsk* till och med aftagit, så att man blott får ungefär, hvart 62:dra, då *Kuusamo* deremot råkade hvart 28:de. — I sammanhang härmed må jag här anföra, hvad för öfrigt finnes anmärkt i sednare tider om sedligheten och dess upprätthållande, genom tillbörlig kyrko-disciplin och utspridandet af en lefvande kunskap om christendomen. — Vid Proste-Visitationen d. 25 febr. 1787 klagades, att i nyligare tider både fylleri och tjufnad börjat i församlingen irrita sig, äfvensom mycken oordentlighet förefölle vid ingående i åktenskap, då flere i otid öfvade olöfligt umgänge med hvarandra. — Uti ett sednare dylikt protoc. af d. 2 Dec. 1792 heter det angående *Kuolajärvi* att elaka exempel, förförelser och vidskepelser m. m. infördes dit af de nåstgränsande Ryska Undersåtare och äfven ifrån ditgränsande socknar af de så kallade Landstrykare, hvilka mer än förr kringlöpa och ibland andra varor kringspida elaka seder." Hvad de till *Kuolajärvi* nåstgränsande Ryska undersåtare (*Pääjärvi* traktens Ryske *Karelare*) angår, så beskyl-las, de visserligen till och med af deras egna

sydligare grannar, för vidskepelse; den, såsom det synes i sednare delen af perioden, i allmänhet till alla kringvandrande handels-Ryssar utsträckta beskyllningen deremot, om kringspidande af elaka seder, är så allmänt tagen orättvis, och gifve Gud, att de inom vårt Finland ej lärde sig mer elaka seder än de der kringspida! — Också tyckes det, hvad Prosten och Kyrkoherden i Kemitrask *Johan Wegelius* uti sin underdåniga berättelse om *Kuolajärvi* Lappmarks tillstånd under d. 4 Mars 1796 till Kongl. Direct. öfver Eccles. Verket i Lappm. anført, på sätt och vis vederlägga den nyssnämnde orättmåtiga beskyllningen. Det heter nemligen der, att, "största delen af invånarne äro väl inkomne i christendomen, äfvensom de äro mera befriade för afvågar, oseder och laster, såsom tjufnader, slagsmål, tråtor, otukt, fylleri, processer och rättegångar; icke heller skulle de veta af excesser och fåfånga tidsfördrif, såsom dansande, spel m, m." — Vid Proste-Visit. d. 12 Febr. 1804 föreslogs och beslöts för vårdslösa föräldrar med barndomens undervisning en större plikt neml. 24 sk. B:co till Kyrkan. Andra gången skulle plikten fördubblas. Den skulle erläggas af de föräldrar, hvilkas barn vid 11 års ålder icke än kunde låsa någorlunda in-
nantill och utantill D:r Luthers Cateches

och hustafnan. Samma plikt utstakades för de husbönder, som ej hafva omsorg om sitt tjenstefolks undervisning, åfvensom för föräldrar och husbönder, som ej skicka sina barn och tjenstehjon på låsförhör. — Socknefolket vore ej känt för särdeles laster, likväl hade ungdomen i sednare år blifvit mer ostadig och begynt idka kortspel och dans. — Den 9 Mars 1817 utsattes 3 Rubel silfver i plikt för dem som sön- och högtidsdagar och vid andra tillfällen hålla bröllop i sine hus, åfvensom för hvarje spelman, som dertill låter sig begagna, och för hvar och en, som infinner sig till en sådan dans, 75 kopek silfver. — I anledning af Domkapitlets underdåniga hemställan, tåcktes Hans Kejsarl. Maj:t d. 6 Nov. 1821 tillåta, att en Catechet, med 100 Rubel Silfver i årlig lön, i *Kuolajärvi* Lappmark finge antagas, för atthandleda allmogens barn i christendomskunskapen. Densamma skulle ock, så mycket hans tid det tillåt, derjemte bitråda Kemitråsk församling. — Vid Proste-Visitationen den 7 och 8 Mars 1824 befanns, i allmänhet, oredig och svag innanlåsning: Høsten förut hade en Stökell blifvit förordnad till Catechet. — Fylleri, den rådande lasten, idkas redan tidigt af en del ungdom. Åfven skulle i någon by kortspel öfvas; dans deremot icke i sednare tider. Kröge-

ri idkades öfverallt. Då Presten reser till *Kuolajärvi* för att hålla gudstjenst och förhör, forsla Kemitråskboerne dit lasstals brännvin och utminutera det åt det samlade folket. — Brudar både ifrån egen och andra församlingar skola vandra omkring ifrån gård till gård med brännvin, hvaraf de icke allenast bjuda utan truga på en hvar i huset, för att sedan erhålla diverse brudgåfvor." — Till och med landets allmänna och uråldriga, kanske med sjelfva den fordna hedniska gudalåran sammanhängande sed ⁶³), att genom kringgående söka så kallad brudhjelp, har således här blifvit förvandlad till ett skändeligt brännvinsmångleri, hvarvid man likaledes, såsom jag af egen erfarenhet kan intyga, just afpassar sådana tillfällen, då större folksammankomster till någon kantpredikning å en eller annan ort, äfven i en utsocken, åga rum. — Föröfrigt är detta brännvinsmångleriet redan, så till sågande genom gammal håfd, hos Kemitråskbonden så inrotadt, att det väl endast genom de allvarsammaste mått och steg af vederbörande auctoriteter numera kan hämmas. Redan vid en Proste-Visit. i *Sodank.* d. 26 Dec. 1743 klagade Sacellani *Henr. Wegelius* och *Nils Fellman* mycket öfver *Kemitråsk* boerne, "att då Lapparne om som-

maren ifrån sine tråsk och hemvister till bõnedagar nederkomma, de några dagar förut, en dagsled ifrån kyrkan möta dem med brännvin, hvarigenom förorsakas fylleri, slagsmål och annan otillbörlighet." Uppå Consistorii skrifvelse befallte Landshöfd. *Gust. Creutz* under den 19 Juni 1744 (detta document förvaras i Kemitråsk Pastors-Archiv) Kronobetjente, att lagföra sådana, som dermed vidare skulle betrådas. —

Jemte det der flitigt drifna och visserligen högst indrågtiga brännvinsmångleriet, idkar *Kemitråsk* bonden med pålsverk en uråldrig⁶⁴⁾ och betydlig handel med Ryssarne, hvilka åfven här med sitt kråmgods, isynnerhet om vintrarne, idkeligen kringvandra. Å sin sida hafva åfven *Kemitråskboer* begynt på Ryska sidan drifva någon handel. Den förnämsta afsättningsartikeln inom eget land är smör, hvilket vinnes i ansenlig mängd ifrån de betydliga ladugårdar, dem bonden med sina goda och rikliga ångar är i stånd att underhålla, åfvensom tillräckligen håstar⁶⁵⁾, ofta till och med mer, än uppå ett hemman egenteligen tarfvades. — Med dem förrätta de ock alla sina kårslor, behöfva således icke derföre taga sin tillflygt till renar, hvilka de endast använda till slagt. Också underhållas sådana icke mycket, och en-

dast i det nordliga *Kuolajärvi* till någon större mängd: Dock skall åfven der 500—600 på ett hemman utgöra det högsta antalet, hvaremot detsamma i Moderkyrkolånet ej skall gå högre än till 100 och det på ganska få ställen. —

Att den större ladugården måste i betydlig mon bidraga till upphjelpande af åkerbruket, är klart, så att hvad Kemitråskbonden brister uti jordmånens beskaffenhet, derigenom ersättes. Ortens naturliga låge skyddar väl densamma mer mot frosten, och på många ställen skall man högst sällan hafva någon missväxt. Tabelluppgifterna om ungefärliga utsådet och afkastningen under åren 1802—1811 gifva följande resultat.

	Ungefärl. Utsådet, i Tunnor.			Afkastningen beräknad efter kornet		
	Råg	Korn	Pot.	Råg	Korn	Pot.
1802	30	400	1 $\frac{1}{3}$	4	3 $\frac{1}{2}$	6 $\frac{2}{3}$
1803	30	450	5	6 $\frac{2}{3}$	4	4
1804	32	460	8	14	4	3
1805	34	466	10	11	4	3
1806	30	470	6	7	4	3
1807	38	476	5	6	3	2
1808	35	470	7	9	4	4
1809	30	480	9	8	4 $\frac{1}{2}$	3 $\frac{1}{2}$
1810	32	435	3	---	---	---
1811	30	280	---	4	1 $\frac{1}{2}$	---
Ifr. 1802-1811 Summa	321	4387	54 $\frac{1}{2}$	69 $\frac{2}{3}$	32 $\frac{1}{2}$	29 $\frac{1}{6}$
Således per medium	32,1	438,7	5,45	6,97	3,25	2,92

Följaktligen i det hela förmånligare än i *Kuusamo*, ehuru resultaterne eljest hafva mycken likhet med hvarandra. — För 1805 uppgåfvos, 506 och för 1810 ungefär 520 tunnland Öppen jord, hvaraf $\frac{3}{4}$ voro besådda. — Redan 1777 heter det uti ett Proste Visit. Prot. af d. 9 febr.,” att hårligheterna i *Kemitråsk* äro att skattas ibland de yppersta i hela *Kemi* socken (hvarifrån det förstnämnda, året förut, blifvit afsöndradt till ett eget pastorat). I anseende hvartill vålmågan hos största delen öfvergår moderbyggarenes, som måste köpa sig såd äfven i de bästa åhr. Församlingen bestod då af 35 Krono- eller Skattebönder, utom 18—20 Nybyggare, som alla på sitt sätt voro seminanter och hafva sin bergning. Ingen enda Lappe fanns der då mera, eller som egenteligen hafver och idkar Lappska nåring, utan äro inbyggarene mera bönder, hitkomna tid efter annan ifrån sjökanten och lefva som andra Österbottningar af jordbruk, fiske och skogsfänge, måstadelen i en skjålig vålmåga”. — Om man ock uti det då för tiden något frikostiga beröm, som uti denna beskrifning tilldelas *Kemitråsk*, icke kan undgå att märka, det den nyligen inträffade afsöndringen för vederbörande icke varit så alldeles välkommen så är det åtminstone nu visserligen sant, att måstadelen af *Kemitråsk* bönder lefva i vålmåga, De

anses ock af sina grannar i *Kuusamo* för särdeles förmögne, och till och med i *Kuola-järvi* skola flere gårdar finnas, hvilka kunna förtjena ett sådant namn. Bark-bröd som hos *Kuusamo* bonden icke är sållsynt, skall man i *Kemiträsk* icke känna mer än till namnet och af tiggare skall man nästan ingen olågenhet hafva. Att emellertid i äldre tider åfven här barken icke varit så obekant, som den sedermera blifvit, synes af *N. Fellmans* ofvan åberopade berättelse af år 1753, der det ibland annat heter: "Församlingens egenteliga näringsfång har af ålder varit djur- och fiskefånge; men sedan åkerbruket kommit i stånd, bröd och fisk samt i oären *furubark* med komjolk. Vid åkerbrukets årliga tilltagande har djur- och fiskafånget aftagit." — Inga binåringar skall *Kemiträsk* allmoge bry sig om eller känna.

Det är redan förut nämndt, huru ytterst angelågna strömrensningar vore, till ytterligare upphjelpande af vålmågan i denna ort, genom den dermedelst befrämjade och lifvade handelsrörelsen, hvilken, i anseende till det naturliga låget, just här har liksom sin medelpunkt. — En landsväg vore likaledes högst nyttig till communicationens lättnad och kanske lätt nog både att anlägga och underhålla. Till *Rovaniemi* skulle man öf-

ver jemna marker hafva i råt linie endast omkring 5 mil, då man deremot längs *Kemielf* råknar 12. — Såsom i *Kuusamo* är folket i *Kemiträsk* till staturen i allmänhet medelmåttigt eller snarare derunder, ehuru man ock ser åtskilliga resligare karlar (jfr. ock not. ⁶²). — Hårets färg tyckes här börja något svartna äfven hos kōnet, då man deremot ibland qvinfolken i *Kuusamo* uti det afseendet ser många verkliga Romerska skōnheter*). — Att med det större vålståndet något mer luxe herrskar, är naturligt. —

I *Kuusamo* stöter, såsom vi anmärkt; dialecten mer på den *Savolaxisk-Karel-ska*; här liknar den mer *Österbottniskan*. Man säger *tullut*, *ollut*, ej *tullunna*, *ollunna*; ej heller någonsin *soari*, eller *tulia*, *meniä*, *tuloo*, *menöö*, utan *saari*, *tulitta*, *tulee*, *menee*, *viidän*, *tuuaan*, *kattoa*, *veitti*, *seittemän*; mer fullständigt *sanotahan*, *pantihin* (dock äfven *pantiin*), *mennähän*, *minä*, *sinä*; i plur. *met*, *net*, *het* för *mee*, *hee*, *ne*. Substantiva såsom *venet* ändas gemenligen på *net*. *Täsä* och *tässä* nyttjas ömsom, dock allmännare med två *s*; defectivus med två *t* (*kalatta*, *leivättä*). — Några få hemman tala *Kemi-finskan*. —

*) *Flavi capilli Ovid.*

Åfven i *Kuolajärvi* skall Finskan vara det allmänt herrskande språket, ehuru det torde hafva många egenheter, hvarom jag emellertid intet kan meddela, då jag ej var i tillfälle att besöka nejden. Blott i den aldra nordligaste delen i *Tenniö* by skall talas en ganska corrumperad Lappska. —

Oaktadt åtminstone tron på vidskepelseer, förnämligast i afseende å sjukdomars botande, ån icke heller här är alldeles försvunnen, har jag dock lika litet här som i *Kuusamo* kunnat öfverkomma några vid slika tillfällen brukliga *luvut* eller andra runor. I sjelfva verket skall litet eller intet af sådant finnas, utan har man vid min efterfrågan åfven här merendels anført det gamla framfarna folket, såsom mer erfaret ån den närvarande generationen. De egenteliga måstarne i trollskap och vidskepelseer påstås skola finnas längre upp i *Enari* ock *Utsjoki*, men ån mer uti de Ryska Lappmarkerne. —

Märkvärdiga ställen och fornsågner finnas, så mycket jag kunnat erfara, här nästan inga. — Det höga berget *Pihátunturi*, hvaröfver *Sodankülá* gränsen går, skall deraf härleda sitt namn, att det uti äldre tider utgjort ett föremål för Lapparnes dyrkan, dit de församlat sig att tid

efter annan förrätta offer. En skrefva i berget, ansedd för bottenlös, hade dervid blifvit af dem med särdeles helgd ansedd.— Lappgrafvar, åfvensom andra spår till deras fordom här idkade jagt och fiske skall man ofta finna på utmarkerna, åfvensom man stundom upphittar ett och annat af deras fordna jernredskap. — Uti *Tjermas* eller *Termes* i *Kuolajärvi* skall fordom funnits en stor Lappby, som sedan blifvit utrotad "efter det uti nejden deraf ett så stort slag gått för sig, att arms tjocka trån simmat i mördade Lappars blod." —

Moderkyrkolånet är indelt i följande byar: 1) *Öfverby* af 27 Numror och 5 Nybyggen, samt *Vuostimo* och *Tohmo* gingerlag; 2) *Storby* af 37 Numror, 1 Nybygge samt Öfve- och Nedre gingerlag; 3) *Nederby* af 32 Numror med *Luusua*, *Haloses* och Kyrko-gingerlag. — *Kuolajärvi* består af 2 gingerlag *Kåsmå* och *Salla*.

Familie- och hemmansnamnen äro uti denna församling numera redan mestadels hopsmälte till ett, hvilket jemte dialecten lemnar ett nytt bevis derpå, att denna orts finska befolkning hufvudsakligen är af en annan gren än i *Kuusamo*. I alfabetisk ordning äro samma namn följande:

I Moderkyrkolänet.

Aho l. Huhta	Kostamonvaara
Ahola under Pietilä	Kostamo l. Junttila 1706
Granroth på Küh-	Korpela
künen	Kivilahti
Heikkilä under Ko-	Kerkelä
stamo	<i>Kotajärvi</i>
<i>Halonen</i>	Kotaniemi
Hannunniemi	Kujala
Helisten (Helinen?)	Kulpakko
Helistenkangas	Kumbula
Hietala	Kursu
Hurula under	Kiihkönen
Jaakkola	<i>Kärppä</i>
Häckman	<i>Könönen</i>
<i>Jaakkola</i>	Laurila
Jankkila	Lahtela
Jauru under Tapio	Lehtola
Imbonen	<i>Luusua</i>
Joutsijärvi	Maajaakkola
Jussila	Majavajärvi
<i>Juujärvi</i>	Misikangas
Jüväperä	Mäkelä l. Laiti
Kaakkurinvaara	Narkilahti
Kaisalahti	Niemelä
Kaisamatti l. Lantala	Nikunlahti
Kallanvaara 1736	Oja
Kangas	<i>Oinas</i>
Karppinen 1718	Ollila 1706
Kelloniemi 1736	Paavola

Pauna	Säünäjäkangas
Peltoniemi 1718	Talvensaari 1706
Peltoperä	<i>Tapio</i>
<i>Pietilä</i>	Tarvas
Puikko	Tervola under Kõnõ-
Põüliõ 1706	nen (Ett annat under
Riekola	Halonen)
Ruopsa	Tohmola (1728 Tohmo)
Ruotsala	Tuulaniemi
Rütilahti	<i>Tõrmänen</i> under
<i>Ráisänen</i>	Kärppä
Salmela	Ulkoniemi
Sipola	Vaarala under
Sivola	Halonen
Soppela	Vuonala
Suopangi	Välíkangas
Särkikangas	Ämmänkanta.

I Kuolajärvi.

Ahola	Kalliokota
Atsingi	Kallungi 1728
Auhto l. Halonen	Kandola under Tenno
Haliselkä	Kesälahti
<i>Hari</i> l. Sulasalmi	Kivelä under Tenno
Hautajärvi	<i>Korja</i>
Heikkilä	Kursu 1718
Hirvasjärvi	Kurtti
Isojärvi	Kõnõnen
Isola under Tenno	Lampela
Jõnsä	Leskelä l. Kursu
Kairala under Jõnsä	Mukkala

Niemelä under Kallungi	Sotkajärvi
Niskala	Särkelä
Nojonen	Takkinen
Ongamo 1728	Tenno
Palojärvi	Tervo derunder
Pietarainen	Tuma
Saida 1737	Tutijärvi
Saija	Tuuliainen
Salla	Ulkuniemi
Salmijärvi	Vuonala l. Vuotukka
	Vuorijärvi. —

De understrukna namnen förekomna redan i den äldsta Communion-boken af år 1698, men blott såsom familjenamn. Dessutom funnos då äfven: *Laakkonen*, *Tuuliainen*, *Torvinen*, *Pöüvi*, *Jouni*. I allmänhet finnas redan då få tillnamn, och allt mer efter far, t. ex. Pehr Jönsson, Matts Larsson m. fl. — År 1706 finns en *Ingeråin* vara tillkommen, 1710 *Wärriö* och *Turvanen*, 1718 *Laninen* och *Ahonen*; 1728 *Kupari*, *Sotka*, *Siger*, *Telniö*, *Poikila*, *Vuostimen*, 1736 *Kapio*, *Luiro*, (finnes ån såsom Inhysing) och *Tuncainen*. — Uti *Kuolajärvi* förekomma för 1698, utom de likaledes understrukna, *Peuna*, *Puuroinen*, *Miulus* (nu inhysing i Kemiträsk), *Kuhmitsa*, *Mujo*, *Huono*, *Pitkä*; 1706 äfven här *Ráisänen*; 1710 *Tiikkaja*, *Kieli*, och *Karjalainen*; 1728 *Kerju*. — Såsom

man af ofvanstående alfabetiska förteckningar, äro dessa slågter sedan till större delen åter utgångne. — De här och der vid samma alfabetiska förteckning tillsatte årtalen utmärka deremot, att familjerna allt ifrån det året i socknen existera. —

Den första Kyrkan i Kemiträsk uppbyggdes uppå Lapparnes gamla håfd och boställe på *Kuumanieni*, med Kronans omkostnad uti Drottning *Christinas* och Landshöfdingen *Frans Crucebjörns* tid, år 1648 ⁶⁶⁾ och kallades efter samme Landshöfding *Frans*. Men såsom den var ganska liten och otjenlig, så uppfördes i dess ställe den andra eller nuvarande kyrkan, år 1694, med församlingens egen bekostnad ⁶⁷⁾. — Såsom varande blott $26\frac{1}{4}$ aln lång och 13 bred, år emellertid ock denna, utom sin ålder, redan högst otillräcklig för den närvarande folkmängden, som tillsammans med *Kuolajärvi* år 1824 utgjorde 1850 personer. —

Den förste hit tillförordnade prest var såsom allmänt bekant år.

- 1) *Jacob Lapodius* 1648; död 1660. Honom efterträdde
- 2) *Esaias Mansveti* (*Ijander l. Bothniensis*); gift med *Anna Hansdotter* (*Lapodii*

enka; efter det i *N. Fellmans Berättelse* af 1751 heter, att *Mansveti*, vid sin transport ifrån *Enari*, ock genom giftermål försörjt *Sal. Jacob Lapodii Sterbhus*). ⁶⁸⁾ — *Es. Mansveti* succederades af sin son

3) *Esaias Fellman* 1697; död d. 11 Maj 1756, 60½ år gl. — Han var gift med *Susanna Elingia*. —

4) *Nils Fellman* den förres son, född d. 19 Febr. 1718; 1764 Pastor i *Sodankilå*: Han hade på de sista tiderna till biträde *Mag. Zachr. Cajaner*.

5) *Mag. Joh. Wegelius* född d. 30 Juni 1737; Sacellan 1764. — Då genom Kongl. Resol. af d. 24 Oct. 1776 *Kemitråsk* och *Kuolajärvi* ifrån *Kuusamo* till eget Pastorat afsöndrades, blef denne 1779 utnämnd till den

I) *Kyrkoherde*; sedermera utnämnd till *Prost.* Han dog d. 31 Mars 1801 och var gift med *Sophia Elis. Kranck* f. d. 7 Juli 1741. — Efter honom var *J. Kranck* *Interims Predikant* och *Curam Gerens* intill 1816, då

II) *Henr. Wegelius* valdes till *Kyrkoherde*. Han var född d. 5 Febr. 1765, en son af sin företrädare, hvilken han redan i egenskap af *Adjunct assisterat*; 1804 ut-

nämnd till Kyrkoherde i *Utsjoki* och *E-nara*. Han dog d. 5 Dec. 1823 i nervfeber, 56 år gl. — Var 2 gånger gift; 1) med *C. M. Fellman* död d. 4 Mars 1808, 29 år gl. och 2) med *Hedv. Cath. Lithovius* f. 1785, som öfverlefde honom. —

Joh. Wegelius har varit Curam Gerens efter sin fader. —

Hvad den naturliga beskaffenheten af denna socken angår, så är i synnerhet *Kuolajärvi*, i anseende till den derigenom löpande landtryggen, särdeles torr, steril och bergig, men derjemte uppfylld med kärr och träsk, hvaribland många ganska fiskrika, t. ex. *Ongama*. — Landtryggen har vid sitt intråde i *Kuolajärvi* en SO:lig rigtning; men böjer sig O. om *Kuolajärvi* (d. å. fisksjö af Lappska ordet *kuolle* l. *kuólle* fisk, hvaraf äfven hela orten har sitt namn) träsk åt S., hvarefter den åter snart ifrån *Rogivaara* böjer sig åt SV., och hufvudsakligen i denna rigtning fortlöper till *Kuusamo*. Långs denna landtrygg äro flere höga berg, såsom det nämnde *Rogivaara*, *Sallatunturi* och *Vilmavaara*. *Vilmatunturi* ⁶⁹⁾ ligger sydligare åt V. ifrån landtryggen och är, äfvensom det än sydligare *Suomuvaara*, ganska högt. O. om den nämnde landtryggen falla vattudragen till Ryssland i *Pådjärvi* system; i V. dere-

mot till *Kemitråsk*. *Köükenenjoki* är förut beskrifvet och faller dit medelbart genom *Jumiska* elf. Parallelt med *Köükenen* men längre ifrån N. faller *Kásmájoki* directe in i *Kemitråsk*. Ett tredje vattudrag börjas i nordliga delen af *Kuolajärvi* med *Sallajoki*, ifrån *Salla* tråsk i granskapet af *Rogivaara*. Det flyter åt NV. och för-
 enar sig förstärkt å ömse sidor, med *Kuolajoki* ifrån *Kuolajärvi* och en mindre gren ifrån *Atsingi* vid *Tenniö* by med den ifrån NO kommande *Tenniöjoki*, hvars namn den äfven numera antager intill sitt inlopp i *Kemielf*. — Moderkyrkolånet ligger vida lägre och har blott ett enda vattudrag, det af *Kemielf*, som här bildar det så kallade *Kemitråsk*. Omkring detsamma ser man åt alla sidor en hel hop af högre och lägre berg, men de äro alla isolerade och hafva sällan sins emellan något sammanhang, utmärka sig icke heller genom särdeles höjd, hvarföre de gemenligen bära blott namnet *vaara*. Blott *Ou-
 titunturi*, hörande till den lilla, i inledningen beskrifna, genom öfre delen af socknen på venstra stranden af sjön mot *Pühátunturi* löpande, kedjan af bergshöjder, gör ett undantag; men är icke heller särdeles hög. Uti denna trakt falla ock 2 grenar uti *Kemielf*, nemligen *Kalkisjoki* ifrån O och närmare $\frac{1}{2}$ mil högre upp (ej lägre

ned; såsom *Подробная карта* visar) *Javarusjoki*, kommande ifrån *Javarusjärvi*, med en annan nordligare arm ifrån *Lóütákká* träsk nära *Pühátunturi*. Om man undantager *Jumiska*, som afbördar alla *Kuusamo* NVestliga vattnen, så utgöra *Javarus* och *Kalkiasjoki*, jemte *Juujioki* på södra gränsen af socknen, nästan de enda något betydligare, inom densammas område, i *Kemielf* infallande armar. —

Sodankülä.

Sodankülä är beläget vid pass 50 mil NO ifrån *Torneå* och ett Consistoriellt Pastorat. Dess namn betyder krigsby, och är äfven af Ryssarne alldeles ordagrannt öfversatt med *рапной поропись*, samt skall hafva sitt ursprung ifrån de krig, som de fordna invånarne Lapparne sett sig föranlåtne att föra med Ryska 7°) ströfpartier, af hvilka *Kemi* Lappmark (såsom äfven *H. Wegelius* uti sin förut åberopade berättelse intygar) ofta blifvit sköflad och folket mördadt. Egenteligen hänför traditionen upphofvet af sockens namn till följande händelser. Ungefär $\frac{1}{2}$ mil nedan om *Sodankülä* kyrka, på ett ställe vid stranden af elfven *Kittinen*, hvarest nu en liten tallskog står, hade Lapparne först af ett sådant Ryskt ströfpartie lidit ett stort och

allmänt nederlag; men då detsamma vidare framträngde, hade de samlat sig å nyo, jemte förstärkningar, ett litet stycke ofvan om kyrkan vid ett berg, som kallas *Jongovaa-ra*, såsom det heter, efter en Lapp *Jongo* eller *Jongu*, hvilken der blifvit af Ryssarne ihjälslagen. På samma ställe hade emellertid hans kamrater hämnats sitt förra nederlag och med stor förlust slagit fienden tillbaka, hvaraf orten fått det namn, den alltsedan intill denna dag bibehållit.—

Denna socken kallas af *Djurberg*, uti dess bekanta Geografie, för den största i hela christenheten. Om man räkna längden ifrån V. till O. emellan de punkter, som tyckas mest aflågsnade ifrån hvarandra, så får man ungefär 19, och för bredden ifrån N. till S. ungefär 16 Svenska mil. — Socknens figur närmar sig nästan till ett trapetziom, som har i N. *Enari*, i V. *Enontekis* och *Muonioniska*, i S. *Rovaniemi* och *Kemiträsk* församlingar och i O. Ryska Lappmarken af *Kola* kretsen.

Längs hela nordliga gränsen löper den, ungefär 1 mil breda, öfverst af idel kala klipp- och stenmassor bestående *Enari* fjällryggen och vänder sig sedan på den östliga gränsen åt S. till *Kuolajärvi*. — Sam-

ma fjällrygg skiljer de vatten, som falla åt Norra Oceanen ifrån dem, som flyta åt S. i Östersjön. Dessa hafva alla ifrån nämnde fjällrygg sitt ursprung och flyta samteligen genom *Sodankülå* socken, utom *Ounasjoki*, som har sitt ursprung i *Enontekis*, hvarefter åfven den genomflyter *Kittilå* eller vestra delen af *Sodankülå*, och ändtligen vid *Rovaniemi* kyrka faller in uti *Kemielf*. — Af de öfriga, på den nordliga gränsen af *Sodankülå* invid sjelfva fjällryggen börjande elfvar, är *Kittinen* den vestligaste; den förenar med sig en hop andra större och mindre bäckar, hvaribland kunna märkas *Tanga*, börjande likaledes invid sjelfva fjället, *Sattas* och *Kelujoki* ofvan, och *Jesiö* straxt nedanom *Sodankülå* kyrka, som ligger invid samma elf. Den har såsom ortens elfvar i allmänhet, under sitt lopp flera forssar. — Blott $\frac{1}{2}$ mil före dennas utlopp i *Kemielf*, förenar sig dermed den andra af *Sodankülå* hufvudelfvarne, *Luirojoki*, kommande genom det så kallade *Sombio* byalaget, och igenom många forssar likaledes ifrån sjelfva fjällryggen i Norr. Båda dessa vattudrag utflyta i *Kemi* elf, som har sitt ursprung i nordöstliga hörnet af socknen, just der fjällryggen böjer sig åt S., och sedan den åfven sjelf ifrån *Kuolajärvi* blifvit förstärkt med den förut omtalta *Ten-*

niöjoki, nedför samtliga *Sodankülå* samlade vattnen till och inuti *Kemitråsk*. —

Långs den nämnda fjällryggen äro åtskilliga enskilda berg, af hvilka flere utmärka sig genom en betydligare höjd; såsom t. ex. *Vuomapää* uti den nejden, hvarest böjningen åt S. begynner. — Ifrån samma fjällrygg skiljer sig redan på Svensk-Norriska gränsen i *Kautokeino* en särskild gren, som sedan fortlöper, ömsom åt S. och SO., på gränsen emellan *Kittilå* och *Muonio-niska*, och ungefär parallelt med *Ounasjoki* allt mot *Rovaniemi*, der den vänder sig åt SV. mot *Torneå* trakten och *Bottniska* viken. Äfven den kedjan har åtskilliga höga berg, hvaribland dock *Ounastunturi* ån inom *Enontekis* gebit, tros vara det högsta; efter Direktör *Hellants* mätningar 1931 Pariserfot. — Utom dessa bergskedjor finnas inom *Sodankülå* inga betydliga höga berg, ehuru flera ibland dem äro på spetsarne alldeles kala, blottade på all skog och därför bära namn af *tunturi*, t. ex. *Oratunturit* m. fl. — Derjemte hafva de det egna, att vara isolerade, utan sammanhang med hvarandra. Föröfrigt äro de ytterst torra och steniga, sterila och öfverallt bevuxna med renmossa. Efter nämnde *Hellants* observationer tres *Sodankülå* öfverhufvud vara omkring 422 Pariser fot öfver hafvet. —

Orten har inga betydligare insjöar, men väl smärre träsk och en stor rikedom på kárr, mer och mindre vidlyftiga, mer och mindre öppna och i mon deraf på olika sätt benämnda. Så kallar man de smärre *jängát*, stora deremot *vuomat*, och i fall de derjemte áro flacka *aavat*, i singul. *aapa*. — Tall och gran áro de dominerande trádslagen, björkar ser man i någon ymnighet endast vid stránderna af báckar och elfvar och på små i dem belágna holmar. —

Sådan ár i allmánna drag localen för den nordligaste colonist-församling i Finland. Ett sådant namn förtjenar *Sodankülá*, åtminstone i sitt närvande tillstånd, i alla afseenden, ehuru man här ánnu mer än annorstádes finner exempel på en, ánnu icke fullándad, upplösning och sammansmáltning af det fordna med det närvarande. Man ser här ánnu i enskilda fall án det Lappska án det Finska lefnadssáttet försókas, allt efter omständigheterna; finner infódda Lappskor gifta med finska bönder, eller fódde finsskor gifta med ursprungliga Lappar, hvilka án liksom hålla på med de första försóken att metamorphosera sig. Lappska ár ánnu uti hela districter, sárdeles hos det gamla folket, förstádd jemte finskan; att emellertid den sistnámnda redan ár det allmánt herr-

skande språket, af hvilket Lappskan håller på att alldeles undanträngas, hafva vi redan förut anmärkt. Likaså är landtbruket det näringsfång, som allmännast åtminstone försökes, ehuru det visserligen, uti en så högt i Norden belägen ort som denna, ofta nog vill lemna sin idkare i sticket och tvinga honom att genom andra nåringar söka sin bergning. Följande utdrag, dels utur tabellverket, dels utur andra förefunnna anteckningar, i chronologisk ordning sammanställda, tjena till att bevisa detta, jemte det de kunna lemna ett begrepp om förhållandet emellan förr och nu, äfvensom om den successiva öfvergången ifrån det ena till det andra.

Vid Visitationen d. 26 Dec. 1743, anhöllo Lapparne i *Sombio* (uti samma Protokoll kalladt *Somby*) med någre ifrån *Sodankülå*, om den visiterande Prostens intercession hos Konungen rörande deras fattigdom. Då han derom efter sin hemkomst, till Landshöfdinge-Embete i Vesterbotten inberättade, anslog Hans Majeståt allernådigst 30 Tunnor Spanmål ifrån *Torneå* tionde bondan. —

1750 årsväxten skadad af för stark torrka.
Tunnan 24 D:r k:mt. Så vål tama som vilda reñar hafva hoptals dött i

skogarne, hvarföre villrenfånget mycket magert, —

”Då jag kom hit,” säger Kyrkoh. sedermera Prosten *H. Wegelius*, uti sin ofta återopade berättelse af d. 25 April 1751, ”var Kemi-Lappmarck öfveralt i tämmelig god vålmåga; större delen af Lappar hade tillräckligen af tamda renar, på vilde renar, foglar, båfrar och andra skinvaror var en god ymnighet, hvarmed de för mycket lindrigt pris uppköpt sig af här årligen resande handlande Ryssar miöl och andra förnödenheter. Nybyggare, som för mer än 100 år sedan intagit de bästa boningsplatser här, sitta vid sina stora förmåner och privilegier i mycket godt välstånd, emedan de i åker, ång och boskap intet gifva altför många bönder i landsbygden efter, utgörande till Cronan intet stort mer än utfattige Lappar; men till sin präst efter eget behag som är ganska ringa. Många af nationella Lappar, hvilka långt för detta begynt bruka jorden och föda boskap, må föga verre än Nybyggarna, hålst de som varit flitige: men hvad blotta Lappar, af hvilcka i denna församlingen är ett vackert antahl, vidkommer, så är deras fattigdom och uselhet större, än hon kan beskrivas. Skogar äro till allehanda välsignelse utblottade: tamde renar så för dem

som för andra störtade: vilde renar, båf-
 rar, foglar, ikornar m. m. dels döde, dels
 eljest försvunnit. Hvilcket alt enår Lapparne
 märkt och erfarit hafva somlige för några
 år tillbaka skaffat sig boskap, satt sig neder
 att byggia och bo; men måste med bedröf-
 velse see, att deras ringa boskap så väl i
 nåstlidne sommar, som denna vintter, blif-
 vit nästan totaliter döde, hvarigenom de
 blifvit satte i ett eländigt och utblottadt
 tillstånd. Den som har sig deras eländiga spis,
 hvarmed de sökia att barga lifvet, kunnig,
 förundrar sig med största billighet, att de
 kunna dermed behålla lifvet. I synnerhet
 anseer jag det för en synnerlig och under-
 lig Guds försyn, om de i denna våhr alle
 blifva bergade, så att ingen svälter ihjel,
 helst som hela denna vinttern icke ett klöf
 af vilda renar i denna församlingen blif-
 vit fångat, och skogar allestädes funnits to-
 ma af dem, då de nyligen dem allesamman
 genomletat och vandrat, der likväl vilde
 renar, hvilka om våhren på snöskaran blif-
 vit fångade, förr alltid varit deras endaste
 föda våhrtiden.”

1752 Torrkan skadade åter på de flesta
 ställen; men ren störningen var ej
 så svår som de förflutne åren. —

1753 årsvåxten på de flesta ställen hårlig
 och indrågtig. Boskaps- och renstört-

ningen alldes upphört. Djur- och i synnerhet renfånge magert. —

1754 växten på de flesta ställen god och hårlig, ehuru rost och regn på andra skadade. Till det ringa báfverfånget uppgifves orsaken varit dels vattuflood i åar och bäckar dels blid vinter. —

1755 Den starka Vårtorrkan nästan till medium af Julii och sedan ständigt regn så länge öppet vatten var, skadade så väl växten, som höbergningen och gjorde allt fånge i åar, bäckar och elfvar mindre indrågtigt. —

1756 Kölden och rost förderfvade växten på några ställen alldeles; brist på fogel och skinvaror utom báfver.

1757 Hårlig årsvåxt, men brist på fogel och skinvaror. Starkt snöfall redan om hösten. —

1758 Årsvåxten genom köld och rost i grund förderfvad. Äfven skogen fattig. —

1759 Hårlig våxt öfverallt. På somliga sandiga ställen skadade torrkan något. —

1760 I det närmaste lika. Djurfånget magert.

1761 Årsvåxten dels genom torrka, dels köld till största delen förderfvad, fog-

lar och ekornar hafva vankats temligen ymnigt. —

1764 Höstfrostdåttarna förderfvade årsvåxten på flesta ställen; båfverfånget misslyckades. Skogsfoglar och ekornar försvunno.

1765 Samma förhållande. Spanmålen kostar 9 D:r k:mt.

1766 Stark torrka förderfvade årsvåxten; foglar och ekornar försvunna. Vid Visitationen samma år d. 2 Februari anmärktes, att *Sombio-* och *Kemikiulå* byalagen medelst det deras renar utdödt och vanliga skogsfånget aftagit, hade råkat i brist på föda och lifnärde sig af furubark. —

1768 Årsvåxten, dels genom långvarig kall vår, dels regn under skördetiden, i grund förderfvad. Litet foglar och ekornar. Uti ett papper hörande till skriftväxlingen angående hos Kongl. Maj:t sökt lindring i renskjutsen för Krono-Länsmannen heter det på 1760 talet i allmänhet om *Sodankulå* och *Kuusamo* socknar, att större delen åro väl för sig komne, hafva enligt jordransakningen ifr. 3 till 4, 6 till 7 tunnors utsåde, ifr. 8, 10—16 och flere kor, 1 till 2 hästar, 20—30 får och hela socknen ett vackert antal till nå-

- gra 1000 renar; hvaremot dock rättvist anmärkes uti en motskrift, att detta tålte en ansenlig afprutning. —
- 1777 Var skada på årsvåxten af torrka. —
- 1787 Svag årsvåxt af långvarigt regn ifrån midsommarn till sena hösten; åfven rost och köld; Korntunnan kostade 3 R:d 16 sk.
- 1788 Ringa afkastning af mycken torrka, men spannmålen god och strid. —
- 1789 På några ställen hårlig årsvåxt; på de flesta förhindrade torrkan grödans fulla mognad. —
- 1790 Kall och regnig våderlek hela sommaren; total missvåxt, så att gammalt folk ej påminna sig dess like. Djur- och fiskfångst ringa. —
- 1791 Hårlig årsvåxt till kornet för alla dem; som hade utsåde, men rågen hann ej mogna, innan höstfrosten inföll, hvarföre den mestedels skars i otid. Förleden vinter kostade 1 Lisp. utsådes korn 24 sk. specie.
- 1794 Svag årsvåxt i anseende till kall och regnig sommar och tidiga nattfroster. En Tunna råg 4 R:d. 1 d:o Korn 3 R:d. 16 sk.
- 1795 Ock ganska svag årsvåxt. På de flesta ställen nödgades man slå åkrarne och

sätta halmen i stackar. Fogel- och fiskfånget uselt.

1796 Årsv. skåligen god; sommaren, ehuru regnaktig, varm. Om våren kostade utsådes kornet 32 sk. Lisp. Om sista hösten rågen 4 R:d. Tunnan och 1 Tunna korn 3 R:d. 16 sk.

1797 Årsvåxten ganska svag, så att skörden på flere ställen förrättades med lia. Ingen fisk eller fogel. Spanmålen kostade 6 R:d. tunnan. —

Missvåxten 1810 och de följande åren kändes, såsom vi få se, äfven här hårdt nog, — Emellertid gifves det här ock åtskilliga märkvärdiga undantag. *Riesto*, ett af de nordligaste hemman i socknen, belåget på ett upphöjdt ställe, men ifrån flera sidor omgifvet af gungande kårr, skall aldrig hafva någon olågenhet af frosten. Äfven å andra ställen har man i allmänhet velat märka, att frosterne aftaga, ju mera ställen blifva uppodlade och skogarne på sänkgigare ställen uthuggne. Driften och fliten blifva icke heller här utan sin belöning. *Peter Korvanen*, som bor ån högre, ungefär 7 mil nära fjällryggen, hade, då han för omkring 14 år sedan blef måg i huset, emottagit ett gåldbundet bo och utsått endast $1\frac{1}{2}$ Lisp. ⁷¹) köpt såd. Nu ut-

sår han redan omkring 4 Tunnor årligen, underhåller 2 hästar, 20 klafbundna nötk, till 50 får, samt omkring 50 renar. Marken, svagt lerblandad sandjord, skall i goda år kasta af sig tunna efter Lisp. d. å. 10:faldt. — Rågen skall ej vilja trifvas (på *Riesto* deremot trifves den ofta vål nog) kornår derföre det enda sådesslaget. Utihans hus åtes emellertid alldrig bark, såsom eljest i *Sodankülå* är nog allmänt. Till utsåde skall den Norrska såden vara bäst; den inhemska ifrån nedre orten skall ej vilja trifvas. Rofvor och potåter odlas temligen och trifvas ganska vål: de sednare blifva till och med rått stora. — Sin boskap föder *Sodankülå* bonden jemte hö och löf med renmossa (*Jåkålå*). Detta är det vanliga sättet i *Sodankülå* och utgör derföre insamlingen af renmossan ett af de förnämsta landtarbeten om hösten. Mossan uppryckes på mulna eller regniga dagar och lägges i högar, hvilka lemnas så liggande, tills de första frosterna infalla. Sedan mossan frusit ihop till klimpar, slåpas den hem och klimparna kokas sedan efterhand med tillblandadt hö, halm eller agnar, för får och kor, hos hvilka den skall icke allenast betydligt föröka mjölken, utan ock göra den mera mustig och kraftfull. Upphör denna nåring för korna, hvilka vänt sig dervid, skall mjölken innan

korrt märkeligen aftaga. Både får och kor skola om sommaren med mycken begärlighet på marken afbeta mossan åfven rå. Hvar-est en större ladugård finnes, behöfves deraf således till vintern ett ansenligt för-råd och skall på sina ställen ett helt lass gå åt för dagen. — År 1805 uppgåfvos i tabellerna uti socknen Öfverhufvud fin-nas ungefär 200 hästar, 1450 kor, 410 ung-nöt, 2000 får; 1810 220 hästar, 1460 kor, 430 ung-nöt, och 2050 får på $27\frac{7}{8}$ mantal. År 1825 ansågos i *Kittilå* finnas 885 kor på inemot 90 hemmansrökar, hvilket skulle göra ungefär 10 kor på hvart hemman. I *Kemikilå* 110 kor på 10 hemmansrökar; således 11 på hvart. Dersammastådes ungefär 14 hästar. — I *Som-bio* 310 kor på 24 hemman. I *Sodankilå* circa 580 kor. — Beloppet af Öppen åker-jord år 1810 var circa 200 tunnland. Mot $\frac{1}{2}$ korn således blott $\frac{1}{2}$ råg. — De unge-fåra uppgifterna om utsådet och afkastnin-gen, som innehållas i tabellverket för 1802 och de följande åren, lemna följande calcul:

	Ungefärl. Utsådet i Tunnor.		Ungefärliga Afkastningen i Tunnor.	
	Råg	Korn	Råg	Korn
1802	10	200	11	600
1803	10	150	2	900
1804	15	160	25	960
1805	15	165	22	660

1806	15	165	24	825	
1807	12	160	25	480	
1808	20	170	13	850	
1809	22	175	8	350	
1810	--	180	--	--	
1811	12	110	6	330	
1812	--	40	--	--	
Ifrån 1802-1812 Summa		131	1675	154	5955
Således per medium		11,9	152,3	14	5414
Hvilket gäve för förökn. ett medeltal af			1,18	3,6	

Kornet skulle således till och med vuxit här litet bättre än i *Kemiträsk*; hvaremot rågen alldeles slår tillbaka. —

Den ungefära tiden för sådd och skörd ses af följande — ehuru ofullständiga — uppgifter, jemte tillägg af åtskilliga andra anmärkningar meddelade af Commissarien *Mathlein*.

	1811	1812	1813	1814	1817
	m. d.	m. d.	m. d.	m. d.	m. d.
Viste sig kråkan	IV 20	-- --	-- --	-- --	-- --
Kittinen öppen	V 26	V 30	V 26	VI 1	V 17
Viste sig svalan	VI 3	V 31	V 26	V 27	V 19
hördes göken	-- --	-- --	-- --	-- --	V 24
boskapen utsläpptes	-- --	-- --	-- --	VI 12	VI 4
Såningen (börjades)	V 28	V 28	V 22	V 25	V 24
(slutades)	-- --	-- --	V 29	-- --	-- --
Håslåttern (börjades)	VI 25	-- --	VII 21	-- --	VII 23
(slutades)	-- --	-- --	-- --	-- --	IX 19
skörden börjades	-- --	-- --	VIII 9	-- --	VIII 13

Folkmängdens tilltagande kan man inhämta af följande jämförelser. År 1749 uppgifvas 684 personer (333 k. 351 qv.)

med 62 Seminarier och 96 hushåll, och det följande året 1750: 705 (339 k. 366 qv.) med tillägg att man räknade 56 torpare utan utsåde. 1775 funnos 1008 (491 k. 517 qv.) med 132 Seminarier, 14 torpare med och 5 utan utsåde på 155 hushåll. Inom de första 25 åren hade folkmängden således förökt sig med 303 personer. Då den samma år 1800 utgjorde 1617 (783 k. 834 kvinnor) på 240 hushåll, så hade den inom de följande 25 åren förökt sig med 609 personer, d. v. s. jemt dubbelt mot de föregående åren. Utom de stora utflyttningarne genom 1810—1812 årens missväxt skulle folkstocken vid sista *Quinquennii* tabellens uppgörande hafva utgjort 2089 personer; men i anseende till dessa omständigheter utgjorde den blott 1914 (910 k. och 1004 kvinnor), hvaribland bönder på egna hemman 196, nybyggare 5 och inhysingar 46, *Lappar* med renar 12 k. och 14 kvinnor. Hushållens antal var 267. År 1825 lårer folkmängden utgjort omkring 2100 personer, hvilket skulle gifva för de sista 25 åren en förökning af endast 186 och i allmänhet skulle således folkmassan i *Sodankylä* inom 75 år förökt sig såsom 1: 3 ungefär, hvilket är i det närmaste samma resultat, som vi hade för *Kuusamo*. — I sistnämnde församling och i *Kemitråsk* sågo vi aftagandet ungefär följa i samma

progression: *Sodankiilä* deremot har haft sin mest blomstrande period emellan 1775 och 1800, hvaremot aftagandet under den sista perioden är här så mycket mer frapperande och öfvergår vida det uti båda de andra socknarne. Men hvadan det allmänna aftagandet i Kemi-Lappmark, under den sista perioden, emot de föregående öfverhufvud? Man invänder: de många på hvarandra följande missväxtåren och derigenom föranledda starka utvandringar. Sant; men tabellverket och derutur hämtade resultater tyckas ådagalägga, att dessa icke varit de enda orsaker. Det inom samma period infallne kriget verkade icke heller så betydligt på denna öfverbygd. Måne icke här tillika något, till äfventyrs redan före denna period begånget politiskt misstag, någon falsk princip i administrationen medverkat att frambringa så oförväntade resultater och att hämma det allmänna välståndet, i stället för att befrämja detsamma? (Jemför ofvan p. 32). I sjelfva verket tyckes en närmare pröfning af de nämnde resultaterne och framför allt det inbördes förhållande, hvaruti de samma stå till hvarje särskild orts locala beskaffenhet, näringsutvägar i allmänhet m. m. bekräfta en sådan förmodan. Så ligger det redan i sjelfva sakens natur, att en sådan princip följer icke kunde blifva så kånba-

ra och menliga för *Kemiträsk* som de måste blifva det för *Kuusamo* och än mer för det nordligare, af naturen mer vantlottade, derjemte aflågsnare och derigenom tillika än mer isolerade *Sodankilå*. —

Men det är tid, att vi öfvergå till Mortalitetens tabellerna uti den sistnämnda församlingen. Det allmänna förhållandet emellan födde och döde visar följande utdrag utur de samma.

	Födde			Vigde	Döde		
	mk.	qvk.	S:a	par	mk.	qvk.	S:a
1) Ifr. 1749-1773	387	384	771	153	167	197	364
2) --- 1774-1798	494	535	1029	238	222	209	431
3) --- 1799-1824	774	810	1584	300	412	393	805

Ibland de uti första perioden aflidne voro 5 qvinnor om 80—85 år; 7 k. och 1 qv. 85—90; tills. 7 k. och 6 qv. 80—90 år. Deröfver hade hunnit 1767 en enkling ifrån *Sodankilå* till 91 (skall varit vid god hälsa och kroppsstyrka till sin död); 1 k. 1765 ifr. *Kittilå* till 92; 1764 en enka d:o till 98 och 1760 en karl till 103 år, följakteligen öfver 90 år 4 personer (3 k. 1 qv.) och öfverhufvud till 80 och derutöfver 10 k. 7 qvinnor, eller 17 personer; d. å. ungefär hvar 21:sta. — Tilt N:o 2) höra: 4 k. 2 qv. af 80 år; 1 k.

81; 2 k. 2 qv. 82; 1 k. 1 qv. 83; 1 k. 2 qv. 84; 1 k. 86, och 1 qv. 87; d. å. emellan 80 och 90 år, 10 k. 8 qv. eller 18 personer. Öfver 90 hann 1795 1 k. ifrån *Kittilå* nemligen till 96. Dessutom finnes för 1776 antecknad 1 kvinna ifrån *Sodankilå*, som skulle varit 120 år gammal; men då just för henne uti en samtida Kyrkobok intet födelse år förekommer, så grundar sig väl allt på en lös uppgift af allmogen, och denna den högsta ålder, som någon uppnått i hela trakten, är följaktligen lika så otillförlitlig, som det andra förut anförda (se not. ⁶²) exemplet af en Lappkvinna år 1758. Hela antalet af de till 80 och deröfver komna uti N:o 2) blifver alltså 11 k. 9 qv.; tills. 20 personer, eller närmare hvar 22:dra. — Bland de inom sista 26 åren affidne hade varit 2 qv. af 80 år; 3 k. och 4 qv. af 81; 2 k. af 82; 3 k. och 3 qv. af 83; 2 k. och 4 qv. af 84; 1 k. och 4 qv. af 85; 1 k. 2 qv. af 87; 1 k. af 89; d. å. inalles 15 k. 19 qv. eller 32 personer af 80—90 års ålder, Deröfver hade blott 1 kvinna kommit 1811 och icke heller längre än till 91. Hela summan blir 13 k. och 20 qv. tills. 33 personer, eller hvar 24:de. För hela tidrymden af 76 år fås således af sådana som lefvat till och med 90: 30 k. 33 qv. tills. 63 pers. eller ungef. hvar 25:te; af

sådane deremot, som kommit öfver 90: 4 k. 3 qv. tills. 7 pers. el. ungef. hvar 229:de samt öfverhufvud till 80 år eller deröfver 70 personer (34 k. 36 qv.) eller ungefär hvar 25:dje. Jemför man detta resultat med de föregående andra församlingars, så finnes, att det största antal af personer, hvilka lefvat gamla, finnes i *Sodankülå*. Äfven den högsta åldern har här blifvit uppnådd, om man också vill afdraga ett tiotal af år ifrån uppgiften af de nu uppgifna 120. — Aftagandet i antal af gamla och deras år mot förr åger äfven här rum, men utan sådana contraster, som i de andra församlingarna successive och än utan betydlig skillnad mot den äldsta perioden. Men så är contrasten uti qvinnokönets öfvervigt i anseende till högre ålder mot äldre tider här så mycket mera märkbar. — Ibland orter tjenliga för lång lifstid tyckes *Kittilå* trakten fördelaktigt utmärka sig. — Den största dödligheten har varit i 1) uti *November, Julii* och *April*, i 2) uti *April, Maji* och *Mars* och 3) uti *Mars April* och *Januarii*, således uti *April* och *Mars* månader, hvarvid samma anmärkning gäller, som är gjord vid *Kemitråsk*. — De flesta äro födda 1) i *Januarii, Julii* och *Februarii*, 2) i *Januarii, Mars* och *April* och 3) i *Januarii Februarii*, och *Mars* d. å. öfverhufvud uti *Januarii* och *Februarii* månader. —

Under första perioden bortrycktes ungefär $\frac{1}{3}$ uti de första lefnadsåren, $\frac{1}{8}$ af Koppor, $\frac{1}{9}$ af hetsiga febrar, $10,4$ af styng och $\frac{1}{3}$ dag af ålderdom. Uti 2) go omkring $4,6$ inom de första åren, $5,8$ i koppor, ungef. 7 i hetsig feber, närmare $\frac{1}{2}$ i ålderdom och blott $\frac{1}{4}$ i styng. — Under de sednaste åren hafva åter aflidit öfver $\frac{1}{4}$ uti de första åren, öfver $\frac{1}{6}$ uti styng, öfver $\frac{1}{3}$ i febrar (utom hetsiga, hvilka särskildt dödat ungefär $\frac{1}{7}$), nästan $\frac{1}{8}$ i koppor, ungef. $\frac{1}{7}$ i lungsot och blott $\frac{1}{7}$ af ålderdom. — Uti denna socken dö således, mer än uti de andra, barn redan under de första lefnadsåren, hvilket lemnar ett mindre fördelaktigt begrepp om uppfostran. Näst de första lefnadsåren ifr. 1—3 år [har under sednaste perioden] den största dödlighet drabbat följande åldrar, 65—70, 75—80, 40—50, 70—75. — Hvad sållsamma sjukdomar och dödsfall betråffar, så har, år 1781, 1 härstådes ock dött uti spetelska, 4 hafva frusit ihjål och 1811 och 1812, 14 personer svultit ihjål. — Under hela den tiden som förflutit sedan tabellverket infördes, hafva blott 2 mord tilldragit sig; men båda uti de sednaste tider, neml. 1818 ett barnmord och 1826 ett mord å äldre person. Detta fenomen kunde väl ock hafva sin grund deruti, att

sedeförderfyvet uti denna församling, och i synnerhet fylleriet, ty vårr år uti tilltagande. Huru fördelaktigt deremot de äldre tider skildras, derå hafve vi redan p. 17 lemnat ett bevis genom utdrag utur äldre tillgängliga Visitations Protocoller. Dertill kan läggas, hvad *H. Wegelius* uti sin ofta åberopade berättelse af 1751 i det afseendet anför: "alle som reste här, måste om Kemi-Lappar det tillstå, at de hafva många vackra och berömliga seder, dem man fåfångt i de måsta landsförsamblingar efterletar. Om tjufteri, hordom, lättfårdighet och andra odygder hör man ganska sällan; de äro flitige att hålla sina böner morgon och afton: när de äro i skogen vid sina djur och fiskfången, hafva de måstedels sina Psalmböcker, Catecheser och andra anderika betrachtelser med sig, och informera där sina barn; i den offentliga gudstjensten äro de mycket andåchtige, under Guds ords predikande stå de måstedels. Och skulle man hafva mycket lättare; att antingen bibehålla dem vid deras goda seder, eller ock genom Guds nåd förbättra det som behöfdes, om icke deras onda exempel af höga och lägre, som resa här vintter och sommar ifrån land och städer, gjorde så kraftigt förhinder emot det goda eller ock syntes alldeles med dess förvärring och förstöring hota. "Vid Proste-

Visit. d. 25 Mars 1764 gaf menigheten uti hvad som hålst till salighets läran hörande dem tillfrågades, färdigt och nöjaktigt svar och visste dem med behöriga skriftenes språk bestyrka, jemte det de uti Psalmerne voro väl inkomne. — Samma år beslöts i en socknestämman d. 18 Nov. att en barnalärare skulle blifva antagen, till hvars underhåll beviljades enhålligt 1 D:r 16 Öre k:m:t för hvart barn i hvarje vecka, samt mat och skjuts, der hans tjenst tarivas. Ifrån den afgiften voro dock de föräldrar befriade, hvilka sjelfva kunna stafva och lära sina barn i bok. —

Vid följande Proste-Visitation var samma förhållande, som förut, men i innanläsningen voro nog många ej färdige. — Kyrkoherden (*Nils Fellman*) hade sjelf undervist en ung drång, som antogs till barnalärare och skulle i lön för hvart barn undfå 1 D:r 16 Öre k:m:t i veckan och mat. — (Denna anstalt lärer dock ej hafva kommit till verkställighet eller länge varat, emedan man i följande tider finner Klockarens åtgård vara åberopad) — Bland de yngre i *Kittilå* voro flere nog svaga i sin christendom. — År 1770 d. 11 Febr. märktes en hugnelig tillväxt i christendoms kunskapen. — År 1777 vid Visit. d. 9 Mars klagades af några församlingens äldste af-

ver en allmän förargelse derigenom, att flere qvinspersoner blifvit lågrade och till sin heder skåmde, utan att lågersmannen blifvit till laga ansvar och näpst befordrad.— År 1793 d. 13 Jan. märktes ock berömlig christendoms-kunskap. Tjufnad och fylleri mest i svang gående laster. Till den sednare gåfvo anledning de närmast belågne utsockne- invånare ifrån *Kemitråsk* och *Rovaniemi*, hvilka till de tider, då församlingens ledamöter samlas att bevista gudstjensten samt fira bön- och högtidsdagarne, hämta en ymnighet af brännvin och det vid kyrkan utmångla. Den förut vid socknestämman utsatta plikten stadfast af 8 sk. till de fattige, af den som försummar morgon och aftonbönen och 16 sk. af hvarje sexman. — År 1804 d. 5 och 6 Febr. förträfflyt tillstånd i Christendoms-kunskapen. Föräldrarne undervisa sjelfva sina barn. Folket lir mer och mer begifvet på fylleriet, detill vore *Kemitråsk* boernes brännvins tillförsel den förnämsta orsaken. — År 1817 d. 16 och 17 Martii, Christendoms-kunskapen smre, fylleriet i tilltagande. — Ungdomen mer ostadig. Dans har börjat uppkomma i *Attilå*; förbjudes utom vid bröllop, vid 8 Sver Rubels vite till Kyrkan af husbonde och spelman, och 75 koppek af de bevistane. Brännvins tillförseln

ifrån *Kemitråsk* och *Rovaniemi* har ej upphört. —

Okyskheten synes väl här redan före den sednaste tiden hafva ansevärdt stigit; men har åfven sedan gjort sådana framsteg, att *Sodankülå* för det närvarande i allt afseendet vida öfverträffar ej allenast *Kemitråsk* utan åfven *Kuusamo*. Ifrån 1749 — 1773 räknades 12 oåkta barn, d. år ungef. hvart 64:de; ifr. 1774—1798 deremot 27, eller ungef. hvart 38:de. Under de sednaste 26 åren, utgör antalet 55, eller ungef. hvart 30:de: d. å. något mer än i *Kuusamo*, hvarest vi hade hvart 31:sta. — Tager man deremot blott det sista decennium i båda församlingarna, så utmärker sig *Sodankülå* med en ej obetydlig öfvervigt. I *Kuusamo* funno vi neml. ungef. hvart 2:de; här ungef. hvart 22:dra. Jemför man för öfrigt alla 3 församlingar i stort med hvarandra, och tager resultatet för hela den tidrymd för hvilka uppgifter än finnas uti en och hvarje i behåll, så fås för *Kuusamo* ungef. hvart 58:de oåkta, för *Kemitråsk* ungef. hvart 54:de, men för *Sodankülå* ungef. hvart 37:de.

Sodankülå indelas uti gingerlag: 1)
Sodankülå trakten omkring öfre *Kittinen*,
 2) *Alaperä* omkring nedre delen af samma

flod åt *Kemitråsk*, 3) *Sombio* utgörande *Luiro* elfgebit och O. om detta 4) *Kemi-külå* gingerlag omkring *Kemi* elf, före dess förening med de andra elfvarna. — Uti nämnde gingerlag finnas följande byar och gårdar: (Med ords namnen äro här äfven familjenamnen nu för tiden redan sammansmälte till ett. Jag tillägger vid hvarje af detta årtalet, då namnet för första gången framträder uti samtida *Kyrkoböcker* eller andra documenter.)

1. Sodankülä gingerlag.

<i>Aikio</i> 1731	<i>Luusua</i> 1766
<i>Aikioniemi</i> 1790	<i>Madetkoski</i> by
<i>Annaberg</i>	<i>Martin</i> 1760
<i>Aska</i> 1731	<i>Mattanen</i> 1731
<i>Gustafsberg</i> 1812	<i>Moskuvaara</i> 1778
<i>Halonen</i> 1731	<i>Ollila</i> 1798
(i <i>Kyrkbyn</i> — ett annat <i>Halonen</i> i <i>Sattas</i> 1798)	<i>Onnila</i> 1798
<i>Hingamaa</i> 1812	<i>Orajärvi</i> 1760
<i>Huhtala</i> 1790	(<i>Pulju</i> familjenamn)
<i>Jesiö</i> 1731	<i>Poikila</i> 1731
<i>Kaaretkoski</i> 1760	(1. <i>Arpela</i> 1812)
<i>Kallats</i> 1766	<i>Pumbanen</i> 1731
<i>Kelujärvi</i> 1760	<i>Rajala</i> 1790
(<i>Kelvijärvi</i>)	<i>Riipi</i> 1731
<i>Kumbula</i> 1798	<i>Sassali</i> 1731
	<i>Sattas</i> by af <i>Sattanen</i> 1731

<i>Sivvåjärvi</i> 1760	<i>Vaiskojärvi</i> by 1760
<i>Toivola</i> 1790	<i>Valajärvi</i> by 1760
<i>Torvinen</i> 1790	<i>Vierelå</i> 1790
<i>Uhari</i> by 1766	<i>Vuojärvi</i> 1790
<i>Vaara</i> 1790	<i>Zårelå</i> 1812

Uti den äldsta Kyrkoboken (af 1731) förekomma utom de anmärkta, sedan utgångne familjenamn: *Juntinen*, *Kaikkonen*, *Påiviö*, *Ramba*, *Rasaka*, *Sarrio*, *Tepsa*, *Vanha*; 1736 *Kallo*; 1760 *Holck* såsom gårds- och *Kierik*, såsom familjenamn; 1772 i *Kelvijärvi* fam. *Veikama*; 1790 namnen *Siurumaa* och *Salmi* samt *Riimi*. —

II. Alaperä gingerlag.

<i>Alatalo</i> 1766	<i>Martin</i> 1790
<i>Arvola</i> 1784	<i>Matomaa</i> 1784
<i>Bertula</i> af <i>Bertunen</i> 1791	<i>Mettinen</i> 1790
<i>Hietasuvanto</i> by 1766	<i>Måkitalo</i> 1766
<i>Hiltula</i> af <i>Hiltunen</i> 1731	<i>Oinas</i> 1766
<i>Hüötülå</i> 1778	<i>Ollila</i> 1790
<i>Jaakkola</i> 1760	<i>Pelkola</i> by af <i>Pelkonen</i> 1772
<i>Kairavuopaja</i> by 1731	<i>Pulskala</i> af <i>Pulskaa</i> 1738
<i>Kilpimaa</i> 1784	<i>Pühåjärvi</i> 1766
<i>Lakso</i> 1784	<i>Saunavaara</i> by 1731
<i>Luiro</i> 1731	<i>Sivakkamaa</i> by
	<i>Såårelå</i> 1798

Takkinen 1766*Vaara* 1784*Tervo* 1760*Välitalo*

År 1760 förekommer såsom familjenamn *Peuna*, 1766 *Kárpá*, 1784 *Remahl* och en gård *Tingasvaara*.

III. Sombio gingerlag.

Arajärvi 1766*Neblos Lokka* 1790*Kiurujärvi* 1760ock *Ara* 1736*Korva* 1766*Riesto* 1766*Lokka* 1766*Seitajärvi* 1784*Mutania* 1766*Tanhua* 1772

År 1731 nämnas: *Arapáá*, *Keitsa*, *Kurisia*, *Musta*, *Sakkanen*, *Sufva* (hemmansnamn) och *Vuolappa* såsom familjer. — 1784 kallas ett ställe *Tingasvaara*.

IV. Kemikülä gingerlag.

Halonen 1760, *Karpinen* 1731, *Nousu* 1731 och *Tórmänen* 1784. År 1731 voro dessutom: *Leskinen*, *Musta* och *Várrió*. —

Nybyggare i socken äro följande: *Hongala* 1812, *Kandola* d:o, *Marjavaara*, *Pákkólá* 1812, *Pumbanen*, fam. *Riipi*, *Salmela*, *Seipájärvi* 1798, *Süväjärvi*, *Tapsa*, *Ulkuniemi*.

Raider eller *Lappar*: *Mella* och *Saikki* (ifrån *Kolare*)

Kittilä.

Utgör dessutom en särskild del af denna församling. Der uppfördes år 1778, 9 mil ifrån *Sodankylä*, ett predikohus, för att begagnas vid kantpredikningarne. Åtskilliga förslag och försök hafva sedan blifvit gjorda att förse samma ort med en egen prest. År 1782 understödde sjelfva Domkapitlet ett förslag, att dersammastådes med 150 R:d. Banco i lön underhålla en för *Sodankylä* och *Utsjoki* gemensam sockne-adjunkt. Uppå sin sednaste ansökning skola *Kittilä*-boerne numera erhålla sin egen kapellan.

Uti *Kittilä* finnas följande lågenheter, hvilkas namn ofta liksom i *Sodankylä* förråda sitt ursprung äfven ifrån äldre familjenamn.

<i>Ala</i> 1731.	<i>Kaukonen</i> 1731, der-
<i>Alakangas</i> 1784.	af nuvar. <i>Kaukos</i> by
<i>Haähivaara</i> 1766.	1760.
<i>Hannula</i> 1760.	<i>Kellontekemä</i> 1760.
<i>Hietaniemi</i> 1731.	<i>Kiistala</i> 1784.
<i>Honganiemi</i> 1784.]	<i>Kiviniemi</i> 1772.
<i>Jesiojärvi</i> 1785.	<i>Kukasjärvi</i> l. <i>Kan-</i>
<i>Jussila</i> 1812.	<i>dola</i> 1812.
<i>Jääskö</i> 1731.	<i>Kürö</i> 1731.
<i>Kallo</i> (1731 <i>Kallo-</i>	<i>Lakso</i> 1812.
<i>järvi</i> ?)	<i>Lombola</i> 1784.
<i>Karhula</i> 1784.	<i>Loukinen</i> (1766 <i>Louk-</i>
<i>Kariniemi</i> 1772.	<i>ku</i> och <i>Kuivasalmi</i> .)

<i>Luusua</i> 1784.	<i>Rauhala</i> 1784.
<i>Marjala</i> 1798.	<i>Rautus</i> 1731.
<i>Mokko</i> 1731.	<i>Rüsså</i> 1798. <i>Derå</i>
<i>Måkelå</i> (<i>Kaukus</i>) 1766	<i>Salmi</i>
<i>Niemelå</i> 1784.	<i>Sallmen</i> 1731.
<i>Niemi</i> 1798.	<i>Salmi</i> 1760.
<i>Nikkilå</i> (1731 <i>Nik-</i>	<i>Salmijårvi</i> 1772.
<i>kinen</i>)	<i>Seppålå</i> 1798.
<i>Nilivaara</i> 1784.	<i>Sieppijårvi</i> 1812.
<i>Ollila</i> 1766.	<i>Sirkka</i> 1731.
<i>Paksuniemi</i> 1766.	<i>Süväjårvi</i> 1766.
<i>Paloniemi</i> 1760.	<i>Sepasto</i> 1731.
<i>Pietala</i> 1760 (förut	<i>Tepsa</i> 1731.
<i>Rüsså</i> el. 1731 <i>Rysse</i>)	<i>Tervaniemi</i> 1766.
<i>Pudas</i> 1766.	<i>Tiensu</i> (l. <i>Joketa</i>)
<i>Pulli</i> 1731,	1812.
<i>Puljujårvi</i> 1784.	<i>Tonvinen</i> 1766.
<i>Pühåjårvi</i> 1784.	<i>Vålitalo</i> 1798.
<i>Randa</i> 1766.	

För 1731 nämnas ock: *Juvakainen*, *Kontinen*, *Köngås*.

1760 *Trast* 1766 *Porokota*, *Kokko*, *Koski*, *Köngåsmåa*, 1812 och *Vesmajårvi*. —

Såsom Nybyggen åro antecknade: *Ala Korva* l. *Hataja*, *Kujala*, *Kuusela*, *Lindula*, *Mokko* (l. *Såårelå*) och *Törmånen*. Såsom Lappar åndtligen: *Honganiemi*, *Lahti* (ifr. *Muonio*), *Pokka* 1778, *Sieppi*, *Suikki*. —

Moderkyrkan är den äldsta i Kemi-Lappmark, uppförd år 1689 på Konung *Carl XI* bekostnad. Den är ganska liten blott $20\frac{1}{2}$ aln lång och $13\frac{1}{2}$ bred med 5 fönsterluster och en liten låktare. Den blef reparerad år 1772. — Äfven den mindre af Klockorne är förårad af Hans Kongl. Maj:t och sedermera på kronans bekostnad omgjuten år 1748. Utomdess är äfven ännu en kalk med paten af 20 lods vigt likaledes af Kongl. Maj:t förårad, men sedan omlagad och tillökt.

Vid denna kyrka hafva följande Lärare varit anställda allt ifrån den tid *Sodankulå* utgjort en egen församling ⁷²).

- 1) *Henrik Carlenius*, hemma ifrån *Carlö*, Kapellan i *Sodankulå* år 1689, flyttat härifrån till *Tervola* Sacellanie i *Kemi* år 1693.
- 2) *Olof Ulstenius*, född i *Uleåborg*, Kapellan i *Sodankulå* år 1693, blifvit flyttad härifrån till *Ijä* Sacellanie år 1699.

Om dessa båda första Religions- Lärare förekommer denna anmärkning uti *H. Wegelii* ofta återropade berättelse: "Desse präster hafva intet varit här ständigt vistande, utan rest ifrån landsbygden kring Lappmarken någon gång årligen, emedan här då intet varit något ordenteligt prästbohl hvar-

ken till huus, åker eller ång, utan hafva de måst uppehållit sig på landsbygden nästan med betlande, hålst den tiden varit så väl i Lappmarken, som landsbygden stor hungersnöd, så att (såsom gamla Kyrkoboken härstådes utvisar) en del af Lapparna svultit ihjel, en del flydt till Ryssland och låtit sig der omdöpas ⁷³), en del begifvit sig till Norrige och en del neder till landsbygden.

3) *Barthold Ervast* en bondeson ifrån *Simmo*, tillträdde Sacellaniet i *Sodankülä* år 1699; fick befordran år 1728 till *Pudasjärvi* Pastorat, der han dog ungefär år 1757. —

Angående honom tillägges uti samme *Wegeli* berättelse, att "som församlingen uptagit honom litet åker, och ångsland åfven blifvit Prästbohet tillslagit, har han ock varit här ständigt vistande och besökt flitigt sina åhörare med lärande och andre sine embetes sysslors förrättande, allt till år 1728, då han fick ändteligen transport till *Pudasjärvi* pastorat. Under sitt långvariga vistande i denna ganska besvärliga lägenheten, har denne salige mannen, ånkiönt han fördt mycket ordenteligt lefverne, blifvit så ganska svag och krasliger till sin syn, och lammnar, som allesammans dar-

rat, att han vid sina sista tjenste år knap-
past, efter Lapparnes berättelse, varit i
stånd att förrätta sina ämbetes sysslor." —
'Af det anförda följer ock, att det första
prästbohl i hans tid blifvit uppsatt ⁷⁴). —

4) *Henrik Ganander*, född i *Raumo* stad,
var Kapellan i *Sodankülå* ifrån år
1728 till 1730, då han i April fick
transport härifrån till *Enontekis* Sacel-
lanie i *Torneå-Lappmark*, hvarifrån
han sedermera befordrades till *Sjundo*
pastorat i *Nyland*.

5) *Henrik Wegelius*, född d. 6 April 1707
i *Ilmola*, hvarest hans fader *Henricus*
Thomæ Wegelius var Kapellan. Stu-
dent 1729 och 1730 den 30 Maji präst;
tillträdde s. å. Sacellaniet i *Sodankülå*.
Då detta Sacellanie med *Kemikülå*,
Sombio och *Kittilå* tingslag af 118
hushåll, år 1747 blef förvandladt till
Pastorat blef han ock

I) Pastor härstädes och förordnades den 7
Junii 1758 till Prost öfver *Kemi-Con-*
tract. Den 2 Augusti 1763 erhöll han
fullmagt på *S:t Michels* Pastorat i
Borgo Stift, dit han d. 14 November
s. å. afflyttade. — Interims Predikant
var hans son Mag. *Joh. Wegelius*.

II) *Nils Fellman*, förut Kapellan i *Kemi-*
träsk, blef Pastori *Sodankülå* år 1764,

fick transport till Uleåborgs Pastorat 1768 och derifrån transport till *Limmingo* år 1778. — Han hade åtminstone 4 söner, *Nils*, *Isak*, *Jakob* och *Abraham*. —

III) Mag. *Zachris Cajaner*, född 1732, Pastor i *Sodankülå* 1769, död d. 22 Aug. 1784, 53 år gammal. — Var gift 1) med *Anna Fellman* f. 1742, död d. 21 Juni 1771 och 2) med *Catharina Wacklin* f. 1751. Af första gifftet hade han 3 söner, *Nils Petter*, *Johan*, *Zachris* och 1 dotter *Sara Christina*.

IV.) *Nils Enckell*, född d. 8 Jan. 1742 i *Lappo* Socken och *Kauhava* Kapell, hvarest fadren *Johan Enckell* var kapellan; blef Adjunctus pastoris & præpositi i *Kemi* år 1774; 1777 Adj. hos sin Antecessor, och pastor i *Sodankülå* 1785. Död af slag d. 21 Dec. 1807; var gift med *Anna Catharina Forsberg* f. d. 8 Jan. 1752, död d. 28 October 1811. — Interims Predikant och sedan Pastors Adjunct *A. Engelberg*.

V) *Abraham Cajanus*. f. d. 17 Julii 1777 i *Lampi* Kapell af *Lochteå* socken, hvarest fadren *Gust. Joh. Cajanus* var Kapellan. Blef Student 1799; Philos.

Magister 1802, ord. till prest 1804 såsom Vicarius Collega vid Cathedral skolan i Åbo; stod Medicinæ-Candidat examen, 1806; Medicinæ-Licentiat Examen 1807; präsiderade under sitt långvariga vistande vid. Åbo Acad. för 3 Disputationer; utnämndes till Pastor i Sodank. 1809, men erhöll redan 1811 Hans Kejsrerl. Maj:s nådiga fullmakt på *Östermark* pastorat; utgaf sistnämnde år sin Disputation pro gradu Doct. Med. — Gift med *Elis. Charl. Ingman* f. d. 3 Febr. 1781. — Deras barn *Carl Leonard*, *Ebba Lovisa* och *Josefa Augusta*. Under sin tid gjorde han ett försök att inrätta ett socken Apothek i *Sodankülå*, till hvars anlåggnade församlingen vid sockne-stämmorne d. 9 Apr. och 22 Juli 1809 beslöt att till en början ifrån ifrån hvart rökhemman sammanskjuta 32 sk. Riksgåldsmynt. Den 24 Sept. belevades, att då sammanskottet ännu ej kommit till någon verkställighet, skulle Doctorn och Kyrkoh. efter råd och lågenhet sjelf uppköpa Medicamenterna och sedan åt behöfvande emot betalning dem aflåta. —

VI) *Erik Ekdahl*, smedson ifrån *Kalajo-*
ki socken, f. d. 26 Maji 1761; student i Åbo 1787; Ordin. till Kapel-

lans-Adj. i Brahestad 1789; Predikant i *Revolax* i *Siikajoki* socken 1790; Kapellan i *Hürünsalmi* 1792; transporterad till *Ristijärvi* 1806; Kyrkoh. i Sodank. 1816; död d. 29 Dec. 1822.— Var gift 1) med *Susanna Cath. Óhman*, död d. 30 Oct. 1819, 55 år gammal och 2) med *Brigitta Halfvari*. Barn af första giftet *Paul Christian*, *Justus* och *Daniel* samt dotter, *Susanna Catharina*. Af sednare giftet *Brita Charlotta*. —

Efter honom har *Joh. Nordberg* varit Interims Predikant och Curam gerens. —

Byggnadssättet i *Sodankilå* är öfverhufvud detsamma som uti de andra redan beskrifna socknarne, så att nemligen gården med alla byggnader gemenligen formerar en fyrkant; men deremot förlora pörten i rymlighet och snygghet och förvandlas till små, mörka kojor, uti hvilka alla fönstren icke ens alltid hafva glas, utan i dess ställe gluggar, hvilka då de igen-skjutas, föröka mörkret i boningsrummet. Ju högre upp man kommer åt N. desto dåligare; om ock förmögnare bönder för sin prest eller andra resande herrar hafva en liten snygg kammare med en ordenlig spis, så bo de dock sjelfve med sitt hushåll uti högst eländiga råkporren. —

Till sitt lynne är *Sodankülå* bonden i allmänhet villig och tjenstaktig, åtminstone såsom nykter. Tyvärr är, såsom förut anmärktes äfven ur *acta publica*, fylleriet uti tilltagande och vållande till många oordentligheter, hvilka ofta ändas med blodiga slagsmål. — Man känner här i hela orten ingen annan dryckesvara än brännvin (öl brukas ej); men detta nyttjas så mycket allmännare af alla kön och åldrar. Till och med små barn vänjer man dervid, såsom det heter, på det de ej uti äldre åren må blifva så mycket större fyllhundar (!). — Det starka tobaksrökandet är gemensamt äfven för hela denna orten, såsom för Karelen. Men här röka äfven kvinnorna, i synnerhet de äldre, i kapp med karlarne. Till och med flickor skola röka, ehuru i hemlighet, åtminstone tills de blifva gifta. Man ursåktar den allmänna vanan dermed, att rökandet tjénar dels till bot dels till preservatif mot bröstkrämpor. —

Såsom populationen är af olika härkomst, så är ock dialecten i *Sodankülå* ganska blandad. I den så kallade *Alaperá* skiljer den sig i anseende till grannskapet och det gemensamma ursprunget, icke ifrån *Kemistrásk-* finskan; längre upp åt kyrkan, äfvensom åt *Rovaniemi* sidan liknar den *Kemi-* munarten med fördubblade consonan-

ter i midten (t. ex. *pittåå*, *näkkee* &c) och den aspirerade elisionen (*sanothaan* för *sanotahan*, *kuttuthaan*, *aikhaan*); uppåt Lappmarken skall den stöta på Lappska. Äfven i allmänhet förekomma åtskilliga *Lapponismer*, hvartill hörer *vüö* i st. f. *üö* ⁷⁵), äfvensom bruket af *casus interiores* i st. för *exteriores* (hvilka i Lappska ej åtskiljas) t. ex. *mennå järvehen* i st. f. *mennå järvelle*. — *Kittilå* skall både i munart och lefnadssätt betydligt skilja sig ifrån Moderkyrkolånet. Den förstnämnde skall närma sig den i *Torneå* öfliga, som är korrt och stympad, äfvensom allmogen i fåfång prakt, öfvermod och fylleri (jenvål vid stor fattigdom, ehuru i allmänhet folket i *Kittilå* skall vara mer förmöget) såges i nog hög grad vilja efterapa den derföre icke särdeles fördelaktigt kände *Muonioniska-* och *Torneå-boen*. — Åtskilliga egenheter skola ock herrska i *Kittilå*, hvaribland man anför, att qvinnorna (hvilka eljest till sitt yttre utseende der skola vara mycket hyggliga, och i det afseendet öfverträffa könet i *Sodankülå*) beständigt hålla sig till sina män och så mycket möjligt vid alla tillfällen visa sig tillsammans med dem såsom ett par. —

Uti *Kittilå* sågas ock så väl *loihtur* som andra runor än vara både mer kända och

till och med användas, i synnerhet till botande af sjukdomar. — Uti *Sodankülá* om man ock ej känner slikt, sätter man dock tro till den förborgade kraft, som orden uti sådana innehålla. Så berättade mig en man, som eljest ville gifva sig utseende af mera upplyst, för visst, att då han en gång just på försök utsatt giller för harar uppå ett sådant ställe, der han eljest ej kunde vänta sig någon fångst, och dervid uppläst en besvärjelse form, hvaruti den onde anropas, att ditskaffa fånge "*üheksán meren takaa merta puolen kümmenttä*" hade han 2 nätter efter hvarandra erhållit en hare, deraf förskräckts, tagit bort gillret, ifrån det stället och utsatt det på tjenligare, men utan besvärjningsformel, hvarefter han ingenting mera fått. — I förbigående vill jag anmärka den vändning, som den gamla gudalåran äfven här redan i sjelfva folktron antagit, att nemligen alltsammans vore (såsom det visserligen ock utur christendomens synpunkt aldeles riktigt predikas) djefvulens verk, ehuru enligt den gamla Mythologien en lycklig fångst, äfvensom hvarje annan lycka, icke kom ifrån onda, utan goda, mot menskligheten vålsinnade våsenden. Denna christliga åsigt framter sig ån märkbarare uti en annan berättelse, som jag af en annan ganska boksynt, och till och med verkligen så kallad bibelsprängd bonde hör-

de, om en person uti de längre ned belågna orterna, som vid ett dylikt fall efter besvärjelse formelns upplåsande tillagt: ”*ket-tu minun, miná perkelehen*”. Han hade knapt lemnat gillret, innan råfven redan skrek deruti. På ett sådant sätt skall han fångat en stor mängd; men sedan varit så qvald, att han funnit sig nödsakad, att låta döpa sig ånyo. Eljest hänvisar man åfven här, vid frågan om trolldom, uppåt och isynnerhet till de ryska Lappmarkerna *Nuorti* och *Kolmkanta*, hvilka till och med ifrån långt aflågsna orter i nedra Finland besökas såsom Orakel. Så försåkrade mig en bonde, att han för några år sedan herbergerat 2 karlar allt ifrån *Måndüharju*, hvilka voro stadde på vägen dit. — Besynnerliga saker vet man förtälja åfven om de fordom här boende hedniska Lappar, efter hvilka eljest mångfaldiga dylika minnesmärken finnas inom denna socken, som de jag omnämndt vid *Kemiträsk*. Så berättas det, att i fordna tider, då inga laxar uppstigit längs elfven till *Sodankiulá*, en Lapp förvandlat sig till en id och såsom sådan hoppat ut ifrån båten i elfven, för att i egen person undersöka orsaken till laxarnas uteblifvande. Tvånne särskilda gånger hade han redan efter egen berättelse under sina vandringar blifvit jemte andra fiskar fångad, men åter ifrån båten sprungit i

elfven och lyckligen råddat sig. Sådana och dylika berättelser underhållas i synnerhet genom ortens Lappar eller halflappar, hos hvilka finnas sånger, hvar uti sådane deras förfåders mågtiga bragder uti förgångne tider besjungas. En fullständig samling af sådane sånger vore visserligen högst vigtig till en närmare utredning af den Nordiska hedendomens egenteliga art och våsen; men kan endast genom vidsträcktare resor åfven igenom hela den Svenska Lappmarken (der dessutom sådant ån mer torde vara i behåll), och helst af någon å orten infödd vinnas. Sådana sånger torde ock i alla afseenden öfverhufvud utgöra den förnämsta beståndsdelen af den Lappska National poesien, medan andra (åtminstone efter min — dock visserligen högst inskränkta — erfarenhet) i poetisk hänsigt icke ens uthårda en aflågsen jämförelse t. ex. med våra äldre Finska lyriska Nationaldikter.

Följande iuom *Sodankilä* ån här och der förekommande vidskepelse kan man snarare anse för Finska ån Lappska; uti åtskilligt kan ock en Skandinavisk inflytelse ej misskännas. Måndagen anses för en fatal dag, så att en del på densamma ej gerna börja arbeta på sina åkrar, eller sin hóbårgning, ej heller sälja något

utom hus, t. ex. boskap. — För att föröka mjölken hos kor, har man hvarjehanda skrock såsom att föra tjernan på vågaskillnader m. m., på det *para*, (bjåran) må befordra trefnaden. Derför kan den göra sig räkning på halfva själen, som amalgamerar sig till ett helt med en particula af den ondes själ, uti den gestalt, som paran antager. Allt hvad denna vederfares, kommer den andra hälften således också att vidkännas. — Om Midsommars-natten skola somliga bäriga hön på andras ångar, för att derigenom åstadkomma tillväxt på egna, genom förminskning å grannens. — Hår och der tros åfven på påsktroll. — *Mårtens* dagen skall på sina ställen högtidligen firas med kokt kött, korfvar m. m. —

Att allmogen vid märkvärdigare helgon-dagar fåster sig vid den så kallade (efterkommande) gamla dagen, är naturligtvis ingen vidskepelse, utan endast ett bevis på någon erinring af gamla stilen. — Icke heller höra så kallade gamla märken, hvarefter man tror sig kunna förutsåga den blifvande våderleken, till vidskepelse. Sådana märken, gemensamma åfven för andra orter af Finland, och grundade på äldre folks observationer, åro t. ex.: rodnad på himmelen om morgonen betyder regn för dagen; Om höstarne betyder en sådan

stark rodnad om aftonen blifvande värma. Om stjernorna uti vintergatan äro i midten sammanträngde, så utmärker det mycket snö för den påföljande vintren; den östra sidan deremot svarar mot hösten, äfvensom den västra mot våren. Faller löfvet före Michaeli, så går ock snön bort före Eriksmåssa om våren. Vinden vänder sig åt den sidan, der man på en sjö ser skummet samla sig åt stränderna. Bår i tråd (rönn, hågg) utmärka en slaskig höst. m. m. — Emellertid klagas här, såsom annorstådes, öfver att sådana gamla märken icke mer vilja hålla prof, och att naturen i allmänhet mot förr tyckes hafva ändrat sin gång. —

Utsjoki.

Jemte *Enari* utgörande ett Imperieellt Pastorat, är *Utsjoki* belåget i *Uleåborgs* län samt *Torneå* fögderi och hårad. Den- na församling är af hela Finland den yttersta mot Norr belågna och gränsar i N. till *Norrige*, i V. likaledes till *Norrige*, hvarifrån det skiljes genom *Taana* och *Enari* elfvar. En ringa del af *Enontekis* Svenska Lappmark stöter äfven dertill. I S. ligger *Sodankylä* och i O. är *Kola-* kretsen af det *Archangelska* Gouvernementet. Om de fordna gränsornas beskaffenhet har jag redan förut talt uti not. ⁴⁴) — Den stör-

sta längden ifrån N. till S. torde utgöra 18 mil; den största bredden ifrån V. till O. i det närmaste lika mycket. Detta gäller dock endast om de i S. längst ifrån hvarandra belägna punkterna: åt N. draga sig gränslinierna allt mer tillsammans och gifva således det hela utseendet af en triangel hvars nordligaste spets är vid inloppet af den förut nämnda *Skárajoki* i *Taana* elf. — Af alla de fyra församlingar, hvilka utgöra föremålet för dessa anteckningar, omfattar således *Utsjoki* näst *Sodankilá* den största rymden. Deraf tillhör dock det mesta det sydligare *Enari* och ungefär blott $\frac{1}{9}$ utgör det egentliga moderkyrkolånet *Utsjoki*, hvars gränsesträckning i V. börjar nära det ställe, hvarest *Edskorresjok* ifrån Svensk-Norriska sidan nedflyter i *Enara* elf, som sedan, efter föreningen med *Karasjoki* ifrån samma sida, erhåller namnet *Taana* eller *Teno* elf. — Ej allenast för det nämnde missförhållandets skull i rymd borde moderkyrkan vara i *Enara*; äfven i många andra afseenden och för sjelfva den ecclesiastiska vården vore det verkligen vida lämpligare. —

Namnet *Enari*, ehuru det allmänna och i skrifter förekommande, är i denna form känt endast af Finnar och Svenskar; Lapparne kalla orten, med en liten förändring,

vanligen *Anara*, men ock stundom *Einara*, såsom t. ex. uti en liten Lappska visa, den jag åger. Då ordet hvarken i den ena eller andra gestalten låter förklara sig utur Lappska språket, och man deremot bland *Isländare* känner *Einari* såsom, ett ej ovanligt namn ⁷⁶), hvartill den Lappska varianten *Einara* ock ån mer närmar sig, så är det högst sannolikt, att åfven vårt *Enari* utaf obekant anledning efter en sådan *Einari* fått sitt namn, han må för öfrigt hafva varit en Skandinav eller Lapp, ty åfven desse bruka, till och med ånnu, såsom vi längre fram få se, sållsynta fornordiska namn. De öfrige ortens grannar i Norr ock Öster erkänna hvarken den ena eller den andra formen af namnet *Enari*, utan hafva i dess ställe helt andra benämningar; Norrmännen nemligen *Indiager*, Ryssarne *Imandra*, med tillåg af det öfra, till åtskillnad ifrån den under samma namn allmänt bekanta, likaledes betydliga, insjön uti *Kola*-kretsen, som visserligen ligger vida lägre, och således i motsats till *Enari* med rätta kan kallas det nedra *Imandra*. — Stundom kallas det ock: det stora *Imandra*. —

Åfven *Utsjoki* har ett annat namn: Det kallas nemligen af Norrmännen *Aridsby*. *Utsjoki* deremot är af Lappska ursprung

och betyder en liten flod, emedan den lilla *Utsjoga*, hvarvid äfven kyrkan ligger, uti en af höga fjällar innesluten dald, ifrån S. till N, genomlöper hela socknen och 1 mil ifrån kyrkan utgjuter sig uti den större *Taana* (på Lappska *Tedne* eller *Teno*) elf. —

Det nyssnämnda enda något betydande vattudrag i hela Moderkyrkolånet börjar med en liten bäck, bakom *Mierasjjäüre*, nära *Enara* gränsen ⁷⁷⁾ och genomlöper sedan under sitt lopp, medelst åtskilliga mellanliggande forssar, en mängd mer och mindre smala tråsk, neml. *Tsoeggajäüre*, *Tsiekkajäüre*, *Kanesjjäüre*, *Bukseljj.*, *Kevoj.*, *Aihtej.*, *Jorbej.*, *Talvegoadej.*, *Kuoresvuopj.*, *Suoppej.*, 2 *Suolobj.*, *Nammaj.*, *Maatj.*, *Mandobj.*, (hvarvid kyrkan och prestgården äro belägna) samt *Stuora* och *Vuoles luobbel* ⁷⁸⁾ — Utom dessa finnas ån inom *Utsjoki* område åtskilliga små tråsk, hvaribland *Pulmajäüre* och *Vetsjjäüre* ⁷⁹⁾ torde vara de betydligaste.

Den största sjön uti hela Kemi-Lappmark är det nämnde, äfven *Indiager* och öfre *Imandra*, men allmännast *Enari* kallade tråsk, beläget nästan i midten af det likaledes benämnda sacellaniet. Dess längd uppgifves af allmogen till 12 och

bredden till 8 mil. Här måste emellertid förstås så kallade gamla mil: endast så komma bestämningarne något så när öfverens med dess figur, sådan den på Chartorna hittills vanligen är upptagen. Dess höjd förmodar *Wahlenberg* vara circa 400 fot. Uti detsamma falla 2 vattudrag *Ivalojoki* och *Vaskojoki*, båda kommande ifrån det SVestra hörnet af socknen, der de taga sin början nära till hvarandra, i grannskapet af *Peldovuoma tunturi*. Med *Vaskojoki* förenar sig *Kaamasjoki* vattudraget, ifrån N. genomlöpande åtskilliga små tråsk, hvarefter de förenade vattnen S. om *Enari* kyrka, under namn af *Joenjoki*, infalla i *Enari* tråsk, som har sitt aflopp på östra sidan genom *Patsjoki* i NO—N. till ishafvet. Utaf alla *Enari* vattudrag är *Luttojoki* i anseende till längden störst. Det har sitt ursprung i S. invid sjelfva *Enari* fjällrygg, drager ifrån den samma ån sydligare till sig en annan liten bäck vid namn *Suomusjoki*, flyter snart tillsammans med den öfver *Kolska* gränsen åt NO. tills den upphinnes af den, åfvenledes i grannskapet af *Suomusjoki* vid *Nuortitunturi* uppspringande, och den ansenliga *Nuotjäüre* genomlöpande, *Nuotjok*, hvarefter begge förenade under namn af *Tuloma* fl. fortsätta loppet åt NO. och nedanom *Kola* stad (invid hvilken ännu den lilla *Kuollejok*, kommande ifrån *Kuollejäüre* i SSostlig rigt-

ning ⁸⁰); dermed förenar sig) utfalla genom *Kolska* viken i hvita hafvet. Uti samma haf utfaller ock, åfvenledes inom Ryska gebitet, *Njándamjok* (*Neutamajoki*) i N. och V. om *Patsjoki*, och kommande utur de inom *Enari*, N. om tråsket af samma namn, nära *Utsjoki* gränsen belågna, tråskan *Jut-* och *Jijäüre*. — Utom dessa har *Enari*, i synnerhet i de omkring det stora tråsket af samma namn belågna delar, en mängd af små tråsk, åfvensom ett stort antal af större och mindre, merendels blott på åtskilliga slags bår fruktbara, kårr och myror. — För öfrigt är jordmån i orten i allmänhet mycket torr och steril, betäckt med renmossa, här och der med smärre sandiga berg.

Utom *Enari* fjällryggen i S. gifves i hela denna socken ingen enda sammanhängande bergskedja, och de några få berg; som höja sig på den i allmänhet flacka ytan, äro isolerade, utan all förbindelse med hvarandra. Ibland sådana högre, enskilda berg är föröfrigt egenteligen blott ett anmärkningsvärdt uti NV delen af *Enari*, nära till sjelfva *Utsjoki* gränsen, nemligen *Peldoivi*, som tros hafva mer än 2000 fots höjd öfver hafvet. — Inom området af *Utsjoki*, hvars höjd *Hellant* uppgifvit till blott 244 pariser fot, finnas inga höga berg.

Af de enskilda höjderna anses *Paisjtuo-*
dar och *Jeskaaddam* på den vestligare
kanten för de betydligaste. Långre fram
åt samma sida till *Laxfjord* äro inom
Norrige uti hela nejden de högsta berg
Rastekaise och *Vorieduder*, 3000 fot och
derutöfver. De i orten vanligaste stenar-
ter sågas vara fältspat, kvarts och gråsten,
mera sållan jaspis och skiffer vid elfstrån-
derna, hvarest man äfven stundom finner
kalk. Lager af snäckskal skola träffas i
dalarne nära ishafvet, äfvensom vid *Lutto*,
Enarajoki och *Njåndam* elfvar ⁸¹). Vid
den förstnämnde af dessa har en nyligen
inflyttad Nybyggare begynt fiska perlor,
hvilka i öfverbygdens Finska i allmänhet
båra namnet *Simppukka*, hvilket äfvensom
det Lappska *Simsak* 1. *Simsik* härstammar
ifrån det Ryska жемчугъ och således be-
visar, att hela kunskapen om dem kommit
ifrån den sidan. —

De i S. och SV. om *Enaritråsk*, emel-
lan detta och fjällryggen belågna, trakter-
na äro de skogigaste i församlingen.
Der ser man ån hvarjehanda tråd, äfven
ansenliga granskogar. Det tyckessom behöfde
granen här ett talrikare sällskap, för att så
högt upp på sjelfva yttersta gränsen af sin
region kunna trifvas. På vestra sidan om
Enaratråsk ser man ingen gran mer. Tal-

len tråder i dess ställe, men åfven den börjar vantrifvas och lemnar ungefär på *Utsjoki* gränsen herravåldet åt björken, som nu, enligt *Wahlenbergs* träffande uttryck, "montes omnes vario modo circumcingit & convalles omnes minores penetrat", men åfven sjelflångre fram blir allt mera krympelig och dvårgaktig. Rätt passande för tallregionens gräns är ock derföre namnet *Petsikojäure* (tallsjön) på sjelfva gränsen af *Utsjoki*. Emellertid upphör tallen icke ännu alldeles, ehuru den visserligen upphör att vara dominerande, och så bör åfven *Wahlenbergs* beskrifning, om den ifrån *Petsikojäure* intrådande, af honom *subalpina* benämnda *regio* förstås, att den har blott björk, men är "cæteris arboribus destituta". Ty tager man dessa orden strängt efter bokstafven, så blifva de ej fullkomligen rigtiga. Såsom björken, så växer åfven tallen ännu utöfver sin egentliga region, och är nästan i hela *Utsjoki*, näst den förstnämnda, det talrikaste trådslaget i dålderna vid floder. Vid sådana finnas gemenligen åfven här, såsom i *Enara*, de mesta skogar. Åfven *Teno* har flere gräs- och skogrika både holmar och stränder; dock anses de på andra sidan belågna *Norriska* skogarne, hvad både björk och tall beträffar, för bättre än de till *Utsjoki* hö-

rande. — Utom de redan nämnde förnämsta trädslagen gifves ock ån: vide (på Lappska *siedga*) i lågre dålder och vid floder, rønn (lp. *skaappii*), al (lp. *leibe*), hågg (lp. *tuobma*) i dålder, och asp (lp. *suppie*) i sänkiga dålder vid bergsrötter, men obetydligt. Enen (lp. *råátka*) är ock nog allmän, både i dålder och på fjällen, samt nyttjas på sjukliga tider till rökningar, äfvensom till decocter i bröstsjukdomar. På fjällen är han mer fast och tjénar derföre till förfårdigande af kår. Såsom nämndes, är björken af alla den talrikaste och växer dels i dålder vid floder, dels ock på höjder nära fjällarne. Dessa sistnämnde hafva antingen inga tråd eller ock merendels blott dvårgbjörk, som ock är de stora, i nordligaste delarne talrika, låga myrornas enda bebyggare.

En sådan Vegetationens beskaffenhet är en naturlig och nödvändig följd af landets nordliga låge (ungef. em. $68^{\circ} 40'$ — 70°) och Climatets strånghet. — Vintern inträder med början af October; men stundom ock först med November. — I slutet af denna månad försvinner solen. Att sådant, såsom allmogen vill påstå, icke alla år skall ske på en och samma tid, måste endast hafva sin grund i våderlekens och localens beskaffenhet, hvilka kunna åstadkomma en

skenbar olikhet. I slutet af Januarii börjar solen åter synas på de högsta berg. Denna mörka tiden kallas af Lapparne näst nog *Skaabmo*, förmodligen af det svenska *Skam*. År våderleken derunder tillika mulen, så är denna tid, i synnerhet för en ovan, högst främmande och nog besvärande. I motsatt fall belönas både yttre och inre sinnen af alldeles nya och höga njutningar. Man kan ofta hela dagen se månen, och omkring middagstiden flammar det sydliga himmelsstrecktet af en stark, hög rodnad, hvarigenom dagens drott förkunnar sin snara återkomst och upphörandet af *Skaabmos* herravälde. Intet öfverträffar den djupa högtidligheten af den Lappländska natten med dess stilla månglans, den bländande klarheten af dess tusende stjernor eller den majestätiska pragten af dess med beständigt nya gestalter oupphörligt växlande nord-sken. Dessa sistnämnde äro emellertid ej så allmänna, som man vanligen föreställer sig. De synas blott vid en strångare köld och, såsom man påstår, före håftiga stormar. — De kallaste månader anses vara Januarii och Februarii, förnämligast omkring kyndelsmåssotiden. — Tidigast kommer våren” *pühân ristin aikana vanhan luvun jälkeen*”, hvarvid man äfven här än vill förblifva. Islossningen inträffar i slutet af Maji eller början af Junii, men ock stun-

dom först midsommars-tiden, före hvilken åfven Enari tråsk högst sällan är alldeles isfritt. O. och SO vindar (på Lappska i *Utsjoki*, *Nuorti* och *Maada-Nuorti*) har man i synnerhet de sednare åren trott sig märka såsom de mest rådande. V. (lp. *Vie-star*) är mer sällsynt och mindre långvarig, men merendels håftig och stormig, ofta ock nog kall. Till stormiga räknas ock NV. (lp. *Norvesta*), som eljest jemte N. (lp. *Tav-vie-piegga*) är den kallaste. O. är ymnig på regn, S. och SV. (lp. *Maada-* och *Orisj-piegga*) milda och varma. — Följande nogare Meteorologiska och andra dermed sammanhängande anteckningar för åren 1821 och 1822 har Kyrkoh. *Fellman* meddelt mig. —

1821: Strång köld ifr. d. 1—16 Jan. Sedan blidt till månadens slut. Sistnämnde tid intråffade ock yrväder, snöfall och d. 28 regn. — Hela *Februarii* variabel väderlek. —

Martii mest klart, stundom blidt.

Våren ifr. d. 1 *Aprill* mycket kall. Dock voro redan den 26 vid *Utsjoki* kyrka några flacka ställen bara 'af det ofta nog starka solskenet om middagarne. —

Den 30 *Maji* gick solen öfver Horizonten. D. 28 viste sig flugan i solsken. Förra

hålfthen af *Maji* litet blidare; den sednare kall. Den 1—4, 6—8, 12, 17, 19, 27 och 28 *Junii* snögade det under N.vind mer eller mindre. Den 22 ock 30 tillika hagel, hvarvid flera 100 renkalvar omkommo. — Isgången i *Taana* elf ej strång, men långvarig ifr. d. 31 *Maji* till d. 7 *Junii*. Den 13, 14, 16 22 och 27 isade stränderna om mornarne. — Den 19 Juni voro fjäll och bergstrakterne ånnu så betäckte med snö, att Fjäll-Lapparne öfverallt körde på skaran med sina renar. D. 25 *Junii* f. m. liknade till sommar, men emot aftonen blef det vid infallen N. så kallt, att rummen denna och de följande dagar måste eldas.

D. 2 *Julii* första sommardagen, då åfven sista isen försvann ifrån *Mandojauri* tråsk. D. 6 blef åter kallt och regnigt. Flo den steg åtskilliga gånger under sommären i *Taana* elf, neml. d. 2, 3, 16, 22, 27 *Maji* och 4 och 6 Juli, då den var så hög, att laxpatorne ej kunde utslås eller upprefvas, så att laxfångsten blef ingenting mindre ån renderande. — D. 15 *Julii* blef luften först varm; dock varade den beståndiga värmen till månadens slut oaktadt frostnätter emellan d. 24 och 25 samt 28 och 29 *Julii*.

Natten emot d. 16 *Augusti* den första strånga frost, som i öfre *Sodankülä* skadade kornet, men kändes ej i *Enara*, hvadan der också blef bättre år än i *Sodankülä*.

1822 *Januarii* månad till d. 20 kall väderlek. Den öfriga delen jemte

Februarii snöfall, yrväder och mycket stormigt. —

Vårvärmen inföll omkr. d. 12 *Aprill* och varade ända till d. 6 *Maji*.

D. 16—17 *Aprill* ymnigt regn. Den 20 redan öppna fälten bara. Omkring d. 30 snö blott i skogar och gropar. —

D. 1—3 *Maji* sköto *Teno* elf och *Ivalojoki*. D. 3 & 4 såddes kornet i *Kyrö* by i *Enara*, men öfvertäcktes den 6 med snö. Ifrån d. 9—17 snögade det mest hvar dag. D. 19—22 varmt, men straxt derpå snöfall till d. 26. —

D. 2 *Junii* försvann isen ifrån *Mandojauri*
D. 5—7 N. storm, snö, hagel och regn ymnigt. Kyligt väder ehuru litet mildare, varade till nära midsommaren. Veckan efter midsommaren syntes först bara fläckar på *Rastekaise* fjäll. Sedermera hela sommaren temligen varm; isynnerhet sednare delen af *Julii* och hela *Augusti*.

Början af *September* något kallare; d. 7 liten, knapt märkbar frost. D. 25 föll första snön, som försvann d. 29. Sedermera föll ej snö förrän d. 16 *Oct.* D. 27 frös *Mandojauri* och d. 29 *Teno* elf.

Rofvan, som blef utsådd i början af *Junii* var d. 10 *Augusti* af en knyt-nåfves storlek. Den 16 *September* vid upptagningen vågde den största 1 skålp. Potåter utsåddes i slutet af *Maji*; blott få stånd viste blomma d. 24 *Augusti* då stjelkarne med lian afslogos och vid upptagningen den 14 *September* voro de största af hönsäggs storlek.—

Afkastningen i en väl gödd och måkad, ehuru nyligen upptagen jord, var 15 faldig. —

Kålrötterna ernådde ej rofvans storlek; men det växte frodig kål.

Rödbetorna ej större än fingeråndan. — Roffrön blefvo ej fullkomligt mogna. — Samma var fallet med frön af rådisor och rättikor. Spinat och salat låta väl odla sig. — Morötterna ernådde lillfingrets tjocklek. Björklöfven började gulna i början och falla i medlet af *September*; veckan före *Michaelis* skacades blåbåren af frost.

Samma tid mognade lingonen. Inga åkerbår eller röda vinbår mognade. För öfrigt mogna de mycket sällan här, men nästan årligen i *Enara*, vid *Ivalojoki*, *Patsjoki* och några andra ställen ⁸²). —

Under ett så beskaffadt klimat och med en ytterst steril och sandig jordmån, framstrande förnämligast *Azalea*, *Menziesia*, *Arbutus alpina*, åtskilliga arter af *Juncus*, *Erica*, *Hieracia* och dessutom diverse *Lichenes* samt *Musci* är föga att tänka på jordbruk. Emellertid har Finsk drift och flit redan framträngt till och med ånda hit och längst för detta uppsökt och begagnat åtskilliga af ortens bättre lågenheter. Sådana finnas i *Enari* uppå flere ställen vid stränderna af de förutnämnda hufvudelfvarne, hvilka, då de genomströmma leraktiga ställen och gyttjefulla tråsk, med sitt vatten hämta en gödande jordart, som efterhand igenom vårflöden lågrat sig till $\frac{1}{4}$ å $\frac{1}{2}$ alns tjocklek öfver de sterila, sandigare ställen, eller öfver kår och myror å stränderne och holmarne i samma elfvar, och sålunda gjort dem tjenliga till blifvande gråsrika ångar eller bördiga åkerländer. Ja ungefär 1 mil otvånom *Ivalojokis* utlopp skall man finna sådana tilländningar ånda till 5 alnars tjocklek, innan den ur-

sprungliga sandgrunden vidtager. Omkring denna elf, — i det närmaste under samma bredd med *Kola*, — lefva 6 kolonistfamiljer alla härstammande ifrån en *Küró* i *Kittilá* ⁸³), som omkring år 1758 hitflyttat och börjat med att vid en tråstam på berra marken upptända en eldbrasa. Numera hafva hans efterkommande redan utgrenat sig till 6 hushåll, och under den högst lindriga skatten (bestående, utom till socknekassan och något smör till presten, uti 20 skill. under 28 frihets år,) stå de driftiga sig merendels ganska vål, och slå sig ut med egen afkastning året öfver, utan att behöfva taga sin tillflykt till bark. — Till nya odlingar skola gifvas tillräckliga lågenheter, ej allenast vid den nämnda, utan ock, ehuru må hånda i mindre antal och mindre fördelaktiga, vid de andra elfvarne *Vasko*, *Kamas*, *Joen*- och *Patsjoki*. Först nyligen år ett försök gjordt att anlägga ett nybygge vid *Kuamasjoki*. Hela vidden af upptaget åkerland går, efter *Kyrkoh. Fellmans* calcul, till 5 geometriska tunnland, hvaremot finnas 87 kor, 40 ungnöt, 10 hästar, 300 får ⁸⁴), och komme således $\frac{1}{2}$ geom. tunnland på en häst, $1\frac{7}{8}\frac{3}{7}$ kappland på en mjölkande ko, $3\frac{1}{2}\frac{5}{5}$ d:o på ett ungnöt och $\frac{1}{2}$ d:o på ett får. — Förhållandet af arbetare är såsom 1 till $7\frac{1}{2}$ geom. kappland. — Gødseln utkøres

vanligen om våren i mindre högar, hvilka sedan utbredas så tjockt, att myllan blifver täckt. För att befordra snöns bortsmältning på åkern och få denna tidigare torr, strör man dit aska eller fin sand. Plogen har icke än kommit i bruk, utan spadas åkern ungefär till samma djuplek som med plogen, och öfvergåås efter sådden med råfsan. — Inga andra sådeslag än korn nyttjas. Det sås glest och merendels mot slutet af *Maji* samt skördas i sednare hälften af *Augusti*, men stundom ock sednare. Såsom ofvan är anmärkt, utsådde Nybyggarna vid *Ivalojoki* 1822 sitt korn, d. 2—4 *Maji* och skördade äfven tidigare än vanligt. Skörden förrättas med skåra; såden skylas och sättes i smärre stackar, hvarefter den genast tröskas. I goda år erhåller man af 9 tunnor, som skall utgöra den ungefära utsådden för *Enari*, ånda till 90⁸⁵). — Sällan förslår dock det egna förrådet för hela året, ehuru man använder såden hvarken till dryckesvaror för sig sjelf, eller till föda för boskapen. Det bristande anskaffas genom köp eller byte, antingen af *Ryska Lappar*⁸⁶) hvilka till marknaden om jultiden i *Enara* plåga infinna sig med mjöl eller ock i de *Norriska handelsplatserna* i *Varanger*, *Mårtensnäs* och *Vadsö*. — Utom korn odlas ock något hampa och med särdeles förmån rofvor, hvilka mer-

endels blifva mycket stora och löna rikligen. — Med Potåter skola Nybyggarna i *Enara* gjort en början först sommaren 1822. — Svedjebruk har redan i äldre tider med högst ringa fördel blifvit försökt. — Ångslågenheterne bestå mest af tillandningar på elfstränder eller låga holmar, men äro i sin mon bördiga nog. Det förnåmssta höslaget är starr. Slottern förrättas öfverallt med kortskaftade liar. Høet samlas först i såtar och sättes sedan i stackar, innehållande ända till 20 vinterlass. — Qvinnorna dela äfven de tyngsta arbeten vid allt landtbruk med karlarne. — Arbetskarlar fås högst sällan, hvartill ock förnämligast den allmänna obekantskapen och ovanan med jordbruk bidrager. — Drånglön är utom några klådespersedlar 20 R:d. Riksgålds och piglön hälften mindre. —

Att allt hvad hittills anfördt blifvit gäller blott om Nybyggarna i *Enari*, förstås af sig sjelft. Vid jordbruket äro jagt och fiske för dem endast binåringar. Hela den öfriga, större massan af invånare, — de egentliga Lapparne i *Enari*, — lefva hufvudsakligen af fiske, som de hela sommaren öfver, till en del ock om vintern idka, förnämligast i det stora *Enaritråsk*. Äfven någon renskötsel drifves, men gan-

ska ringa, ty hela antalet af renar i *Enari* går högst till 1000. Också underhåller *Enari*-lappen ett och annat får. —

I *Utsjoki* deremot kan man indela allmogen i 2 classer: ren- och fiskare-lappar. Åkerbruket skall här icke mer lyckas och rofvor (lp. *naurasjak*) är den enda artikel, som sås och det omkring midsommar. Troligen införda af presterna skola de numera hos fiskare-lappar finnas på många ställen. Somlige få ända till en fjerding, då det lyckas väl. De ätas mest råa och komma således icke i fara att under vintern blottställas för frost. — Potåter skulle troligen ock kunna trifvas, men Lappen vill ej vänja sig dervid. — Af fiskare-lappar underhållas ock både får och kor. Det högsta antalet af de förra torde vara 10—12; kor födast ifr. 1—5 och utfodras jemte hö med kokningar på renmossa och fisk-inelfvor. Afkastningen är hos de bästa en *Viekko* (af våg, — 2 Svenska Lisp.) smör efter ko. Hö fås ganska litet och består af starr. Egenteligen kan man såga, att ångsskötsel blott finnes omkring *Teno* elf. Hågnaderna äro ofullkomliga, bestående af blotta ruskor. Bergningen sker i slutet af *Julii* och intill Bertillsmåss med kortskaftade liar (lp. *lisja*). Höet sättes i stackar och stundom högt (lp. *luovviek*), på det

boskapen ej skall komma åt dem. Långre fram i *Norrige* vid *Teno* och dess mynning, — dit man ifrån *Utsjogas* utlopp gemenligen räknar 10 gamla mil, — skola gifvas bättre ångar och mera boskap, så att en del af dervarande inbyggare, — likaledes förnämligast afkomlingar af, till en del långesedan, ditflyttade Finnar, — räkna till 7 å 10 kor, åfven ett ansenligt antal får. ^{85*})

Ett af de förnämsta näringsfången utgör ock i *Utsjoki*, såsom redan är antydt, fisket, som idkas vid sjöar och elfvar, samt förnämligast vid *Teno*, hvars stora, sköna, och feta lax, — fordom, då nejden ån var mindre bebodd, och det egna behovet fölaktligen ej så stort, mycket eftersökt och i betydliga quantiteter föryttrad, i synnerhet till *Holland*, — alldrig gifvit anledning till håftiga stridigheter emellan båda, genom samma elf skilda, men nu till en statskropp förenta, naboriken *Norrige* och *Sverige*. Laxen (lp. *Luossa*) fångas med pator och nåt (lp. *luosakak*) förnämligast om våren; den så kallade taimen deremot (lp. *kuud-sja*, ej så stor som laxen, men mycket fet) mest om hösten. — Harren (salmo thymallus, lp. *Sovvel*) fångas både om våren och sent om hösten med nåt (lp. *saibmak*; — det generella namnet för nåt i allmänhet

är *Ferbmek*). Med nåt fångas ock gådda (lp. *hauga*) och lake (lp. *njaakka*) om hösten, åfvensom sik (lp. *tjuodsja*) både med nåt och not (*nuotte*). — Öfriga fiskarter äro rödingen (lp. *rautu*) och en art *taimen*, kallad på Lappska *taabmuk*. Abboren (lp. *Vuosko*) är mera sällsynt, åfvensom gåddan och blott af medelsorten. Utom nåt och not brukas ock litet mete (lp. *vuogga*) och ljuster om hösten för laxen och harren. Namnet för detta åfven för anblicken sköna fiskeri, *tuhastáábmi*, är lånt ifrån det finska *tuohustaminen*.

Jemte fiskeriet är jagten vissa år indrågtig nog. Bland djur känner man här vildren (lp. *kodde*) och hjort (lp. *sarva*) mer blott till namnet, ty de förekomma nu aldrig. Björn (lp. *Kuoudsja*) är allmännare i *Enari*, der den fordom å kyrkogården skall gråfvit upp lik. Åfven å renhjordar gör den ofta stora skador, men öfvertråffas vida i detta afseende af vargen (lp. *kumppi*). Den flacka lokalen befrämjar å ena sidan dess kringstrykande, och försvårar dess eftersättande å den andra mer än i de närmast nedåt grånsande socknarne, der han har svårare att framkomma i den djupa snön och i de större skogarne, hvilka dessutom icke mer hysa lockande rika renhjordar. Bland råfvar (lp. *rievan*)

skola de röda (*ruopsak*) vara de allmän-
 naste, och dernäst korsråfven (lp. *raude*)
 och den svarta (*tjäppok*). Den så kallade
Naali (*Vulpes Lagopus* lp. *njaala*) skall,
 ehuru merendels hvit, stundom hafva all-
 deles svarta ungar, hvilka sedan hvitna.
 Filfrasar. (lp. *kátke*) gifves här och der;
 båfvern (lp. *maadjeg*), fordom allmän nog,
 i synnerhet uti *Enara*, är nu mera ytterst
 rar ⁸⁷). Mera sållsynt är ock uttern
 (lp. *tjäüres*). Åfven lon (lp. *alpaas*) är
 känd mest till namnet. Deremot fångas
 mården (lp. *náátte*) mycket i *Enara*; li-
 kaledes ekorn (lp. *orre*), som der till och
 med tjenar till föda. Nog allmänna äro
 ock i *Utsjoki* haren (lp. *njoammel*), åf-
 vensom stundom hermelingen (lp. *puoi-
 ta*). — De vanligaste jagtredskap äro sax
 och bössa samt för björnen och njalen åf-
 ven fålla. — Af foglar äro snöripan
 (lp. *reusak*), vinteranden (Linn. *Anas hy-
 emalis*, på finska *Alli*, lp. *Anga* l. *Anga-
 lak*), svanen (lp. *njuktja*), vildgåsen (lp.
tjuonje), *Anas glaucion* (lp. *spaartal*), lomen
 (lp. *vuojasj*, eller *kakkur*), anden (lp.
skuorra), *alca arctica* (lp. *fiettag*), Prackan
 (*mergus serratus*, lp. *kuolse*) och hågern
 (lp. *skarfa*) m. fl. vanlige.

Såsom fiskare-Lappar i allmänhet bilda
 öfvergången till en högre cultur, så hafva

de åfven gjort någon början med handa-
slójder, såsom spånad och våfnad. Af
dem vid *Teno* väfves till och med till af-
salu åt fjäll-Lappar eller utbyte mot re-
nar. Också förstå deras qvinnor att fårga
ródt med rötterne af så kallade *Maader-
raasek*, hvilka med en hacka uppgråfvas
utur jorden. Sedan garnet först blifvit
fårgadt gult med en uppkokning af gula
blomster, fårgas det på samma sätt ródt
uti en uppkokning af de nämnda rötterna.
Konsten är väl ifrån Finland, och sjelfva
namnet tyckes vara lånt ifrån det finska
Matara (*galium boreale*), som af qvinnor-
na i Finland likaledes användes att fårga
ródt, I likhet med dessa fårgar man ock i
Utsjoki blått med Indigo. Men anmärkas
bör, att en del af de så kallade Fiskare-
Lapparne egenteligen äro Finnar, eller
åtminstone afkomlingar af sådana. —

På sina förfåders vis lefver endast Fjäll-
lappen, vankande från det ena stället till
det andra, med sina renar, hvaraf man i
Utsjoki råknar ända till 40 á 50,000. Det
högsta antalet hos en enskild Lapp skall
vara 1500—2000. Hela sommaren uppe-
hålla sig fjälllapparne med sina renar i
Norrige, och återvända först till vintern,
för att följande vår åter lemna orten.
Hvad för ófrigt renskötsekn beträffar och

det deraf beroende lefnadssättet, så är så väl det ena som det andra förut så tillräckligen bekant utur fleres skrifter, och framför andra *Högströms*, äfven på denna ort och dess Lappar i det hela passande beskrifning, att jag dermed icke behöfver här vidare uppehålla mig. Äfven i det följande vill jag inskränka mig till några få anmärkningar beträffande det locala, eller ock enskilda afvikelser ifrån hvad samma *Högströms* allmänt bekanta och utförliga, ännu alltid låsvårda bok anför. — De som hafva större renhjordar, behöfva och hålla merendels äfven tjenstefolk, hvilket, utom arbetsklåder, aflönas med någon finare påls af renkalfskinn, kallad Påske; eller någon del af renmjölken, som användes till ostar, eller ock med 2 eller 3 rennar för året. Sällan erhålla de penningar, hvaraf här efter gammalt bruk circulerar blott silfver. — Hos fiskarelappar får tjenstefolket någon viss del af fångsten och pigorne plåga äfven hålla för egen räkning några får. Men utom den bestämde lönen göra de anspråk på hvarjehanda gracer, så att tjenstefolks underhållande faller sig långt drygare än det skulle tyckas. Hufvudsaken ligger mindre i det vanårande af tjensteståndet, än i det tvång, hvarmed föreställningen derom är förknippad och den

frihet eller rättare sagdt maklighet, som Lappen så högt värderar. Van att med mindre möda hafva sina få behof tillfredsställda, lefver han mer blott för dagen, för ögonblicket. Skall han företaga sig något, så öfverilar han sig icke; tiden har för honom ingen högre betydelse. Är han sig sjelf öfverlemnad, så kan t. ex. en obetydlig resa påstå i flera dagar, helst den mörka vintertiden, då naturen sjelf tyckes rättfärdiga ett sådant förfarande. Sent i rörelse söker han, så snart den annars nog snara skymningen intråffar, nattqvarter i den första bästa Lappboning, som han möter, och tillbringar den långa aftonen under hvarjehanda glam med sitt värdsfolk, eller med dylika andra förevarande eller ankommande resande på sitt sätt angenämt nog. Är brännvin att tillgå, så är ett skål för hans längre dröjsmål förhanden, och allt går så mycket lustigare. Lappens tillgifvenhet för denna vara är tyvärr alltför allmän. Utan brännvin uppfyller han alldeles icke eller svårligen och med synbar ovilja de pligter, hvilka han sjelf erkänner såsom sådana; med brännvin kan han fås till allt. Hans begär derefter känner sålvan några grånsor. Då det icke ifrån eget land, — förnämligast i anseende till aflågsenheten, — kan fås i tillräcklig ymnighet, så inpractiseras det ifrån det när-

belågna *Norrige*, der man ock, för det starka egna behovet, rikligen förser sig dermed ifrån *Christiania*, (ty i anseende till dethöga arrendet och det större quantum, som är ett nödvändigt vilkor för brännvins tillverkning, bränner man ej sjelf) och man kan för *Vadsó*, *Mårtensnås* och *Varanger*, dyrheten oaktadt, antaga consumptionen deraf till åtminstone 200 tunnor årligen, inberåknadt hvad som föryttras till *Utsjoki*, der man dessutom, särdeles under julmarknaden i *Enara*, är i tillfälle att åfven ifrån det egna landet dermed förse sig. — Åfven denna olyckliga böjelse för brännvin, som hotar den redan nog ihopsmålta Lappska stammen med en fullkomlig ruin, har vål sin egenteliga grund uti den låga grad af kultur, hvarpå Lappen ån befinner sig. Utan allt annat interesse för sin tillvarelse ån Ögonblickets, huru skulle han kunna motstå frestelsen af en njutning, som i hans Ögon så mycket upplyfter honom deröfver och öfver hans enformiga hvardagliga torftighet. Det hårda klimatet befråmjar ock naturligtvis denna last; men den är visserligen icke dess enda föranledande orsak. Vore detta fallet; så skulle man ej emellan de olika classer, af dessa nordliga nejders invånare, i det afseendet finna så märkliga skiljaktigheter. Hos fiskarelappen torde man redan öfverhufvud finna större måttlighet

ån hos den råare fjälllappen: den Ryske Lappen är ock långt återhållsammare, och alla öfverträffas ändtligen i denna dygd af den Finske colonisten. Hvarföre? — Hos den förstnämnde fordrar redan den lilla boskapsskötseln en större och delad uppmärksamhet; hos den Ryske Lappen tillkommer dess ifrån Ryssarne öfverflyttade handels-esprit ⁸⁸): det närvarande erhåller ett högre värde, men ej i och för sig sjelft, utan blott såsom en nödvändig länk emellan det förflutna och det tillkommande, som det måste och bör förbereda; Jordbruket ändtligen innefattar en hel inom sig sluten kedja af sysselsättningar för hela året, hvilka fångsla uppmärksamheten och tvinga menniskan att både blicka tillbaka och tänka framför sig. — Af hvad nu blifvit antydt om orsakerna till Lappens förderfliga brännvinslystnad, kan man ock sluta, hvilka medel man bör använda för att bringa honom derifrån och förbättra hans tillstånd. Förbud af denna varas införsel äro ej ensamt tillräcklige, om de ock bättre kunde handhafvas, ån här på en grånseort torde vara möjligt. Såsom det onda har sin rot i menniskans inre, så bör man ock vid frågan om dess håfvande gå dit tillbaka, och söka omskapa sjelfva det inre till ett bättre nytt. Sörje man alltså först och främst för utspridandet af en grundeligare

christendoms-kunskap. Härigenom skall man väcka de slumrande själskrafterna och genom uppmärksamhetens sysselsättande afhålla mången ifrån afvågar. Men bemöde man sig tillika, att småningom allt mer utvidga den trånga kretsen af Lappens allmänna begrepp; man bringe honom att anställa jemförelser emellan det förra och det närvarande, emellan sina grannar, de allt högre uppflyttade Finnarne och sig sjelf; man utveckle för honom orsakerna till de förras öfvervigt och aflågsne derjemte, så mycket som möjligt, allt hvad som kan hindra eller åter utplåna intrycken af sådana lärdomar, och man skall visserligen äfven af Lapparne lyckas bilda bättre menniskor. Hårtill kunna i synnerhet presterne mycket bidra. Med det stora förtroende, den oförstådda tillgifvenhet, som Lapparne gemmenligen för dem hysa, kan en ung prestman här finna en kanske långt skönare verkningskrets än någorstådes för sig öppnad. Men dertill fordras ej mindre än en lefvande, innerlig öfvertygelse om värdet af sitt kall, en oförtruten flit och arbetsamhet, en outtröttlig apostolisk ifver, — egenskaper, till hvilka många äro kallade, men få utvalde. Ett alldeles oundgängligt medel är ock, att presten gör sig grundeligen bekant med sina åhörars eget språk. Blott så kan han vinna deras oinskränkta för-

troende ock kärlek, blott så kan han bäst låra känna och bedömma deras både fysiska och intellectuella behof, blott så göra sina lärdomar hos dem verksamma och fruktbara. — Högst visligen förordnade därför redan år 1748 Directionen för ecclesiastik verket i Lappmarken, att Lappska språket borde nyttjas i *Utsjoki* vid Catechetskolor och den offentliga gudstjensten; men tyvärr hafva ej allenast presterne derstädes, utan till och med en och annan af dem, hvilka haft sig den närmare ecclesiastiska vården öfver hela *Kemi-Lappmark* uppdragen, hyst om saken helt andra tankar; ja åtskilliga hafva gått så långt uti stockblindhet, att de, genom ett vid alla tillfällen ådagalagdt förakt för ett språk, som de voro nog huglöse och late att vilja låra, sjelfve arbetat emot sin bestämmelse, och i stället för att befrämja Lapparnes upplysning, i sjelfva verket förhindrat, eller åtminstone uppehållit densamma. Följande utdrag utur *Visitations-Protocollerne* kunna ibland annat tjena till bevis derå, äfvensom lemna en kort öfversigt af hvad här å orten blifvit tillgjordt till christendomens och sedlighetens utbredande och stadfästade. — Angående det berömliga tillståndet åren 1743 och 1747 äro slike vittnesbörd redan förut (p. 17) meddelta. — Vid den visitation, som den förtjente *Petr. Högström* up-

på oftanämnde Directionens för Eccl. Verket i Lappm. befallning, d. 1 *Febr.* 1746 anställde (och hvars Protocoll är det äldsta, som å sjelfva orten finnes), ”låste redan de fleste på Finska, men somlige ock på Lappska och några få på Danska. Skolmästaren (*Anders Hellander*) hade förnämligast vid Examina, dem han alla helgedagar efter gudstjensten hållit, betjent sig af deras eget modersmål. Gudstjenst hölls vintertiden hvar Söndag, men kunde ej alltid så tråget besökas. Allmogen plågade vid hvar 3:je Söndag nästan mangrant infinna sig. Vid *Teno-elf* hölls ock gudstjenst sommartiden. Bifölls och samtycktes att själasörjaren jemte Finskan ock skulle betjena sig af Lappska språket”, hvarom, hvad orten beträffar, följande anmärkning göres: ”Våra (de Svenska) Lapska böcker skilja sig väl något ifrån den dialect, som här brukas; men torde dock med tiden kunna nyttjas, som ock en del bödo till att läsa uti dem, ändock de funno att somliga ord voro skiljaktige, dem de mente lätteligen skulle kunna läras och inhemtas”. — Detta är ock det enda protocoll, hvaruti om Lappskan en liberal anda råder, sådan man af en *Högström* kunde vänta sig. — Det följande Protocoll af 1752 är i afseende å språ-

ket neutralt och berömmar endast Lapparnes stora framsteg. ”I *Enari* (heter det under d. 7 *Januari*) kunde måst alle Catech. . . . *Canonicam*, *D. Lutheri* lilla *Cateches*, *hustaflan*, *D. Gezelii* spörsmål, skriftenes språk, *Symbolum Athanasii*, *Botpsalmer* och en stor del ännu *D. Svebelii* spörsmål, varande i stånd att göra ett hårligt besked om förståndet af sina christendoms stycken.” Under den 12 *Januarii* meddelas samma beröm om *Utsjoki*. Efter Kongl. Directionens befallning voro 2 Catecheter utsedde, hvilka borde resa vintertiden omkring byarne och informera Lappar. Blefvo Examinerade och skicklige befunne d. 13 *Januarii*. Af Kronan bestods 75 D:r K:m:t i årlig lön för hvardera. — Under den 1 *Februarii* 1760 gillade Biskop *Mennander* Kyrkoherden (*Henr. Wegelii* ⁸⁹) ”goda författning(!) att i *Utsjoki* införa det finska tungomålet, såsom hvilket de fleste redan bruka och alla ändå i anseende till sin handel och vandel med granskapet framför allt nödgas låra sig”. ⁹⁰) — Vid Proste-Visitationen i *Enari* d. 21 *Febr.* 1765 befinns ”nøjaktig Christendoms kunskap men svag innanlåsning. Prest 3 á 4 gånger om året. Dessemellan hölls bön af klockaren, då Lapparne voro församlade. Hemma dageligen morgon och aftonböner”. Vid Vi-

sitationen i *Utsjoki* s. år d. 17 *Febr.* ”vo-
ro största delen någorlunda kunnige ej al-
lenast uti innan- och utanläsningen, utan
ock uti förståndet. Ifrån Medio af *Dec.*
intill med. af *Aprill* uppehöll sig presten
der; den öfriga tiden bort. Morgon- och
aftonböner ågde rum både enskildt och uti
sammankomster. Visitatorn (*H. Zimmer-*
*man*⁹¹) anmärkte, ”att barnen icke väl för-
stodo finska språket och att hvar bylag
hade sin egen Lappska samt möda att för-
stå hvarandra, hvarföre han fant sig
föranlåten, at alfvarsamt tillsåga
både föräldrar och barn, at skaffa
sig mera färdighet uti Finskan,
samt at föräldrarne måtte tala Fin-
ska med barnen” (!). —

Vid Proste-Visitationen d. 25 *Februarii*
1770 befanns en del vara någorlunda in-
komne (uti sin christendoms-kunskap, en del
deremot något svagare, allt efter som en
och hvar uti finska språket mer eller min-
dre färdighet ågde. Tillika anfördes, att
Utsjoki församling af ålder vidlådat fylle-
ri och sidvårdnad för Guds och verdslig
öfverhets lag och stadgar, hvartill (efter
dåvarande Kyrkoherden *Högmans* angif-
velse) pastorers derstädes hållna krögeri
mycket bidragit. Såsom orsaker till svag-
heten i christendomen, anfördes af Kyrko-

herden, ibland annat "okunnighet i finska språket, som kommer deraf, att föräldrarne aldrig tala finska med sina barn (!), invånarnes stora fattigdom, som föranlåter föräldrar och barn att söka sin föda vid västersjön, samt ungdomens tjänst hos Norrska lappar." Kyrkoh. förelag att Catecheterne skulle gifvas åt Kloccarne i *Utsjoki* och *Enari*, hvartill ock församlingen samtyckte. — För Öfrigt anmärktes "en inritad osed hos *Utsjoki*-boerne vid deras frierier, med fylleri och supande, i det föräldrarne ofta på en gång antaga och med fagra ord uppehålla flere friare, med hvilka ock döttrarne under tiden sig genom åtskilliga gåfvors emottagande fåsta, så lång tid de kunna af dem utpråssa dryga förplågningar af brännvin och vin m. m., hvaraf håndt, att mången under frieriet gjort sig förlustig all sin egendom och när allt gått omkring, fått båra korgen till belöning. Skolandes ock *Utsjoki* boernes plågsed vara, att vid beramade Kyrko- och Låsemöten med sig föra dryga brännvinsposter, hvarannan dermed Öfverhåfvän förplåga och när det brister, sådant af själasörjaren kräfva mot matvaror under förljudande, att eljest ej dess förnödenhet för pengar lemna". — Vid Proste-Visitationen d. 2 Mars 1777 voro de båda Catecheterne ån vid tjänst. Bönhållning morgon och afton

var ännu allmän, ej allenast vid sammankomsterna, utan ock eljest i kåtorna. — Uti bref till Domkapitlet af d. 29 *Aprill*, 1793 (en afskrift deraf förvaras i *Kemi-tråsk* Pastorats archiv) till svar å de mål, som i anledning af Proste-Visitationerna i *Kemi-Lappmark* blifvit till dess åtgärd hemställdes, biföll Kongl. Directionen öfver Eccles. V. att en ytterligare Catechet uti *Utsjoki* församling uti dens ställe, som till *Enari* församling blifvit förflyttad, må genast af Consistorium antagas och tillsättas med 10 R:d. 16 sk. årlig lön. — Vid Proste-Visitationen år 1804 befanns i *Enari*, försvarlig christendoms kunskap. Klockaren tillika Catechet. På de flesta ställen hölls husandakt om söndagarne grannar emellan, då den boksyntaste uppläste något ur en finsk postilla. Äfven bönhållningen är hos många i bruk. Till seder hade *Enara*, af ålder i detta afseende framför andra Lappmarks-församlingar berömd, ännu temligen bibehållit sitt goda namn. Fylleriet öfvades ån litet; sållan tjufnad och okyskhet". —

Samma beröm tillkommer ännu, hvad sedligheten betråffar, denna ort, hvarest äfven de finska grannarnes efterdöme dertill torde hafva bidragit. Men äfven i *Utsjoki* är allmogens naturliga sinnelag ej

att tadlas, och gifver oss å ena sidan anledning att hoppas, att culturen åfven framgent, såsom hittills, om ock långsam-
mare, skall framskrida, men åfven å andra sidan anledning att Önska, att här måtte alltid finnas flitiga och dugliga arbetare uti en af naturen så god jordmon. Lappen är i allmänhet ganska enfaldig, men stilla och from, utan all flård och falskhet. Har han något emot sin granne, så bår han det ej länge inom sig, utan afgör saken med en ordvexling och i värsta fall med Örfilar, hvarefter allt åter är glömdt. Om stölder hör man intet på hela orten, utom någon gång på *Enari* marknader, då en myckenhet folk ifrån alla kanter sammanströmmar, hvaribland de så kallade *Orjas-Lapparne* (de Svenska) ej särdeles berömmas. För lösaktighet kan ej heller hvarken *Utsjoki* eller *Enara* lastas, ehuru det nära sammanboendet, hvartill människorna här äro tvungne, dertill mer än annorstådes gåfve tillfälle och dessutom fylleriet åfven synnerligen befordrar denna last. — Förhållandet af oåakta till åakta barn, enligt nästföljande utdrag ur historie böckerna, bestyrker hvad nyss blifvit anfördt. —

Blott för *Enara* finnas sådana ifrån och med år 1731, ifrån hvilken tid till och med år 1748 (uppå 18 år) blifvit födde 75 mk.

och 74 qvk.; tillsammans 147 barn, och deribland blott en enda oåkta. Vigde åro 40 par, døde 36 mk., 28 qvk.; tills. 64 personer, hvaribland 1 karl och 1 qv. af 80, 1 k. af 83 samt 1 k. och 1 qv. af 90 år; d. å. inalles 5 personer (eller nästan hvar 13:de) som hunnit till 80 och derutöfver. År 1740 hade en flicka blifvit för barnmord halshuggen och bränd. — Ifrån tabellverkets inrättande har man för båda församlingarna tillsammans.

	Födde			Vigde		Døde		
	mk.	qv.	S:a	oåkta	par	mk.	qv.	S:a
1) Ifr. 1749-1773	185	196	381	6	74	106	122	228
2) --- 1774-1798	269	234	503	4	90	107	102	209
3) --- 1799-1825	229	251	480	6	105	139	132	271

Således i första perioden oåkta ungef. hvar 63:dje; i den andra hvar 126:te och i 3:dje hvar 80:de, eller för hela tiden ungefär hvar 85:te. Uti detta afseende hafva alltså *Utsjoki* och *Enara* ett berömvärdt företräde framför alla förutnämnda församlingar i denna Lappmark. — År 1766 anmärkes en Lapp hafva lågrat sin svåggerska och året derefter har samma casus inträffat emellan 2 syskonebarn. För år 1769 finnes följande likaså besynnerliga som rysliga händelse antecknad. En Lapp ifrån *Enara* förtårde i hungersnöd, på återresan ifrån *Norrige*, 2 sina sotdöda barn af 9 och 7 års ålder med kött, murg och

hjerna, och begick sedan inbrottsstöld. — Bland de döda voro i första perioden 7 k. och 12 qv. af 80—85, och 1 k. och 6 qv. af 85—90; således inalles 8 k., 18 qv; tills. 26 personer (af hela antalet ungefär 8,₈) af 80—90 år. Deraf tillhörde 14 *Enari* och 12 *Utsjoki*. Öfver 90 hade kommit 1755, 1 k. ifr. *Utsjoki* till 92½, 1758, 1 Enkling dersammastådes ifrån och 1768, 1 enka ifr. *Enari* till 97 år. In summa sådana, som upplefvat 80 och deröfver: 10 k., 19 qv. (15 ifr. *Enara* och 14 ifr. *Utsjoki*) tills. 29 pers. (ungef. 7,₅ af det hela). — Bland de till 2:dra perioden hörande finnas: af 80—85, år 2 k., 3 qv. och 85—90 år, 2 k., 1 qv.; öfverhufvud blott 4 k., 4 qv., tills. 8 (ungef. hvar 26:te), som upplefvat 80 och derutöfver. Ingen hade kommit öfver 90. Af det uppgifna antalet voro 2 ifr. *Enara* och 6 ifrån *Utsjoki*. — Ibland de inom sista 27 åren aflidne hafva varit af 80—85 år, 3 k. och 5 qv. och af 85—90 år, 1 k., 2 qv.; inalles 4 k., 7 qv.; tills. 11 personer eller nästan hvar 25:te. Ifr. *Enara* 5 och 6 ifr. *Utsjoki*. Ingen hade nu heller hunnit öfver 90 år. Således skulle, i fall man eljest kan antaga uppgifterna för fullkomligen säkra, inom 77 år, ibland en summa af 708 döda, endast 3 (hvar 236:te) hunnit öfver 90. Råknar man öfverhufvud alla sådana, hvilka hun-

nit till 80 eller derutöfver, så fås inalles 48 personer (18 k., 30 qv.; 22 ifr. *Enara* och 26 ifr. *Utsjoki*) eller närmare hvar 15:de. Bland alla 4 församlingar i *Kemi-Lappmark* skulle följaktligen denna, — den nordligaste, — den egentliga *Lappsoken*, — hafva de flesta gamla öfverhufvud att uppvisa, och äfven i afseende å de uti en högre ålder (öfver 90 år) aflidna innehafva det andra rummet, emellan *Sodankülå* och *Kemitråsk*. Till och med uti det kalla Norden skulle människan således, uti sitt sorglösare naturtillstånd, oakadt den fullkomliga saknaden af den mer civiliserades beqvåmligheter, dock framför denna uti vitalitåt hafva en så märkelig öfvervigt! Emellertid gäller detta blott om massan; ty hvad den högsta åldern betråffar, så stå *Sodankülå* och *Kemitråsk* framom *Kuusamo* och *Utsjoki*. För öfrigt se vi, om vi ån kaste en blick tillbaka på de ofvan anförda resultaterne i den sistnämnde församlingen, att flere qvinnor ån karlar (nästan i dubbelt förhållande) blifva gamla, flere karlar deremot uppnå en högre ålder, att *Utsjoki* öfvertråffar *Enara*, och att äfven här de som lefvat längst varit gifta. — Men det högst frapperande aftagandet i ålder mot äldre tider äfven här, — och i vida starkare contrast ån i någon af de förut beskrifna församlingarne, är

det ej en verkan af brännvinets missbruk? — Uti första perioden hade de fleste blifvit födde uti månaderne *Januarii*, *Martii* och *October*; döde i *Martii*, *Aprill* och *Januarii*: Uti 2) i *Februarii*, *Januarii* och *Aprill* födde, och döde i *Martii*, *Aprill* och *Januarii*: uti 3) födde i *Jan.*, *Februarii* och *November* samt döde i *Aprill*, *Martii* och *Januarii*; således öfverhufvud födde i *Januarii* och *Februarii*, samt döde i *Martii*, *Aprill* och *Januarii*. Ifr. 1802—1825 hafva de flesta aflidit i följande åldrar: 60—65, 75—80, under 1, 65—70, 55—60 &c. — Ifrån 1749—1773 hade aflidit i ålderdom nästan $\frac{1}{5}$, i lungsot närmare $\frac{1}{11}$, i messling $\frac{1}{8}$ (år 1751), i obekanta barnsjukdomar $\frac{1}{6}$, i styng $\frac{1}{9}$. Ifrån 1774—1798 hade barnsjukdomar bortryckt mer än $\frac{1}{5}$; i ålderdom hade dött något mindre (ungef. 5,₈), dernäst 8,₇ i bröstfebrar och i det närmaste $\frac{1}{4}$ i kopper. Inom de sista 27 åren af ålderdom ungef. 6,₃, i styng 7,₅, i obekanta barnsjukdomar 8,₂, i rötfeber i det närmaste $\frac{1}{7}$ och nästan $\frac{1}{25}$ i kikhosta. Hetsig feber, rödsot och vattusot förekomma mera sällan; Sedan tabellverket infördes äro inalles 6 personer uppgifne såsom ihjälfrusne, en ihjälsvulten år 1822, och 1821 en död af

osund föda. Den hithörande händelsen år 1769 är redan förut anmärkt. —

Folkmängdens till- och aftagande kan inhämtas af följande. År 1750 uppgifves hela massan till 541 (248—293), hvaribland Lappallmoge 522 (238—284) uti 106 hushåll. Några år förut, då *Utsjoki* 1747 blef ett eget pastorat tillsammans med *Enara*, hade båda tillsammans 119 hushåll. — År 1766 hade massan stigit åtminstone till 572 i 109 hushåll; men år 1775 stod den åter lika med 1750, neml. 542 (256—286) uti 92 hushåll. Nybyggare funnos då 2. År 1800 gick folkmängden till 857 (413—444) uti 120 hushåll, med 3 Nybyggare; men 5 år derefter, eller 1805, hade den redan åter fallit till 777, hvaribland Lappar med renhjörd 235 (85—150), utan renar 384 (148—236); summa 619; hushåll inalles 119, alla fattiga: 52 personer angifvas såsom utflyttade mot 9 inflyttade. Endast i *Enara* hade 45 utflyttat mot 3 inflyttade. Dess befolkning var 411 (201—210); Lappar med renhjörd 30, utan renar 34; tills. 64; hushåll 64, alla fattiga; hvaremot *Utsjoki* tillhörde 366 (181—185); Lappar med renar 10, utan renar 39 och hushåll 45.— År 1810 var folkmängden ån mindre neml. i

Utsjoki 237 (117—120); Lappar med renhjörd 19 (8—11), utan 93 (59—34); tills. 112; hushåll inalles 36, 1 behållet, de öfriga fattiga; utflyttade 230 mot 98 inflyttade. I *Enara* samma år 432 (191—241), hvaribland Lappar med renar 38 (20—18), utan 174 (101—73) tills. 212; 65 hushåll alla fattiga. Folkmängden i båda församlingarne utgjorde således 669 (308—361), hvaribland Lappar med renar 80 (28—52), utan renar 460 (160—300), tills. 540; 1 behållet hushåll och 100 fattiga; 361 utflyttade mot 232 inflyttade. Tio år derefter 1820 hade *Utsjoki* 251 (124—127), deribland Lappar med renar 102 (48—54), utan renar 140 (70—70); tills. 242; *Enara* 453 (211—242), deribland Lappar med renar 451 (210—241), och båda församlingarne tillsammans 704 (335—369); Lappar med renar 553 (258—295), utan 140 (70—70): tills. 693; hushåll 124. För år 1825 torde hela folkmassan i båda församlingarne hafva belupit sig till omkring 770 personer. — Här finna vi således, om eljest tabellerna äro pålitliga, ett märkvärdigt svigtande i populationens till- och aftagande, med ett nog ringa framskridande. Inom 77 år har ej folkmassan förökt sig med mer än circa 230 personer, hvilket utgör hälften mindre än i sjelfva *Kuusamo*, som redan i det afseendet stod

långst efter de båda öfriga församlingarne.

Orts- och familjenamnen (de sistnämnda äro till skilnad understrukna) äro för det närvarande följande:

I *Utsjoki*: *Aikio*, *Guttorm*, *Hellander*, *Juksby* eller *Outakoski*, *Laiti*, *Lille*, *Lukkari*, *Njorgan*, *Paut*, *Tutio* och *Varsi*. Alla dessa äro fiskare lappar. Fjäll- och renlappar deremot: *Aikio*, *Guttorm*, *Inger*, *Jumpanen*, *Lånsman* (ifrån *Norrige*), *Pieski*, *Poini*, *Thure* (ifrån *Karasjoki*), *Vuolab*. — Såsom inhysing nämnes en *Pokka*.

Man ser häraf, att en del familjenamn härstamma ifrån gamla skandinaviska dopnamn t. ex. *Guttorm*, hvilket dock äfven ännu förekommer såsom dopnamn. Detsamma är fallet med *Ivar* och *Aslak* samt qvinnonamnet *Inga*. I äldre tider finner man ån flera sådana; så till ex. 1749 äfven *Anund*, *Germund*, *Rasmus*. Ja uti en gammal kyrkorådens bok förekommer för 1717 till och med en *Michel Asa* och i sednare tider *Gunnar* och *Thor*. De kunna dock hafva varit utsockne lappar; ty äfven sådana hafva ofta begåfvat Kyrkan. I alla fall ser man, att gamla nordiska namn

hos Lapparne varit och ännu äro i allmänt bruk både såsom dop- och familjenamn, hvilka de ofta, äfvensom andra namn på sitt vis med större eller mindre förändring uttala. Här några exempel derå af de vanligaste. *Aandras* (*Anders*), *Aanut* (*Anund*), *Aaslak* (tros betyda *Axel*, men är ju tydligen det gamla *Aslaug*), *Aili* (ett till sitt ursprung obekant qvinnonamn), *Elli* (*Elisabeth*), *Erkki* (*Erik*), *Johanas*, *Jouna* (*Jonas*), *Jousip* (*Joseph*), *Issaak*, *Ivvar*, *Kaarin*, *Kuttor*, (*Guttorm*), *Lassi*, *Låmma* eller *Lååmit* (*Clemens*), *Magga* (*Margretha*), *Marja*, *Marttin*, *Matti*, *Mikkiel* el. *Mikko*, *Niilas* (*Nils*), *Oula*, *Uula* el. *Vulli* (*Olof*), *Paaval*, *Piettar*, *Pirit* el. *Pirkit* (*Brigitta*), *Raudna* el. *Rauna* (*Agneta*), *Ristin*, *Taa- vit*, *Tuommaa* (*Thomas*). — Ibland de förutnämnda orts- och familjenamnen förekomma redan 1749, korrt före hvilken tid *Utsjoki* blifvit eget pastorat, *Guttorm*, *Ingeri*, *Outakoski*, *Paut*, och *Tutio* (då kallad *Tuitio*); men utom dem nämnas då ännu *Heimo*, *Kairi*, *Mattus*, *Nikki*, *Niles* och *Vuolits*.

I *Enara* äro namnen för skogs- och Fiskarelappar dessa:

Aikio, *Kuuvva*, *Kürö*, *Mattus*, *Morot-taja*, *Mujo*, *Musta*, *Padar*, *Palto*, *Sajets*,

Sarre och *Valle*. — Hos Nybyggare äro ors- och familjenamnen *Akujärvi* och *Küró*. — Renlappar äro *Halt*, *Inger* och *Skåre*. —

Utom *Musta*, *Padar* och *Sarre* samt det först 1758 nämnda *Küró*, förekomma de för skogs- och fiskare lapparne ofvan utsatta namnen redan 1731 och utom dem ett sedan försvunnet namn *Oddais* eller *Uddais*; — *Sajets* är ett rent ryskt namn och ord, som betyder hare. — Äfven här förekommer ännu ock en *Aslak Ger-mundson*, — det vanliga sättet att beteckna en person, utom dess än tillkommande familjenamn. —

Oaktadt de skandinaviska spåren i namn här ej äro så talrika, som i *Utsjoki*, har dock äfven *Enara* uti de äldsta tider lydt under *Norrige* och varit inbegripet under det allmänna namnet *Finnmarken*, som efter hvad *Schöning* bevisat, omfattat alla de sedermera under 3 riken delta Lappmarkerna och i öster sträckt sig ända till hvita hafvet eller *Gandviken*⁹²). Så finner man uti ett i *Utsjoki* socknekista förvaradt tings protokoll af år 1739, ett qvittance vara intaget, enligt hvilket ännu år 1738 "Indiager-finnar, (d. å. *Enara* lappar) hafva erlagt skatt till *Danmark*,"

hvilken skatt bestått uti "12 R:d. af 12 fulde Skattemænd og 30 m:k:r af 10 halve skattemænd till 3 m:k:r. — af hvar". Om och huru länge denna skatt åfven i de följande åren blifvit erlagd, är mig icke bekant; men först genom grånstractaten af 2 Octob. 1751 afstodo Danskarne ifrån alla anspråk på det af dem så kallade *Aridsbye*, hvarunder åfven deras *Indiager* hörde, hvaremot Svenskarne till *Norrige* aftrådde hela *Kautokeino*.

Å andra sidan hade Ryssarne redan tidigt, — i förra hälften af 13:de århundradet, — i spåren af *Karelarene*, dem de allt vidare åt N. och V. undantrångde, bannat sig våg ånda till grånsorna af Norrska Finnmarken, bosatt sig sjelfve längs hela kusten af hvita hafvet samt förvärfvat sig herraväldet öfver de i N. och V. närmast belägna Lappmarker²³), — ett herravälde, hvarpå de kunde göra så mycket mera grundade anspråk, som dessa orter dels nu blefvo mer befolkade genom dem underdåniga *Karelare*, dels, och synnerligen i Väster, redan förut voro det. Emedan denna förändring i afseende å den egentliga Finnmarken räknar sin början ifrån samma tidpunkt, då Tatarerne gjorde sitt infall i Ryssland och bragte större delen deraf under sig, så trodde *Schöning*, att desamma åfven gjort slut på det *Permiska* riket, och

tvungit de der bosatte *Permier* och andra Finska stammar till en allmän rörelse åt väster. — Att denna för Ryssland i alla afseenden högst märkvärdiga epok haft en stor och vigtig inflytelse äfven på de i detta land bosatta finska stammar, — kanske uti hela deras omfång ⁹⁴), — är visserligen en obestridlig sanning; men de följder, hvilka *Schöning* deraf härledt, hafva åtminstone icke så utvecklat sig, som han sig det föreställt. Först och främst hafva, såsom vi redan uti början af dessa anteckningar sett (p. 3.), *Karelare* länge förut till Lapparnes förfång långt framträngt i V. och der bosatt sig, och för det andra hafva ej Tatarerne annorlunda än medelbarligen gjort slut på det Permiska riket, så framt man derunder med *Schöning* förstår det vidt beryktade, af Norrmån länge besökta, och hemsökta *Biarmaland*. Ty såsom *Schlötzer* ⁹⁵) riktigt anmärker, kommo Tatarerne icke en gång till *Novgorod*, och dessmindre högre upp till nordnen, till länderne omkring *Dvina*. Här hade ock redan långt förut det stora *Novgorod* vunnit fast fot och Ryssarne börjat ibland de ursprungliga Finska invånarne utsprida sig och christendomen, hvaraf följdnen blef, att dessa allt mer började draga sig åt Väster, dit andra af samma stam gått redan förut. — Fullkomliga herrar öfver hela Norden blef

vo Ryssarne emellertid först ifrån 13:de århundradet, då Tatarernes inkråktande af de sydligare delarne till en del trångde Ryssarne sjelfva åt Norden och derstädes förstärkte massan af dem, så att de utan möda öfverallt erhöllo öfvervignen öfver urinvånarne och, såsom nyss förut är nämndt, i dessas spår framträngde ända in uti de Norrska Finnmarkerne, N. och V. om hvita hafvet. — I dessa och följande tider hafva således Ryssarne troligtvis tillvållat sig ett slags herravälde äfven öfver *Kemi-Lappmark*, till en del befolkad af Lappar och Karelare, hvilka de äfven i anseende till anciennitet i christendom ⁹⁶), utom stamförvandtskapen, kunde kalla sina (jfr. för öfrigt ock not. 44), och derigenom lagt grunden till anspråk å den skatt, som, äfven sedan denna Lappmark blifvit skild ifrån *Norrige* och kommit under Sverige, allt framgent intill dess fullkomliga förening med Ryssland blifvit erlagd. — Att detta äfven gällt om *Enara*, hvarest dessutom äfven mycket annat antyder en närmare frändskap med det Ryska Lappland, hafve vi redan förut sett (p. 67). — Uti socknekistan finnes förvarad en samling af kvittencer öfver den erlagde skatten, hvilken samling dock icke är fullständig, i det ofta flera år efter hvarandra saknas. Kvitterna äro underskrefna i äldre tider van-

ligen af någon Sergeant eller soldat; i sednare af någon så kallad *Sassiedatelj* (bisittare i landträtten). Det äldsta befintliga qvittencet är af år 7191 (1683) öfver "Великихъ Государей луковая дань Инандровскаго погоста (Deras Majeståters ⁹⁷) bågs katt ifrån *Inandra-pogosten*)". Samma skatt uppgifves der sålunda: "Эдевяпи луковъ 29 ефимковъ да за месную (?) оленину ефимокъ да поминка великихъ гдрей два бобрина (Af 9 bågar 29 Jefimker, d:o för den ifrån orten vederbörande (?) renhuden en Jefimok, d:o hogkomst för deras Majeståter 2 båfrar)". — Den har, såsom vi redan på ofvan anförde ställe förut erfarit, bestått af 30 Jefimker och 2 båfverskinn årligen, hvilket ock de följande qvittencerna samtelingen intyga. Beteckningen af ortens namn varierar. Man ser ömsom öfre *Inandroska*, *Inandroska*, *Imadroska*, *Imanda* och riktigast *Imandra* eller *Imandroska* socknen. Ofta tillägges: ifrån den Svenska odopta... och år 1750 kallas socknen" den Svenska skogslappska (Швецкой Лъшолопской)". Uttrycket "odopt" förekommer efter gammal vana äfven ännu uti det sista qvittencet, som är af år 1794, och undertecknad af en *Sassiedatelj*. — Nu för tiden belöpa sig Kronoutskylderne för både *Enara*- och *Utsjoki* tillsammans till 84 R:dr Banco. —

Såsom man åfven af gamla Tiugs -protocoller kan inhåmta, har i äldre tider, och ännu på 1790 talet, åfven i *Utsjoki* en betydlig marknad blifvit hållen och besökt, å ena sidan åfven af Norrske handlande, och å den andra af borgare ifrån *Torneå*, hvilka plågade resa till en dylik marknad ånda till *Varinge* l. *Varanger*. — Numera hålles i *Enara* en marknad jultiden, men åfven den påstås allt mer förfalla. Den sista marknaden bivistades för lidet år endast af 2:ne borgare ifrån *Torneå*. De klaga i allmänhet, att det ej mer vill löna sig att så långt med sina varor uppresa, sedan nedre socknars (*Kemitrásk-* och *Sodankilá-*) bönder tillskansat sig brännvinshandeln med Lapparne. Numera år vål å dessas sida all brännvinsförsäljning förbuden; emellertid torde den vara alltför förmanlig, för att fullkomligen kunna håmmas. Dock måste jag föröfrigt om den sista, åfven af mig bivistade, marknaden tillstå, att om man får dömma af följderna till orsaken, helst ibland en Lappallmoge (ehuru den visserligen icke nu var synnerligen talrik), så tycktes det, som hade nog litet brännvin blifvit försåldt. Så ytterst stilla och ordentligt aflopp alltsammans, ock jag kan tillägga, ytterst fromt och högtidligt. Hvad man på ingen annan marknad torde få se, åger här rum, i det allmogen hvarje

morgon och afton, med mycken ordentlighet; församlar sig uti ett särskildt dertill bestämmt rum, hvarest en psalm sjunges och bön hålles med samma andakt, som allt ännu characteriserar denna församling äfven vid gudstjensten och gör ett verkligen rörande intryck. — Uti samma rum hållas ock de så kallade Lapptingen, hvarvid alla socknen angående årender afgöras under praesidium af en vald bylånsman, som genom ropande dertill sammankallar allmogen. — Borgarnes handelsvaror bestå förnåmligast uti brännvin, tobak, grytor, kettlar, skålar och andra jernredskap; dessutom åtskilligt annat kråmgods, hvaribland till och med silkeshalsdukar, hvilka redan börjat här och der vinna intråde, dock egenteligen mer hos de Svenska Lapparne; ty den fattige Fiskare Lappen i *Enara* saknar alla tillgångar till en sådan luxe. En af borgarne försåkrade sig året förut hafva till en Svensk Lappska försålt en silkeshalsduk, som kostat 10 R:d Banco. — Lappens förnåmsta handelsartiklar, — egenteligen till byte mot borgarens, — bestå i renhudar, renhorn, någon råf och *naali*, torr fisk samt något litet fjäder. — *Teno*-Lappen utbyter sin öfverflödiga saltade lax åt fjällappen mot renartiklar, eller åt Norrmånnarne mot mjöl. I *Utsjoki* drifves all handel egenteligen blott med *Norrige*, och sålunda medelbart ock med Ryssland

öfver *Vadsó*. Så länge den Ryska handeln var tillåten, var den ytterst liflig och blef det allt mer med hvarje år och i samma mån ytterst förmånlig å begge sidor: numera är den mycket inskränkt. Den är ock till det mesta en byteshandel, hvarvid pelsverk, men framför allt fisk utgöra de förnämsta afsättningsartiklar för Lappar och Norrmån, hvilka deremot af Ryssarne förses med gryner, hampa, lin, tågverk, segelduk m. m., men förnämligast med mjöl, hvaraf ock mest göres behof. — De förnämsta utbehof äro för Lappen brännvin och tobak, mjöl och salt. Trådkärlden förfärdigar Lappen åt sig sjelf: de öfriga köpas. Det minsta behofvet är salt, i synnerhet för fjälllappen som än mindre nyttjar deraf. — Men äfven fiskare lappen begagnar deraf ganska litet, då han egentligen ej håller salt fisk, såsom Nybyggaren. — Tobaken är jemte brännvinet en högst begärlig vara för Lappen, dock nyttjar han den ej så allmänt som Nybyggaren, ehuru kanske enskilde Lappar deraf förtåra mer. Hos Nybyggarna röka nemligen äfven hustur och pojkar, hvilket man ej finner hos Lapparne. De förra nyttja blott inländsk Finsk eller Rysk bladtobak, till $1\frac{1}{2}$ Lisp. circa årligen för hvarje röktal. Lapparne tycka mer om Amerikanska blad, och consumeras, dels igenom tuggning, dels igenom

rökande 4 á 12 skålp. årligen per man, ja åfven mer efter råd och lågenhet. I nödfall röka Nybyggarne enris samt blad och stjelkar af mjölonris (*arbutus uva ursi*). Lappen deremot skår i slikt fall sjelfva pipskaftet alldeles fint och röker upp detsamma. Sedan han gjort sig en ny pipa, rökèr han upp dermed den gamla oljiga och år sedan utan, tills han får ny tobak, eller ock söker han hjelp i grannskapet; ja han år i stånd att enkom derföre företaga en handelsresa, stundom af 15—20 mil ånda till *Norrige*.—

Elfvar och Sjöar tjena här till vågar både sommar och vinter, då man åfven kan betjena sig dertill af de genomfrusna mossorna. Hvar och en år gästgifvare. Postadressen år *Torneå* på ett afstånd af 75 mil. Dit måste således bref framskaffas genom resande, hvilka vanligen fårdas endast midt om vintren. Embetsmanna bref framskaffas deremot på samma sätt som i de nedre socknarne. —

Båda Kyrkorne åro ytterst små. *Enari* kyrkan ligger vid *Pelpåjäüre*, icke långt ifrån sjelfva *Enaritråsk*. Den år en korskyrka, 25 alnar lång inom knutarne och till kroppåsen 12 alnar hög, och blef uppförd 1760 i stället för den åldre, hvars längd varit allenast $4\frac{1}{2}$ famnar och bredden $3\frac{1}{4}$, med

knutarne inberåknade. — Den derifrån 15 mil belågna och *S:t Ulrica* benämnda kyrkan i *Utsjoki* är af 24 alnars längd och 9 alns bredd, byggd år 1700, på Konung *Carl XII:s* befallning. äfvensom *Kautokeino*-kyrka, hvarunder *Utsjoki* först var ett Kapell, tills det genom Kongl. brefvet af d. 26 *Junii* år 1747 upphöjdes till ett eget pastorat, tillsammans med *Enara*, som ditintills var ett Kapell under *Kuusamo*.

Till förste Pastor i den nya församlingen förordnades af Directionen för Eccl. V. i Lappm. *Anders Hellander*, hvilken redan ifrån 1742 dersammastådes gjort tjenst såsom Skolmästare. Han var född d. 8 *Dec.* 1718 och dog d. 29 *Maji* 1757, 38 år gammal samt var gift med *Margaretha Tornberg*, förmodligen en dotter af hans förre Pastor, emedan man i räkenskapsböckerna förut, då socknen än var Kapell under *Kautkeino*, under åren 1707—1719 finner 2 *Tornbergar* (*Isak* och *Johan*) hafva undertecknat sig såsom Pastores. — Af denna den förste Pastorn härstämmar ock den under samma namn i *Utsjoki* existerande Lappfamiljen. *Hellander* efterträddes af

- 2) Mag. *Henr. Wegelius*. Student 1751, Prest 1756, Mag. 1757 Kyrkoh. 1759; erhöll 1765 transport till *Lillkürö*.

- 3) Mag. *David Erik Högman*, Stud. 1750; Mag. 1757 och s. år Prest; Nådårs-predikant 1763 efter sin svårfar Prosten *Jakob Garvolius*; fick 1766 fullmägt till Kyrkoherde sysslan i *Enari* och *Utsjoki* samt dog i *Uleåborg* 1781. En af hans söner är Kapellan i *Kuhmoniemi* Kapell; en annan Krono-Lånsman i *Utsjoki*.
- 4) Mag. *Henr. Sund* ifr. 1783 (?) — 1794 (?), transporterad till *Ijo* (når? vet jag icke af brist på alla underrättelser), var gift med sin Antecessors enka *M. Garvolia*.
- 5) *Samuel Castrén* ifr. 1795; död i halsfluss d. 30 Nov. 1797, 32 år gammal.
- 6) *Johan Wegelius* f. 1768, prestvigd 1793; Kyrkoherde 1798; transporterad till *Hürinsalmi* 1803.
- 7) *Henrik Johansson Wegelius* (se pag. 141). Efter hans transport 1816 till *Kemitråsk* var *Joh. Wilh. Holmberg* Curam gerens.
- 8) *Jakob Fellman* f. 1793. Först Curam Gerens och sedermera Pastor d. 17 Dec. 1819.

En allmän sâgen är, att i fordna tider någon slags kyrka åfven funnits vid *Tal-*

vadas invid *Teno* elf, men blifvit under påstående gudstjenst med prest och folk inbränd af ett oförmodadt påkommet parti stråtröfvare. En bekräftelse finner denna sågen ock i *Enari* munarten, uti hvilken *vuolgit talaskuodiidi* såges om att fara till kyrkan, egenteligen att fara till husen ell. kåtorna i *Talvadas* eller *Talas*. Talesättet har sin grund uti den ännu hos Lapparne öfliga seden, att invid Kyrkan hafva ett slags stugor för sig uppresta, uti hvilka de hafva sitt qvarter, när de komma till kyrkan. Vid båda församlingarnes kyrkor finnes en samling af sådana, i *Enara* ända till 30, så att det hela har utseende af en ordentelig by, som emellertid icke på andra tider är bebodd, ån då presten kommer att hålla sin gudstjenst, hvilket merendels sker 3 gånger om året. Vid samma tillfälle bestridas äfven alla andra presterliga förrättningar, så att sammankomsten vanligtvis fortfar flere dagar efter hvarandra. —

[Sina egenteliga boningar har *Enara* lappen annorstådes spridda här och der och blott bebodda om vintern; ty om sommaren lefva de på holmarne i *Enara* tråsk uti verkliga kåtor vid sina fiskerier. — Hvad de nämnda vinterboningarne betråffar, så bestå de af blott en liten smutsig stuga, med ett litet fönster af par små glasrutor

i gafvelvåggen, och en öppen spis vid dörren, ifrån hvilken merendels en beständig eldbrasa upplyser rummet under den mörka tiden. Äfven nyttjas, i synnerhet i *Utsjoki*, ett slags lampor af i flott liggande tjockare trådar, kallade *lieksi*. — Rundtomkring rummet går vid väggen en, oftast bred, trådbänk, hvarpå i knutarna klådesplagg vråka, och som dessutom tjénar att sitta på, äfvensom till sofställe. Eljest sitter och ligger Lappen helst på golvet utan några sångar eller vidlyftiga anstalter, på litet hö eller klådesplagg, hvaröfver en renhud breddes. Husets kok- och matredskap, bestående hufvudsakligen i några grytor, samt åtskillige trådkårl, befinna sig invid spisen, på ändan af bänken, eller på en brådhylla. Nåra spisen förvaras ock i en gryta eller något annat kärl dricksvatten hvilket erhålles genom smältning af snö, som beständigt förnyas med frisk, i samma mon som afgangen är stark. Inga stolar ses; den främmande kan sitta på bänken eller ock sättas under honom något litet skrin, som utom de redan nämnde sakerne är husets enda möbel, framför eldbrasan. Då Lappen till sin spis saknar spjäll, gör han sig ej den mödan att utifrån uppstiga på taket, för att till natten tilltåppa sin stuga, utan spåder, då man vill lägga sig,

ny ved till på brasan, som lemnas att brinna, tills den slocknar af sig sjelf, eller det blir slut på veden. Det första göromålet om morgonen efter uppstigandet är, att uppgöra en ny brasa. Utom stugan finnes hos somlige ett annat litet rum till att hålla fåren uti; håller man blott ett eller par, så har man ett särskildt stängsel för dem i sjelfva boningsstugan, midt emot spisen, under den breda, höga bänken. Här och der ökar en katt och en hund det husliga samfundet, som genom en mängd af barn ofta är talrikt nog, så att hvad man påstår om den Lappska nationens ofruktsamhet, åtminstone icke kan låmpas på Fiskare-Lapparne, hos hvilka man ej saknar exempel på sådana, som hafva eller haft ända till 5, ja 8 barn. — Nästan på lika sätt bor ock fiskare-Lappen i *Utsjoki*, utom att man, förnämligast vid *Tenoelf*, äfven underhåller kor. Också torde något mer utrymme och renlighet herrska, isynnerhet hos sådana, som härstamma af inflyttningar ifrån Finland. De bo ock vida varmare, än isynnerhet den uti tåltkåtor, ifrån ena till andra stället kringvankande, renlappen, emedan de efter eldningen tilltåppa sina stugor ofvantill och dymedelst qvarhålla värman. Detta är väl ock orsaken, hvarföre de ej med den egentliga Lappen dela dess caracteristiska ma-

gerhet och mer dvärgaktiga växt, utan tvärtom utmärka sig framför denne igenom frodigare utseende och relighet^{97*}). Och likväl lefva båda under samma yttre inflytelse af det hårda klimatet, och i anseende till födoämnen har fjäll-Lappen, vid sin ymniga tillgång på kött och mjölk af sina renhjordar ett afgjordt företräde. Dock måste han åga åtminstone 200—300 renar, innan han kan sågas lefva i någorlunda välstånd; en hjord af blott 100 räcker svårligen till, att dagligen underhålla hans familj med kött. —

För öfrigt äro så väl sjelfva födan som matordningen hos Lappen ganska enkla. Om vintern njuter han till sin frukost något torrt, fisk, kött eller frusen mjölk; men till aftonvarden, som är Lappens andra och hufvudmåltid, måste han hafva kokmat, hvilken gemenligen består i en blodvälling, tillredd af renblod, som förvaras i bukar, frusen ånda till stenens hårdhet, och uppblött före nyttjandet. Dertill läggas ock köttstycken och allt sammankokas med mjöl, hvartill en stor del, i synnerhet i *Enara*, lägga väl $\frac{1}{3}$ af den innersta tallbarken, så att vällingen vid kokandet får en stark brun färg. Af denna välling tilldelar vårdinnan eller vården portioner i särskilda fat åt hvar och en, hvarpå man med ske-

dar eller ock med tillhjälp af fingrarne förtår maten sådan den är; bröd nyttjas i allmänhet ganska litet, och endast för dagen gräddadt på heta stenar. Om sommaren har man en större variation med färsk mjölk, som helst begagnas kokt och med tillsats af $\frac{1}{3}$ vatten, hvarvid renmjölken dock genom sin mågtighet liknar en vålling. Äfven kan man omvexla med bär hvilka merendels nyttjas blandade med mjölken och jemväl förvaras till vintern. Af sådana gifves här: åkerbär (lp. *Vadukak*), lingon (*jongak*, i Enara *jungoh*), blåbär (*sarriek*, En. *sarâh*), kråkbär (*tjappes muorjek?*, En. *tjuómeneh*) mycket större och smakligare än i nedre orterne, hjortron (*luobmanak*, En. *luómeneh*), odon (*etmusak*, En. *átmusah*) och röda vinbär (*jeriekak*). Stjelken af *Angelica*⁹⁸⁾ nyttjas isynnerhet till färsk lax. Mot hösten har Lappen sin ostgöring och förvarar af ostarne äfven till vintern. —

Äfven Klådedrägten är ganska enkel och nästan lika för båda könen, utom hufvudbonaden. Karlarnes *kappir*⁹⁹⁾ är mycket enkel, liknande de i Finland, i synnerhet uti Åbo län, brukliga, efter formen så kallade *patalakki*, af 4 genom sjelfva sömmen utmärkta afdelningar. I sednare tider hafva hōga Ryska, så kallade kuskmōssor,

med bråmer omkring kommit i bruk, men den ursprungliga formen skall vara den förstnämnda runda, enklare. Qvinnornas *kappirak* deremot hafva likhet med brännvinspannor, båras af både gifta och ogifta och på alla tider utan undantag. Den består af 2 afdelningar, af hvilka den nedre efter hvars och ens råd och lågenhet antingen af enfärgadt eller brokigt tyg, betäcker sjelfva hufvudet och går ned ända till öfver öronen. Den öfre afdelningen af samma slags tyg, men merendels af en annan färg, eller åtminstone försedd med annorlunda färgade ränder, är förbunden med den nedre genom en öfversydd, lång, rund och smal basis, befästad genom ett stycke horn eller tråd. — Peskerna äfvensom i allmänhet hela Lappklådnaden, äro tillslutne och påklådas öfver hufvudet. De äro för båda könen af 2 slag; en simplare om hvardagarne, och en för helgedagar och högtidligare tillfällen af svartare renskinn. Hemma går man gemenligen i en *kakte*, som merendels består af grått valmar och för qvinnfolket är vidare samt utan krage. Fordom skall man dertill mycket brukat blått eller grönt, men helst rött klåde. I allmänhet tyckes den röda färgen vara mycket omtyckt och deraf måste ån, hos qvinnfolken i *Utsjoki*, den öfre afdelningen af *kappir* bestå. Utan på pesken

nyttja de, som kunna hafva det, stundom en halsduk eller i dess ställe en öfverkastad lös, bred krage af rött klåde. Kragarne på *kakteran* hos båda könen, äfvensom uppslagen på ärmarne, äro ock prydda med smala ränder af sådant tyg; likaledes äro på axlarne, likt epauletter, påsydda röda remsor, hvilka stundom sammanbindas genom en öfver skuldrorne gående smal röd rand. Dessa öfverplagg omgjordas med bälten, hvilka hos en del qvinnor äro prydda med vid hvarandra fästade söljor. Vid dem hänga deras nycklar; hos karlarne deremot knifvar i slidor. — Närmast kroppen är i stället för skjorta en *tarkka* eller påls af får-, eller mjuka kalfskinn. — På fötterna nyttjas så kallade *kalsukak* af renbillingar (hos qvinnorna af vallmar), gående upp till halfva låret, och hos karlarne ofvan sammansydde med deras vallmarsbåxor (*puusak*). Nedantill äro de hos alla med långa band fästade ofvanom fotleden vid skoplaggen. Dessa kallas generellt *Kabmakak*, men hafva dessutom olika benämningar (*kallukak*, — *koikikak*) allt efter den del af renskinnen, hvaraf de äro gjorda. Det sednare slaget, — förfärdigade af renbillingar, — nyttjas mest af qvinnfolket, och då kallas de *nuttakak*. Om sommaren brukas skor af kohudar, hvilka kallas *tjatsikak*, förmodligen emedan de äro vattentätare.

Strumpor äro ej i bruk. I deras ställe lågger man in i skorna uppmjukadt hõ och det synes råknas för en slags dygd hos kvinnfolken, att vål kunna inläggga sådant hõ. Uti en Lappsisk visa, som jag jemte åtskilliga andra i *Sodankülå* upptecknade, och som beskriver en fattig, ung Rysk Lapps frieri till en Svensk Lappflicka i grannskapet, råder modren, ibland åtskilliga andra lärdomar, sin son, att åfven gifva akt uppå om hon förstod att vål och nått inläggga hõ uti skor. —

Vid frierier plåga gerna föråldrarne, om de lefva, eller åtminstone den ena af dem, följa med sonen till det stället, der han årnar gifva sig. Derjemte måste dock åfven en annan taleman vara, som för ordet. Emellertid är brännvinet egenteligen den förste talemannen. Följer något gynnande svar, begåfvas bruden med åtskilliga skånker, såsom penningar, en eller flere ringar, silfverknappar och bälten m. m. Åfven föråldrarne erhålla gåfvor eller begåra stundom sjelfva, till och med utöfver hvad de af god vilja erhålla. Är svaret vilkorligt och saken utställes till framtiden, så ger man ock blott en del af skånkerna, hvilka sedan, om intet blir af, återställas. Följer rakt afslag, så resa gästerna åter sin kos, i fall tiden det medgifver. Men

utfaller svaret gynnande, så qvarstannar man öfver natten, då brudgummen vanligen lågger sig invid bruden. — Drager brudgummen sig efteråt tillbaka, så förblifva efter gammal praxis hans skänker hos bruden. — Går mycket brännvin till spillo utan åsyftad framgång, så uppstår stundom pretension om dess ersättning. — Bröllopet firas med en enda måltid, hvartill man uppdukar allt hvad huset förmår. Framförallt får ej brännvin fela. Gåsterne begåfva de nygifva efter råd och lågenhet, antingen straxt med penningar, eller utfåsta de sig att framdeles gifva dem renar, får m. m. — Vid sådana eller andra gillen plågar ock stundom en och annan, exalterad af brännvinet, låta höra sig uti *joikandet* af någon sång, som han för tillfället improviserar. Sången blir ock derefter och saknar merendels all egentelig poetisk lyftning. Eljest bestå Lapparnes *joikningar*, här å orten, under nyktert tillstånd, endast i ett halfhögt monotont gnolande, utan att beledsagas af några ord. —

De fordna vidskepelserna hafva nästan alldeles försvunnit, och äro kända blott såsom sägner ifrån äldre tider, fåstade vid ett eller annat offerställe. Ett sådant skall finnas t. ex. nära prestgården, å flodstranden, vid åtskilliga stenar, af hvilka en skall

vara ihålig, och för en sådan ovanlighet i fordna tider torde blifvit hållen uti särdeles helgd. På samma ställe skall ock ån ses en ofantelig samling af horn, hvilka der fordom blifvit offerade. Också på andra orter, t. ex. vid *Outakoski*, såges varit ett gammalt offerställe vid en sten. — Då man känner denna nations uti allt ingripande offerlåra i fordna tider, kan man ej underlåta att till en del tillskrifva derifrån hårflytande ideer och ännu icke luttrade begrepp, de stundom rätt betydliga gåfvor, som man uti äldre Kyrko-räkenskaps böcker (ännu 1751 och de följande åren) finner hafva blifvit gjorda till kyrkan i *Enara*, ej allenast "för återvunnen hålsa, efter lycklig resa, för lyckligt fånge, för renarnes våltrefnad", utan ock "för deras vantrefnad, för fårs tillfrisknande, under egen sjukdom, hungersnöd". Ibland skänkerna hafva ock varit ljus (ett allmänt bruk i den Ryska-grekiska kyrkan). — Äfven i *Utsjoki* kyrko-räkenskapsboken äro för år 1751 antecknade föråringar "för lyckligt fånge; för egen och för barns hålsa, i sjukdom, emedan renarne voro skingrade eller sjuka, i ondt väder". — Också här, såsom i Svenska Lappmarkerna¹⁰⁰) äro traditioner allmänna om *Staalok*, stora, starka jättar, med tillägg att de varit hed-

ningar. Äro ej dessa sägner en omklädning af de gamla Skandinaviska mytherna om Jötnar, Risar och Rimthussar? Kanske ock med samma historiska grund?— Också om sina förfäders strider med desse, och för icke så långa tider tillbaka, veta Lapparne berättat mycket. Men man borde hafva dödat 3 sådana innan man kunde för deras slägte finna ro. Åtskilliga påstås till och med hafva riktat sig af det byte de vid dylika tillfällen gjort, så vida man tillskrifver dem mycket prägtiga redskap, antingen af rent silfver eller beslagna med sådant, såsom bälten, knifvar m. m. En Lappgumma berättade mig på rent allvar att hennes egen aflidne fader på lif och död skall kämpat med en sådan, och vid dess ändtliga öfvervinnande fått till rof ett stort silfverbälte, hvilket emellertid likt hans öfriga förmögenhet, bestående uti mycket silfver, dels i penningar, dels i hvarjehanda saker, efter den hos Lapparne, i synnerhet fordom, vanliga seden, blifvit nedgräfvit i jorden och vid hans död der kvarstannat, utan att komma hans arfvingar till godo. Ett par af sådana *Staalor* skola, efter samma gummas utsaga, på ett otillgängligt hafsfjäll stå brevedid hvarandra förvandlade till klippor; hon hade sjelfsett dem på afstånd.— Här och der säger man sig i *Utsjoki* hafva funnit i jorden messingsringar, hvilka

utan tvifvel tillhört fordna trolltrum-
mor. Nu finnas sådana ej mer, och till
och med sjukdomar söker Lappen sjelf mer
bota genom naturliga medel, än trollkonster
och låsningar. — Emellertid äro somliga
af dessa medel ock nog besynnerliga. —
Så hörde jag t. ex. på den Norrska grän-
sen, för visst, och af en infödd Lappska;
som emellertid sjelf med styggelse berättade
det om sina landsmän, att de i svår hosta
skola bruka dricka sin egen urin, en hand-
full par eller tre mornar efter hvarandra. —
I *Utsjoki* hörde jag emellertid intet derom
Deremot existerar ock der den af *Högström*
101) beskrifna, och såsom jag sednare er-
farit, äfven hos Ryska Lapparne, isynner-
het förr alldeles på samma sätt, öfliga bränn-
kuren, men med den skillnad, att fnösket icke
omedelbart lägges på det sjuka stället, utan
sättes deremellan ett stycke bark med ett
hål uti. Somlige anse äfven för högst vig-
tigt att elden uppflintas; men om de andra
vidskepelserna vet man intet, och man brän-
ner egenteligen blott så länge, tills det kån-
nes i huden. —

Hvad språket ändtligen angår, så er-
kände, såsom vi sågo ofvan (p. 215) redan
P. Högström skiljaktigheten emellan *Uts-
joki*-dialecten och den i Svenska Lappmar-
kerna brukliga Lappska. I sjelfva verket

är den till och med större, än man af hans uttryck kunde sluta, och tvärtom är *Utsjoki* lappska så lika den i Norrska Finnmarkerna öfliga, och utur *Leems* och *Saadbergs* skrifter bekanta, att de kunna anses utgöra ett språk: Den enda skillnaden, som åger rum, beträffar mer uttalet, och är en nödvändig följd af Finskans inflytelse, hvilken åfven utaf de ofvan åberopade *Visitations Protocollerna* redan ifrån långliga tider kan ses hafva varit för handen. I *Enara* talas dessutom numera allmånd åfven Finska; också i *Utsjoki* är detta språk temligen bekant och blott fjällappen känner det föga eller intet. — Såsom exempel på den omisskänneliga inflytelsen ifrån Finskan, kan man anföra i många ord förvandlingen af *a* till *á*, och i allmänhet ett lättare, ehuru i vissa fall mera uttånjdt och bredt uttal. *P*, *k* och *t* vinna allt mer öfvervigten framför *b*, *g* och *d*, eller hafva i någras mun redan alldeles utträngt desamma. Deremot finnes den redan temligen allmänna förvandlingen af *tj* i slutet af orden till det lättare, vekare *sj* åfven i den Ryska Lappska, med hvilken sjelfva *Utsjoki*-dialekten för öfrigt delar till och med åtskilliga grammatikaliska egenheter. Än vida mer närmar sig dertill *Enara*-Lappska, som på visst sätt kan sägas stå midt emellan båda. Att dessutom

Finskan här måste hafva verkat ån starkare, år naturligt och detta år lika så naturligt ån mer fallet med *Sombio*-munarten i *Sodankülå*. Till prof vill jag af alla 3 meddela en öfversättning af Fader vår, och till jemförelse bifoga öfversättningar åfven på 3 Rysk-Lappska munarter, nemligen 1) den som talas omkring *Semioströfska* (de 7 öarnes) pogosten vid kusten af Ishafvet, omkring 250 Verst öster ifrån *Kola*; 2) den som talas vid *Notosero* (*Nuotjäüre* se pag. 190), vid pass 100 Verst i Våster eller rättare VSV ifrån *Kola*, och 3) den som talas i *Muotka* och vid *Patsjoki*, belägna den förra 70 och den sednare 190 Verst i Norr eller NV ifrån *Kola*¹⁰²). —

A) <i>Sombio</i> .	a) <i>Semioströf</i> .
<p><i>Áátj miin, ki lak táiveft. Paisfe láos tu nammat. Alda pootos tu váldegodde. Láos tu taattot nou táiveft, ku ádnameft. Adde miji táb páiv miin juokpáiv laip. Ja adde miji miin suddoit addágas, nou ku miieg addep miin</i></p>	<p><i>Áátj miena, ku lieh almest. Pafs lándsj tononamme. Da pootos att tonon tsaarstvie. Lándsj tonon vald imne aln, koht almest. Ant mije tamian peivas tan leip, ku mije pytt. Ja kuude miena vielkiit, koht miigas kuuttep mie-</i></p>

<p>velvolidáme. Ja ale sääte miin kjäufaus- si. Mutto tjouta miin pahast. Tälle tu li valdegodde, vuójme ja kudne ijankaikki- sest. Amen.</p>	<p>naj vielklait. Ja iá- leviga miena kjáhtsj- lusjma. No piá- ást mienait panpelest. Tan goika sjto tono- lie tsaarstvo ja sa- am ja slaavj aikeest aika (agaas). Amin.</p>
---	--

B) *Enara.*

Áátj miin, ki läh
almest. - Pasfe láos
tu namma. - Alda-
nevos tu valdegodde.
Láos tu taatto nut
almest, ku ednamest.
Adde miiji udne miin
juóhepäivatj laip. Ja
adde miiji miin sud-
doit addagas, nut ku
miieh addep velko-
latjitáme. Ja ale tol-
vo miin kiufadussi.
Mutto pääste miin
pahast. Tást ku tu
li valdegodde, vuój-
me ja gudne agala-
tjit. Amen.

b) *Notsero.*

<p>Áátje miin, ku leák almest. - Pasfe le- tu namma. - Alda- nevos tu valdegodde. Láos tu taatto nut almest, ku ednamest. Adde miiji udne miin juóhepäivatj laip. Ja adde miiji miin sud- doit addagas, nut ku miieh addep velko- latjitáme. Ja ale tol- vo miin kiufadussi. Mutto pääste miin pahast. Tást ku tu li valdegodde, vuój- me ja gudne agala- tjit. Amen.</p>	<p>Áátje miin, ku leák almest. Da pasfe le- idsj tu nammat. Da poatt tu tsarstvie. Da leidsj tu vald (val- tat) i maad aln, maht i almeft. Juokepä- vasj leipam uude mi- jid tan pávas. I kuo- de miin vielgiit, maht i miin kuodep miin viel- klait. J ále luosjt mijid kjátjlumma, a piáást mijid paasast. Nutjgu tu li tsarstvo i viik i slaavj aijid (aijest aika.) Amin.</p>
---	---

C) *Utsjoki.*

*Aatje miin, kutte
lek almiin. Pafot-
tuvvujus tu namma-
at. Poottus tu val-
degodde. Sjaddus tu
taattot nu áádnamist
ku almist. Adde mi-
djidi udne miin juok-
kepeivaasafj laiba-
mek. Ja adde mi-
djidi miin velkidámek
andagasfi, nu ku
miigen addep miin
velkoladsjaidasfamek
andagasfi. Ja ále lu-
oitte miin kjáátjalus-
si. Mutto luoitte miin
eriti pahast. Taast-
ko tu le valdegodde,
ja fabmo ja kudne
agalasj aigai. A-
men.*

c) *Muotke och
Patjejok.*

*Áátje mü, kote lák
almest. Pässe ládsj
tu namma.- Poadasj
tsarstvo tu. Po-
atto (ládsj) vald tu
maht almest, nutte
ádnamest. Leib mii
porremasjen uude mi-
ji tabbe. Ja kuóde
mii velga miji, mah-
ta mii kuóddep vel-
galaid mii. Ja ále
vigvig mii kjátjalada,
a varjel mii paasast
(paanast). Tastku tu
li tsarstvo, viek ja
tsifist aijest aiga. A-
min.*

Noter.

¹⁾ Se dess Diss. Acad. de *Bircarlis* P. II.

²⁾ Det är besynnerligt huru man åfven i nyare tider, t. ex. *Gerschau* uti dess *Versuch einer Geschichte des Grossfürst. Finnl.* p. 15—15, kunnat aldeles förneka en sådan förvandtskap. Förf. af denna uppsats hoppas framdeles uti en, särskild afhandling, genom en omständelig detaljerad jämförelse af båda språken med hvarandra, kunna bevisa motsatsen. — Ifr. *Leop. von Buchs* Resa genom Norrige och Lappland, (Frans. öfvers. af Eyriés; Paris 1816,) T. 1. Cap. 8, der han omtalar, huru man öfverallt inom *Norrige* kallar *Lapparne* för *Finnar*," hvilka båda namn likväl för sjelfva de folkstammar, som dermed betecknas, äro alldeles obekanta." De inom Sverige bosatta *Lapparne* benämnas deremot åfven *Lappar* af *Norrmånnen*; men anmärkningsvärdt är, hvad han såsom exempel på denna distinction anför, att *invånarne* i *Kautokeino*, hvilka förut lydde under Sverige och då kallades *Svenske Lappar*, sedan de kommit under *Norrige* allmänt heta *Norrske Finnar*! — I trakten af *Tromsøe* deremot och i de nordligaste delarne af *Norrska Finnmarken* kallas de egentliga, dit inflyttade, *Finnarne*

för *Kvener*. Ibid. T. II. cap. 9. — För öfrigt antager åfven v. *Buch*, att Lapparne äro af en och samma urstam med Finnarne, ibid. T. II. pagg. 11, 215, och på det sednare stället söker han förklara möjligheten af den i Ögonen fallande olikheten, som råder i dessa båda folkstammars växt och yttre utseende.

3) Traditionen om flere fältslag, hållne af Lapparnes förfäder i fordna tider med *Karjeleh* till och med ånda in i *Luleå*- och *Piteå*-Lappmarker (*Högströms* Beskrifning öfver Svenska Lappm. p. 59 o. följ.; jfr. *Lindahls* Lex. Lappon. p. 476 art. *Tjud*), bestyrker åfven detta noggsamt, och vi behöfve således med den förstnämnde hvarken betvifla trovärdigheten af sådana allmänna sägner eller förklara dem utur sednare krig med Ryssarne, då redan sjelfva inblandningen af, och förvexlingen med *Tjuder* antyder en högre ålder för dessa och dylika traditioner. — Man ser ock här af, hvad grund Ryssarne i sednare tider (då Karelarne redan voro tillbakaträngde) hade till sina anspråk uppå norra delen af så väl Öster- som Västerbotten intill *Pühåjoki* å ena och *Skellefteå* elf på andra sidan (Se *Hadorph*, Bih. till Rimkrön. p. 345).—

4) Cap. 14. — Ifr. *Rask* i Skandin. Litter. Selskabets Skrifter 1816 p. 102 o. f. och *Geijer* i Svea Rikes häfder, 1, 412. 421.

5) *Geijer* l. c. p. 464.

6) l. c. p. 110.

7) *Deutsch* uti sina interessanta anteckningar om Norra delen af *Uleåborgs* län förklarar (Kejserl. Finska Hush. Sällsk. Handl. Tom. 3. p. 266) allmogen i *Torneå* härstamma af inflyttningar ifrån hvita hafvets kuster, och i sjelfva verket har jag så vål uti de underrättelser, hvilka jag af andre (ty sjelf var jag ej i tillfälle att besöka dessa trakter) inhämtat angående inbyggarnes ifrån den vanliga Österbottniskan afvikande språk*), lefnadssätt och folklynne (som emellertid just icke skall vara särdeles att berömmas), såsom ock uti det, hvad jag derom låst uti besagde anteckningar af *Deutsch*, trott mig finna i afseende å Finskan så mycket egenheter, åfvensom i afseende å *Karelare* och *Karelskan* så mycket Öfverenstämmelser, att jag för min del åfven anser samma allmoge (och kanske ånda till *Kemi* och deromkring) vara af-

*) Characteristiskt är i afseende å språket redan det i denna ort åter förekommande *mie* och *sie* för *minä* och *sinä*. ---

komlingar af dessa orters äldre Rysk-Karelska befolkning.

⁸⁾ *Porthan* Annott. ad *Pauli Juusten* Chron. p. 157. — Deraf förklarade han ock (l. c. pp. 133, 137, 138, 369) aldeles riktigt Ryssarnes anspråk på dessa nejder, ehuru han eljest annorstädes (l. c. p. 114 och *Vitterh. Hist. o. Antiqv. Acad. Handl. 4 D. s. 11. o. följ.*) inconsequent nog förnekade allt *Karelarnes* beroende af Ryssarne före Svenskarnes invasion och eröfring af landet. Ty sådana anspråk kunde ju icke ens göras, om ej med förutsättande af ett sådant beroende, om hvares verklighet vi nu mera, åfven med anledning af Ryska Krönikorna kunne vara öfvertygade (jfr. *Reins* Diss. Acad. de Vet. Carelia) och som åfven deruti finner en bekräftelse, att hos Lapparne, efter mångfaldiga dylika exempel i historien, namnet *Karjel* blef synonymt med Rysse. (Se *Lindahls* Lex: Lappon. p. 123 art. *Karjel*) och år det ännu i denna dag. Åfven i Finland har man exempel på en dylik synonymitet. Så kallas den största bland forssarne i *Wetilå* uti G. Carleby socken *Karjalankoski* eller Ryssforssen, emedan handlande Ryske Karelare der skola hafva omkommit. (*Mathesii* Diss. de Ostrobothnia p. 70. — Hvad innebår det dersammastädes anförda orts-

namnet Ryssrån eller Råberget? Och har det något sammanhang med det, hvad i Not. 3) är vidrördt?). —

9) Dit torde namnet *Pajarinsaari* uti *Ijo* flodsystem kunna hänföras af *Pajari*, ett ord, som till och med i Finska *Karelen* på flere ställen och på flerfaldigt sätt (hvarom vi en annan gång torde få tillfälle att såga mer) förekommer och härstammar af det ryska *Bojar*:

10) Såsom detta Råbref icke är vidlöftigt och dessutom det första och äldsta i berörde samling, så må en afskrift deraf här få ett rum:

Jöns Carlssons Ransakning och upletande af Råen emellan *Sodankylå* och *Kittilå* byar af d. 20 Jan. 1602

För alle the gode Mån, som thetta Mich Närvarandes Öpno breff i händer kommer, Thå bekiennes Jag *Jöns Carlsson* Lappfougte udj *Kemi* Lapmark, på then Stormechtig:e K: och Herres vegna her CARLL Sverigis Rijkis Regerande Arffurste Hertigh till Sudermanlandh Närrike och Wermelandh, att Anno 1602 then 20 *Januarij*, kommo två Lappebyer för Råtta, nemlig:n *Sodankylå* och *Kittijlå*, och kårda till hvarannan, om theris rätte Råd och gamble

Rååmärken Byerna Emillan, bleff Efter gammaldh håfd och åldrige Månds förshrefne byer Emillan Ransakatt och upletts Thesze Efftersch:ne Rååmärker, som så nempde åro, thett första kalla the *Mavkaldio* (Mandokallio?); Thet 2. *Kando Jencke*, thet tridie *Ripp Jockj*, thet 4 *Waurupåå*. Thet fåmpte *Basilija sålke*, Thet Siette *Sockesålke* (*Sotkaselkå*), Thet Sivende *Jobmucka*, hvarföre effter the thet så Lagligen bestodo och gjorde på båda sijdor, Dömde Jag samt the 12 Eedsvurne, som thå för Råtte såte för:ne Byeråå sann och Råtte, för fódde och ofódde, så att ingen partten them Óffvergå eller bryta skulle, vid thet pwn (poen?) och straff, som udi Sverigis Lagh föreschr:tt ståår. Thesse Effterschreffne Byekarlar såte för Råtta som år *Lars Hendrichson*, *Oloff Nielson*, *Niels Jusepson*, *Anders Launj* (eller *Lounj*?) Lappar aff *Kittilå*, *Påyfvil Anderson*, *Oloff Påvelson*, *Hans Anderson*, aff *Sodankylå*, *Thudia Wuiontzesonn*, *Sarri Wuionizison*, *Mårten* ibid:m, *Aijka* ibid:m, *Ikepåifve* ibid:m. Till yttermera och större Stadfåstelse Undertrycker Jagh mich (?) Signette &c. &c. Datum Loco & die ut Supra.

(L. S.)

¹¹) *Lindahl* l. c, —

¹²) Exempel på förväxling af *a* och *i* åro i sjelfva Lappskan ej sållsynta och

ordet *vassjolatj* heter ock *vissjolatj* (*Lind.* l. c. p. 548 art. *vissje*); men isynnerhet vid jemförelse med Finskan finner man dessa Vokaler beständigt svara emot hvarandra, så att Lappen brukar *a*, hvarest Finnen har *i*. Så *palva-pilvi*, *Paappa-Pappi*, *katses-kitsas*, *alme* (himmel)-*ilma* &c. &c. *Sj* (det Ryska ш) eller *S* svarar åter ofta emot Finskans *h* (som ock i språk, hvilka ej såsom Ryskan hafva särskild bokstaf för detta mera sammansatta ljud, derföre ingår i beteckningen, t. ex. Tyskans *Sch*), hvadan vårt *hiili* blifvit på Lappska *Sjila* (*Schiila*), *huokaann-sjuoketam*, *hirvi-sarv*, *hion* (*hejon*)-*sajam*, *murehdin* (l. *murhetin*)-*mårrestam*, m. m. Ändelsen *latj* (uttalas *latsch**) är den Finska adjectiva ändelsen *lain* eller (i anseende till förvexlingen af *a* med *i*) *linen* (*liin*). I Finskan har *tsch* (som åter är beslågadt med *sch* och medelst detta äfven med det enkla *s*) här öfvergått till *n* på samma sätt som i Diminutiverne t. ex. *kirjatj* ell. *kirjasj* f. *kirjanen* l. *kirjain*, *naulatj* l. *naulasj* f. *naulanen* l. *naulain*. De i allmänhet med Finskan både i lexikaliskt och grammatikaliskt afseende än likare Rysk- Lappska munarterna hafva här merändels äfven bibehållit *i* och bruka *kir-*

*) En särdeles besynnerlighet är det i den Lappska orthographien hos *Lindahl* och *Öhrling* att beteckna samma ljud *tsch* på olika sätt, med *tj* och *ts*.

jaisj, naulaisj. — Till yttermera bestyrkande af de anförde Etymologierne, och till behjertande isynnerhet för dem, hvilka vid dylika undersökningar, de må med aldrig så vettenskapligt alfvar drifvas, och således naturligtvis äfven vid ett lofvadt försök att etymologiskt bevisa Lappskans slägtskap med Finskan, genast skaka på hufvudet, må jag ån tillågga, att de nämnda bokstafs ombyten äfven förekomma inom vårt eget finska språk och dess särskilda dialecter, så vidt dessas blott enkla och lätta ljud ålskande natur sådant tillåter. Så har t. ex. det ånda till och med i Ingermanland brukliga Karelska *vasta* (qvast) i den öfriga Finskan blifvit till *vihta* och uti Adjectiverne (äfvensom uti några substantiver) framtråder Nominativens, ursprungliga, i Lappskan bibehållna, men i Finskan till *n* öfvergångna *s* åter i declinationen (*vihollinen, vihollisen* &c). —

¹³) Att *Tsch* (ч, hos *Lind. Tj*) svarar emot finskans *s*, är redan ofvan anmärkt. Så är *silmá* på Lappska *tjalme, selká* lp. *tjelge*. — På samma sätt svarar ock *o* merendels emot *u*, *dol* l. *tol* f. *tuli*, *lodnestet* l. *lonestet* f. *lunastaa*, *godet* l. *kodhet* f. *kutoa* m. fl.

¹⁴) Så heter det ån uti det intressanta andeliga testamentet af *Lasarij* stif-

taren af *Muromska* Klostret (på östra stranden af sjön *Onega*) uti medlet af 14:de århundradet: ”живущи погда именовались около озера Онега Лопяне и Чудь (de då varande invånarne omkring sjön *Onega* kallades Lappar och *Tjuder*) Se Исторія російской Іерархіи. Ч. V. сш. 120. — Här bör så mycket mindre tänkas på en förvexling af *Tjuder* med Karelare (såsom merendels hos Lapparne), som ännu äfven på västra sidan om *Onega* språket närmare sjelfva kusten af samma sjö (ty den egentliga kusten är till största delen bebodd af Ryssar) allt intill *Povenetska* kretsen i Norr, mindre är egenteligen Karelskt än *Tjudiskt*, det vill såga likt den hos de så kallade *Tjuderne* på gränsen af *Novgorodska* Gouvernementet brukliga munarten. — Angående den öster om *Onega* belågna delen af *Olonetska* Gouvernementet, hvarom *Lasarij* egenteligen talar, kan jag ännu ingenting vidare såga, än att efter den allmänna opinionen nu blott Ryssar och det Ryska språket der skola vara herrskande. Enskildta påståenden om motsatsen äfvensom redan *Lasarij* äldre vittnesbörd åläggga mig att äfven der genom egen erfarenhet öfvertyga mig om det ena eller det andra. —

¹⁵⁾ *Högström* l. c. p. 236. — Uti ett papper i *Sodankülä* hörande till den på

1760 talet förda skriftvexlingen, angående hos Kongl. Maj:t sökt lindring i renskjutsen för Krono-Embetsmän, benämns till och med Ryska bönder, — hvilka af gammalt idkat stark handel med orten, — äfven *Birkekarlar*.

¹⁶⁾ Om *Birkekarlarne* öfverhufvud kan läsas den redan förut nämnda Diss. af *Porthan*.

¹⁷⁾ l. c. p. 215. —

¹⁸⁾ l. c. p. 216. 237. —

¹⁹⁾ Se Erkeb. *Tengströms* afhandling om Presterliga Tjenstgöringen i Åbo Stift. 3 D. p. 503 o. f.

²⁰⁾ Äfven i *Kuusamo* skall han enligt traditionen samlat en hop af Lapparnes af Finnarne så kallade *kannukset* uppå en holme i *Kuusamo* träsk och dem der samtelligen uppbrännt. Man äger af honom en år 1773 i Stockholm tryckt berättelse, uti hvilken således ock den uppgiften lårer förekomma, som redan *Högström* med åberopande af *Tuderi* Manuscript (l. c. p. 52) meddelar, det Lapparnes afguder i uti fordena tider gått så långt i gråslighet, att de uppå ett högt berg kalladt *Besosing* (heter nu *Ämmånvaara* och ligger ungefär 1 mil

nedanom *Kemitrásk* kyrka) till och med offrat åt en afgud sina egna barn lefvande.

²¹) Om *Kemitrásk* heter det: "Den-
na församblings ledamöter äro måstadelen
uti sin christendoms kunskap väl grundade
och kunna icke allenast låsa i bok, utan
ock utantill *D. Lutheri Cateches*, *D. Gezelii*
Spörsmål med skriftenes språk, samt *K.*
David's *Bootpsalmer*, hvaraf de ock kunna
enfaldeligen göra besked i förståndet. En
del har ock lärdt sig låsa utantill mårgon-
och aftonbönerne och the vanliga *Sön-*
och Høgtids dagars *Evangelier*, samt en
del af *Kyrkiopsalmerne*. I deras lefver-
ne ställa de sig ock christligen, hållandes
sina morgon- och aftonböner, och då de
långvägade icke alltid hinna till kyrkan,
plåga the hålla sin hemgudstjenst med
böner och sånger och sedan förnöta den
öfriga dagen med sina barns undervisning.
Varandes sine lärare lydige, kårilige och
trogna med hvarannan, så att man sål-
lan hördt oenighet dem emellan och om
något sådant yppats, plåga the i vänlighet
sådant bilägga;" och i *Wegeli* berättelse
om *Kemi-Lappmark* i allmänhet: "*Ke-*
mi-Lappmark har framför hela Lappland
haft förmån, att af flitige och trogne låra-
re blifva upphöjd till ganska tillräckelig och
berömmelig christendomskundskap, så at

man billigt tror, det få af landsförsamblingar kunna med henne i detta måhlet förliknas. Alle som rest här måste om *Kemilappar* det tillstå, at de hafva många vackra och berömliga seder, dem man fåfångt i de mästa Landsförsamblingar efterletar. Om tjuveri, hordom, lättfärdighet och andra odygder hör man ganska sällan: de äro flitige, at hålla sina böner mårgon och afton: när de äro i skogen vid sina djur- och fiskfången hafva de måstedels sine psalmböcker, Catecheser och andra anderika betrachtelser med sig, och informera där sina barn: i den offentliga gudstjensten äro de mycket andåchtige, under Guds ords predikande stå de måstedels.”

22) Äfven derutur må här detta utdrag meddelas:

	mäst kunnige	mindre d:o	minst d:o	Begått obehindradt nattvarden
Ifr. 1698-1702	52	249	761	572
— 1703-1707	96	271	694	617
— 1708-1712	144	302	637	598
— 1713-1717	209	352	522	628
— 1718-1722	240	334	434	650
— 1723-1727	320	300	354	647
— 1728-1732	424	278	281	695
— 1733-1737	547	298	250	808

— 1738-1742	697	328	242	868
— 1743-1747	858	329	224	935
— 1748-1752	1081	266	181	1091

²³) (under N:o och rubriken 3) Konung CARL IX:s Protectorial för Lappallmogen att utan intrång af Birckekarlarne få idka sitt fiske och annan nåring m. m. af d. 14 Junii 1602.

Wij KARL med Guds Nåde, Sveriges Rikes Regerande Arffurste, Hertig till Sundermanland, Närliche och Wermeland, gôre vitterligt, at Cronones Undersåter och Lappar uthi *Kimi* Lappemark, synnerligen i *Kittelle*, *Sodenkill*, *Påldoiårff*, *Kidkaiårff* och *Mansålka*, hafve her för oss warit. och udi Underdånighet klageligen tillkennegifvit att Birckekarlarne och någre Bônder skole tilfoga them ofôrret och intrångh upå Tråsk och Fiskevatn i thet, at the med våld tilbiude att bruka samme theris fiskie. Bidiandes ôdmiukeligen att the för:de theres Tråsk och fiskie vatn obehindret och oplatztat bruke och behålle måge, aldenstund the theraf rettigheet utgôre. Så hafve Wij deres ôdmiuke begeren uthi så måtto nådigest ahnsedt, och them Vårt Fôrsvarelse bref Nådigest meddelet och therfôre tage och anamme them med hustru, Barn, Legehion, huus, hem, ågor, nårby och fjerran, rôrligit och orôr-

ligit, inthet undantagandes af alt thet the åge uthi Vårt Furstelige hegn, fred, wårn och försvar för alt öfvervåld och orått til Lag och råtte, så att ther någon förmener sig hafva them något att tiltala, då skall thet ske Lagligen och icke elliest. Der Våre Befalningsmån, Birkekarlar, så och alle andre, som för vår skuld vele och skole göre och låthe, måge wetta sig effterråtte. Icke görendes them heremot hinder eller förfång i någon måtto. Af Stocholm den 14 Junij år 1602.

C A R O L U S.

(L. S.

Lasse Christiernson.

²⁴⁾ (Under N:o 5 och rubrik af:) Landshöfdingen *Melcher Werensteds* alvarliga föreställning till *Kemitråsk* bönder at ej förfördela Lapparne hvarken i anseende till skog eller fiskevatn af d. 22 Julii 1638. (original). —

Hennes Kon. May:tts Alles Vår Nådigaste Vtkorade Drottnings och Arffurstinnes trooplichtige tienare och Landshöfding öfver öster Norlandhen Så och Ståtthollere upå Ulå och Caijanaborgh Jag *Melcher Werenstedh* till Uttsåel och Landa Giör hermedh vitterligit att aldhenstundh efter:ne

Lappar ifrån *Kemi* Lappmark Matts Thommasson i Somby Hanss Hansson i Kemij Niels Mijckilsson i samma by Mijckel Sarrisson i Kuolajerfvi Supplicando tillkennagifwa och sig beswåra öfver den oförrått, som dem utaf *Kemy* Bøndher uti *Kemy* Tråsk tillfogas, Således at *Kemj* tråsk boer fiska och fara i deras skogar medh svedie huggandhe och brännande doregenom diuren försvinna och sålundha skinvarurna dhem ifrån komma; doregenom dhe måst sin föda hafva skola, Sâsom och emedhan Sal. och Höglofligh i åminnelse Konungh CARLS Breff daterat i Stockholm den 14 Junij 1602 lydher at öfver:ne *Kemj* Lappar deras tråsk och fiskevatten obehindrat och oplasset utan några intrångh eller Inpass niuta och behålla måge, hvarföre upå H. K. Maj:ts wegner befales alfvarligen Nybyggarne *Kemjjerfvi* boer att dhe jngelundha tillfoga före:ne Lappar nogot inpass eller förfong upå deras skogar eller fiskievatten utan at dhe blifva vidh sin gamla håffdh och fiskerij efter Konungslige breffs lydelse, herutinnan Befallningsmannen Lapparne assisterlig och bijständig vara skall, har dhe detta vidhkommer sigh effterrätta. Datum Ijå den 21 Julij A:o 1638.

Melcher (L. S.) Werensted.]

(Under N:o 6 och rubrik af:) Lagmannen *Jacob Nycarlii* dom angående Lapparnes frihet at utan hinder få fiska i *Kemitråsk* m. m. af d. 15 Julii 1646 (Original).

Anno 1646 den 15 Julii höldtes Laga Håreds Sommar Tingh medh Allmogen aff *Kemij* Sochn Närvarande H. H. Landshöfdingen *Vållborne Erich Åkesson Soop* till Hammar och *Kåhltårp* store Befallningsman *W:lte Hendrich Corten* och flere beskedhelighe godhe Mån som tå försambladhe voro:

Nåmbden

<i>Anders Jönsson</i> i <i>Liedakala.</i>	<i>Hendrich Laito</i> ibidem.
<i>Jacob Oloffson</i> i <i>Paakila.</i>	<i>Class Tårfvine</i> i <i>Lautiasari.</i>
<i>Hendrich Kaprack</i> i <i>Klemåla</i>	<i>Hans Nijlsson</i> i <i>Kyrckoby</i>
<i>Jacob Peerson</i> i <i>Ilmåla.</i>	<i>Peer Olofson</i> i <i>Terfvoila.</i>
<i>Olof Peerson</i> i <i>Simå.</i>	<i>Lars Peerson</i> i <i>Lapinniemi.</i>
<i>Nijls Jörnsson</i> i <i>Kåråis.</i>	<i>Jóns Mattsson</i> i <i>Lapinniemi.</i>

Företrådde effterschreffne Lappar ifrån *Kemj* Lapmarck som åhre *Jacob Matzi* i *Sådankylå* medh *Nijlss Mickellsson* Ib:m,

Johan Matzi i *Sombio* och *Hans Hacke-
uon* (ell. *Hankeson*?) Ib:m och kårade på
sijn och sijne consorters wågnar till *Kåmi-
jårffvi* boer det de göra dem förfångh
och förmehna deras fiskerij dersammastådes
inläggandes uti Rätten Höglåfligh i åmin-
nellse Konung CARLS breff de dato den 14
Junij A:o 1602 samt sedhermehra for-
dom Landshöfdingarnes Sal. Ernest Creyt-
zes daterat den 14 Julij 1632 och Vållb.
Melcher Werenstedts af den 21 Julij 1638
af innehåldh och förmåhlan det Lapparna
åhr tillåtet uti bete *Kemijårffvi* till at fi-
skia och fahra med fiskerijt, och androm för-
budet at göra dem någåninpass uti någon måt-
tå i synnerhet de nybygggiare som sikh
vidh *Kemjtråsk* nyligen nedhsatthaff-
va. I lijka måttå besvårandes sikh öfver
Nederbygggiarne det de intrångia sikh opå
deras enskylda ågår och håfdh vedh Lappar-
nas båfver bäckiar, Hvarföre blef afsagdt
af Rätten att de dermedh endteligen afstå
skola medh laga båter tillgörandess och de-
ras fiskieredskaps förbrytellse, låtandes dem
Lapparne obehindrat niuta och fahra sijna
gamble håfdh bådhe sijna enskylda tråsk,
marck och båfverbäckiar så våll såsom ock
uti *Kemijårffvi* tråsk ifrån *Eskilli* tijdh
eller och någåt förr och till *Olaj* eller och
någåt efter, eftersom de af ålder niutet
hafva och deras vållfångna breff innehålla,

doch *Kemi Jårfvi* boer förbehållet deras gamle håfd pro qvota, hvarutöfver inga inpass Lapparna göra skola anten medh Svedhiebrännande eller ander nyttigheeter vara dem förnåhr. Actum ut supra.

(L. S.) JACOB HANSSON.

Nycarlus.

(Under N:o 7 och rubriken:) Ejusdem Förbud åt *Kemitråsk* bönder att oförrätta och förhindra Lapparne ifrån deras gamla håfd de hafva uti *Kemitråsk* af d. 13 Julii 1653 (Original),

Uppå Råttens vågnar förbiudhes hermedh *Kemi Jårfvi* boar att dee intte oförrätta eller förhindra Lapparna ifrån deras gamla håfd, dee hafva haft uthi *Kemijårfvi* efter Kongliga och andra lagliga Bref; men dee der här emoth bryta eller göra, då skola dee vara förtänkta att svara till allan skadhan dee lidha, utan och plichta som andra förbudsbytare, her dee vethe sigh fullkåmbligen att efterrätta. Datum *Kemj* den 13 Julj A:o 1653.

JACOB HANSSON.

Nicarlus.

24) (Under N:o 9 och rubriken:) Hå-
rads-Råttens dom, deri Nybygga-
ren *Páhl Pelkonen* bötlägges för
tillfogad intrång uti Lapparnes nå-
ring, samt åläggas att flytta ifrån
Lapparnes ågor. Af d. 4 Martii
1672 (Original).

Anno 1672 den 4 Martij. Enår
Hårad's Winttertingh hölltz medh
Lapparne af *Kemj* Lappmarcken
uthi *Sodankylá* by. Närvarandhe
Cronones Befalldningsman Wål:tt
Arendt Greepe, och dhe såto i
Nembden som i Protocollet förmåles:

Såsom *Páel Pelkoinen*, een Nybyggjare
ifrån Österbotten, hafver för 8 eller 9 år
sedan, nedsat sigh opå Lapparnes af *Som-
bio*, *Kemikylá*, *Cuolajerfvi* och *Sodankylá*
byars uhrminnes gamle dålder och Bohl-
stellen tvert emot dee gamle bref, som
framfarne Konungar uthi alla nåder hafve
gifvit Lapparne, hvaruthiinnan dee blifva
confirmerade vidh sine gamle ågor och
legenheeter i skogh och marck, jemvåhl den
doom, som den oppå Håradstinget i *Kemj*
A:o 1669 fallen år, hvilken lyder, att så
frampt *Páál Pelkoinen* hafver, som af Lap-
parne klagat år, satt sigh opå deras ågor
och mark, då skulle hans kåttor förstöras,
och han ther ifrån sigh förfoga, hvarom

Lendzmannen i *Kemj Johan Willam*, tillika med tvenne tollfmån ransaka borde, thet ock dee sedermera efterkommit hafva, och förmedellst deras Skriftelige Attest bekien-na, det *Pellkoinen* hafver satt sigh 2 mijl innom Lapparnes Båfverbruk, och ån tå lengre in på deras gamble dellder och bohl-stållen, för hvilken orsak skull och så uth-af Wållborne Herr Landshöfdingen *Johan Graan* oppå Lapparnas andragne klagemåhl, så A:o 1665 den 16 Martij, som A:o 1671 den 27 Decembris resolverat, och Befalldningsman Wåll:tt *Arendt Greepe* pålagt år, det han *Pelkoinens* kåttor skulle icke allenast förstöra och honom derifrån drifva låtha, uthan och *Påel* för sådant lagföras. Men orsaken, hvj detta icke tillförende skiedt år sade Befalldningsmannen Lapparne sielfve deels varitt vållande, som icke hafva velat vidh anfordran låta någre af sine medell giöra Prophossen föllie, sådant med honom att stella i vårket, uthan alltjdh befructedt sigh blifva af honom, *Pellkoinen*, medh hugg mötte och öfverfaldne, der till med, sade han, dhen i Håradzdomen bevilliade ransakningen icke blifvit af dee der till förordnade Synemånnerna, förr-ån nyligen, doch igenom hans pådrifvandhe, efterkommin och fullbordader, och han således förr detta, icke såkert kunnat med Executionen fortfahra; Altså och emedan

detta omsijder hafver nådt sin richtigheet, dy blefvo nu icke allenast någre Lappar medh Prophossen *Nils Jönsson* dijt sende att nederkasta *Pellkoinens* kåtor och bohllstellen, uthan och honom vidh samma tillfälle, den i hujus pålagdt, att comparera Lapparne hårom till svars för Rätten, hvilken sigh och på tinget her i *Sodankylå* instålte och af Lapparne anklagades, så för den våldzwårckan som den skada han dem i all den tijdh, medan han dersammastådes bodt, dem i een och annan måtto uthi deres nåringssôkiandhe tillfogat och hinderlig varidt hafwer, begiårandes, att han dherföre straffas så och påläggias måtte, dem deras skada uppråtta, hvarmedh denne *Påål Pellkoinen* tillspordes, af hvad skiåhl, eller med hvars tillståndh och minne han hafver understådt at settia sigh på deras ågor? Hvertill han svarade, dett hans Herre, Baronen och Sveriges Rijkets Rådet, Hôghwållborne Herr *Claes Stiernschiöld*, hvilken han skatter åth, skall hafva förmedelst dess Befaldningsman *Johan Rimahl*, gifvit honom skrifteligt tillståndh, hvillken skrift han sade nu icke medh sigh hafva, utan föregaf *Rihmalen* tagit den igen af honom; doch intygadhe Befallningsmannen *Arendt Greepe* deremoot, att Hôghbemelte Herres honom meddellte Skrift lydde, det *Pellkoinen* allenast skulle settia sigh nedh vid *Kemj*

Tråsk at boo på ett ödes hemman, men ingalunda hadhe han fått tillståndh flyttia derifrån in opå Lapparnes ågor, eller inom thesas grantzor, som han likavist giordt hadhe, thet och Caplanen Wållerdhe H:r *Gabriel Tuderus*, som samma Skrift låset hadhe, med Befalldningsmannen vittnade. Spordes, huru långt det är emellan *Kemjjerfvi* Tråsk, eller den orthen, hvarest han hadhe lof i förstone att nedsettia sigh, och der han nu boor? Svarades af honom sielf, "4 mihler vara; ifrån det rummet, der han i 4 åhrs tijdh bodde på *Airosvarannáná* vid *Kemjjerfvi* tråsk, och tijt han sedan flyttiadhe, thet och Lapparne medh honom sannade, till hvilket flyttiandhe han föregaf sig bevekt det Engeslandh som dher fans, emoot dhet vidh hans första boostelle inthet sådant åmpne är till åker, eller Engesbruk, framleggiandes och beropandes sigh derhoos opå fordom laglåsarens i Österbotn, Sahl. *Jacob Hanssons Nycarli* utgifne doom af år 1646 den 16 Julij, efter hvilken han förmeenar sigh varidit berättigat till den orthen att flyttia, som han nu i 10 åhrs tijdh bekiände sigh bodt hafva, men samma doom angår allenast samfällt Tråskiefiske medh Lapparne och *Kemjboerne* uthi *Kemjjerfvi* Tråsk, och icke något boostelle i Lappmarcken: Så föregaf han och inga vissa Råår eller skilldnader

finnas emellan Lapparnes och *Kemj* boernes ågor, hvaremoot Lapparne igen invände och sadhe, att Tråsket *Kemyjerfvi* hafver af ålder varidt deras råtta eller gamble skillnadt, hvadh skogen vidhkommer, och den nåringh theruthur, med Båfverbruk, Reenskiutande, och annat sådant, långre opføre i Lappmarcken sökie; men fiskerijet i sielfve tråsket, samt Ickorns skiutandhe i skogen derhoos, åga dhe samfelt, hvilket jemvehl nu befans komma Ófverens med den påberopade Håradzdomen, som *Pellkoinen* inladhe. Vijdare frågades Lapparne, hvadh och huru stoor den skadhan vara må, som *Páál* dem i medlertijd opå deras ågor medh Båfverbruk ock Reenskiutandhe dem tillfogat hafver, Svarade dem vara omöjeligt att kunna vetta eller nempna den skadhan, uthan beklagadhe, att han dem stort inpass åhrligen hafver giordt, villreenar felt, och Båfver för dem fångat, föruthan andre villvahrer. *Páál Pellkoinen* förmantes alfvarligen, sielfvilligt att bekienna, huru många Båfvrar han förmedellst i all den tijdhen fångat hadhe på Lapparnes ågor? Svarade, icke meera ån 4:a inalles, samt 2 eller 3 villreenar åhrligen faldt thet han med Eedh erhålla ville, beklagandes i thet Ófrige (och sedan honom till gemötes fördes, huru illa han sigh theruthinnan hade försedt, att han emoot sin Nå-

dhiga Herres Skrift och then retta förståndh hadhe tranfereradt sitt förriga bohlstelle ifrån *Kemj* tråsk lengre opp inpå andras ågor:) det han förmedelst Befaldningsmannens *Rihmalens* tillskyndande var kommen att settia sigh neder på bete ortt, efter som vidh hans förrige bohlstelle intet höölandh fans, högeligen derjempte bediandes, att icke Högste Retten medh honom derföre Skierpas måtte, hvarmedh och Lapparne omsider sin prätension på skadeståndes refusion eftergåfvo: detta åhrendet togs sedan i betenckiande och slöts till föll-iandhe

Sentens:

Alldenstundh Rätten utaf föregången Ransakningh, samt dertill förr detta förordnade Synemåns gifne bevijs, befinner, att Tårparen eller Nybygggiaren *Påål Pelkoinen* hafver, så vehl uthan höga öfverhetens minne, som sin egen Herres, Baronnens och Sveriges Rijkes Rådets Högshvällborne Herres Herr *Claes Stiernskiöld*s honom meddelte Skrifteliga tillståndh, allenast uthaf sielftagen dristigheet, förfogat sigh ifrån det rum och ställe vijdh *Kemj* tråsk, hvarest honom i förstone var lofgifvit och bevilljadt att boo, och förr någre åhr sedan, nedsatt sigh opå Lapparnas i *Kemy* Lappmarck, gamble bohlställen eller eenskyllt

tillhörige ågor, och dersammestedes i varande
 tijd tillfogat dem intrångh och förfångh,
 uthi deras nåringh, medh Båfverbruk fisk-
 iande samt villreenars fällande, som han
 sielf nu för Rätta hafver tillstådt; Dy skall
 han för sådan våldsamheet böta, 40 D:r
 Sölf:r m:t efter det 28 Cap. i Konungabal-
 ken; L. L. och ehuruvåhl han derjempte
 likmätigt samma Capitel borde upfylla och
 refundera Lapparne all deras i så måtto tag-
 ne skadha och bekåstnad, lijkvåhl och så-
 som de opå inkommen förböön, leto nu sin
 Rätt i detta måhlet falla, allenast han medh
 det första förfogar sikh ifrån deras marck
 och ågor, alltså vill och Rätten dervidh
 förblifva låta, och honom för des refusion
 förskona, påleggiandes honom der hoos her
 med, dett han till föllie af Wållborne H:r
 Landshöfdingens Anno 1665 och sederneh-
 ra A:o 1671 derom gifne Resolutioner,
 samt tings Rettens i *Kemj* den 8 Martij 1669
 fallne dom, med det alldraförsta förfogar
 sikh alldeles ifrån Lapparnes ågor och till-
 hörige marck, på sitt förrige boolstelle, el-
 ler tillförordnadhe rum vid *Kemj* tråsk i-
 gen, så att dem icke vijdare intrång af ho-
 nom framdeeles tillfogas må, och skall han
 derjempte betala dee 7 uthskickade Perso-
 ners omak, hvilka hafva, efter ordre, nu
 varidit dijt reeste att nederkasta och förstö-
 ra hans kåttor eller booställe, nembl. uthi

ett för alt 2 R:d. eller thes värde. Datum
Tingsställe ut supra.

HENRIC WIJNBLADH.

Håradshövding.

(L. S.)

²⁶) Det börjas sålunda: "Framkom för
Rätta *Pål Pelkoinen* och *Nilss Pertoinen*
i *Sombio*, hvilka sigh besvåra, och klage-
ligen tillkienna gifva att *Kemi Sochne-*
nes Nederbyggare vilja hafva them
ifrån *Lappskatt* och *Nedersoch-*
nens skatt och tunga": men är föröf-
rigt så sönderrifvit och illa medfarit, att
det icke mer kan in extenso meddelas. Så
mycket kan dock ån skönjas derutur, att
det är samma *Påål Pelkoinen*, hvarom här
är fråga, åfvensom det kan derutur inhåm-
tas, att båda de åklagade hade erhållit *A-*
miralen och *Landshöfdingen Hans Klercks*
Confirmation och stadfästelse gifven *Umeå*
den 5 Juli A:o 1681 att the åhro inom
Lapp Rååmarck och efterlåter att
bebyggia i *Lappmarcken* och under
Lappskatt frij för knechte och annan *Soc-*
nenes tunga efter *Hans Kongl. May:ts*
Placat gifven *Calmar* d. 27 Sept. A:o 1675.—
Till ett ytterligare märkligt bevis, huru ni-
tiskt man nu sökte följa ett det förra all-
deles emottsett system i *Lappmarkerna*, må

ock ett så kalladt "Förbud till Pastor G. *Tuderum* at ej fordra af sina åhörare mer än vederbör af d. 3 Martii 1682" (Originalen finnes under N:o 14 uti samma samling af handlingar, hvarutur åfven alle föregående åro meddelte) här få ett rum:

"Såsom denna passvisare Wellförständig *Pååhl Pelckon* sigh besvårar, att han hafver utgjordt till sin Kyrkioherde högh och Wel-
 lerde D. *Gabrielen Tuderum* Tijonde af alla sina aflar och fördenskull sigh förvåg-
 rar att uthgiöra Cronones laptijonde Så emådan sådant stråfvar emott H:s Kongl. May:ts nådiga placat som åhr uthgången om Bönderna som sigh i Lapmarken nedersett-
 ia ty förmodar man att D. Pastor herefter een förändring skie låter såsom uthi de andra Lapmarcks Församblingar skier Så att för-
 b:te *Påll Pålckon* ej vidare orsak får sig häröfver mehra att besvåra. Hermedh den gunstige Låsaren Gudhi troligst befallatt.
 Datum *Sodankylá* den 3 Martii 1682.

ARENDRT GREEPE.

²⁷⁾ (under N:o 10 och rubriken:) Hå-
 rads Råttens dom, dermedelst *Eric Andersson* lånmas tillstånd at med sin h:o *Elin* nedsätta sig på Lappska grånsen och nybygge uptaga af d. 3. 4. 5. Julii 1676 (Original).

Anno 1676 d. 3. 4 och 5 Julii hölts Ordinarie Laga Hårads Sommar Tinge med allmogen af *Kemi* Sochn, Närwarande Vederbörande som protocollet uthvijsar.

Eric Anderssons i *Kemjjerfvi* hustru, *Ehlin Pâhls* dotter androg Retten, huru som hoon medh sijn Man, i anledning af Kongl. May:ts A:o 1673 d. 27 Septemb. Dateradt och hårvidh ohrten publiceradt placat om Lappmarckernes bebyggande, ero sinnade att boostelle vidh Lappgrensen uppreta, till hvilcken ånda *Erich* sigh förledne Sommars dijt begifvit, och något begynt att byggia*), men beklagade att Lapparna, detta hans upsåth sigh förliuda låtit wehla förhindra, begårandes dheruthinnan Rettens assistence. Nembden intygade, att vidh dhet stelle *Erich* ahtadt sigh nedsettia åhr godh lågenheet till ångs rōdiande och någon åkers gråftande, så att han i framtijden wål derföre Skatta kan; Men förmeente Lapparna af den orsak så *Erich* som andre wehla sådant förhindra, eller ifrån slicht bruk stengia, emedhan dhe skohla draga dhen rådihåga, att så frampt någon fremmande skulle först inkomma, dhe besta stellen upleeta och inkrechta, och se-

*) Förmenas varit derstädes hvar *Saunavaara* by nu är belägen.

dhan dheraf skatta, att dhe då skulle medh någon Skatzökelse betyngas. Detta åhrende blef medh Nembten öfverlagdt, och *Erich* gafs låf att forthfahra medh sitt påbegynta boostelles excolerande, medh vidhångiande förbodh att ingen honom dherutinnan präjudicerar, eller något förfång tillfogar, så vijda han intet någons Skatt ågor trådher förnår, och i dhet öfriga kan han sökia Wållborne Hh:r Landshöfdingens assistence. Actum *Kemi* Sochns Tings Ställe ut Supra.

JÖRAN ZADLER.

Hårads Domare

(L. S.)

²⁸⁾ Detta besannas ock af råbrefvet emellan Öster- och Västerbotten af den 27 Oct. 1686, som i afskrift förvaras ibland mera nämnde samling af diverse handlingar och lyder sålunda:

Såsom Hans Kongl. May:t Wår Allernådigste Konung och Herre i Nåder hafver resolveradt och befalt, at Rågången emellan *Torneå* och *Kiemi* Socknar skulle af bågge Lånens Håradshöfdingar uti Öster- och Västerbotten forderligast uppgås, efter gamla bref och derpå grundade håfd, på det så mycket bättre må kunna skiönjas och finnas, hvilcka byar af Lappmarcken,

samt Finnar och Inbyggare, böra med rätt-
ta höra till *Kiemi* Sockn, jemväl som Rå-
gången då visar, läggas under hvar sitt
höfdingedöme. &c. &c. altså till underdå-
nigste följje deraf, månne vj underskrifne
Håradshöfdingar, tillika med Kronones Be-
fallningsman *Pehr Bergenheim* och Landt-
måtarne *Jonas Pehrsson Gedda* samt Sex
Utsockns Nämde män ifrån hvardera sidan,
besagde Rågång oss företaga, och der för-
rätta som efterföljer:

1:mo Förfogade Vj oss till *Kiemi* Låns-
mans gård, hvarest och blef upvist ett gam-
malt Syne och Rågångs Bref, som fordom
Legaten öfver Råars inrättande emellan
Sverige och Ryssland, Sahl. Herr *Mauritz*
Jöransson, jemte bägge Lånens Lagmän,
samt Tjugufyra Ut-Hårads Nämde män af
Våster och Tjugufyra af Österbotn, hållit
och utgifvit hade åhr 1596 den 22 Maii,
hvilcket Råbref, som det ej allenast dece-
derar den tvist och stridighet, på den tiden
och ofta tillförene varit emellan *Kiemi* bön-
derne och *Kakama* by i *Torneå* Sockn,
uppkommen om deras byars ågoskillnad,
både till Sjös och Lands, utan och expres-
se förmåler huru rätta Råskillnaden bägge
Socknarne emellan, framdeles odispoterligen
förblifva skulle; Altså kunde Vj intet gå
ifrån samma Synebref, utan togo det till

fundament, efter som ock bägge Socknens inbyggare, sig därvid hållit hafva, warandes nu sedermera emellan *Kiemi* och *Kakama* boerne uppkommen en ny inbördes tvist, allenast om någon åvårckan på skog och marck, samt Laxbruket, utöfver besagde Rågång. Fördenskull den så mycket bättre till att afhjelpa, jemväl sielfve rågångens situation vidare besiktiga och upgå, förfogade Vij oss för det 2:dra Till hufvud Rååns begynnelse uti Sjön på ett grund kallas Östgrundet wid en stor sten, deri ett märke finnes inhugget, blifvandes skillnaden emellan *Torneå* och *Kakama* på Wåstra och *Kiemi* Sockn på Östra sidan uti Wåstersuder till Sjös inemot *Munaluoto* öfver en lång klippa, *lettå* benåmd, men till lands ifrån förbemelte sten på Östgrundet, rårätt efter Compassen i Nordnordost, öfver *Björkholmen* och *Låppaluotos* sund, wåstra udden af *Söntajansari*, uti det Lilla åmynnet, som löper af fasta landet och in i förbemålte *Leppåluotos* sund, som kallas på finska *Rajajoki*, eller på Svenska *Råån* eller *Råbåcken*; där gamla Råmärcken wid å eller Bäckminnes liden fås i Björckar huggne, och vidare derifrån så långt som samma bäck sig sträcker

3:tio Men ifrån *Rajajoki* löper Råskillnaden igenom Landet, så långt *Kakama* och *Råd-salla* byamål sträcka och sedan altuppföre

Trettioen mihl till en Sjö eller tråsk kallas *Mandojerf*, således att *Kiemi* åger $\frac{1}{3}$ ifrån sin Elf till *Torneå*, och *Torneå* ifrån sin Elf $\frac{2}{3}$ delar till *Kiemi* sidan, hvilcken *Mandojerf* hafver sitt vidare inlopp uti *Kiemi* Elf tre mihl derifrån, dock icke efter något streck eller rårått, som Compassen wisar, utan emellan *Torneå* och *Kiemi* Elfvar, genom Moras, Sjöar och Tråsk, af och till, som både Elfvarne sig stråcka, hvaraf Tvådelarne af samma Tract lyder till *Torneå* och 3:die delen till *Kiemi* Sockn.

4:to Emellan denne Råskillnad ifrån Salt-sjön på Östgrundet till *Rajajocki*, bo *Kakama* och *Rodsalla* boerne på den västra sidan, men *Kiemi* Socken och des ut med Elfven belågne Bønder på den Östra sidan, hafvandes större delen sine Skatte ångar uppå *Kakama* byns marck, åfven den mindre *Torneå* Elf, som eljest kallas *Kakamå* åhn, them the af gammalt brukat, både förr och sedan *Mauritz Jöranssons* Rågång hållen blef, liggandes ut med stranden, men hela den Tracten derofvanföre ifrån *Ahonpåå*, till *Mandojerfvi* Tråsk, samt dess utlopp i *Kiemi* Elf, är aldeles öde och utan något folcks beboende, varandes allenast odugelig marck, med Berg, Tråsk och Moras uppfylt så att hvarken Lappar eller Finnar hafva sig till denne tiden derinno nedsett, utan ofvanföre taga Lappmarcken

vid — *Torneå* Lappmarck i Väster, och *Kiemi* Lappmarck i Öster, som detta alt med mera af hosgående Landtmätarens afritning skiönjas kan, besynnerliga finnas utaf hans förra afritning, som han 1675 Geographice imellan *Torneå* och *Kiemi* fattadt hafver, att *Kiemi* och *Torneå* Socknars Råskillnad, går ifrån *Mandojerfvi* ånderå, i Nordnordost, uti en rätt linea Ostsudost till *Luftussari* in i *Kittka* Tråsk, där ofvanföre åre desse Lappmarcks byar *Kittilå*, *Sådankylå*, *Sombiå*, *Kiemikylå*, *Kålajerfvi*, *Kittka* och *Manselkå* eller *Kusamo*, hvarest sig åtskillige Nybyggare nedsatt, hvilken Tract synes lånda till Österbotten, så vida de ligga ofvanföre *Kiemi* och *Ijå* Socknar, undantagandes *Enare* Lappbys uti Väster Norr ofvanför *Torneå* Sockn. Således är vår underdåniga relation och berättelse af inhämtade skiål och Synegang uti efterskrefne främmande Måns närvaro. Datum *Kiemi* d. 27 October A:o 1686.

ERIC TAFVASTEN. HINDRICH WINBLADH.

Österbotns Hårads- Håradshöfdinge ifrån
höfdinge Wåsterbotten.

(L. S.)

(L. S.)

Österbottns Tolfmån Wåsterbottns Tolfmån

Jacob Juotto
i *Törnåva*.

Olof Nilsson
i *Ryssbelt*.

<i>Matts Piri.</i>	<i>Johan Olofsson.</i>
i <i>Kembálá.</i>	i <i>Ytterbyn.</i>
<i>Bertill Kramsu</i>	<i>Lars Nilson</i>
ifrån <i>Limingå.</i>	i <i>Byrlins byn.</i>
<i>Hindr. Erfwast</i>	<i>Anders Larsson</i>
i <i>Uhlesalón.</i>	i <i>Ytterbyn.</i>
<i>Hindrich Rautio</i>	<i>Hind. Olsson</i>
i <i>Ijá.</i>	i <i>Sijknås.</i>
<i>Hind. Pahnainen</i>	<i>Sven Olofsson</i>
i <i>Simå.</i>	i <i>Sangits.</i>

Denna afskrift vara likalydande med det här i Contoiret befindtelige Exemplar attesteras af Stockholm den 21 Junii 1736.

PIPER.

²⁹⁾ (Under N:o 15) Hårad's Råttens Utslag, dermed *Johan Jacobsson Kauppi* ifrån *Ilmola* by i *Kemi* Sockn förbjudes att idka båfverfånge i *Kontjoki*, hvilket tillerkännes *Sodankylå* bys Lappar af d. 20 Febr. 1701. (afskrift).

N:o 1701 d. 20 Febr. höltes vidare Laga Ting i *Kiemi* Lappmarck uppå *Sådankylå* Tingställe, Närvarande Befallningsman Wåld:r *Salomon Steigman* med Nåmbdemånnen.

Bonden *Johan Jacobsson Kauppi* ifrån *Kiemi* Sochn och *Ilmola* by, kom för

Rätten, besvärandes sig öfr almogen här i *Sådankylå*, som sedan han *Andreá* tjdh 1699, hade igenom Lappmannen *Pår Matzson* här sammestådes låtit bygga tvånne *Båfverpatur* eller byggningar utj *Kontjockj* elf, dijt 3:ne *båfvrar* kommit, har allmogen sig dhe samma tillågnat, oanset så våhl *Kaupi*, som hans förfäder för detta skohla i b:de Elf, efter *Båfrar* oklandrade brukat hafva, Begiårandes alldy att allmogen måtte dhe der sammastådes fångade *Båfrar*, med *Båfvergiållen* från sig lefverera, och sedan plichta för dess olofliga förehållande. Lappalmogen af denne *Sodankylå* by gaf therpå till svars att hvarcken *Johan Kaupi* eller hans förfäder hafva, dem vitterligt, haft några *båfvervånor* utj b:te elf *Kontjocki*, hvilken allena skall komma Lapparna till, och i dess anseende mände dhe, till vidare lagligt utslag till sig taga *båfrarne*, dhëm dhe förledet åhr 1700 d. 28 Febr. härvid Rätten upviste medelst hvilkens tillståndh, dhe behåldne *båfverskinnen* med *Båfvergiållen* wårderades, och i penningar användes för 42 R:d:r *Kopp:mtt*, som *Protocollet* af be:de Datum utvisar: *Johan Jacobson Kaupi* söckte att bevisa sin rättigheet till samma *Båfverbruuk*, med följande skiåhl: 1:o *Framhledne Landtmåtarens Jonas Giåddas Attest Dateradt Kiemitråsk* d. 28 Febr. 1675 som skall innehålla *Rååskillnaden* emillan *Kiemi Sockn* och *Kiemi Lappmarck* och deraf befinnes,

at *Kontjokj* Elf kommer inom *Kiemi* Socknis Råå. 2:do *Sådankylá* Lapparnas med *Erich Philipson* i *Patakoski* och *Anders Hansson* i *Pirtikoski* ingångne förlikning, om Båfverbrukets jdkande i *Rysåija* Elfven, lydandes, att dhe efter den tiden skohla vara lijka delactige, och fiska hvar om annan utj bem:te *Rysåija* Elf efter bålrrar, hvilken Elf skall ändå vara belågen längre upp under Lappmarken än *Kontjoki* Elf. Lappallmogen theremoth påstodh, att *Kontjocki* Elf, ligger långt inom Lappmarks Råå: som deras förfäder för dem berättat, och Lantmåtarens attest, allenast på någre *Kiemi* Bønders obillige berättelse, vara grundat, den andra parten ohörd och frånvarande utgifven, öfver hvilken dhe för detta klagat, och om en ny Rågång i bågge parternes närvaro, gjort ödmjuk ansökning, som Befallningsman *Steigman* besannade, bevisandes däremot huruledes *Ounasjocki* där Råskillnaden efter samma attest i Väster skall begynnas ligger Tre mihler ofvanföre *Matts Kaikonens* boställe i *Kittilå* by som och hörer under Lappmarcken, *Sommavara* däremoth tre mihler längre nedföre, *Lysaka lapsi* åter ofvanföre, *Hingevara* och *Waiskotunderj* mehr än 2:ne mihler nedanföre vid *Káriovopaja* har *Matts Pellköinen* sitt Bostelle, och ändå åtskillige flere nedanföre, som alla höra

under Lappmarcken, Lapparne påstodo dårhoos, at *Waiskolampi* och *Kariovâpaja*, som i samma attest omrôres, att skola vara Rååskillnaden, ligga icke allenast inom Lappmarcks Råå, utan och merendels nedanföre *Kontjoki* Elf, så att den oemotsâijeligen kommer Lapparne till, Låndsmånnerna ifrån *Sombiå*, *Kittka*, *Koulajerfvi* och *Kyemikylå* byar berättade, att Rågången efter denne Lantmåtarens attest, stråcker sig på åtskillige ställen 7, 8 á 10 mihler in i Lappmarcken, der Lappar och Nybyggare ånnu boo, samt hafva skatt land och skatte ågor, så att allenast den dehlen som gråntzar in emot Ryssland, åhr Lapparne tillågnat: Lappalmogen sade och sig aldrig hørt eller sedt några Cronomårken varit på trån eller Stenarne som attesten innehåller, utan Lantmåtaren efter slutet på densamma, sådant efter berättelse annoterat. Hvad vidkommer den ingångne förlijkingen med *Eric Philipsson* i *Patakoski* och *Anders Hansson* i *Pirtikoski* A:o 1682, uppråttat om *Rysåija* Elfvens bruk, så svarades af Lappalmogen här i *Sådankylå*, att emedan dessa 2:ne bönder boo når intill Lappmarcken; och således medh sine förfåder kommit till att jdka Båfvervorne dersammastådes, eij vettandes ifr. hvad tijdh, eller af hvad tillfålle, Ty månde dhe af en godh vilja med dhem, som ofvan bemålt åhr förenas,

hvilcka Bõnder, doch sedermera sållan dijt
 kommit, eller haft dår sina våhnor. Be-
 klagandes huruledes åtskillige andre
 Bõnder, neder ifrån Landet, hafva
 i forna tijder, och emedan Lappmarken
 icke var så folkrijk eller bebygder, icke
 heller någre nybyggare sig der nedsatt, be-
 gynt bruka åtskilliga Tråskefischen
 hår oppe, och sedan gjort sig håfd
 deraf, hvarõfver Lapparne förlångst sedan
 och redan A:o 1602 utj Höglofl. i åminnel-
 se Konung CARL den IX:s tijdh, sig be-
 svårat som sådant intrång medelst dess Nå-
 dige bref af d. 14 Augusti samma åhr,
 strångeligen förbudit, dett och sedermehra
 vid Tinget A:o 1646 åhr skedt, men Bõn-
 derne hafva lijkafult brukat åtskillige Trå-
 ske fisken hår oppe, hvaraf Lapparne i stor
 fattigdom åhre råkade och i fall Båfver
 Bruken jämvåhl blifva bõnderne efterlåtne,
 hafva Lapparne, som tillijka med Nybyg-
 garena, sig nu emot forna tijden mycket
 förõkat, och hvarken kunna bruka åker
 eller ång, något at lefva utaf, eller kunna
 förskaffa sig Cronones utlagor; *Johan Kaupi*
 förebar sig åfven våhl vara stoor skatt un-
 derkastat, och altdy igenom båfverbruks
 Jdkande, har orsak att förwårfva sig en pen-
 ning: Sedan Parternes andragne skiåhl,
 samt tahl och svar å begge sidor war så-

Iedes ad notam tagit, slöts till följande Sentens.

Emedan *Johan Jacobsson Kaupi* ifrån *Kiemi* Sockn och *Jlmola* by, med flere framdragne skiåhl, icke gitter bevisa, det den omtvistige *Elfven Kontjocki* ligger inom *Kiemi* Sockns Råå, eller att han som berättas boo mehra ån 50 mihler ther ifrån med sina förfäder samma *Båfverställe* brukat, eller och igenom laga domb thertill kommit fast mindre att hans Skattehemman i dess anseende, högre åhr taxerat, ån dhe andre, hans grannars, icke heller att han någon apart *Taxa* till Kongl. May:t derföre utgiör, utan *Lapparna* tvårt emot raisonera, I fall *Rååskillnaden* emillan *Socknen* och *Lappmarken* skulle vara efter bem:te *Lantmätares* attest, den *Lapparne* doch för ingen *Rååskillnad* vilja godtkiånna, eller som dhe förebåra, någonsin skall kunna således bewisas, så skole lijkvåhl en dhel af dhe påberopade ställen ligga nedanföre *Kontjocki* Elf, och dåromkring ån i denna dag, boo dels *Lappar*, dels andre *Nybyggare*, som alla giöra *Lappskatt*. Ty i förmågo och anledning af *Höglofl.* i åminnelse *Konung CARL* den *IX:s* *Lapparne* meddelte *Försvarelse* bref, af d. 14 *Augusti* 1602, samt *Hårad*s *Rätten* i *Kiemi* Sockn afsagde *Domb* af d. 15 *Julij* 1646, Item *Högstsal.* Hans

Kongl. May:ts Konung CARL den XI:tes gifne Resolution af d. 8 Julij A:o 1695 som alla förmå och innehålla, det Lapparne skola, utan Bøndernes intrång få bruka sina tråsk och Båfverbäckiar, Ty ehrkiänner och tilldømmer Hårads Rätten *Sådankylå* Bys Lappar, Båfvervånornes idkande utj *Kontjocki* Elf, och förbiuder *Johan Kaupi* vid laga Bøter och straff, samt förlust af Erfvodi sino, sig thermed vidare att befatta, förån han med giltigare skiåhl gitter sin rättigheet bevisa. — Anbelangande dhe för Båfrarne upburne 42 D:r Kopp:m:t som här tills ståt in Sequestro, Så i anledning af det 20 och 25 Cap. B: B: L: L. årkiånnes dhe byalaget tillhörige, och *Pehr Matsson* som utom dhe andre grannarnes wettskap, Båfverpatan på samtligas ågor utslagit, Sackfålles för åvårkan till 3 D:r S:mt till Treskiftes efter det 10 Cap. Byg. B: L: L: Actum ut Supra.

Uppå Hårads Rättens wågnar

MARCUS BOSTADIUS.

Ex originali vidi

Carl Sadlin.

(Under N:o 21 och rubrik af:) Hårads Rättens Protocoll deri visas att *Waiskoiskojerfui* hörer Lappmarken till såsom liggande inom Lapp-

ska råen af d. 2 Martii 1710 (Original.)

Anno 1710 d. 2 Martij hölts ordinarie Ting i *Kiemi* Lappmarck uppå *Sådankylå* Tingsställe Närvarande Befallningsmannen *Wåld:re Salomon Steigman* med *Nåmbden* som Protocollet utvisar.

Samma dag trådde för Rätten Lapparne *Pehr Kaikonen* och *Johan Anderson* med Nybyggaren *Lars Tårfvinen*, begiårandes att efter som de nu vore ståmbde till *Kiemi* Sockns Ting att stånda bönderne *Hans Tapponiheiki* ifr. *Leidakala* och *Erich Kausin* i *Ilmola* by till svars, för det dhe skola fiska utj *Tråskan Vuojerfvi* och *Waiskoiskojerfvi*, det Rätten ville undersöka, om icke det sednare Tråsket hörer Lappmarken och eij som Bönderne vilja påstå Socknen till. Ty berättade Nåmbdemannen *Anders Hansson* om sina 86 åhr gammal, jemte samtl. almogen, uppå tilfrågan häröfver sålunda, att *Waiskoiskojerfvi* ligger långt ofvanföre *Elfven Ryssâija* utj Lappmarken, och att en bäck *Ylivaiski* benåmbd som löper utur jnsjön *Waiskoladva Lambi* utj tråsket *Waiskoiskojerfvi*, alltid och af uhrminnes tijder tillijka med tråskan, blifvit af Lappalmogen brukade och ån i

denna dag nyttias samt dhe Lappar som der nu för tiden boo, sin ordinarie skatt till Cronan derföre åhrlåggia, hafvandes bönderne med detta tråsket utj inga tijder någonsin haft att bestålla: men hvad *Wuorjerfvi* angår berättades enhålleligen, att Lapparne derutj intet hafva att sâija(?), så framt dhe icke samma tråsk af Bönderne arrendera, hvilket gemenligen plågar skie: Sedan alt hvad hårom berättat blef, sålunda ad notam togs, blef detta ofvannåmbde Lappar *Pehr Kaikonen* och *Johan Andersson* samt Nybyggaren *Lars Torfvinen*, till ett bevis i detta måhl af Råttens meddehlat. Actum ut Supra. Uppå Tings Råttens vågnar

CARL SADLIN.

(L. S.)

(Under N:o 23 och rubriken:) Hårad-Råttens Protocoll angående Råskillnaden emellan Bönderne i Socknen och Lapparne af d. 19 Febr. 1724 (Original.)

Ex Protocollo

Det undersöktes uppå Allmogen och Menige Mans anhållan af dhe ålste Lapparne i *Sodankylå*, huru dhe hafva hört af deras förfäder, hvarest råskillnad skulle vara emillan Bönder i Sochnen och Lapparne som

giorde sin bekiännelse nembl. Tolfmåunerne *Hans Pehrsson i Kelfvojerf*, *Matts Johansson i Annalajerf*, *Pehr Andersson Risikåta* såsom dhe ålstè och beskiedeligaste Mån här utj *Sådankylå* på följande sätt. Ifrån *Jåutzensalmi* till *Wester Nor Tar-savara*, sedan till *Javaroselkå*, sedan till *Kortelambi*, sedan till *Soikulasarj* sedan till *Snipevara*, sedan till *Lendovara* sedan till *Porrosarinånne*, sedan till *Litovara* sedan till *Molkokånges*, hvarest *Kittilå Rå* skall taga vidh och *Sådankylå* Landamåre kommer att endas; och som föreskrefne Byamån uppå allmogens vågnar sådant uppgåfvo at antecknas måtte eftersom deras gamble Råbref skall vara förkommit, ty blef och sådant uppå begiåran härmedelst in quantum juris ad notam tagit och vederbörande deröfver tillbörligit Extractum Protocolli meddelat. Actum *Sodankylå* tingställe den 19 Februarij A:o 1724.

Testor

CARL SADLIN..

(L. S.)

³⁰) (under N:o 11 och rubriken:) Förbud för *Kemitråsk* bönder att hindra *Lapparne* till att fiska i *Kemitråsk* ifrån *Eskils* tid till *Olai* tid af d. 15 Julii 1678 (Afskrift.)

Emedhan såsom hans Nådhe Wålbn:ne H:r Landshöfdingen, efter Wyrdige Lappkyrkioherdens H:r *Gabrielis Tuder* begiäran, haf:r tåchts min Antecessor 1676 imponera, *Kiemi* Tråsk bõnder tilhålla, dhet dhe ingalunda måtte förhindra *Kiemi* Lappar ifrå deras gamble håfdh, dee ene parten af Lapparne uthi *Kiemitråsk* fiskevatn af ålder skohla possiderat hafva, och H:r *Gabriel* hoos min Antecessorem Assistence uthvårckat, dy Wålbn:ne H:r Landshöfdingens befalning så våhl, som rättvijsan till styrckio, pålægges och befahles Lånssmannen *Johan Mattsson*, at åtvärna och strångeiligen *Kiemi* tråsk boahr tillsåija, dhet dhe ingelunda uthstångia el. förhindra dhe Lappar, uthur *Kiemi* tråsk fiskerije, som uthaf åldher dher sammastådes ifrån *Eschillis* till *Olai* tijdh fiskiat och fijkadht hafva. Uthi wijdrigt måge the vara förtånkte efter lagh plichta och botha. Datum *Kiemi* Marknadsplatz den 15 Julii A:o 1678.

Gabriel Vhael.

³¹) (Under N:o 13 och rubriken:) Förlikning emellan *Kiemi* tråsk bõnder å ena sidan och *Sombio*, *Kemi*- och *Sodankylå* boer å andra sidan, angående gemensamt fiskande i *Kemitråsk* jemte Landshöfdingens Stadfastelse derå af d. 20 Febr. 1682 och den d. 21 Febr. 1682. (Original.)

Wij Underschreffne samptl. vidh *Ciemitråsk* boende Bõnder svarande tillijka och Wij samptl. Lappm:r uthi *Sombio, Sådan- kylå* och *Ciemikylå* Kierande, giõre för oss och allom Wårom Byamån och efterkommandenom vitterligit, huruledes Oss emel:n nu all tråtha uphåfvin år, angående fiskeriet uthi *Ciemitråsk* Lappm:ns dheraf upbrånde Cothor samt dhe af dhem uthan lagh och domb borttagne 4 Lisp. gieddor, och i des ställe godvilliligen oss ofvanschrefna emellan uprättat dhenna förliknings schrift, nembl. att wij samptl. *Ciemitråsk* bõndren tillijka med ofvannembde Lappmån hedanefter aldeles som för detta vahnligt varit, jembvål Hans Kongl. May:ts Glorwyrdigst i åminnelse Konung CARLS d. IX. Bref dat. Stockh. d. 14 Junij 1602 tillijka med Lagm:ns *Jacob Hanssons Nycarliz* domb dat: *Ciemitråsk* Sockn d. 15 Julij A:o 1646 indigiterar och vid handen gifver, hvarupå och Wållb:ne H:r Landshöfding Sahl. *Graans* bref och befallning uthgångget d. 16 Martij 1665 skola hefda och tillsammans bruka, aldeles oqvalt obehindrade och såsom af ålder varit hafver, vara fiskare och delachtige uthi *Ciemitråsk*, Sammaledes Vela och vij gifva Lappm:e igen dhe afhånda 4 Lisp. gieddor, men hvad dhe upbrånna Cothor widkommer, skall dherom icke mehra talilas, sökias ej heller Lappm:n

i någon motto upå oss något mehra haf:a
att prætendera, så frampt någonthera af
parthen hår upå mehra skulle yrcka eller
emot dhenna Förlikningh något förfångh
giöra, skall han straxt till *Kemietråsk* Cyr-
kia 40 D:r Sil:m:t bötha. Alt detta bekräf-
tas af oss underschrefna med namn och
bomerke sampt 2:ne lijkalydande skrifter
uprättas Datum *Sombio* d. 20 Febr. A:o
1682.

Thomas Olofsson
i *Kemietråsk*.

Pehr Pehrsson
i *Kemietråsk*.

✕

H

Hans Christoferson
i *Kemietråsk*.

L

Såsom jagh sielf öfver thenna förliknings-
skrift warit hafver iemwåhl then råttvijsan
conformt befunnit ty till thess så mycket
större bekräftelse efter theras begiåran medh
min underskrift bekräftar datum *Sombyo*
d. 21 Febr. 1682.

F. HANSON CLERK.

(L. S.)

För sammanhangets skull meddela vi ån
följande sednare samma sak angående do-
cument:

(Under N:o 16 och rubrik af:) Hå-
rads-Råttens Protocoll och dom, deri
Kemitråsk bönder förklara sig nög-
de at enl. föregående förlikning fiska
hvarom annan med Lapparne uti *Ke-
mitråsk*, Jemte försåkran, at fiskande
i *Patosalmi* bör vara gemensamt med
Pråsten i *Kemitråsk* och Lapparne,
utan att någondera tillstånger Elfven
af d. 1 Martii 1764. (Original.)

Anno 1704 d. 1 Martii, hölts Laga
Ting vid *Kiemitråsk* med Lappall-
mogen af *Koulajerfvi*, *Kittka*, *Man-
sålka* och *Kusama* byar, i *Kiemi*
Lappmarck, närvarande Cronones Be-
fallningsman Wålbetrodde *Salomon*
Steigman, med vahnlike nåmbdemån,
som protocollet uthvijsar.

Lånsmannen *Anders Johansson* i *Sym-
byo*, Nåmbdemannen *Anders Hansson* ifrån
Sådankylå och Lappmannen *Anders Olof-
son* ifrån *Kiemikyhlå* framtrådde för Råt-
ta, och upviste en widimerat copia af den
klageskrift, som Sockneskrifvaren i *Kiemi*
Erich Franck, å *Kemitråsk* boernes våg-
nar, insinuerat hoos Högvalborne HH:r
Landshöfdingen *Ehrenschiöld* d. 14 Martii
1702, hvar uthi förmåhles, huruledes löse
Lappar, som hvarken Skatt, eller annan
Giädde taxa åhro underkastade, skole åhr-

ligen tillfoga *Kiemitråsk* Bõnderne, inom deras rå och rõör, märckeligt intrång, på deras enskylte Skattlagde tråsk och fiskerjen, ehuruvåhl Lapparne, skola esomoftast, för samma deras obefogade intrång, af *Kiemitråsk* boerne, wara anklagade och till råtta kallade, men alldrig comparerat, med mera som samma Sockneskrifvares besvärsskrift uthvijsar, hvaraf Wåhlbem:te H:r Lands-höfdinge åhr blefven föranlåten att befalla Befallningsmannen Wålbet:de *Jacob Frosterus*, det han må sökia att hindra Lapparne uthi samma deras förehafvande emoth *Kiemitråsk* boerne, och maintenera hvar och en wid de ågor och appertinentier, för hvilka de finnas wara skattlagde; begiårandes ofvanbem:te Lappar, å sine egne och sine Byemåns wågnar, det *Kiemitråsk* bõnderne måtte bevijsa hvaruthi samma ofog består, eftersom de alldrig större rätt i Tråskefischen sig tillågnat, åhn de långst för detta, dem meddeelte Kongl. Bref, samt andre Laga domar och förlikningar, tillåggia, altså infunno sig härwid Tinget, fölliande *Kiemitråsk* boer, nembl. Nåmbdemannen *Matts Jõransson*, *Matts Mattsson*, *Lars Mattsson* och *Påhl Påhlson*, för hvilka ofvanbem:te Klageskrift uplåstes, Men förklarade sig derõfver sålunda: att enår ofvanrõrde Sockneskrifvare, samma åhr, var å denne orten, hafva de kommit

till tahl med honom om Lapparne, som håroppe fiska, och det med sådana ord: att det nu skier med flere fiske netter, åhn i förra tijder, Sockneskrifvaren svarat: I skulle taga ifrån dem deras fiskeredskap, der till Bõnderne icke samtyckia wille uthan Sockneskrifvaren sagdt derhoos: Wore iag här den tijden som Lapparne kommo hijt, skulle jag våhl sådant giõra, mehra tahl skall icke warit med honom derom, ej heller Bõnderne anmodat honom, att förra någon klagan derõfver hoos Hõgvålborne HH:r Landshõfdingen; *Olof Tomesson* i *Kiemitråsk*, som och nu var här wid Tinget tillstådes, nekade alldeles sig haft någon wetskap af ber:de de andre dess grannars tahl med Sockneskrifvaren *Franck* uthan han så våhl som de, uthlåto sig nu alle, uthi åhrewyrdige HH:r Kyrckioherdens *Boneli* och Wållårde HH:r *Esaie Fellmans* närvaro, att vara benõgde med den sidst ingångne Fõrlikningen med Lapparne A:o 1682 d. 20 Febr. som sig grundar på Kongl. bref och andre Resolutioner, nembl. att de, så hårefter som hårtills, fiska hvar om annan i *Kiemi* Tråsk och dess tillhörige Fiskevattn, vid hvilken Lapparne och ständige woro. Hvad *Patojerfvi* ellnr *Patosalmi* widkommer, deruthi Bõnderne långst för detta afstått sin deel till Capellanen vid *Kiemitråsk*, så bör han och i anseende

thertill åthniuta dess bruuk, tillijka med Lapparne, uthom *Kemitråsk* boernes intrång, som och för detta skiedt åhr, dock att ålfven af ingendera Parten tillstånges. Actum *Kiemitråsk* Tingställe ut Supra.

Uppå Hårads-Råttens vågnar

MARCUS BOSTADIUS.

(L. S.)

31*) Landshöfdingen utfärdade följande Resolution:

Såsom närfogade skrift innehåller hafva de *Sådankylå*, *Sombiå*, och *Kemikylå* boer ifrån Västerbotns Höfdingedöme hos mig anmält och sig däröfver besvärat at *Kemitråsk* Socknemån af detta lån igenom deras Lånsman *Conrad Christopher Stöckel* och Kyrkoherden Herr Magister *Wegelius* om Sommaren 1787 skola giordt dem någre oförrätter till hinder i deras fiske i *Kemitråsk* och *Patojärfvi*: om rättelse hvarutinnan de fördenskull anhållit.

Detta med hvad ej mindre förbemålte Herr Kyrkoherde och Krono Lånsman Fältvåbeln *Stöckel* ån samt. *Kemitråsk* Socknemån uti däröfver infordade och afgifne förklaringar anfört och påmint, samt med vidlyftige handlingar sökt maintenera har Jag tagit i öfvervågande: Och hvad först angår

klagandernes anförande om Lånsman *Stöckel*, så finnes hans förfahrande emot dem icke hafva gått vidare, än at han, såsom då nyligen till *Kemitråsk* Socken kommen förste Lånsman, samt främmande, och okunnig om *Sodankylå* boernes rättigheter affordrat deras Legitimation eller förpassning till et så manstarckt inställande å *Kemitråsk* som 1787 om Sommaren skjedt, hvaraf berörde Utsockneboer funnit sig missnöjde och i någor måtto inskränkt deras tillåmnade fiske: I anseende hvar till och om *Sodankylå* Boerne, som icke heller vist, at de sökt åberopa och ådagalägga deras behörighet till ett så stort antals inställande på en gång, ej skulle till vinnande af en nyttig Nabosämja vilja låta deras talan i denna del förfalla, måge de hårom, såsom en sak af injurie gemenskap vid laga Domstol utföra.

Widkommande åter, hvad å Svarande sidan, så väl af Kyrkoherden nu mera Herr Probsten *Wegelius*, som *Kemitråsk* Socknemån är påstått och yrkat at *Sodankylå* boerne och deras consorter nu mera måtte förmenas ett så allmänt och oinskränkt fiske, som af dem i sednare tider skall begynt föröfvas både Prästegårdens enskilte och bebrefvade fiske i *Patasalmi* till förfång, samt under Hemmanens i *Kemitråsk* Sockn

ågor, bohlståder och stränder, hvilket icke vore at förenas med afsigten och meningen af *Sodankylå* och de öfrige utsockneboernes i äldre tider och då alle Innebygggarne voro anseddde som Lappar och ännu icke hade nåhring af jordbruk, erhållne frihets Bref och Domar at få uti Sjöarne om hvarandra idka fiske, såsom jämte djurfång och Rehnskjötsel den tiden deras endaste nåhringsyrcke; så ehuru et så oinskrånckt fiskesått af *Sodankylå* och de öfrige upnåmde Byalag, på fjerran afstånd ifrån *Kemitråsk* och utur et annat höfdingedöme synes med allmän oeconomie mindre lämpeligt, sedan de såsom till jordbruk komne numera draga ordentelig hemmans skatt, grundad på den jord och fiskelågenheter, som theras egne Samhållen och Boningsnegder tillhåra, likväl kan jag emot allmänna Lagen och hvad Kongl. Maj:t uppå Min underdåniga Insinuation om i frågavarande fiske förmedelst nådigt rescript behagat förståndiga hårom icke förordna, utan hafva *Kemitråskboerne*, at i följe deraf emot deras Vederparter i Laga Råttegångsvåg vid Domstolarne utföra; men emedlertid och till dess åndring uti *Sodankylå* boernes innehåfvande gamla fiske tillståndsBref och Domar blifvit sökt och bijfallen, måste *Kemitråsk* Boerne ställa sig de samma till ef-

terrättelse, samt därtill af wederbörande Krono Betjante handhafvas.

Och antydes Krono Lånsman *Stókel* at icke vidare gifva tillfälle till dylika Klago-mål af *Sodankylá* Boerne Ófver sig, som i ofvannámde mátto ár förmáld: men at dem dock icke má tillátas utÓfver lag och rättigheter gÓra *Kemitrásk*boerne förfång i deras fiske eller ágor nes nedtrampande och skadande, utan befordra sådant enár det sker till laga átal wid domstolen i orten.

Den af Parterne, som sig hárát missnÓgd finner áger frihet at hárófver anfÓra besvár hos HÓglofl. Kongl. Hof-Rátten i *Wasa* inom kl. XII á trettijonde dagen efter inhándigandet. *Uleåborgs* Lands-Cancellie d. 14:de Februarii 1789.

J. F. CARPELAN.

C. G. Holmberg.

³²⁾ Uti ett af samma betánkanden, under N:o 43 intagne uti protocollet Ófver námnde sammantråde och hvarutur ock det ofvanstående ár utdraget, heter det angående den bestridda fiskerättigheten vidare i "áldre taxelángder lemna vittnesbÓrd derom, att áfven nedre Socknarnes invánare fått fordom utÓfva en lika frihet medelst fiske inom Lappmarkens rá och gránsor. Uti Kongl. Maj:ts Bref till framledne Lands-

höfdingen uti Wåsterbotten Baron *Gustaf Douglas* dat. d. 8 Julii 1695 förordnas uttryckeligen, att hemmans ågare neder i socknarne skulle skiljas vid fisket, som vore inom Lappmarken, såsom Lappallmogen och dervarande innevånare ensamt förbehållet. Deraf borde då följa, att äfven de öfre orternes inbyggare ej hade rättighet att fiska i nedre sjöarne, ehuru ett sådant påstående ej förut blifvit gjordt och saken således kunnat regleras.”

³³) Då samma för socknen vigtiga document icke fanns närvarande ibland den öfriga samlingen af handlingarne, ehuru det i registret är upptaget, så måste jag åtnöja mig med att blott efter tillförlitlig sågen nämna detsamma.

³⁴) Deraf förklaras ock den, äfven af *Deutsch* (l. c. p. 299, 351) öfverklagade, och nästan öfverallt allmänna villervallan socknar, byar och hemman emellan af obestämda och inom hvarandra, ofta på ganska stort afstånd, inblandade ågor, fiskvatten och utmarker.

³⁵) Efter $17\frac{3}{4}^{\circ}$ (Reaumur) värma ännu kort förut den 9:de visade sig den första kölden på Thermometern redan den 12 Sept. om morg. med $-2\frac{1}{4}^{\circ}$, och den första snön

föll d. 17:de vid $+ 5\frac{1}{4}^{\circ}$, men smälte straxt åter. Samma phenomen förnyade sig en vecka derefter med lika kort varaktighet, tills d. 25:te en tjockare snö föll och den 26 ån mer föröktes. Derjemte inställde sig en ytterst kall och stormig N. vind, som så afkyld luft, att temperaturen d. 29 om morg. var $-6\frac{1}{4}^{\circ}$. Äfven *Kittinen* var betäckt med issörja och man väntade allmänt en snar vinter, men redan samma dag vid midd. var värman $2\frac{3}{4}^{\circ}$ och steg den följ. till 7, hvarunder fortfarande ymnigt regn åter gjorde marken aldeles bar. De 2 första tredjedelarne af October hade alla 3 tider på dagen endast med några få undantag (såsom den 2 om morg., då kölden för denna månad var högst med $3\frac{1}{2}^{\circ}$) blott värma, som för hela månaden var högst d. 3 om midd. neml. $+ 10\frac{1}{4}^{\circ}$. Först d. 23 såg man åter litet snö och på ån sörja; men mer de sista dagarne uti månaden. Öfverhufvud hade dock samma månad per medium $+ 3,1^{\circ}$ d. å. $2,2^{\circ}$ mindre ån den föregående September. Först d. 2 Nov. frös *Kittinen* vid 13° köld och öfvergicks ifr. och med den följande. Ifrån d. 7 inställde sig åter värme, som med undantag af d. 13—17 (under hvilken tid kölden varierade emellan 0 och 4° , men d. 16 hastigt steg ifrån $-1\frac{3}{4}^{\circ}$ till $-12\frac{1}{2}^{\circ}$ och lika hastigt om aftonen ifrån -8° föll till

— $1\frac{1}{2}$) under de mest håftiga och stormiga S. och SW vindar och regn fortfor ända till d. 24. Den 17 om aftonen vid tunna moln och blott — $1\frac{3}{4}$ ° påstods det hafva blixtrat, äfvensom flere personer uppå samma tid försåkrade sig hafva hört åska. Ifrån d. 24 började kölden allt mer tilltaga och steg d. 30 om aft. ända till 21 °, som för denna månaden således blef den högsta kölden. Den högsta värman var den 11 om morg. och d. 22 om aft. neml. $2\frac{3}{4}$ ° och medeltemperaturen för hela månaden — $2,7$ °. —

³⁶⁾ Efter äldre Svenska författningar var den Ryska handeln tillåten blott på *Kajana* stad, men utvidgades före Finlands förening äfven till de mot *Kajana* län närmast gränsande orter. I sednare tider har den blifvit utsträckt så till sågande nästan öfver hela Finland och för en stor del *Kemi* bönder äro, ej allenast *Tavastehus* och *Heinola* utan till och med *Helsingfors* och *Åbo* genom deras vandringar välbekanta orter. Uppå Kejsarl. Finska Senatens föreställning hos Hans Kejserliga Majeståt hafva väl de Ryska böndernas färder till Finland i så måtto 1820 lidit inskränkning, att de under forslandet af sina varor till någon viss stad, som i deras pass måste vara noga uppgifven, ej under resan skulle få idka någon handel, ej heller afvika ifrån den allmänna

stråtvågen, åfvensom dem skulle förmenas pass till Finland, för att der söka sin bergning, med annat vilkor, än att de bevisa, det de begifva sig dit på någons af dervarande Invånare betingade kallelse: men denna inskränkning är blott skenbar, eller gäller endast större varu transporter. Kringstrykandet fortfar såsom förut, och är nu så till sågande privilegieradt, i det icke en, utan en hel mängd af städer uppå olika orter i Finland uti deras pass äro uppgifna, till hvilka det naturligtvis måste bero af deras fria val, hvilka vägar de efter omständigheterna vilja taga. En fotvandrare kan det aldraminst förtånkas, om han helst söker de genaste genom enskilda trakter och byar, isynnerhet vintertiden; de många uppgifna städerna tjena till en herrlig pretext att beständigt förändra reseplanen och derigenom få besöka så mycket flere socknar och byar. — För Finland är denna landthandel i många afseenden onekligen skadlig. De egenteliga handlande lida derinom förfång och om de ock inom landet just igenom Ryssarne afsätta mer kramvaror, så stannar dock ej vinsten därför inom landet; landtmannen åter, om han ock i moraliskt afseende ingenting skulle lida, uppåggas åtminstone till en skadlig yppighet. Hvad den Ryske bonden sjelf betråffar, så kan

han visserligen för sig sjelf påräkna en betydlig vinst och derigenom blifva i stånd satt, att afbörda sig sina mångfaldt drygare penninge utlagor, men dervid försummar han sitt jordbruk, som aldrig kan blifva desto bättre, så länge han ej blir tvungen att mera tänka derpå. Icke heller kan det undgå, att icke åtminstone en och annan Rysse under sina vandringar i Finland fattar tycke för det af Finska bonden redan tyvärr öfvermåttan ålskade brännvinet. Skulle ej den Ryska handeln erhålla en för båda länderna mer nyttig rigtning, om å ena sidan rörelsen lättades och upplifvades, t. ex. genom inrättande af flere marknader, men framför alt genom befrämjandet af communicationen längs vattudragen emellan Finland och det *Archangelska* Gouvernementet; men å andra sidan samma rörelse, hvad handeln betråffar, åter inskränktes blott till grånsorterna och förnåmligast *Kajana*? —

³⁷⁾ *Kuittujoki* är det rätta namnet, ej *Kem*, såsom *Подр. карма* har. Det tillhör, såsom redan nämndt är, det första vattudraget, sedan det förenat sig med den ifrån *Olonets* kommande *Tjrkakem*.

³⁸⁾ Ifr. *Deutsch* l. c. p. 344.

³⁹⁾ l. c. p. 356. —

40) Öster om *Páosero*, utgör nu den såkallade *Елепозерская преть* af *Letneretska Wolosten* och *Kemska* kretsen.—

41) Nu Nordvestra delen af *Kemska* Kretsen, som således då ån var bebodd af *Lappar*, i fall man eljest här får taga det ordet i egentelig mening? — Förófrigt kallas de samma derstådes för döpta och odöpta ("крещеныхъ и некрещеныхъ"), hvaremot alla de följande (till Finland hörande) *Wolosters* *Lappar* kallas *некрещеные* (odöpta). Uttrycket är här taget i samma mening, hvaruti det äfven sednare nyttjades och ännu nyttjas, såsom betecknande *Lappar*, hvilka ej voro döpta till den Grekiska Ryska läran. Att emellertid större delen af samma *Lappar* den tiden ån måste varit odöpta äfven i ordets egenteliga mening, kan man sluta af de Deputerades uppräknade namn, ibland hvilka blott ett enda christligt — *Юганчи* — förekommer. Alla de andra äro ursprungliga, ehuru här vanställda familjenamn, dels af Finsk, men mest af *Lappsk* härkomst.

42) Så bör det heta i stället för det felagtiga *Aemsk*, som är antingen tryck- eller skriffer. —

43) Samma orter som här, nämnas äfven uti *Oseretskovskis* beskrifning öfver *Ko-*

la och *Astrachan* (Описание Колы и Аспрахани; изъ Сочиненій Академика Ник. Озерецковскаго. С. Пешерб. 1804 8:o) p. 61 och 62 ehuru under en besynnerlig rubrik. Det heter nemligen dersammastådes: Со Шведскихъ Лопарей, въ Россійской Лапландіи живущихъ, дань получается слѣдующая; det år: af de i Ryska Lappland lefvande Svenska Lappar(?) erhålles följande skatt:

	Rub. kop.
Af Lapparne i <i>Maaselska</i> pogosten	3. 92
i <i>Nåtkoserska</i>	4. 54½
<i>Soloserska</i>	9. —
<i>Smetska</i>	3. —
<i>Sjobenska</i> 2 båfrar.	
<i>Ratnoiska</i> d:o d:o	
Öfre <i>Ikandrovska</i>	
30 Jefimki och 2 små båfrar.—	

De grofva tryckfelen uti de understrukna namnen kan Läsaren af jemförelsen med Herr *Kotjerins* handskrifna underrättelse sjelf anmärka. —

44) Eljest år man ej ense om socknegrånsorne, särdeles med de östliga grannarne, hvilka uti båda de nämnde kretsarne af *Archangelska* Gouvernementet åro Ryske Karelare. Å båda sidor föras bittra klagomål. Ryssarne påstå, att deras Finska gran-

nar icke allenast låta om sommaren sina; visserligen i jemförelse med deras, stora och vidlyftiga renhjordar nedtrampa och upbeta deras svedjeskórder, utan ock sjelfva med berådt mod Ófverskrida grånsen och göra på den Ryska sidan hvarjehanda áverknningar, såsom hygge till svedjeland och hóslog. *Kuusamo* boerne deremot klaga, att man åt Ryska sidan afleder deras renhjordar, och dessutom, fórnåmligast i det nära belågna *Toposerska* (*Tuopárvi*) *Raskolnik*-klostret, hyser och underhåller hvarjehanda slags rymmare, af hvilka de esomoftast med stólder och plundringar blifva hemsókte, ja till och med áro i fara fór sitt lif. — Hvad det billigt Ófverklagade och af *Kuusamo* boerne sjelfve erkánda ofoget med renhjordarne angår, så lårer det numera, genom det af Landshófdingen i *Uleåborg*, i sistfórladne sommar, utsatta betydliga vittet, smáningom blifva hámmadt, och således áfven Ryssarne á sin sida afstå ifráan alla fiendtligheter mot de Finska renarne. — Fórsta orsaken áter till Finnarnes áverknningar inom det frámmande Gouvernemen- tet torde ligga deruti, att átskillige af Rys- sarne sjelfva, dels med, dels utan sine egne landsmáns och grannars samtycke, emot Óf- verenskommen betalning, upplåta átskilliga ángslágenheter åt Finnarne, att af dem bår- gas hvilka då, med samma móda, på åt-

skilliga ställen utom dessa barga åfven andra, till hvilka de icke erhållit en sådan rättighet. — Om inbrottsstölden och rövverier lemnade åfven den sistförlidne sommaren 1825 på flere ställen bedröfliga bevis; men icke endast i *Kuusamo*, utan åfven på den Ryska sidan lefde man, uti de byar, hvilka jag längs det ofvanbeskrefna vattendraget uppför *Pistojoki* passerade, isynnerhet längre nedåt, uti beständig ångslan derföre. Söder om *Kuusamo*, emellan *Suomussalmi* och *Wuokkiniemi*, hafva stridigheterna om gränsen öfvergått till formliga processer, och man har väl endast den vanliga Finska fredliga characteren å ömse sidor att tacka derföre, att dessa antagit den lagliga formen och icke redan slutat med blodiga slagsmål. Längre ned på *Kuhmo* område, åfvensom emellan *Nurmis* af Finska Karelen och *Repola* af *Olonetska* Guvernementet herrska likaledes disputer om gränsen, ja hela dess fortsättning i bredd med *Olonetska* Gouvernementet allt intill *Ladoga* sjön är på sina ställen osäker, ehuru åfven öfverensstämmelsen i trosbekännelse, lefnadssätt och seder hos invånarne å ömse sidor här torde bidra till större förliklighet. Man må derföre icke sluta, att det är blotta motsatsen, som emellan invånarne af *Uleåborgs* län och det *Archangelska* Gouvernementet åstadkommer så motsatta

verkningar. Att påstå detta, vore en verklig oråttvisa emot det fredliga folklynnnet hos båda, hvilka dessutom hafva sins emellan beständiga både handels- och andra relationer. Hufvudorsaken till de hårstådes håftigare och allmännare tvistigheterne ligger först och främst redan uti den obestämmdhet, som i afseende å gränsen herrskar uti sjelfva de äldre tractaterna och hvilken obestämmdhet åter har sin ganska naturliga grund deruti, att den öfre orten, hvarigenom gränsen skulle gå, den tiden ån var nästan alldeles icke bebodd, de enskilda ställen således icke behöfde, eller ens kunde, af den likaledes naturliga birsten på namn, desto nogare utsättas. Först då orten efterhand begynte uppodlas, gaf man hvarje enskildt ställe, som man nu lärde nogare känna, ett namn, och förändrade stundom det gamla, som dessutom ofta icke ens mera var bekant. Då emellertid de ursprungliga, högst enkla och på för långt afstånd ifrån hvarandra befintliga råmärken, ofta bestående i blotta kors eller andra tecken, inristade uti stenar eller skurne i tråd, försvunnit och råkat uti förgåtenhet, så kunde de icke vara hinderliga, att ju genom och under landets fortskridande cultur, nu först en verklig gräns bildade sig, som allt efter samma culturs större eller mindre framsteg, å ena eller andra sidan, på

sina ställen betydligt afvek ifrån den gamla, redan i sin första början mera blott i ideen existerande, men icke destomindre genom ömsesidig fortfarande håfd erhöll en sådan helgd, att den till och med synes hafva helt och hållet blifvit lagd till grund för den i sednare tider, under CATHARINA II, men blott å Ryska sidan företagna nya gränsregleringen. Först uti ån sednare tider, då folkmassan åfven i dessa trakter ån mer förökade sig, och egennyttan vid frågan om större utrymme för mitt och ditt kommit med i spelet, samt den gamla håfden icke heller alltid ville förslå till att göra det olagliga lagligt, fördes man tillbaka till de nu mer dunkla traditionerna om gränsen, för att i dem söka rättigheter till nya företag, hvilka för framtiden kunde synas blifva lönande, eller åtminstone för att genom den ovisshet, hvaruti man vid hvarje försökt jemförelse emellan det gamla och nyare måste stanna, ursåka sådana. Att förhållandet verkligen varit och är sådant, som vi hårtills sökt antyda, skall man af det följande tydeligen kunna inse. Såsom basis meddele vi först framför allt annat en afskrift af sjelfva den äldsta tractaten efter en vidimerad afskrift som vi deraf funnit uti *Nurmis* sockens Kyrko-Archiv, och som enligt vidimationen är tagen i *Stockholm* "af en copia, som i-

bland andre *Moscovitiska* år i en apart bok inbunden och uti Kongl. Maj:ts och Riksens Archivo förvaras."

"Opå then Stormågtige Högborne Furstes och Herres Herr SIGISMUNDI med Guds Nåde Konung utöfver alt Sveriges Rijkis &c. Vij Svenske utskickade Sendebodh Jag *Mauritz Jöransson* till *Djula* och Vije Salige och Höggl. ihogkommelses Kongl. Maj:ts Stadthållare, Hofmester och Lagförere uthi *Óstragótland* i *Walkeboo* Hårskap, *Hans Hansson* till *Monjala*, Hofjunker och Rittmåstare, *Sven Pedersson* till *Wåssbo* Öfverste Hófvedsman för thet Nordländske Krigsfolket och *Gerrt Jestingz* Secreterare, hafve varit tillhopa med then Store Herrens Zaar och Storfurstes FEODOR IWANOWITZ öfver alt Rysslandh Zamodertzetz och andre flere många Hårskapers Herre, Sielfrådandes Hans Zaarske Hóghets utskickade Woiwoder Stadthålldere på *Zatzske Jormolah Feodrowitz Korroboa*, *Diack Affinatzi Wiholinsen Maligena* och efter Besluuts Brevvet om Grentzerne ransakat efter gamla Inbyggares berättelser, om the råmercken, som hafve varit af ålder emellan Wår Stormågtigste Herre SJGISMUNDUS Konungh öfver alt Sveriges Rijke och then Store Herrens Zaar och Storfurstes FEODOR IWANOWITZ

Öfver alt Ryssland Zamodertzerz Hans Zaarska Högghets Woiwoder lagt och giordt grántserne emellan Österbotten, som ock kallas *Kajanska* landet, samt Lappland i Sverige och emellan *Novgorodske* och *Karelske* Låner i Rydsland, Begynnandes råmercken ifrån *Pisamáki**) till *Keurittujerf* därifrån till *Filikanjerfvi* därifrån till *Mansálkamáki*, därifrån till *Suomensuo* sedan till *Manselkenlambi*, därifrån till *Tipasvara*, derifrån till *Korpilambi* därifrån till *Selkessuo*, som ock kallas *Rajasoo* ligandes på landsryggen, derifrån till *Kalliojoen Ladva* derifrån till *Wokin-Ladva*, därifrån till *Sarvitaipale* och därifrån till *Ijovara*, och opå den västra och vänstra sidan om grándtse landet hörer den Stormegtigste Herre **SIGISMUNDUS** Konung Öfver alt Sveriges Rike till, och de Lappebyer, som är *Mansálke*, *Kidkejerf* och *Kolejerfvi* som boo uthi *Khim* och *Tornó* Lappemarcker, och de Sven-

*) Är det för sin ansenliga höjd i hela orten berömda *Pisanvuori*, beläget uti *Nilsia* socken af *Kuopio* Lån, och utgörande gränsen emellan *Savolax* och *Karelen*. Den fordna riksrålinien är ännu tydligen att ses på ett platt hällestycke; men de gamla inskrifteroa äro så, dels af ålder mossbelupne och oigenkännelige, dels bortblandade genom en stor mängd af sednare nya (emedan alla, som besökt ett så namuknunnigt berg, tyckt sig böra der efterlemnna ett minne), att man nu icke mera kan utreda desamma.

ske hafva tilförende opborittschatt dhe åre liggandes opå dhen vestra och vänstra sidhan om Grendsen, och sedhan ifrån *Ijovara* mitt öfver *Enara* Tråsk, och de Lapper, som åhre på dhen östre och högre sijdh om förberörde *Enara* Tråsk medh vattn och allehanda nyttigheter hörer den Store Herren Zaar och Storfurste FEODOR IWANOWITZ öfver alt Rydzlandh Zamodertzetz, Hans Zaarske Hög- het till, och dhet som år på dhen Vestre och Venstre sijdhhan hörer dhen Stoormechtige Herre SIGISMUNDUS Konungh öfver allt Sverige till; men folcket i de förenämnde tre Lappbyar, nemligen *Ma- anselke*, *Kidkeby* och *Kollejerfvi* byer, som der boo och bott hafve skohle wara förplichtede medh hustru och barn och allt deras lösörer att flyttige öfver grendzen in opå dhen Stoore Herres Zaar och Storfurste FEDOR IWANOWITZ öfver alt Rydzlandh Zamodertzetz, Hans Zaarske Hög- heetz fåderlige arf*); och de Lapper, som rymma ifrå dhen rydske sijdhhan och intill den Svånske sijde, dhem skohle dhe

*) Uppå sitt ställe komme vi ån framdeles att erinra oss denna märkvärdiga artikel, som då vi ån öfvervåge det straxt derpå följande, lemnar oss en vigtig upplysning om de i *Kemi*-Lappmark bosatte Lappars härkomst.-- Till den anbefallta utflyttningen eller rättare sagdt återflyttningen kom det väl icke; men vi hafve emel-

ransake, och tage tillbaka igen medh hustru; barn och ågodehler och ifrån förberörde *Enara Tråsk* emellan *Worånger* och *Neogdoma*, dher åthskilier förberörde Tre Lappebyers råer och allt intill Norre hafvet och opå then Vestre och Venstre sijdhan om grendzen kommer dhen Stormechtige Herren SIGISMUNDUS &c. Konung öfver alt Sverige till och opå then Östre och högge sijdan om grendzene hörer dhen Store Herren Zaar och Storfurste FEODOR IWANOWITZ öfver alt Rydzlandh Hans Zaarske Högghet till, och hvad den rånta och råttighet till kommer af begge Parterne och på bådhe sidor om förenämnde grendser som Vij beslutet hafve, skall hvar opå sin sijdhe om grendzen obehindrat niute och behålle, och hafve wij grefvit grafver och råmercker satte dher opå alle de grendzer på bådhe sijdher skole blifva fast holdne, och ingalunda framdehles förbrythes och dhen Stormechtige Herrens SIGISMUNDUS Konung öfver allt Sverige och alle Hans Högmechtighets Stådthålldere på *Wijborg Nyeslotts Låhn* och *Kajanske landh*, och alle Hans Stormechtigheets Undersåther öfver desse grendzer, som i dhenne för-

lertid här grunden till den, ända intill sednare tider, ifrån *Kemi-Lappmark* till *Kola* erlagde skatt, som först efter samma Lappmarks fullkomliga förenig med Ryssland alldeles upphört.

berördt skrifvit står icke skole öfvertråde eller ingå uthi den Store Herrens Zaar och Storfurste FEODOR IWANOWITZ öfver alt Rydzlandh Zamodertzetz i *Nogordske* och *Karelske* Låner och i Lapplandh, och ingestådes af *Wijborgs Nyenslotts* eller på andre orter på både sidher af allehanda folck, schall icke öfver dhenne grendz, dhen Store Herrens Zaar och Storfurstes FEODOR IWANOWITZ öfver alt Rydzland Zamodertzetz Hans Zaarske Hóghetz Landh på alle rum icke öfvertråde eller dher ingå i plógde eller oplógde, Skogh eller vattn och med Bistockar eller djurefångh och allahanda nyttigheter till sitt landh sig tilågne elle emottage, och medh ingehanda nyttigheter råde öfver grendzerne och den Store Herrens Zaar och Storfurste FEODOR IWANOWITZ, öfver alt Rysslandh Zamodertzetz Hans Zaarske Hóghet medh dhe *Nogrodske* och *Karelske* Woiwoder och alle Hans Zaarske Hóghets Undersåter öfver desse grendzer som i dhenne förb: e skrifvit år, hvarcken *Wijborgs Nyeslotts* Låhn *Kajanske* och *Lapplandh* medh all dhen renta och rättighet, som thertill kommer, att ingen måtte skole dheröfver tråde el. dher ingå, hvarken til Landh el. vatn och allehanda nyttigheter el. öfver grendzen ingen del af hvarannars del sig tilegne. Icke eller rådhe deröfver, och skole grend-

zerne på båda sidor fast hållne blifva, efter som thet i vårt beslut bref besluthet åhr, men om så hender at någon öfver denna grendz af någondera sijde öfvergår och plöger åker op, el. med Bijstocker handel el. ny Engieslagh el. ny fiskerij el. eljest med någre andre nyttigheter vil til at rådhe och dhen Store Herrens Zaar och Storfurste FEODOR IWANOWITZ af allt Rydzlandh Zamod:z H:s Z:ska H:ts Woiwøder, Stådtholdere och andre Befallningsmän skole senda till *Wijborgs* Stadtholdere opå dhe rum på både sijdor gode beskedelige män, och skola ransake derom och opå ingendera sidan tillstedje att öfvergå el. intråde öfver denne grenden, och ogiårningsmännenne skohla straffet blifva efter deras förtienst, at the icke oftare framdeles sådant bedrifva skola, och hvilke Hög. Herrens Zaar och Storf. FEODOR IWANOWITZ &c. Undersåtere varda dragandes öfver grenden el. och H:s Z:ske Hög. tienare skal Vår Storm. H. SIGISMUNDI el. Undersåter icke dhem förhindre, dher och dhen Store Herres SIGISMUNDI &c. Undersåtare och Befallningsmän draga öfver grenden skall den Store Herrens Zaars och Storf. FEODOR IWANOWITZ &c. Undersåtare icke heller i någon måtto them förhindra, undantagandes köpmannen på båda sidor skole gifva till (toll?) efter freds brefs

lydelse dheröfver Vi dhen Store Herres SIGISMUNDI &c. uthskickade Sendebodh, Vii efterskrefne *Mauritz Jöransson, Hans Hansson, Sven Pedersson* och *Gert Gestings* med dhen Store Herres &c. FEODOR JWANOWITZ utskickade Sendebodh *Woiwode* och *Stadthollere* på *Zaarske, Jormolack Feodorovitz Korobaa* och *Hans Zaariske Höghets Diach Affanotzi Wicholinsin Maligena*, hafve oss emellan med skrifter beslutet och Våra insegel herunder hängt och med våre egne händer underskrifvit der opå at icke annorlunda skie skal, ån som thetta vårt uthgifne besluuth bref lyder och fören:t står, så lenge werlden står. Schrifvit på grendsen *Rajasoo* den 25 Martii Anno 1596.”

Till detta gränsebref lägga vi såsom en Commentar följande”Beskrifning öfver de uppgifna råmärken uppå riksgränsen ifrån *Karelen* till *Enari*”, som jag varit lycklig att jemte åtskilliga andra papper och fragmenter ån rådda utur f. d. Prostens i *Pielisjärvi* (hvertill *Nurmis* förut hörde) *Jacob Stenii*, såsom det tyckes förut rikhaltiga, men numera tyvärr! kringströdda och merendels förstörda, literära qvarlåtenskap.

1) *Pitkávalma* insjö, hvarest vid bäckmynningen af dess norra ända, skall finnas en råsten,

med inhuggna märken, hvilkens läge på riksgränsen är utan disput och att den til- lika utgör hörnrå emellan *Pielis* och *Sotkamo* soknar, derom äro begge nyssnämnde sockneboer af lika tanka.

2) *Koivataipal* råstenar med märken, bokstäfver och åratals, erkännes för ostri- digt råmärke. Distancen emellan dessa begge stenar är circa $3\frac{1}{2}$ mil, sträckningen går efter vattuskiftet ungefär ifrån SW till NO genom det större *Kuusijärvi* som ock kallas *Korpilampi* 2 mil, *Hukkavaara* $\frac{1}{4}$, *Sumosuo* måssa $\frac{1}{4}$, *Rajalampi* $\frac{3}{4}$, hvar- ifrån sedan till *Koivutaipal* skall vara $\frac{1}{8}$ mil. De till denna nejden grånsande Rys- sar erkänna väl förenämnde råställen, men förebåra att riksgränsen bör ifrån *Pitkåvalma* löpa till *Jongero* råsten vid *Saunajärvi*, belågen uppå den emellan *Pielisjärvi* och *Sotkamo* socken godkända rålinjen samt sedan derifrån till *Kojon- taipal*; men emedan denna pretention for- merar en oskaplig spitsig vinkel uppå *Sotkamo* sidan, afskär större delen af ett gammalt hemmans skattlagde ågor samt är dessutom inemot $1\frac{1}{2}$ mil ifrån vattuskiftet, hvilket å *Sotkamo* sidan såsom rålinje uppgifves och hvilken är belågen nästan i lika afstånd ifrån närmast boende hemman på begge sidor, så kan på denna Ryszar-

nes pretentionslinje icke med skål hafvas något afseende.

3) *Roukolantaipal* vid NW ändan af *Lylyjärvi* insjö, hvarest tillförene varit råmärken uti furuträden inhuggne, hvilka nu äro förstörde dock hålles detta ställe för ostridig rå. Distancen emellan 2) och 3) är circa $4\frac{3}{4}$, neml. till *Kaurosenlampi* $\frac{1}{4}$, *Rokonlampi* 1, *Koivuriihenwaara* $\frac{1}{2}$, *Särkilampi* 1 mil, sträckningen härintill uppgifves ifrån SW till NO, men sedermera till *Walkialampi* $\frac{1}{2}$ mil, *Karnisvaara* $\frac{3}{4}$ och *Lyytijärvi* $\frac{3}{4}$ skall den gå ifrån SO till NW. På mesta delen af de uppnämnda ställen skola tillförene varit råmärken, hvilka dels blifvit förstörde, dels ej kunnat igenfinnas. Om ändepuncterne äro Ryssarne ense, men formera på 3 ställen några pretentioner inpå *Sotkamo* sidan af circa $\frac{1}{2}$ mils distance, hvilka dock icke äro af stor betydenhet, att icke i godo torde kunna biläggas.

4) *Kivijärvenlatwa*, hvilken uti Trakta-
ten 1596 kallas *Kalliojoenlatva*, men af
närboende bönder nämnes *Miinankivi*, är
en råsten med märken och årtal, hvilken
ömsesides erkännes för odisputerlig rå.
Distancen emellan 3) och 4) uppgifves till
2 mil, neml. *Hamaralampi* $\frac{1}{4}$, *Särkenkat-*

kema $\frac{3}{4}$ och *Miinankiwi* 1 mil och erkännes både de namngifne visare för odisputerlig rå på begge sidor såsom ock hela den råsträckningen, som skall löpa ifrån SO till NW.

5) *Karsickovaara* hålles för hörnrå emellan *Sotkamo* och *Paldamo* socknar. Distancen emellan 4) och 5) upgifves till $3\frac{3}{8}$ mil neml. *Hanalähti* $\frac{1}{2}$, *Afverinkanta* i *Kivijärvi* $\frac{3}{4}$ mil, *Lappasaari* $\frac{1}{2}$, *Akonharja* eller *Peukaloniemi* $\frac{1}{2}$ mil. Detta *Akonharju* eller *Peukaloniemi* träffa i det närmaste uti Situation och namnens likhet med det uti 1650 års Charta nämnde *Ackonsärckå*, *Lykejärwi* $\frac{3}{8}$ och *Karsickovaara* $\frac{3}{4}$ mil och sträckningen tros äfven bli ifrån SO till NW. Ryssarne formera här en pretention ifrån *Miinankivi* till *Mändyvaara*, *Kultakaivo*, *Weichtijärvi* och *Lyttejärvi* som gör en tvistemark af ungefär $\frac{1}{2}$ mil i bredd, och skall löpa när intill *Wartius* hemman. Medgifves att i det närmaste följa vattuskiftet.

6) *Wuokinlatva* så kallad både uti 1596 års fredsfördrag och 1650 års charta, nämnes nu i orten *Ylivuokinsalmi*, hvarest skall finnas en råsten med inhuggne märken och hålles för odisputerlig på begge sidor. Distancen och våderstrecken äro

håremellan icke uppgifne. Härifrån genom *Sårkånpolvi* ågren som hålles för ostridig rå, dock utan något märke emellan *Wuori* och *Wenetjärvi* byar.

7) *Sarvitaipal* råsten, hvilket är med 3 kronor och ett kors samt bokstafven S. hålles för ostridig rå på riksgränsen och derjemte för hörnrå emellan *Paldamo* och *Kuusamo* socknar. *Korpijärwi*, *Mansovaara* emellan *Kivijärvi* och *Akonlahti* byar till *Lapucka* tråskets västra ånda. Sedan emellan *Wuocki* och *Latvajärwi* byar till *Lackilampi*, *Kolhanginvaara*, *Kalmojärvi*, *Tulivaara*, *Wieremånsuo* och så vidare åt NO.

Uti 1596 års fredstraktat nämnes riksgränsen skulle löpa ifrån nestnämnde *Sarwitaipal* till *Ijovaara* och derifrån midt öfver *Enare* tråsk utan att något råmärke deremellan uppgifves, ehuruval deremellan är en distance af circa 40 mil. Den tiden nyttjades hela den tragten endast af Lappar, som icke hade några vissa boningsplatser; men sedan *Kuusamo* socken jemte *Kuolajärvi* vidsträckta bylag blifvit af Nybyggare uppodlad, som utvalt sig ständiga hemvist, hafva de för långa tider tillbaka med sina närmast tillstötande grannar på ryska sidan antagit vissa hafde rån, hvilka här nedanföre nämnas.

1) *Ruskiakallio* vid norra stranden af *Panajärvi* skall ligga ungefär 8 — 9 mil ifrån *Sarwitaipal*. Råsträckningen deremellan kommer icke att träffa *Ijovaara*, icke eller kunna de utan tvisters yppande dragas i rät linje, utan tyckes lämpeligast vinna bifall, då de åtfölja grånseböndernas håfd å ömse sidor.

2) Derifrån genom *Hauckasalmi*, *Jåkelåtunduri* till *Jouhtenkumbu* circa 5 mil. Derifrån genom *Kuosma*, *Liekånges* i *Enonjoki* till

3) *Herwenselkä* åfvenledes circa 5 mil. Derifrån öfver *Isotunduri*, *Kangilatunduri*, *Lambijångenkumbu*, *Ahmavaara*, *Suovo Tunduri* till

4) *Nuotilatva* (*Nuortilatva?*) *tunduri* circa 15 mil. Derifrån NW genom *Kårmåsoja* och *Pelsanopa* till

5) *Puolavaara* vid *Jongori* åmynne circa 3 mil. Derifrån vidare till *Enaritunduri* och *Enaritråsk*, hvaremellan distancen är obekannt.

En annan uppsats under titel: Råmärken emellan *Cajana Låhn* och *Ryssland* har bestämningarne på följande sätt (uppifrån nedåt eller i motsatt ordning till föregående): *Sarwitaipalenkivi* är ånderå åt N. emot *Kuusamo* och *Ryss-*

land, derifrån åt SO emellan *Kiando* by af *Paldamo* socken samt *Wornis* och *Wenetjärwi* by af Ryssland till *Wieremänsuonitänenä*, sedan till *Tulivaara* och derifrån till *Kalmojärvi* — *Rahvaanvaara* — *Hoikanjärvenpåå* — *Kolmilouckojärvi* — *Kolhanginvaara* — *Lackilampi*. *Pienen Lapukan Järven Lånsipåå*, derifrån till *Mansavaara* emellan *Wuocki* by på Svenska och *Latvajärvi* på ryska sidan, derifrån emellan sagde *Wuocki* samt *Kiwijärwi* och *Ackonlahti* byar i Ryssland till *Korpijärwi* — *Sårkånpolvi*.

Ylivuokinsalmi genom *Karsickovaara* till *Lyttåjärvi* vid *Sotkamo* Socknegråns, dådan till *Peukalonniemi* — *Afvarinkanta* — *Minankiwi* — *Sårkånkotkiama* — *Hamaralampi* — *Lytijärwi* — *Karaisvaara* — *Walkialampi* och *Sårkilampi*, derifrån i SW går skilnaden på öfra sidan af *Koivurihenvaara* — *Rokanjärwi* — *Kaurasenlampi* — *Koivutaipalenkivi* — *Rajalampi* — *Suomosuo* — *Huckavaara* — *Koivurihi* och *Karsickosuo*, dådan 2 verst österom *Hopolampi* till *Saarivalma* eller *Pitkåvalma* där *Carelen* emottager.

Den ofvan åberopade 1650 års charta lärer vara den samma, som uti ett document, hvilket jag såg uti *Sotkamo*, kallas

Kongl. Cancellie Collegii Situations charta. Efter den åro [råmärken emellan *Kajana* län och Ryssland *Sarwikajo* — *Weremojärvi* — *Kalmojärvi* — *Hockajärwi* — *Lapuckajärwi* — *Latvajärvi* — *Kivijärvi* *Akláf* — *Korpisaari* — *Lytåjärvi* vid *Sotkamo* sockens gråns — *Minajärwi* — *Lytijärwi* — *Råkojärwi* — *Koivutaipal*.

Vilje vi nu försöka att använda dessa upplysningar på de ställen af den närvarande grånsen, sådan den på *Подробная Карта* finnes utsatt, å hvilka jag vid min genomresa hört tvistigheter, i afseende å den samma, åga rum, så befinner sig den uti *Stenii* beskrifning under 5) nämnda — emellertid obetydliga — tvistemark numera, tvårtemot hvad de för den gamla grånsen uppgifna, och ån åtminstone till en del bibehållna namnen berättiga till att sluta, inom *Archangelska* Gouvernementet. Ty om man också icke visste såga mig, hvad *Lappasaari* skall vara för en ö, så finnes *Afverinkauta* (*Afverinkauta* är förmodligen ett gammalt skriffer) ån uti denna dag såsom namn på en udde i sjelfva *Kivijärvi*. *Hanalahti* är endera *Håmeenlahti*, eller ån troligare *Hanhilahti*, och *Akonharju* är likaledes ett fel i stället för *Akanharju*, som redan genom sjelva namnens förvandtskap måste sökas i nejden af

Akanlahti (på Подр. К. Бабья губа). — Långt större svårigheter underkastadt är redan afgörandet af den rätta gamla gränsen på den hittills, kanske med mesta håftighet bestri da marken, något högre emellan *Wuokkiniemi* och *Suomussalmi*, helst en märkelig obestämmdhet här redan herrskar i afseende å sjelfva den äldre gränsens sträckning. De flesta af de uppgifna namnen och ställen finnas ån kvar, men beteckna ej efter *Wuokkiniemi*-Ryssarnes mening gränsen, såsom de borde. Då jag endast var i tillfälle att höra dem, så inskränker jag mig i afseende å denna trakten blott till den anmärkning, att det så kallade *Lackilampi*, efter deras tanka, lårer böra vara *Lappilampi*, och att så väl *Vuori* som *Vornis* beteckna *Vuonisenkiälä* (på Ryska — åfven på Подр. К. riktigt — *Voinitzi* kallad).

Hvad den ytterligare gränssträckningen genom *Kuusamo* område beträffar, så har 1596 års Tractat så mycket mer sin rättighet, som uti *Muojärwi* sjö, ungefär 2 Svenska mil ifrån det stället, der Ryssarne sjelfva anse den Finländska gränsen vidtaga, finnes en holme, som kallas *Rajasaari*, och efter sjelfva traditionen har sitt namn deraf, att riksgränsen i äldre tider ifrån *Ijovaara* i S. gått deröfver. Hafva såle-

des ock Ryssarne längre ned, såsom åtminstone vid *Kivivjärvi*, här och der gjort några inkräktningar på det förra Svenska området, så hafva Finnarne i sin ordning, åtminstone ifrån *Kuusamo* börjandes, gjort sig fullkomligen skadeslöse och det är visserligen en så mycket större obillighet af *Kuusamo*-boen, om han, till och med vid sådana traditioner som den nyssnämnde, icke destomindre vill öfverskrida åfven den närvarande gränsen, hvilken Ryssarne, förmodligen okunnige om de skål de här kunde hafva, aldeles icke bestrida. Också hafva så vål *Подробная Карта*, som ock den *Kemska* och till och med den *Kolska* kretskartan (af mig begagnade uti landträtten i båda de nämnde städerna) gränsen här utsatt, icke efter det ursprungliga, utan alla i det hela efter den af *Stenius* ofvan åberopade håfden; det vill såga, öfver *Ruskiakallio* vid *Paana-järwi*. Jag nämnde till och med *Kolska* kretskartan; ty åfven den har gränsen gående åfven vidare alldeles i den rigtning, som *Stenii* anmärkningar den samma angifva, så mycket man af de få namnens likhet kan sluta. Den har nämligen på gränsen åtminstone *гора Ягольная* (*Jåkålå tunturi*). Med *Enonjoki* lårer menas den både på *Kola*- och *Подр. К.* så kallade *Еловка*. Om *гора Машйма*

(*Kol.*) skall svara mot *Herwenselkä*, vet jag icke. Det ligger just på den punkten, der den hittills varande nordliga sträckningen af gränsen åfven på *Подр. К.* slutar, och den NW:liga vidtager. Men nu inträder en olikhet emellan dessa båda, som emellertid i det hela icke är så betydlig. Efter något afstånd böjer sig neml. på *П. К.* gränsen åter mot N. eller NNW, i det stället att *Kola* kartan har en fortfarande lång NW linie allt ända till en bäck *Явга*, som efter låget borde vara den ofvan på *П. К.* riktigt kallade *Suomusjoki*. På samma linie har *Kolska* kartan följande namn: *Черна гора* vid en ifrån NO kommande bäck kallad *Она*, *Кебна гора* vid en i samma riktning löpande annan liten bäck *Нора*. Vidare *г. Межева* (gräns berget) vid en bäck *Кимжа*, som ifrån S. faller i *Nuorti* och åfven på *П. К.*, ehuru med litet förändrad direction, och utan namn, är utsatt. På *П. К.* är eljest hela denna linie alldeles tom på namn; men inom *Sodankylä* området, något i W. ifrån gränslinien, står *г. Амапуншури*, som är det af *Stenius* nämnde *Ahtavaara*. Emellan *г. Меж.* och *Посиди гора*, som efter låget måste svara mot *г. Нуоршипуншури* på *П. К.*, har *Kolska* kartan på sjelfva gränsen *Дабы г.* och *г. Векшна*. — Vid *Nuortitunturi* möter

hufvudskiljaktigheten emellan båda de Ryska kartorna, i det på П. К. gränsen härifrån antager en NO rigtning intill en der så kallad Оз. Момешъ, hvarifrån Пеъзе (*Petjenga*) fl. (på Kolska kretskartan, som dessutom har alldeles ingen sjö *Momet*, ytterst liten) har sitt ursprung. Ifrån samma sjös W. ånda antager gränsen en N. rigtning, litet böjd åt W, passerar så *Patsjoki* och börjer sig ofvan om den alldeles åt NW, tills den SO om det sydliga *Pulmajäure* i N. ifrån öfre ändan af *Enara* träsk möter *Utsjoki*, eller den fordna Svenska gränsen. På den tryckta П. К. blir således icke allenast hela *Enara* sjö inom Finland, utan ock ett betydligt stycke O. om densamma, längs hela dess sträckning. På *Kolska* kretskartan deremot fortlöper gränsen ån ifrån Посиди гора (*Nuortinturi*) i samma NW rigtning öfver r. Бруснишна (*Stenii Puolavaara*), ehuru alldeles ingen bäck dervid på kartan befinner sig, och vänder sig derefter litet längre vid r. Глешка, nära intill på andra sidan af рѣч. Явга åt N. uti hvilken sträckning den passerar r. Керда, ett litet träsk Кердо, hvarifrån äfven en helt liten bäck faller i *Luta*, öfver hvilken gränsen vidare går, äfvensom öfver гора Чужа och de helt små träskena

Мань och **Пунчезеро**. Ifrån denna bildar gränsen en liten östlig båge mot det nu redan närbelägna *Enari* tråsk, på samma karta äfven benämndt **большое Имандра** (*stora Imandra sjön*), midt öfver hvilket gränsen sedan går, samt uppföre en fl. **Паесъ** nära intill ett litet tråsk **Недро**, hvarifrån densamma sedan böjer sig åt NO, längs utloppet af det nämnda lilla tråsket, inuti yttersta ändan af **губа Варонская** (*Varangerfjord*). — Af det anförda synes att den *Kolska* kretskartan så temligen öfverensstämmer med 1596 års tractat, så mycket den der utsatta gränsen ock afviker ifrån den nu verkliga, och äfven på den tryckta **П. К.** betecknade. Det om *Kolska* kartan yttrade gäller dock icke om den nordligaste yttersta delen af gränsesträckningen, hvilken der afviker, icke allenast ifrån **П. К.**, utan ock ifrån både äldre och nyare skriftliga urkunder. Så obestämmt nemligen ock 1596 års tractat äfven i afseende å denna trakt uttrycker sig: „och ifrån *Enara* tråsk emellan *Worånger* och *Neogdama*, dher åthskilier förberörde tre Lappebyers råer och allt intill norre hafvet”, så öfverensstämmande är dock i hufvudsaken rigtningen af gränsen emellan de nämnde orterna på **П. К.** utsatt. Ifrån

den punkten, vid hvilken vi lemnade grän-
sen, böjer den sig å den samma helt obe-
tydligt åt N. och löper så O. om det
sydligare *Pulmajäure* tråsk, mot den öst-
ligare ändan af det nordliga tråsket af
samma namn, samt möter ett stycke ne-
danom det sistnämnda, den 1766 emellan
Sverige och Norrige reglerade riksgränsen.
Jag har i *Utsjoki* Pastorats-Archiv haft
tillfälle att se ett Extract af samma riks-
gränse rörläggningens beskrifning för *Utsjoki*
Lappmark, undertecknad i *Karasjoki* den
3 Septemb. 1766 och funnit äfven II. K.
i det närmaste med samma beskrifning
öfverensstämmande. Sedan nemligen gräns-
linien öfverhufvud i NO rigtning följt lop-
pet af fl. *Taana* eller *Teno* ända till den
punkt der *Skârajoki* (II. K. har *Скараюки*,
ett tryckfel) uti den samma ifrån NW in-
faller, viker den åt SO öfver *Harvimat-*
skaidi fjäll till *Pulmajaure*. Ifrån mot-
satta stranden af samma sjö fortsattes, en-
ligt det nämnde documentet, gränsen öfver
mest dels blott med liten björkskog, dels
ock endast med renmossa bevuxna, myror
och kârr, till det sista riksröset på *Kol-*
misoivimaddakietza fjäll, S. om *Pitsusjoki*.
Vål finnas dessa namn icke på II. K.; men
sjelfva distancen gifver anledning att sluta,
att gränslinien äfven här är öfverensstämm-
mande utsatt. Då neml. uti rörläggningens-

beskrifningen afståndet emellan den punkten, hvarest gränsen lemnar *Taana* elf, till röset vid *Pojauri* utsättes till 14,941, härifrån till sista röset vid *Kolmisoivimaddakietza* deremot till 40,682 Svenska alnar och åfven på **II. K.**, detta sednare är åtminstone dubbelt mot det förra; dessutom *N. Marelus* uti sin beskrifning om land- och fjällryggarne, samt gränsen emellan Sverige och Norrige (uti Kongl. Vettensk. Acad. handlingar för år 1772 p. 13) uttryckeligen säger, att „i nejden af *Kolmisoivimaddakietza* förmenes, att Ryska gränsen skall möta”, så är skiljaktigheten åfven ingen, eller högst obetydlig. Ifrån denna punkt böjer sig på **II. K.** gränslinien åt O., samt slutar ändtligen vid ändan af *Buggefjord*, vid början af *Warangerfjorden*, tvårtemot den *Kolska* kretskartan, som har slutet vid yttersta ändan af densamma. — Jag har öfver detta ämnet blifvit vidlyftigare, än jag det ärnat, och har sine ira & studio endast utur en historisk synpunkt betraktat saken. Kunde jag derjemte hafva eller få något annat interesse, så kan jag ock så mycket mer hoppas ursåkt för denna långa digression. En ny reglering af gränsen emellan Ryssland och Finland vore visserligen nyttig, så som man nyligen verkställt en sådan emellan Ryssland och Sverige. Den ursprungliga gränsen, om den ock

voro vissare än den i sig sjelf är; kan väl icke utan mångfaldiga rubbningar återställas; den prätenderas icke heller å någondera sidan; men en bestämning och stadfästelse af den närvarande efter billiga ömsesidiga jemkningar skulle, för denna och kommande tider, emellan de Ryske och våra Finnar återställa en grannsämja, som endast genom dess obestämmdhet hitintills stundom varit afbruten.

45) Till förändringar, hvilka icke alltid äro förbättringar, hör visserligen ock utelemnandet af nämnde rubrik uti våra nyare Ecclesiastika tabeller, då vi deremot hafva dess existence uti de äldre att tacka för många interessanta noticer ifrån de tiderna. Då menniskan saknar anledning, vill det der felet oftast vidlåda, som man träffande nog plågar kalla, att icke komma sig till. Utomdess är det ofta för många Herrar Pastores förknippadt med allt för många omständigheter, att enkom meddela en enskild — ehuru interessant — underrättelse, som så behändigt kunde inflyta uti årstabellen, i fall påminnelsen derom finnes der. Nu uteblifver den och går till skada för det allmänna, eller för vettenskapen förlorad.

46) *Köükenenjoki* skall ytterst hafva sitt ursprung ifrån *Karhujärwi*, än högre.

om *Hietajärwi*. Подр. карма har sitt *Karhujärwi* vida längre ned inom *Kuusamo* gebit jemte ett annat *Hietajärwi*. Om dem visste man intet, hvarken i *Kuusamo* eller *Kemitrask*, ej heller skall *Oulanga* å efter uppgifterna i *Kuusamo* komma ifrån dem, utan ifrån *Hirwasjärwi* sjöar.

47) Inuti denna falla: på Norra sidan den uti förra Not. omtalta *Oulanga* (hvaraf fortsättningen af *Kitka* också har sitt namn) och ett annat vattudrag allt ifrån *Ongama* i *Kuolajärwi* uti samma trask, der *Köükenen* har sitt ursprung; på den Södra sidan, medelst *Quotungi* sjö, utloppet både af *Suiningi* och *Suorajärwi* samt *Porontima*, hvilket sistnämnda icke, såsom II. K. utvisar, skall hafva något samband med *Rukajärwi*, ursprunget till den visserligen också i *Kitka* inflytande *Naatikkajoki*.

48) Detta flodsystem har öfverhufvud en så märkelig likhet med det Finska *Kemi*-vattendraget, i anseende till de många och stora bugter, som både under sitt lopp bilda, ja i anseende till sjelfva sina närmaste naturliga omgifvelser, att det nästan tyckes, som hade ett och samma folk, just för denna likhet, med samma namn benämnt

båda. Att i Finland vid utloppet af *Kem* blott finnes en efter samma flod benämnd socken, är en tillfällighet, som framtiden möjligen kan ändra.

4°) Till följe deraf ansåg ock Directionen för Ecclesiastique verket i Lappmarken uti bref till Landshöfdingen af den 17 Maji 1746 (förvaradt ibland *Kemiträsk* Pastorats - Archivs handlingar), att Lapparne ej borde med någon ny afgift besväras, utan behålla för sig den tillagda vinstaten, bönderne deremot af den årliga tionden njuta sin vinsåd.

5°) Tengströms afhandling om Presterliga tjenstgöringen i Åbo stift 3 delen p. . . .

5¹) Denna besynnerlighet, redan derföre oförklarlig, att *Kuolajärwi* ifrån 1746 just borde höra till *Kuusamo* Pastorat, och så mycket oförklarligare, som detsamma icke heller är intagit uti *Kemiträsk* tabellverk, hvarest det först ifrån och med 1779 (således ock 3 år sednare än det borde) uppträder, kunde dock hafva någon grund deruti, att samma Lappmark uppå den förenämnde tiden i presterligt afseende betjentes både ifrån *Kuusamo* och *Kemiträsk*, såsom man kan se af Sacell. *Nils*

Fellmans förut nämnda Berättelse af 1751, der det heter på ett ställe: „denna *Kemiträsk* församling består dels af bönder, som lyda till *Kemi* Moderkyrkan, dels af Lappar i *Cuolajerfvi*, som höra till *Cusamo* Pastorat (!), hvilket *Cuolajerfvi* Lappmark är belågit emellan *Cusamo* och *Sodankylå* Till marknadsplatsen rächnas ifrån kyrckan 12 mihl och till långsta byn 18 mjl: men the närmaste byarne äro ej längre ifrån kyrckan än 5, 7 och 9 mihl våg. Dessa Lappar infinna sig här vid kyrckan icke allenast på stora högtidsdagar och Solenne Bönedagar utan ock söndagarne då och då, isynnerhet vintertiden, då de hafva tillfälle at åka med renarne. Af Kyrkioherden i *Cusamo* såsom deras Pastor plågade blifva årligen besökte på deras marcknadsställe, dit de sig enhälleligen försambla, som icke allenast förrättar gudstjensten för them derstädes utan ock examinerar them i theas christendoms kundskap dessutom plågar ock Cappellanen härstädes åtskilliga resor om åhret besöka them, hålla gudstjenst för them och theas barn, skrif- ta de siuka samt förrätta de öfriga prästerliga sysslor, som kunna behövas” och på ett annat ställe: „*Cuolajerfvi* tingsställe bestående af 40 Skattlappar är

detta *Kemitråsk* Capel tillslagit (!); såsom närmast hit intil lydande." — Häraf ses, att *Kuolajärwi* redan den tiden ehuru *Kuusamo* Pastorat tillslagit, dock betraktades mer såsom lydande under *Kemitråsk*, hvarifrån det äfven i prästerligt afseende mer synes hafva blifvit betjent. Häraf kan det ock hafva händt, att det uti tabellverken i början kom att upptagas hvarken under *Kuusamo* eller *Kemitråsk*.

^{5 2)} Af namn å qvinnor (qv.), inhyssingar (inh.) och drångar (dr.) äro blott sådane upptagne, hvilka äfven i äldre böcker förekomma, och således i egenskap af familienamn redan äro naturaliserade i orten, hålst de flesta tillhört ordentliga hemmansägare, hvilkas efterkommande emellertid af dem ej bibehållit annat än namnet. Ungefär af samma orsaker har jag ock intagit Svenska namn, till större delen härstammande ifrån soldater, hvilka, antingen sjelfve, eller deras efterkommande, blifvit jordbrukare. Många af sådana familier och familiemann härstamma dock äfven ifrån fordna prest- eller andra släkter och förtjena så mycket mer ett rum jemte de egenteliga äkta Finska bondeätterna.

^{5 3)} Ät den, som anser dessa och dylika ämnen för idel småsaker, eller till och

med en fåfång tidspillan, svare vi, hvad Finska bonden plågar säga då han i sin tanka för förefallande behof samlar eller förfårdigar diverse smårre saker och man frågar honom, hvartill han gör sådant: joutaahan olla, jos vasta maailmassa talossa tarvitahan. — Till föremål, hvilka man hittills varit van att betrakta med likgiltighet, höra ty vårr! ock de Finska familienamnen, der sådana ån finnas i behåll. Man har långesedan ej utan skål anmärkt, att Finnarne icke mer hafva några åkta Finska menniskonamn qvar, utan hafva antagit hebraiska, grekiska, latinska, tyska och svenska. Oneligen hafva de dock haft sådana och jag tror för min del, att just de Finska familienamnen åro sådana urgamla menniskonamn, hvilkas betydelse till och med redan för den hõga ålderns skull gått till det mesta förlorad. Då personsnamn ofta plåga öfvergå till ortsnamn (i finskan gemeligen med förvandling af åndelsen — *nen* till *la* — t. ex. *Heiskanen* till *Heiskala*) och de åkta Finska, såväl familie- som ortsnamnen allt mer hålla på att komma ur bruk, eller utbytas mot förmenta bättre klingande Svenska namn, så borde man sorgfålligt samla och söka rådda undan förgångelsen så väl de ena som de andra, såsom hõgst dyrbara lemningar ifrån na-

tionens fornålder, de der förtjena, ej likgiltighet och förakt, utan både i lingvistiskt och historiskt afseende den största uppmärksamhet. Icke sällan har jag redan uti sådana namn funnit många interessanta vinkar, och jag är öfvertygad om, att i fall man t. ex. hade en fullständig samling af familie- och hemmansnamnen för det nordligaste Österbotten, man äfven deribland skulle finna många omisskänneliga spår, till yttermera bestyrkande af hvad ofvan blifvit anfördt, om dessa orters befolkning igenom *Ryske Karelare* redan uti äldre tider.

94) Underrättelserna om dem äro egenteligen hämtade utur *Protoc. Eccles. Cusamoensis* p. 357. Hvarest jag kunnat har jag tillagt ett och annat, såsom om deras giftermål, ur samtida kyrkoböcker eller andra källor. Det förstås af sig sjelf, att emellertid sådana underrättelser icke alltid kunna vara fullständiga.

95) Denne skall haft en synnerligen stark Antipathi mot Tobaksrökande, hvarpå man än i orten allmänt vet berätta följande händelse till bevis. — En gång, då en Rysk Karelare äfven råkade vara hos honom, hämtade en af hans åhörare åt honom en tjäder till skänks. Ibland andra

frågor hvilka Pastorn gjorde honom, var äfven den, om han nyttjade tobak. Då bonden i sin enfald bejakade detta, kastade *Forbus* i vredesmod tjådern tillbaka åt honom och befalle honom genast packa sig bort undan hans åsyn. Den handlande Ryssen, hvilken ett sådant förfarande med rätta förekom allt för besynnerligt, sökte stilla Pastorens vrede och framföralt öfvertala honom att ej försmå skänken, hvarvid han skall betjent sig af dessa ord: „ota Herra! metjo, ej metjo tupakoitje (tag, tag Herre! tjådern, icke brukar den tobak).

⁵⁶) Dock måste här, äfvensom öfverallt framdeles anmärkas, att uppgifterna om höga åldrar bland allmogen, i äldre tider ej alltid äro pålitliga, emedan de ej grunda sig på några ordentliga kyrkoböcker, hvilka först i sednare tider blifvit införda; utan endast och allenast på allmogens utsago, och man vet, huru osäker den är, och huru den ofta vid en upphunnen hög ålder gerna söker än mer stegra den samma.

⁵⁷) För de båda föregående åren 1811 och 1812 äro i tabellerna endast 7 personer tillsammans uppgifna. *Deutsch* deremot (l. c. p. 268) säger, att under de

grufliga missväxt åren 1810 och 1812, 54 personer blifvit uppgifne såsom ihjälhungerade. Detta skulle gifva en så mycket rysligare totalsumma, så framt ej eljest uti uppgifterna något missförstånd eller missstag åger rum.

⁵⁸) *Fr. Schnurrers geographische Nomenclologie.* Stuttg. 1815 p. 394 sqq.

⁵⁹) l. c. p. 407. — Dylika traditioner om flytande stenar berättas äfven på flere ställen i Ryssland. Så förvaras till och med, andra mindre viktiga exempel att förtiga, ännu uti *Antonowska* klostret i *Nowgorod* en rund sten, hvarpå klostrets stiftare, den helige *Antonij*, ända ifrån Rom skall hafva seglat dit.

⁶⁰) Vid detta tillfälle må jag ock anmärka, att all distance-beräkning, efter allmogens uppgifter, är både högst opålitlig och till och med olika, af orsak, att man här i hela Öfverbygden räkna, ån efter vanliga mil, ån (såsom ock merendels i *Karelen*) efter så kallade gamla mil, hvilka varit nästan hälften kortare. Båda räkningssätten äro dessutom på måfå och grunda sig sällan på någon ordentlig mätning.

⁶¹⁾ Hushållnings Sällskapets skrifter II, 80. — En lika så stor olikhet herrskar ock emellan dessa bådas uppgifter om *Kuusamo*. Efter *Hållströms* uträkning (l. c.) utgör dess areal-innehåll 78,820 Sv. qv. mil; — *Deutsch* har lika besynnerligt här endast 31.

⁶²⁾ Uti *Kemiträsk* historieböcker finnas ock ända ifrån början af 18:de århundradet speciella förteckningar öfver födde, vigde och döde *Lappar*. De kunde gifva oss anledning till interessanta jämförelser emellan dessa och kolonisterne, om de vore fullständiga och efter orden gällande blott egenteliga *Lappar*. Men hvarken det ena eller det andra kan åga rum.

1) Fullständiga kunna de icke vara, emedan icke endast *Kemiträsk* presterskap hade att göra med *Lapparne*, utan äfven Pastorn i *Kuusamo* ! allt ifrån den tiden, som det år 1675 blef ett eget pastorat, efter *Nils Fellmans* mera nämnda berättelse af år 1751 vintertiden äfven besökte de öfra *Lappska* byalagen, och dervid gick dem tillhanda med presterliga förrättningar, samt dessutom redan uppå samma tid då dessa specialförteckningar börja, ett kapell med egen prest uppfördes äfven i *Sodankülå*. Förteckningarne gälla således egenteligen *Kuolajärwi* (som, enligt hvad vi ofvan anfört, i presterligt afseende alltid blifvit betjent för-

nåmligast ifrån *Kemitrásk* åfven under den tiden *Kuolajárwi* var *Kuusamo* underlagdt), ehuru de derföre icke ingrediera uti tabellerna, hvarken här eller i *Kuusamo*. Men om å ena sidan samma förteckningar icke heller för *Kuolajárwi* åro eller kunna vara alldeles fullständiga (ehuru de visserligen för den orten, i jämförelse med andra, åro fullständigast), så omfatta de dock å andra sidan mer ån *Kuolajárwi* och gälla troligen till en del åfven sådana *Lappar*, hvilka enligt nämnde *Fellmans* ord uti dess berättelse plågade ifrån *Sodankilá*, *Sombio* och *Kemikilá* sommartiden bevista Gudstjensten i *Kemitrásk*, då de flyttade sig dit till träsket, att idka sitt vanliga fiske. Detta synes vara så mycket mer troligt, som samma förteckningar fortgå ånda till och med år 1787, då, såsom vi redan i början af denna afhandling anmärkt, *Kemitrásk* boerne började sätta sig emot nämnde fiske och började en process, som slutades dermed att samma fiske alldeles upphörde. —

2) Kan ordet *Lappar* uti sin egentliga, strångare bemärkelse uti merbemålte special-förteckningar gälla blott de aldräfstiderna, då, såsom bekant är, i sednare tider Nybyggarna ifrån *Sodankilá*, i stöd af Lapparnes håfd och under deras på dem öfvergångna namn idkade

fisket i *Kemitråsk* och man likaledes ån i våra tider fortfar att efter gammal vana kalla *Kuolajårwi* för *Lappmark* och invånarne *Lappar*, ehuru i sjelfva verket ingen sådan mer der torde finnas, och till och med den minsta delen af invånarne derstädes af *Lappar* härstamma. Åtminstone tyckes mig detta följa åfven af det vanliga påståendet, att de så kallade *Kuolajårwi* *Lapparne* öfverhufvud vore ett stort och resligt människoslag, hvilket alldeles icke passar in på verkliga *Lappar*, utan antyder, att de nuvarande invånarne i *Kuolajårwi* öfverhufvud ej härstamma af *Lappar*, utan torde utgöra en blandning af *Finnar* ifrån åtskilliga orter, kanske åfven här mest *Karelare* såsom i *Kuusamo* och måhända till och med *Ryska Karelare*. Af yttrandet i proste-visitations Protoc. af den 25 Febr. 1787, att „*Kuolajårwi* trakten bestod af 40 kringströdda och utfattiga nybyggare, som ånnu idkade samma nåringar som *Lapparne*” måste man sluta, att redan då inga egentliga *Lappar* mera funnos, ehuru *Lappska* nåringar ånnu herrskade. — Af allt det anförda synes, huru litet de bemålta speciella förteckningarne svara mot hvad de lofva, och att de, i stället för att tjena till supplerande af det hela, blott ån mer förvirra

detsamma. Emellertid må åfvén af dem här följande utdrag få rum med alla de anmärkningar, hvartill de gifva anledning.

F Ö d d e. Vigde. D Ö d e.

	mk.	qv.	S:a.	par	mk.	qv.	S:a.
1) ifr. 1701 - 1725	- 35	- 38	- 73	-- 19	-- 32	- 39	- 71.
2) -- 1726 - 1750	- 69	- 53	- 122	-- 30	-- 47	- 39	- 86.
3) -- 1751 - 1775	- 149	- 125	- 274	-- 47	-- 85	- 83	- 168.
4) -- 1776 - 1787	- 85	- 63	- 148	-- 36	-- 51	- 50	- 101.

Bland de födde voro uti 1) 3 eller ungefär hvart 24:de oäkta; i 2) blott 1, i 3) 3 ell. ungef. hvart 91, i 4) 5 ell. hvart 30:de. Bland de döde, under första perioden, hade 2 qvinnor uppnått 80; 1 k. 82; 1 k. 88; 1 qv. 89; 1 k. och 1 qv. 90; 1 qv. 100 och 1 annan något deröfver; således öfverhufvud 9 personer (3 k., 6 qv.) eller ungefär hvar 8:de, (!) kommit till 80 år och deröfver. — Uti 2) finnas antecknade 2 qv. af 80; 2 k. och 1 qv. 81; 1 k. och 1 qv. 82; 1 k. 83; 1 qv. 89 och 1 qv. 120 (!); inalles 10 (4 k. 6 qv.); d. å. åter hvar 8:de. — Uti 3) 3 k. och 1 qv. 80; 1 qv. 81; 1 k. och 1 qv. 83; 1 k. 84; 1 k. 89 och 1 k. 92; d. å. 10 (7 k., 3 qv.), eller ungefär hvar 17:de. — Uti 4) 1 k. och 1 qv. 80 och 1 qv. 81; d. å. 5 (1 k. 2 qv.) eller ungef.

hvar 33:dje. Under hela tidrymden (1701 — 1787) hade således inalles 28 personer, eller ungef. hvar 15:de hunnit till 80—90, och 4 (ungef. hvar 106:te) öfver 90, samt in summa 32 (ungefår hvar 15:de) till 80 år eller derutöfver. Flera qvinnor hade ej blott blifvit gamla, utan ock uppnått den högsta åldern. — Uti 1) och 2) äro inga sjukdomar uppgifna. Uti 3) hade de mest dödande sjukdomar varit hetsig feber, koppor, okända barnsjukdomar samt håll och styng; uti 4) diverse febrar, hetsig feber samt obekanta barnsjukdomar.

⁶³⁾ Åtskilliga besynnerliga benämningar, hvarmed denna sed ån på åtskilliga orter betecknas, tyckes kunna gifva anledning till en sådan förmodan. Uti Ingermanland, åfvensom tillgränsande delar af Viborgs län, t. ex. *Rautus* kallas sådana kringgående brudar, *Suven nahan pieksejåt*, och deras kringgående, *kåvvå suven nahkaa pieksemisså* och *Suven nahan apuu ajamassa* (gå att piska vargskinn, att uppbåra vargskinns-hjelp).

⁶⁴⁾ Såsom bevis derå kan anföras, att efter den äldsta uppsats öfver kyrkans medel 1698 och följ., kyrkans inkomster bestodo förnåmligast i diverse pelterier, så-

som båfverskinn, renhudar, röda handskar, gråskinn, lappskor, &c., „hvilka föryttras dels till *Ryssar*, dels andra handlande.”

64) Uti tabellen för 1805 uppgåfvos i socknen vara ungefär 325 hästar, 1320 kor, 230 st. ungboskap, och 1840 får. År 1810 ungef. 320 hästar, 1250 kor, 200 st. ungboskap, 1800 får.

65) Protoc. Ecclesiae Cuusam. p. 358.

67) *N. Fellmans* berättelse till Domkapitlet af d. 21 Jan. 1753.

68) Omkring 1821 skall man ån funnit denne Lapp-apostels lik vål bibehållet, då deremot andra yngre lik redan voro förmultnade. Blott Ögon och näsa hade varit något infallne. — En händelse som i många andra länder skulle upphöja, helst en sådan man som *Mansvetus* varit, till ett helgon.

69) Emellan *Vaara* och *Tunturi* göres den skillnad, att det sednare utmärker ett högre, kalt berg, hvarpå inga träd mer växa. Båda orden härstamma ifrån Lappskan; det förra af *vaarre*, det sednare af *tuoddar*, som sedan i Finskan fått en nunnation likt många andra sådana ord,

t. ex. *kaupug* — *kaupunki* l. *kaupungi*, *va-*
hag — *vahingo*, *hågga* — *hengi*, m. fl.

7⁰) Det vill såga här, såsom i all-
mänhet, ifrån Ryska sidan komne, utan att
de derföre behöfde vara verkliga *Ryssar*.

7¹) Här å orten råknar man spann-
mål gemenligen lispundtals nemligen 10 på
tunnan.

7²) Denna noggranna förteckning fin-
nes främst i en foliant, innehållande *Acta*
visitationis Episcopalis & Praepo-
sitalis ab anno 1738. — En annan slik
förteckning finnes i „Sodankylå kyr-
kas *Protocolls-* och *Råkningsbok*
ifr. år 1760 — 1780” p. 232 sqq. med
några få obetydliga skiljaktigheter. Här
såsom förut vid slika fall har jag tillagt,
hvad jag kunnat, dels ifrån andra källor,
dels ock utur samtida kyrko- och historie-
böcker.

7³) Ifrån sådana härstamma utan
tvifvel åtskilliga familjer i *Kola* och den
derefter benämnda kretsen, hvilkas förfå-
der, såsom jag sednare erfor, efter tradi-
tionen, under svåra år ditkommit ifrån
Svenska sidan, der bosatt sig och antagit
den *Grekiska* läran. Äfven uti vår tid

har man åtskilliga dylika exempel så väl uti *Kolska* som *Kemska* kretsen af det *Archangelska* Gouvernementet. Motsatta exempel å öfvergång ifrån Ryssland till Finland och ifrån den Grekiska till den Lutherska läran hafva väl deremot varit vida sållsyntare, men att äfven sådana fall åtminstone uti äldre tider existerat, tyckes bevisas af den omständigheten, att vid Biskops-Visitationen d. 21 Jan. 1758 (hvars Protocoll är det äldsta som finnes) ock den frågan uppstod „huruvida Ryssar, som söka att antaga vår Religion, dertill kunna admitteras? Svaras att de som en gång äro komne under Svenska kronan och blifvit Svenske undersåtare, bör sådant efter föregången undervisning intet förvägras: Men huru med dem skulle förfaras, som ännu intet hafva blifvit Svenska undersåtare och söka komma till vår Lutherska religion, ville man efter återkomsten till Äbo i underdånighet hemställa till Hans Kongl. Maj:ts utslag”.

74) Huru det samma varit beskaffadt, synes af ett gammalt Inventarium af den 28 Martii 1708, undertecknadt af Hårads-höfdingen *Marcus Bostadius*. Enligt det-samma fanns å prestgården: „en stuga med dörr och gångjern, skårsten utan spiåld, bord och bänkar, 2:ne fönsterglas

och sång. En Cammar baakuppå med döör och gångjern, skårsten utan spield, bänkar, sång, 1 fönsterglas. — 1 fremmande stugu med döör och dörrjern, 4 st. fönsterglas, sång, bord och bänkar, skårsten utan spiåld.”

75) Aspiration med *v* framför ord, börjande med vokaler eller diphtonger, helst de djupare, är i Lappska mycket vanlig. Så har det Svenska *oxe* blifvit *vuoksa*, uti Norrska finnmarkerna *vuofsa* l. *vuovsa*; *ost* — *vuosta*; *ól (olu)* *vuola*. Lika så svarar *vuogg* mot det Finska *ongi*; *vuoksenes* mot *oksennus*; *vuolde* mot *alta*; *vuolas* mot *alas*; *vuopp* l. *vuoppa* mot *appi*; *vuorbe* mot *arpa* &c.

76) En *Halfdan Einari* är äfven i lärdt afseende bekant, såsom författare till en historia om Isländska litteraturen.

77) Uppå Подр. карма betecknas den orått taga sin början ifrån *Petsikojäüre*.

78) Efter dessa namn, hvilka jag sökt så mycket möjligt närma till det verkliga uttalet, äro de på Подр. карма att rättas.

79) Är icke utsatt på П. К., men skall finnas i samma nejd.

⁸⁰) Ej i Östlig, såsom П. К. utvisar. Af samma bäck har staden *Kola* fått sitt namn och således samma Lappska rotord *Kuolle* (finsk. *Kala* fisk), hvaraf på Finska sidan *Kuola* (i namnet *Kuolajärwi*) uppstod, hos Ryssarne, som ej hafva sådana diphtonger, blifvit *Kola*, eller om man på Svenskt vis ville nogare beteckna deras uttal, egenteligen *Kåla*.

⁸¹) Dessa åfvensom åtskilliga andra framdeles förekommande naturhistoriska och förnämligast Ekonomien beträffande underrättelser, äro meddelade af Kyrkoherden *Fellman*.

⁸²) För de följande åren finnas, i anseende till Kyrkoh. *Fellmans* kortare vistelse i orten, endast fragmenter, af hvilka emellertid åfven ett utdrag här medföljer.

1823. Början öfvermåttan mild till den 9 Januarii. Derifrån till d. 18 mest storm och snö. Ifrån d. 18 strång köld. Solen gaf reflexion till höjder d. 20 och syntes fullkomligen vid *Utsjoki* kyrka d. 25 Januarii. För November månad var temperaturen efter observationer kl. 9, 2 och 8 om morg. — 11, 27. Maximum var d. 22 — midd. — 10, 13. om afton. — 30. Minim. — aft. — 11, 25. d. 5 om morg. + 0.
— 10, 88 Celsii.

1824 i Januarii:

om morg. — 19, 68.

— midd. — 19, 81.

— aft. — 20, 20.

— 19, 90.

Maximum d. 14 om

morg. — 34. Minim.

d. 29 om midd. — 1.

D. 25 syntes solen för
första gången.

i Martii:

om morg. — 10, 55.

— midd. — 7, 52.

— aft. — 9, 81.

— 9, 29.

Maximum d. 5 morg.

— 33. Minimum d. 24

midd. och aft. + 1.

5 dagar i månad. voro

urvåder, 16 klart, 7

halfklart, 3 snö, 14

dagar lugnt. N. och S.

de mest herrskande

vindar.

i December:

om morg. — 13, 61.

— midd. — 14, 16.

— aft. — 14, 00.

— 13, 92.

Maximum d. 20 aft.

— 30. Minimum d. 9.

aft. + 1. Klart 20

dagar, snö 7, mulet

3, ovåder 1, lugnt 19.

Mest herrskade O. (lin-

drig), SO (medelm.),

N. (håftig), SW och S.

lindriga.

År 1825, var i Januarii medeltalet af
Thermometern:

om morg. — 7, 74.
— midd. — 6, 71.
— aft. — 7, 03.

— 7, 16.

Maximum d. 14 morg.
— 25. Minimum d. 20
f. m. — $\frac{1}{2}$. Klart 15,
snö 7, mulet 11, lugnt
3 dagar. S. merendels
skarp, NW håftig, N.
medelmåttig, SO dito,
NO, SW och W lin-
driga.

Februarii:

om morg. — 10, 61.
— midd. — 9, 07.
— aft. — 10, 39.

— 10, 02.

Maximum d. 8 aft.
— 24. Minimum d. 19.
aft. — 2. Klart 8,
snö 11, mulet 9, lugnt
12 dagar. S. medelm.
NW skarp, N. och W.
lindriga.

Mars:

om morg. — 8, 05.
— midd. — 4, 71
— aft. — 6, 40.

— 6, 38.

Maximum d. 1 morg.
— 26. Minimum d. 22
midd. — 8. Mulet 18,
snö 9, klart 4, lugnt
7 dagar. S. medelm.,
NW variabel, W me-
delmåttig, N, SO och
SW lindriga. — För-
sta takdroppen d. 15.
Den 21 bara fläckar
synliga.

Aprill:

om morg.	— 1, 77.	Maximum d. 3 & 4
— midd.	+ 1, 50.	morg. — 12. Minim.
— aft.	— 1, 20.	d. 11 & 12 midd. + 5.
	<hr/>	Mulet 22, snö 7 och
	— 1, 47.	regn 1 dag (d. 24:de),
		lugnt 18 dagar. N,
		S, O, NVV alla lin-
		driga.

Angående de sista månaderna i detta år har jag redan ovanföre (not. 35) lemnat ett utdrag utur mina egna observationer. Här må ån ett tillägg följa, innehållande de allmänna resultaten. Observationerna äro gjorda, ehuru på olika ställen, åtminstone inom *Kemi* Lappmark. Då jag äfven ännu under Januarii och Februarii månader befann mig till det mesta under samma bredd med nämnde Lappmark inom *Archangelska* Gouvernementet, så har jag äfven tillagt resultaten för dem. Graderna äro utsatte efter *Reaumur*; i de föregående observationerne af *Kyrkoh. Fellman* deremot alltid efter *Celsius*. Uttrycken klart, mulet och lugnt äro nyttjade i de fall, då största delen af dagen varit sådan (2 mot 1); regn och snö deremot, om det ock regnat eller snögat blott en kort tid af dagen. — Äfven vindarne äro bestämde efter de flesta fallen.

M å n a d.	Medeltemperat			D a g a r.					Herrskande vin- dar och andra anmärkningar.
	Morg.	Midd.	Aft.	Klara.	Mulna	Regn.	Snö.	Lugna.	
Septemb. i <i>Kemitråsk</i> och ifr. d. 6 i <i>Sodank.</i>	+2, 8	+7, 6	+4, 7	9	10	5	6	2	W, NW, O, N, SW lindriga. NO medelm. S. stark. 1 Storm N.
October i <i>Sodank.</i>	+2, 2	+4, 2	+3, 0	7	8	12	4	3	S stark och stormig. SW, W, starka. O, N, NW, NO, SO lindriga.
Novemb. i <i>Sodank.</i>	-2, 7	-2, 2	-3, 1	7	6	6	11	5	SW stark och stormig. S, N starka. SO stor- mig, NO, O lindriga.
Decemb. i <i>Enara</i> och <i>Utsjoki</i> öm- som.	-6, 3	-5, 8	-6, 5	11	14	—	6	5	S. håft. och stormig. SW stark. W. lindrig. NW håftig. Den hög- sta vårman 25 aft. $+2\frac{3}{4}$, högsta kölden d. 5 — Huru högt gradtalet egentl. må hafva varit, kunde jag med den lilla thermometer, som jag då hade, ej observera. Emellertid var qvick- siltret ej ån fruset.

År 1826.	Morg.	Midd.	Aft.	Klara.	Mulna	Regn.	Stö.	Lugna.	
Januarii i Utsjoki, på Norrska gränsen och den nordliga Ryska Lapp- marken.	-10,9	-10,7	-10,9	16	7	—	3	8	SW; NW, S starka. W stormig. N lindrig. Högsta kölden d. 14 aft. — $28\frac{1}{4}$; högsta vårman d. 21 aft. och 22 morg. $+ 1\frac{1}{4}$.
Februarii i Kola och under resan derifrån till Kem.	-8,6	-6,2	-7,6	13	9	1	5	5	SW, W, S temligen starka. NW håftig. O lindrig. — Högsta kól- den d. 3 om aft. — $24\frac{1}{4}$; högsta vårman d. 10 aft. $+ 1$, hvarvid regn.

⁸⁵) Hela familjen skall, såsom dess alkomlingar i *Enari*. Ännu sjelfva veta berättat, egenteligen härstamma ifrån *Lillkiuró*, hvarifrån den utvandrat under det stora Ryska kriget och nedslagit sina bopålar i det aflågsna *Kittilå*.

⁸⁴) För år 1805 uppgifves i tabellerna ungef. 1 häst, 8 oxar, 78 kor, 22 ungboskap, 384 får. Deraf tillhörde *Enari* 1 häst, 3 oxar, 20 kor, 8 ungboskap, 259 får, och *Utsjoki* 5 oxar, 58 kor, 14 ungb., 125 får. I *Enari* ungef. 62 kappland öppen jord.

För år 1810 i *Utsjoki* 1 oxe, 25 kor, 9 nöt och 32 får; i *Enari* 2 hästar, 17 kor, 4 nöt, 160 får, och i båda tillsammans 2 hästar, 1 oxe, 42 kor, 13 nöt och 192 får. — Dessutom i *Enari* ungef. 2 tunnland öppen jord, hvaraf $\frac{3}{4}$ besådda.

⁸⁵) I tabellverket finnas blott följande data:

- År 1805 var kornutsådet 24 kappår, hvilka gåfvo 62 dito.
- 1806 erhöles 3:dje kornet i förökning.
- 1807 ingen afkastning.
- 1808 fick 3:dje kornet.
- 1809 afkastningen ingen.

År 1810 utsåddes korn $1\frac{1}{2}$ tunna; förökningen noll.

— 1811 utsådd. korn $\frac{1}{2}$ t:na; förökning 3:dje kornet.

⁸⁵) Fordom skola äfven infödda Ryssar ifrån *Kola* besökt de här ån talrikare marknaderna. — Uti Biskops-Visitat. Prot. för d. 30 Febr. 1751 anmärkes, att då varande Kyrkoherden i *Utsjoki*, *Hellander*, ej var närvarande af orsak att han för skolans behof, hvars spisning han besörjde; af ankommande Ryssar, hölle på att upphandla mjöl.

För detta och nästföljande jemnför Voyage en Norvége et Laponie, par M. de Buch, T. II. chap. 3 et 4.

⁸⁷) Deröfver klagas redan 1747, då det uti ett Visitations-Prot. af d. 8 Jan. heter: „I gemen klagades öfver en allmän fattigdom. Samteliga skogarna synas till allehanda vålsignelse vara utblottade, besynnerligen båfrar och villrenar försvinna aldeles måstadels i hela Lappmarken. Tamde renar dels störtade, dels skogsförvillade, dels ock i trångmål uppåtne, så att för de flåste näringsmedel jemväl i detta år varit tigglandet i Danska Lappmarcker.” — För sammanhangets skull må jag här intaga äfven de få antecknin-

gar, som angående detta och dylika ämnen finnas om de följande tiderna.

Vid Proste - Visitat. d. 25 Febr. 1770 omtalas ock „invånarnes stora fattigdom, som föranlåter föräldrar och barn att söka sin föda vid västersjön. *Pernatauti* hade sedan Kyrkoherdens (Högmans) ankomst alldeles utödt renhjordarne.” — Uti tabellerna heter det:

År 1796 ledo renhjordarne mycket genom vargar. Fisket i träsk och insjöar svagt; i hafsvikarne bättre.

1799, fisket öfverallt mycket svagt och Lappallmogen i stor fattigdom. Vargar skadade renhjordarna.

Om 1800 och 1801 samma anmärkning. Äfven fisket dåligt, utom vid Norrska hafskusten.

1803, laxfisket i *Taanaelf* ovanligt fördelaktigt, men vid Norrska sjökusten dåligt. Vargarne fortforo att öda renhjordar.

^{ss)} Hvad denna år i stånd att uträtta, derpå har man ett talande exempel äfven i den *Ryske Karelaren*.

89) Denne hade antrådt sitt Kyrkoherde embete i Lappmarken med sådan ifver mot Lappskan, att han i början icke ens låtit Lapparne uti sin närvaro i sina rum sinsemellan tala det „hundspråket“.

90) Egenteligen blott uttryck, hvaraf Herr Kyrkokerden torde betjent sig, för att bemantla sin egen olust för språket. Om handel och vandel skulle ensamt afgöra en sådan fråga, så hade hans åhörare med lika skäl och kanske mer bordt vinnlågga sig om de Svenska och Norrska språken, och framförallt det sistnämnda. De borgare hvilka ifrån städerna vid Norra botten den tiden visserligen mer än nu uti handelsärender besökte åfven denna nordligaste Lappmark, ja sjelfva de aflågsnare Norrska marknaderna, kunde ju åfven Svenska, men den beständigare handeln lårer då såsom nu blifvit drifven med det Norrska granskapet. Hade Finskan för handels och vandels skull framförallt varit nödvändig, hvad den visserligen af orsaker, som vi nyss anfört, icke var, så skulle Lapparne åfven utan tvång sjelfmant så mycket lårt sig det, som de det möjligen behöfde. Det egna interresset är alltid i sådana fall den kraftigaste drifkraft och skulle föröfrigt åfven å andra

sidan bevekt handlanderne att låra sig för sitt behof Lappska. Så hafva hos oss bodbetjente varit de första, som bemödat sig att låra Ryskan och många hafva till och med utan alla hjelpredor bragt det deruti för sitt behof långt nog. — Här må åfven anföras hvad *Leopold von Buch*, Voyage T. II, chap. 4, pag. 180, omnämner, att då Danska regeringen förgåfves bemödat sig att få presterne i Norrska Finnmarken vål och grundligen undervisade i Lappska språket, tog man sig före att låta Lapparne låra sig Danska, hvilket ännu mindre lyckades.

91) Contracts-Prost i *Kemi*. Åfven denne skall hyst en särdeles antipathi emot hela det Lappska „hundspråket”, såsom man ännu vet derom berättat åtskilliga till och med hans presterliga stånd mindre hedrande anecdoter.

92) Jfr. *Schlötzers* allgemeine nordische Geschichte, p. 445, 452, sqq. — Uti sjelfva språket tyckes deraf ett och annat minne hafva kvarblifvit. Så finnes icke ens det ordet *Rubel* uti Ryska Lappska, utan betecknas detta begrepp med ett ifrån Norden lånt och redan förut naturaliseradt ord *markki*, i *Semiostrofska* dial. *mark*.

93) Uti den äldsta Novgorodiska Gramota vid Storfursten *Jaroslafs* antråde till regeringen efter *Alexander Nevskij* 1263, nämnas redan såsom Novgorodiska Voloster: *Vologda, Savolotsje, Kola, Tr* eller *Ter* (den östra delen af Kolska kretsen, hvaraf hafskusten ännu kallas den *Terska*, — de gamlas *Trennås*). *Karamsins Ист. Росс. Roc. IV. p. 114, not. 62.*

94) Åtskilliga märkvärdiga vinkar tyckas i sjelfva verket gifva vigt åt en sådan förmodan, så framt de ej hänföra sig till äldre tider, än den nyssnämnda. — Uti den genom åtskilliga egna ord utmärkta *Rysk - Karelska* munarten i *Tivdja*, — circa 50 verst i NNW ifrån *Petrosavodsk*, och bekant genom sina marmorbrott, — åfvensom på hela sträckan derifrån åt *Finska Karelen*, förekommer det åkta *Tatariska* ordet *Basar* om en gårdsplan eller hvarje annan öppen plats, egenteligen der något säljes. Till och med i *Ilomants* nyttjas detta ord af de grekiska inbyggarna, i samma betydelse. „*Julkiin panna basarille* (det kan jag väl sätta eller föra till torgs),” säger man om något af en ögonskenlig duglighet och följaktligen af större värde, som man årnar sälja. Genom *Ryssarne* är detta ord ej inkommit i språket, hvilka oaktadt den stora mängden

af lånta tatariska ord, så mycket mig är vetterligt, icke kända detta, och aldräminst de uti *Olonetska* Gouvernementet boende Ryssarne, hos hvilka tvärtom de gamla slavonska orden vanligtvis brukas just uti sådana fall, då å andra orter, dit Tatarerne kommo, de ifrån deras språk lånta blifvit de allmännaste. Så är det caracteristiskt, att man redan i norra delen af *Novgorodska* Gouvernementet, och sedan allt uppåt ända till ishafvet, aldrig hör Ryssen säga *ЛОШАДЬ*, utan i dess ställe det äkta fornslavonska *КОНЬ*, som äfven i Finska *Karelen* återfinnes i *Koni*, ehuru uti en föraktlig betydelse af en gammal eller oduglig skracka. Ett troligen genom Ryssarne inkommet Tatariskt ord är det ock i Finska *Karelen* allmänna *Kauhtana*. — En framdeles anställande närmare undersökning skall visa, om ej just de främmande beståndsdelarne öfverhufvud, hvarigenom den *Olonetska* dialekten utmärker sig, framför den nordligare *Ryska Karelskan*, — i *Kemska* kretsen af *Archangelska* och till en stor del äfven i den *Povenetska* af *Olonetska* Gouvernementet, — innehålla flera sådana vinkar. Ätminstone är det visst att förstnämnde dialect har mycket, mera icke-finskt än den sednare, och i sjelfva ljuden myc-

ket orientaliskt, som ej till den grad finnes
 hvarken i den Öfriga Ryska Karelskan,
 eller Lappskan, eller Ryskan, med hvilken
 de förra eljest dela de nog ofta förekom-
 mande hvåsljuden *sj* och *tj* (ш och ч).
 Utom dessa har nemligen *Olonetska* dia-
 lecten ån de svårare och mer sammansatta
dsj (detta förekommer dock åfven i Lapp-
 skan) och till ock med *dsh*, hvilka man i
 Ryskan skulle nödgas beteckna med dubbla
 bokstäfver (дш och дж). Ja en slags för-
 kärlek för dessa hårdare hvåsljud synes
 vara herrskande uti åtskilliga districter af
 den *Olonetska* och till en del åfven *Pe-
 trosavodska* kretsen, så att man t. ex. af
 det Ryska чужій eller чужой (en främ-
 mande) gjort *tjudshoj* och af det Finska
asia (sak, angelågenhet) *aadshu* (аджу). —
 Det namn, hvarmed *Olonetsarne* sjelfva
 beteckna sitt eget språk, till åtskillnad
 ifrån den Öfriga Ryska *Karelskan* (som af
 invånarne sjelfva i de nämnda nordligare
 trakterne rätt och slätt kallas *karjalan
 kieli*), kunde eljest leda till andra tankar
 om *Olonetsarnes* och deras språks ur-
 sprung. Detta språk kallas nemligen hos
 dem sjelfva *Livvin kieli*. — Nu känner
 man en *Finsk* eller *Tjudisk* dialect, under
 namn af den *Liviska*, som dock numera
 skall hålla på att utdö och talas blott om-
 kring *Salis* i Liffland (se Adelungs Mi-

thridates II, 768, — ock på *Angerska* kusten i Kurland? Schlötzer l. c. p. 303) af så kallade *Liver*, dem man anser vara kvarlevor af de fordom talrikare staminvånarne i landet, som åfven efter dem erhållit namnet *Lifland*, och hvilka blifvit utträngde af *Letterne*, med hvilka åfven de ån återstående kvarlevorna allt mer hålla på att sammansmälta. — Upptäckten af ett sådant nationellt språknamn var mig frapperande; sammanträffandet syntes mig så mycket mindre blott tillfälligt, som jag uti sjelfva språket, åfven jemfördt med en annan sydligare länk, — den *Tjudiska* munarten på gränsen af *Novgorodska* Gouvernementet, — trodde mig finna beröringspunkter med den äldre bekanta, med *Estniskan* nära beslägtade, *Liviskan*. Jag tyckte af sådana skäl åfven ett sammanhang emellan ett det *Liviska* språket i *Olonets* talande folk med i *Lifland* utträngda och försvunna *Liver* såsom något möjligt kunna förmodas, helst jag hade mig bekant, att en del af sjelfva Ryssarne öster om den sydligare delen af *Ladoga* sjön hålla före, att de lefva i *Olonetsarnes* fordna bostäder. Så mycket mer nödvändig syntes en noggrann undersökning af den hittills tyvärr så litet bekanta *Saliska Liviskan*, såsom afgörande, huruvida

hypotesen om ett sådant sammanhang i sjelfva verket kan vara antaglig eller icke, och jag sökte derföre uti ett till offentligare meddelande åmnadt bref redan i början af förlidet år uppmuntra och uppfordra till en sådan undersökning, så länge dertill ännu gifves tillfälle. Då emellertid af samma bref blott ett fragmentariskt utdrag kort derefter uti N:o 30 af *Journal de St. Pétersbourg* kommit att blifva tryckt, med utelemnande icke allenast af hypotesen, utan ock af sjelfva den omedelbara anledningen dertill uti det nationella språknamnet, så har jag ansett det för lämpligt att här, då jag tillfälligtvis kommit att närmare vidröra den *Olonetska* munarten, i förbigående äfven derå fästa uppmärksamheten.

99) l. c. p. 478.

96) Om *Karelarne* se förut pag. 4. — Men äfven i *Ryska Lappland* blef kristendomen tidigare införd än i *Kemi Lappmark*, eller åtminstone tidigare stadfastad genom inrättande af kyrkor och kloster. Det skedde der genom en viss *Trifon*, om hvars lefverne vid kyrkan i *Petsjenga* (ungef. 150 verst N. ifrån *Kola*, och hvarest äfven hans ben hvila) finnes en handskrifven Slavonsk berättelse, som, ef-

ter en tillagd anmärkning, är afskrifven efter en dylik äldre. — Ett utdrag utur densamma torde för Läsaren, redan bekant med våra egna Lappars kyrkohistoria, ej vara utan interesse. — De Ryske Lapparnes Apostel var född i *Novgorodskå* gebitet, eller efter någras uppgift i staden *Torshok*, som nu hör till *Tverska* Gouvenementet. Igenom en uppenbarelse befalltes han af Frålsaren att begifva sig till „ett törstigt och otillgängligt land.” Då anlände han „till kusten af den stora Oceanen, uti en del af det Norrska landet af *Kolska* jurisdictionen, till floden *Petjenga* till det *Lappska* folket; ty (tillägges det) samma del af det Norrska landet med detta folk hade ifrån långliga tider råkat under *Novgorodskå* våldet (ибо та норвегскія земли часпъ стемъ народомъ издавна прилучена *) *кновгородскому владенію*). Det Lappska

*) Ett passande uttryck nog att beteckna sättet, huru orten kommit under Ryssland. Föröfrigt tjänar här den egna bekännelsen till att bekräfta, hvad ofvan p. 229 och not. 92 (p. 229) blifvit anfördt om äfven Ryska Lapplands beroende af Norrige före Ryssarnes ditkomst. — ett beroende, som åtminstone, hvad denna nejd angår, klarligen bevisas redan af de talrika namnen på sjelfva *подробная карта*. En annan ton herrskade emellertid uti de offentliga underhandlingar, hvilka fördes om gränsen emellan Ryska och Danska Lappland ungefär på samma tid, som *Trifons* biographe må först hafva blifvit författad och om hvilka vi längre fram komma att ytterligare tala. .

folket uti samma land lefde uti orenlighet och uti den yttersta hedniska afgudiska djefvulskhet, i det de såsom underliga djur dyrkade djeflar och tillbâdo menniskohänders verk och förgudade maskar och andra krypande kråk och âto allt orent och vederstyggligt, men sina boningar hade de å bergiga och mossiga och otillgängliga orter till 100 versts afstånd och mer ifrån hvarandra. Men hela det landet har 500 stadier i längd och tvårs öfver fåga mindre." Då han predikade Evangelium för dem, så tillfogade de, och i synnerhet deras *nojder* eller trollkarlar (жебуны) honom mycket ondt, fattade honom i håret, slogo honom och kastade honom till marken, samt hotade honom med döden, om han ej lemnade deras land. Ofta ville de till och med verkställa sitt onda uppsåt, men Herren frålste honom på hvarjehanda sätt, och förborgade honom å berg eller i steniga klyftor, eller förde honom i osynlig måtto midt igenom dem. Sedan han genom sitt beständiga predikande åndtligen lyckats böja deras afvoga sinnen, begaf han sig till *Novgorod* och kom derifrån med en *благословѣнная* грамота (vålsignelse bref) af dervarande Erkebiskopen tillbaka till floden *Petjenga*, och började med åtskilliga byggmästare, som han bragt med sig, uppföra en kyrka i den heliga Trefaldighetens namn. Den var i 3

är oinvigd; men efter den tidens förlopp kom han „till den lilla flåcken *Kola*, (ВВОЛОСНИКУ КОЛУ), ty (tillägges det) då hade denna fläck en liten befolkning, af nyligen ankomne ifrån Ry-ska orten, hvilka för sin fiskfångst der uppehöll sig och blott hade ett litet bōnehus (en *tjassovna*). Der fann han en Hieromonach *Ilja*, som han tog med sig till *Petjenga* för att inviga den nya Kyrkan och döpa Lapparne. Samme *Ilja* invigde ock *Trifon* sjelf till munk. Flera af de omvānda Lapparne hämtade till *Trifon* silfver och andra saker; andra skānkte lānderier, sjöar, floder och fiskeriställen i hafvet. *Trifon* behöll intet för sig, utan öfverlemnade det till Kyrkan. Ifrån den tiden började hans boning allt mer utvidga sig till ett kloster, i det flere munkar och lekmān tillströmmade ifrån det inre af Ryssland. *Trifon* sjelf företog sig en vandring till Moskva och utverkade sig der af Tsar *Joan Wassiljewitsch* ett gåfvobref (жаловальная грамота) af år 1556, hvarmedelst hela den omkringliggande nejden med alla dess förmāner till sjöss och lands lades under det nya så kallade *Petjenska* trefaldighets klostret. *Trifon* dog i December månad år 7091 eller efter Christi fö-delse 1583; men det af honom grundlagda Klostret hade det missödet att 7 år efter

hans död 1590 (enligt *Karamsin* X, p. 164; år 1591) sjelfva Juldagen af ett *Finskt* ströfparti (ВИШСКАГО ВЛАДѢНІЯ ФИНСКІЯ ЗЕМЛИ НЕМЦЫ — *Karamsin* säger: Kajanske rōfvare; jfr. ock *Bih. till Åbo Tidn.* 1785 p. 29) blifva plundradt, uppbrändt och i grund förstördt, hvarvid tillika 56 Munkar och 65 af betjeningen förlorade lifvet och endast de blefvo räddade, hvilka då råkade vara frånvarande. — Uppå Tsar *Feodor Ioannovitschs* befallning uppbyggdes Klostret sedan i *Kolska* ostrogen, men nedbrann kort derpå jemte staden, hvar-efter det åter uppfördes år 1619 utanför staden, på andra sidan om *Kola* floden, och benämndes det *Kolska-Petjenska* Klostret. År 1701 blef det af Tsar *Peter I* slaget till Biskopshuset och indrogs ändtli- gen alldeles under *Katharina II*, då det förentes med *Katedral-Kyrkan* i *Kola*. — Hela berättelsen om *Trifon* (utur samma källa, som jag begagnat, intagen uti *Moltjanofs* beskrifning om *Archangelska* Gou-vernem. (описание архангельской губерніи стр. 229 sqq.) finnes ej hos *Karamsin*, som uti sin *Ryska historia* (VII, прим. стр. 89), efter *Rostofska* krōnikan, på följande sätt föredrager *Lapparnes* omvårdelse- historia. — „År 1526 ankommo till Moskva inbyggare ifrån hafskusten (поморцы, — således kanske *Karelare*?) och *Lappar*

ifrån Oceanen, ifrån Kandalaxska viken; mynningen af floden Niva (den utfaller vid samma by i hvita hafvet), ifrån det vilda Lappland (изъ дикой Лопи), bönfölla hos Kejsaren och anhöllo om Antimis och prester till att inviga en Kyrka och upplysa dem genom det heliga dopet; och Kejsaren befallte Erkebiskopen *Makarij* sända ifrån Novgorod ifrån Cathedral-Kyrkan en Prest och Diakon, hvilka äfven afreste, invigde en Kyrka åt Johannis Döparens födelse och döpte många Lappar.” — „År 1532 anlände till stora Nowgorod Lappar ifrån Murmanska hafvet, ifrån floden *Kola*, ifrån floden *Tutoloma* (utan tvifvel ett skriffer i krönikan i stället för *Tuloma*, som vid Kola stad förenar sig med floden af samma namn; — jfr. ofvan pag. 190) och utbådo sig af *Makarij* Antimisser och Prest, och han skickade ifrån Cathedral-Kyrkan en Prest och Diakon och de reste och invigde Mariæ-bebådelse- och den hel. Nicolai-Kyrkan uti Filipfastan och döpte många af Lapparna bakom helga nåset (Svåtoj Noss).” — „Archimandriten *Feodorit*, munk ifrån Solovetska klostret, och den helige *Alexander Svirskis* vän, fullbordade omvändelse verket hos Lapparne, predikade Christus för dem på *Tulomas* stränder, lärde deras språk, uppfann för dem skriftecken (! således

den förnuftigaste af alla deras omvändare, en annan *Stephanus* i Ryssland; men hvart hafva dessa skrifttecken tagit vågen? och har han ej, såsom denna notice tyckes förutsätta, skrifvit något? — Dock i *Permis* kan existerade ju redan genom *Stephani* öfversättningar en slags Literatur, eller åtminstone början dertill och nu är dock allt försvunnet, så när som sjelfva alfabetet och 2 inscriptioner!) och grundlade nära *Kolas* utlopp ett kloster. Efter sin resa till *Konstantinopel* 1560 lefde han i *Vologda*, uti den helige *Dimitrii Prilutskijs* Kloster, men gjorde ofta resor till sitt eget kloster och omkring uti *Lappmarken*, om sommaren på floder och hafvet, om vintern med renar” (l. c. IX, 269 sqq.). — De nu efter *Karansin* framställde noticerna äro för utförliga, utmärka sig genom en för mycket diplomatisk noggrannhet för att kunna dragas i tvifvelsmål. Men *Trifons* biographie? — Kan väl lika så litet dragas i tvifvelsmål. Det ena kan, synes mig, ganska väl bestå jemte det andra. Alla de andeliga expeditionerna till *Lappmarken* hafva haft sina förtjenster. De första två ifrån *Novgorod* bragte den sydliga och såsom det tyckes, den östliga delen af *Ryska Lappland* till grekiska läran. *Feodorit* fortsatte verket omkring sjelfva *Kola* och i *Våster* och *Trifon* ändtligen arbetade ytterst i *Norr*

på sjelfva den Danska gränsen. Att hans rykte i sjelfva landet fördunklat alla de öfrigas (årligen anställas ännu vallfårder d. 3 Febr. nästan ifrån hela *Kolska* kretsen till hans reliquier i *Petjenga*) har väl sin orsak, mindre uti hans ifver att af egen fri vilja predika Evangelium för de aflågsnaste Lappar, än i den omständigheten, att han af alla var den sista, och ändtligen, att om han också sjelf ej undergick martyrdöden, denna dock blef hans klostermunkars lott, kort efter hans egen afgang. Af det nu anförda se vi för öfrigt, att uti sjelfva det nordligaste Ryska Lappland, redan omkring medlet af 16:de århundradet (således ett helt århundrade förr än i *Kemi-Lappmark*), christendomen genom inrättning af kyrkor och kloster var befästad. Uti det ofvannämnda gåfvobrefvet ifrån år 1556, omtalas redan det *Petjenska* klostret, såsom försedt med Igumen och bröder. Förmodligen var det ock detta kloster, som Svenskarne redan året förut 1555 ville förstöra (*Karamsin* VIII, 244). Benämningen *St. Nikolai* Kloster måste vara ett misstag, i stället för *Trefaldighets-Klostret*, ty detta är namnet för det *Petjenska* så väl i *Trifons* biographie, som uti afskriften af det nyssnämnda gåfvo-brefvet, och ett annat kloster fanns mig vetterligen aldrig uti den nejden.

⁹⁷) *Peter I* regerade den tiden tillsammans med sin broder *Joan*.

⁹⁷*) Jfr. Voyage de *Leop. v. Buch*, C. V. p. 215, 216.

⁹⁸) Betecknas på Lappska med det förörter i allmänhet gemensamma namnet *Raasek*, hvaremot de spådare, enklare stånden kallas *poskok*.

⁹⁹) Är samma ord med det Finska *kü-pärä*. Lappska har egentligen intet *ü*, utan uttrycker denna bokstaf antingen genom *i*, eller *ån* oftare genom det dermed (se not. 12) nära beslägtade *a*. Så svarar *ija* mot *üö* natt, af *styra* har man gjort ett lappskt Verbum *stivret*, af *yxa-aksjo*, af *bly-laijo*. Derföre är ock *kalle* — *küllä* nog, *ganjal* — *küünel* lår, *alla* — *ülä* öfver, ofvan, *akt* — *üksi* en, *passe* — *pühä* (jfr. samma not. 12) helig, *tjaktsa* — *süksü* höst m. fl.

¹⁰⁰) Se *Lindahls Lex.* under Art. *Stalo* och *Högstróm* l. c. p. 184.

¹⁰¹) l. c. p. 164 §. 6.

¹⁰²) Oaktadt en och annan obetydlig skiljaktighet i språk äfven dessa båda orter emellan, kan den upptagna formeln passa

för båda och således anses representera den nordliga Ryska lappskan i allmänhet, som har, ju längre uppåt N. och närmare den Finska Lappmarken, desto mer likhet med den der brukliga, och af *Rask* i många afseenden med rätta så kallade Finnslappskan. Hvad föröfrigt den inbördes ordningen af de 3 Ryska lappska formerne i förhållande till de 3 andra beträffar, så torde det förefalla besynnerligt, att i bredd med den sydligaste Finska, finna ett Ryskt lappskt Fadervår ej ifrån söder utan ifrån öster. Emellertid är detta ej utan sin grund. Den Ryska Lappskan närmar sig, såsom jag redan förut (not. 12) anmärkt, på ett högst frapperande sätt till Karelskan, hvaraf den icke allenast uti lexikaliskt, utan äfven till en stor del i grammatikaliskt afseende synes vara så till sågande genomträngd. Detta gäller i synnerhet, ej allenast om de sydligare, nu äfven i anseende till låget Karelarne närmare, munarterna, utan ock om de östligare, hvilka i detta afseende med de förra hafva äfvenså mycken likhet, som de vestliga med de nordliga, och sålunda å ena sidan tjena till att förmedla Lappskans slägtskap med Finskan, och å den andra göra det redan ur blotta lingvistiska grunder till och med mer än sannolikt, att Karelarne en gång i Norr

utsträckt sina boningsplatser långt utöfver den nu ån så kallade Karelska kusten (den vestra af hvita hafvet) igenom hela den Kolska kretsen ånda till norra oceanen. Att saken verkligén så förhållit sig, bestyrkes ån mer af följande. — Vid den sammankomst, som år 1601 ågde rum emellan Ryska och Danska sändebud för att båda riken emellan bestämma gränsen, anförde de förra till bevis för sin kronas rätt till besittningen af Lappland en tradition, som *Svenigorodskij* och *Wassiltjikof* år 1592 (då en dylik congress redan var berammad i *Kola*, men till hvilken sändebuden ej infunno sig efter aftal. *Karams.* X, 199) skulle hafva hört af gamla Lappländare och så lydande: „I *Karela* l. *Kexholm* lefde engång en namnkunnig herrskare (ВЛАДЬМЕЛЬ) vid namn *Valit* eller *Varent*, vasall under *Novgorod*, ovanligt tapper och stark; han besegrade ock *Lappland* eller *Murmanska* landet. Lapparne uppfordrade de *Norriska Niemtserna* till sitt försvar; men *Varent* slog dem, hvarest nu *Varengska* sommarpogosten år, och der han till minnesmärke med egna händer uppförde en öfver en *Sashen* (rysk famn) hög sten, gjorde deromkring ett starkt stackett af 12 våggar (eller murar — ОГРАДУ ВЪ 12 СТЪНЪ) och kallade det *Babilon*. Samma sten kallas ånnu *Valits* sten. En

dylik sten fanns ock i stället för den *Kolska* ostrogen. Ännu känner man i *Murmanska* landet *Valits* vik och *Valits* stad, midtpå en holme eller hög klippa, der den karelska jätten hvilade sig. Slutligen slöto *Niemtserna* med honom fred och aftrådde hela Lappland ånda till *Ivgei* floden. *Valit* med det christna namnet *Vassilij* dog och begrofs uti *Spaska* Kyrkan. Ifrån den tiden hafva Lapparne betalt tribut till *Novgorod*" (l. c. XI, 43, 44). — Att till alla åfven enskilda delar vilja efter bokstafven vindicera den historiska trovärdigheten af denna tradition, torde vara en fruktlös möda, om man ock bättre än jag kände den Danska localens historia i detail. Den så kallade *Varenska* sommarpogosten svarar utan allt tvifvel emot *Nåseby*, som ligger emot inre ändan af *Varanger-fjord* och ännu har en Kyrka. Nära derintill skall ock i sjelfva verket på det så kallade *Mårtensnås* finnas en sten, som å sjelfva orten betraktas såsom en slags antiqvarisk märkvärdighet och åfven skall hafva rundtomkring sig stensättning, bestående af 12 hvarf. Stenen är således den samma; men den torde så mycket mindre haft den bestämmelse, hvilken uti den åberopade traditionen densamma tillägges, som jag icke allenast i nejden utan ock hos sjelfva de Ryska Lapparne öfverallt förgåf-

ves sökt efterspana spår till det föregifna
 namnet *Valit* (*Babylon* att förtiga), och
 jag dessutom hört äfven den sågen att här
 fordom en nåse-konung vid namn *Mårten*
 haft sitt säte, efter hvilken sjelfva *Mårtens-*
näs fått sitt namn, och till hvars minne
 man uppfört det der stenmonumentet. Detta
 kan ock vara så mycket troligare, som en
 sådan sed hos Skandinaver och å af dem
 besökta orter visserligen var ganska allmän,
 men deremot, så vidt man känner alldrig
 bruklig hos Karelarne. Dertill kommer, att
 den Norrska historien verkligen omtalar en
Martin, såsom Konung öfver Finnmarken,
 och som år 1310 lät öfvertala sig, genom
 den af Kon. *Håkan Magnusson* utskickade
Gissur Galle att sjelf följa med till *Dront-*
heim, hvarest han erlade den för flera år,
 i anseende till Karelarnes ströfverier, oupp-
 burna tributen och förnyade sin försåkran
 om undergifvenhet (*Schlötzer* l. c. p. 463).
 — Men förlorar nu ock *Valit* såsom indi-
 vid alla anspråk på de minnen, hvilka ho-
 nom blifvit tillagda, så är dock traditionen
 icke destomindre högst vigtig, i fall man
 betraktar den, såsom den högst troligen
 bör betraktas, som en slags historisk
 myth, uti hvilken den föregifna *Valit*
 (namnet må då, såsom det nästan tyckes,
 hafva verkligen tillhört någon, igenom sina
 personliga egenskaper utmärkt *Karelare*,

eller ock, som väl kunde vara möjligt, rent af vara uppfunnet och för tillfällets intressen accommoderadt uppå orten *Varinge* eller *Varanger*, hvars namn förmodligen har ett helt annat ursprung *) är den *Karelska* stammen personificerad. Allt hvad traditionen berättar om samme *Valit*, är till det väsendtliga ett historiskt factum, att förstås om *Karelarne*, hvilkas bostäder i oafbruten kedja i S. gingo, och ännu gå till det efter dem fordom så kallade *Korela* l. *Kexholm*, och ända till Finska viken. Sedan de efterhand genom Rysarne blifvit tvungne att öfvergifva ej allenast hela södra, utan ock vestra kusten af hvita hafvet (jfr. p. 230, 232), så utträngde de äfven å sin sida de NW och N. om densamma lefvande Lapparne, hvilka dittills erkänt *Norriges* öfvervälde, allt högre. *Karelarne* voro alltför mågtige, att Lapparne ensamme skulle förmått emotstå dem och Finnmarken för långt aflågsen, att *Norrmånnerna* med eftertryck skulle kunnat

*) Efter min tanka förskrifver det sig ifrån de nordiska *Varingar*, hvilka i Constantinopel kallades *Βαράγγος* och i Ryssland (utan nunnation) *Varäger*, helst denna fjörd äfven i Lappska, som likaledes ej tål nunnation, kallas *varjag-vuoda*, alldeles med samma uttal och bokstäfver, som det Ryska **Варягъ**, — till ett nytt bevis på *Varägerne*s skandinaviska ursprung.

skydda dem. *Karelarne* erhöillo derföre lått Öfverhanden, trångde Lapparne ån vidare åt NW, bosatte sig sjelfva uti den sydligaste delen af *Kolksa* kretsen åfvensom åt O uti de inre delarne af den stora halfö, som sträcker sig mot *Kaninska* nåset, och der bildar inloppet till Hvita Hafvet. — Uti den Norrska urkund, som på pergament befinnes ibland Arnå-Magnåanska Manuscriptsamlingen i Köpenhamn, i ålder skall gå utöfver år 1415 och hvaraf de till ofvannämnda Congress år 1602 affårdade Norrska sändebuden fingo en Öfversättning (*Schlötzer* l. c. pagg. 448, 479) heter det uttryckligen, att ”närmare Gandviken (råknadt ifrån Norrska sidan) bodde Half-Karelier eller Half-Finnar (d. å. Half-Lappar), hvilka hade en Finsk (Lappska) moder” (eller — supplerar Arnå-Magnåus, — en Finsk Fader). — Men åfven långre i *Norr* befunno sig *Karelare* i beståndigt fiendtliga förhållanden både till Lappar och Norrmån; ty den fred, som till följe af *Alexander Nevskis* gesandtskap till Konung *Håkan* i Norrige år 1251 (*Schlötzer* l. c. pag. 462. *Karamsin* IV, 69) stiftades emellan de förstnämnde, varade ej länge, och redan på 1270 talet ströfvade och plundrade *Karelare* ånda till *Helgeland*. Dessa ströfverier fortforo åfven uti det följande århundradet långt in på Norriges

område. Om vi redan här af kunne draga den slutsats, att *Karelarne* äfven sjelfve måste utbredt sina bostäder allt högre i den Ryska Lappmarken, så måste detta än så mycket mer blifvit fallet sedan äfven Rysarne å sin sida allt mer grepo omkring sig, och bemågtigade sig den förut af Karelarne inkråktade Norra kusten af Hvita Hafvet samt grundlade sednare sjelfva *Kola*. — Verkligen är ock den traditionen, hvaraf jag för öfrigt hittills under mina vandringar funnit Karelarnes spår ej allenast till det fordna *Biarmaland* (här omkring *Dvina*) utan ock än längre ända till *Mesen*, till gränssorne af det fordna *Jotunheim* *) beledsagas, gångse äfven i de nordligaste Ryska Lappmarker, att nemligen der fordom lefvat ett folk, som de kalla *Tjud* och såsom de omiskånneliga Finska ortsnamn, hvilka än befinna sig ibland de Lappska, allt till nejden omkring *Kola*, äfvensom de många Finska ord, hvilka hos sjelfva Rysarne i den nämnda staden förekomma såsom provincialismer, jemte den redan af oss åberopade större frändskapen af den Ryska Lappska

*) Som i förbigående sagdt just genom dessa spår erhåller jemväl en högre historisk betydelse, och räddas ifrån det vanrykte, hvaruti det hittills hos mängden befunnit sig, att vara ett blott i de Isländska sagoskrifvarnes phantasie existerande fabelland.

med Finskan bevisa, att de nämnde Tjunderne varit inga andra, än *Karelare*, så visar oss åter samma allmänna den Ryska Lappsans tycke af Finskan (hvilket vi framdeles torde få tillfälle att än klarare framställa, än i de ofvan meddelta profven af Fader vår) vid sjelfva norra kusten af ishafvet, äfven som de likaledes der lefvande Ryska Lappars, ifrån deras Ófriga stamförvandter i väster alldeles afvikande, och om den starkaste blandning vittnande physiognomie och kroppsbildning, hvart de längst åt N. framträngda, men äfven der sist af Ryssarne utträngda *Karelare* slutligen tagit vägen, utom de, hvilka kanske ock kunna hafva dragit sig tillbaka åt SV., och derigenom må hända bidragit att ock med Finska invånare befolka de Óstligare delarne af *Kemi-Lappmark*.

PHILOLOGISKA
ANMÄRKNINGAR

vid de pag. 253 och följ.

såsom prof på olika Lappska dialecter, meddelade Öfversättningarne af Fader Vår.

Áátje eller förkortadt *áátj* fader. Blott i *Utsjoki* har ån hos en del (ty andra och kanske de flesta såga ålven der *áátje*) det ursprungliga *a* bibehållit sig (*áatje*), i likhet med så väl Finnlappskan (*atzhje*) och Svenska Lappskan (*attje*). För öfrigt är detta ord efter båda språkens inbördes förhållande alldeles detsamma, som det Finska *isá* (se nott. 12 och 13) och Estn. *issa* eller *issá* med fördubbladt *s*, såsom ock den egentliga Lappskan i midten har en fördubbling.

Miin, genit. plur. af *mon* jag, plur. *mii*. I de stympade Ryska Lappska munarterna har *n* ifrån slutet redan bortfallit,

åfvensom vid de andra personal-pronamina *tii* eder, *sii* deras. Så bortkastas ock å somliga orter i Svenska Lappland *n*, såsom *mija* ifrån *mijan*, som eljest kommer Finskan närmast, jemte Tverska Karelskans (ock några orters i öfre Ryska Karelen) *mián* l. *miján*. Analogier har man ock i Finska dialecterna *peää* och *piää*. — Endast Semi-ostr. dial. skiljer sig här alldeles ifrån alla andra (*miena*).

Kutte nyttjas i Finnlappskan helst såsom pron. rel. *Kote* är deraf blott en liten variation (jfr. not. 13). *Ki* Lapp. och Estn. *ká* har i genit. alldeles regelbundet *kán*. Finskans eller egentl. Karelskans *ken* har redan i nomin. ett *n* och måste således i genit. lägga ett *n* till med det bindande *e* (*ken-en*). — *Ku* är det stympade Finska *kuin* (af hvars förkortning *kun*, *ku* uppstått), och nyttjas i Lappskan lika så oegentligt som i Finskan *siná kuin olet* i stället för *siná joka olet*.

Lák. Hufvudafvikelsen háraf, Enara dial. *láh*, hvarmed ock Semi-ostr. *lieh* öfverensstämmer, ehuru den mellanvarande *Notos*. dial. ock har *k*. — Ett characteristicon i Enara munarten är eljest bruket af *h* i stället för *k*. Vi hafve redan förut tillfälligtvis derå anfört åtskilliga exempel (p. 244). Så säger ock Enara boen: *huóheted*

ja ruhhdallat Ibmel (sucka och bedja Gud). Igenom detta *h* bildar Enara dialecten tillika öfvergången ifrån Svenska Lappska till den Norrska, som så väl i verber som till betecknandet af pluralen nyttjar *k*, der den förra har *h*. — Hvad Finskan beträffar, så är förvandtskapen emellan båda språken här lika så analogiskt riktig, som vid alla de föregående. — Hufvudsaken består deruti, att hela första stafvelsen, som utgöres af vokalen *o*, i de Lappska munarterna bortfallit, såsom den håller på att göra det i de Rysk-Karelska, uti sammansättningen med *ei*, så att man hör blott *ei le* eller *evle*, hvaruti *i* och *o* liksom sammansmält till *v*. Förvandlingen af *k* eller *h* till *t* både vid verba och vid bildningen af plur. i nomina bör så mycket mindre förefalla främmande, som Finskan uti sina egna dialecter likaledes omväxlar med samma bokstäfver (jfr. Beckers Finska Grammatica p. 12).

Täivest, den Finnlappska Locativus med den i Kemi Lappmark mycket vanliga förvandlingen af *a* till *â*; sjelfva ordet är lånt ifrån Finskan. Det åkta Lappska ordet för himmel är *alme* (= *ilma*, se not. 12); deraf Locat. sing. *alмест* och plur. *almiin*. Men i Finskan är *ju-est* nota Ablativi och ej Locativi, invån-

der man. Riktigt; i Finnlappskan (och såsom vi se uti alla både i Kemi Lappmark och den Ryska öfliga dialecter) deremot hafva båda casus blott en ändelse *-est*. Denna omständighet är visserligen högst besynnerlig och så mycket besynnerligare, som den Svenska Lappska noga åtskiljer Ablat. ifrån Locat. för hvilken sistnämnda casus ändelsen der är *-sne* eller förkortadt *-sn*. Skulle den andra hufvudclassen af Lappska språken uti en så våsendtlig sak redan ifrån början vidlådadt en brist? — Det låter svårli- gen tänka sig. Utan tvifvel hafva bågge casus åfven till formen varit för handen, men sedan hopsmålt till en, så orimligt det ån synes, att på samma sätt beteckna två motsatta begrepp, *motus in locum* och *motus de loco*. Man har så mycket mer anledning, att förklara saken igenom någon sådan förändring, som åfven den Finska *Locativus -ssa* ej torde vara den ursprungliga, utan hafva uppkommit för be- qvåmhet i uttalet ifrån den Svensk-Lappska *-sne*, som numera, så mycket jag kan erinra mig, blott uti ett enda ord bibehållit sig, jemte den vanliga (*lâsnâ, lâssâ*).

Passe = pühâ (se not. 99).

Uti *lâos* (vare, 3 sing. praes. imper.) är *-os* formändelsen och i anseende till slägt-

skapen emellan *s* och *h* (se not. 12) svarande emot Finskans *-oh* eller råttare *koh* (*olkoh*, *menkóh* af *olekoh*, *menekóh*, såsom *haista-koh*, &c.) — Äfven är så vål uti Svenska som Finlappskan *-kos* (eller *kus*) den egentliga imperativ-ändelsen och man säger ej *lá-os* utan *lá-kos* eller *lákus*. Likaledes är *passtuvvujus* imper. af passivum (*sanctificetur*). — Deremot är *ládsj* och *leidsj* 3 sing. praes. conjunct. (Flp. *ládsja* Lp. *litja*) samt svarande emot Finskans *lienee* (se not. 12). Blott *a* utmärker sig här genom en nunnation *lándsja* (*liennee*).

Tu genet. af *ton*, som i Lappskan bättre svarar mot sin plur. *tii*, än i Finskan *siná* mot *tee*. Såsom vi ofvan sågo vid genit. plur., är äfven här *n* i slutet bortfallet. Det Semiostr. *tono* har likaledes ett *n* bort i slutet; men står eljest närmare det Finska *sinun*, än *tu*, som man kan jemföra med det abbrevierade *sun* (för *sinun*).

Namma = *nimi* (Estnisk. *nimmi*) enligt not. 12. Uti *nammot* är *t* suffix af *ton*, såsom i Finskan *s* uti *nimes* af *siná*.

Particlarne *da* i Rysklp. äro en imitation af Ryskan, för att uttrycka conjunctivus (*да приидешь*, *да будешь*, &c.)

Poatt 3 sing. praes. indic., *poadasj* 3 sing. praes. conj., *pootos* l. *poottus* 3 sing. praes. imper. a verbo *poatted*, *poottet* komma, det första Lappska ord i Fader vår, som ej i Finskan har något motsvarande. Man kunde kanske jemföra det med det Ryska *поиши*?

Alda nära är det andra Lappska ordet, som saknar ett motsvarande i Finskan. — Uti En. är begreppet gifvit med det håraf deriverade verbet (*aldanevos*).

Valdegodde = *valtakunta*, med tillkommen nunnation (jfr. not. 69). — *Tsaarstvie* och *tsaarstvo* äro lånta ifrån Ryskan.

Sjaddus är 3 sing. praes. imper. af *sjaddat*, samma ord med det Finska *süntiä* födas d. å. blifva (till). *Sj* svarar nemligen ock mot *s* (så *assje* = *asia*), *a* mot *ü* (not. 99) och *dd* blir (såsom i ordet *valdegodde*) i Finskan *nt*.

Nou, *nu*, *nut*, *nutte* = *niin*, *noin* (Kar. ock *nuin*) så. — *J* uti de Rysk-Lappska dialecterne är ifrån Ryskan. — *Maht* och *koht* som, såsom, bildade af pronomina med tillfogadt adverbialt *-t*, äfvensom i *nut*.

Ådnamest på jorden af *ådnam*. Åfven detta har intet motsvarande i Finskan; men det är sjelft ett mera mythiskt ord; ty *ådnam* (af *ådne*) betyder egentligen min moder. *Jemne* i Semiostr. dialecten är i grunden samma ord som *ådne*. *Aln* praep. på är egentligen Locat. af *Al-* (Finskans *ülá-*) — De vestliga RLP. diall. hafva likare med Finskan *maad* (jord). — Ifrån det Lappska *adde* bildar Semiostr. *ant*, igenom den i denna munart caracteristiska Finska nunnationens tillkomst, Öfvergången till Finskans ån lättare uttal *anna* (*ann*). I de vestliga och nordliga Rysklappska dialecterne har *adde* blifvit *uude*.

Miji är ock svenska Lappskskans dat. plur., hvaraf *mije* a) är en variant, Deremot är c) *midjidi* lika med Finn-lappskan, hvartill ock b) *mijid* närmar sig.

Udne adv. i dag. — *Tan-peivas* (ctr. *påvas*) betyder vål egentligen in hunc diem (*táh påiváh*) i likhet med dativi åndelse uti några Svenska Lappmarker på -s, som efter hvad vi sett (not. 12), svarar mot *h* i Finskan och således Lappskskans dativus mot Finskans Pēnetr., eller såsom Becker ej utan skål kallar den dativ. interior. Såsom Lappskan i allmänhet

saknar casus exteriores (jfr. p. 181), så har den ock ingen casus, svarande mot vår vanligen så kallade dat. på *-lle*. I den nordliga Ryska Lappska har *táb páiv* el. *tab páiv* smält ihop till ett ord *tabbe* såsom *hodie* (af hoc die), hvaraf Franskans *hui*, redan så stympadt, att man åter framföre tillagt *aujourd'*, så att det nu varande *aujourd'hui* bildar en onödigg pleonasmus; egenteligen på denna dagens dag.

Uti B) *juóhe* är efter *Enara*-viset *k* uti *juóke* (Lp. *juoke*, Finsk. *joka*) förvandladt till *h*. — *Páivatj* är till följe af not. 12 det Finska *páiván-en*. C) *páivaasaj* är en längre form = *páiváhin-en*.

Alla de Rysklappska munarterna hafva, likare Finskan, antingen *leib* eller *leip*. *Laibamek* i C) är med suffix, hvars like man ock i Finland stundom hör. — *Pytt* (hvaruti y ljuder ungefär såsom det Ryska **Ы**) är det Finska *pitää* (förkortadt) i betydelsen af behöfvas, böra. *Ku mije pytt*, som oss höfves. — *Porremasjen* i c) betyder till åtande. De Lappska munarterna åtskilja ej Nuncupativus och Factivus, utan äfven den sednare uttryckes genom samma ändelse *-n* (Finskans *-na*). Så säger man t. ex. *son lá*

Paappan, han är prest (*pappina*); men ock son *sjaddai paappan*, han blef prest (*papiksi*).

Emellertid finnas i Lappska åfven i vissa ord spår till *Fact*. Till sådana hör t. ex. *addagas* eller såsom C) har med nunnation och fullständigare, *andagassi*, som uppenbarligen är det samma med *anteheksi*, hvaraf det vanligare *anteeksi* är sammandraget. Så ock: *lonas valdet*, taga till låns; *saamas saardnot*, säga eller tala på Lappska. *K* har här försvunnit på samma sätt, som i de Finska *kauvas* af *kauvaksi*, *alas* af *alaksi* (Ryske Karelaren säger ännu *alahaksji*. Så har ock i Estn. den Dorptska dialect. *andiss* i st. för *andeks* i den Revalska).

Kuode, *kuóde* l. *kuude* fins åfven i den Svenska Lappska och betyder lemna, här nyttjadt, emedan den Ryska formeln har *оспави*.

Så är ock *velga* sing. och *vielgiit* l. *vielkiit* plur. en öfversättning af *долги*. C) *velkidâmek* är samma ord med suffix. — *Suddoit* deremot är accus. plur. af *suddo*, som Lappen på sitt vis bildat af synd (*siinti*) med *u* för *ü* och dubbelt *dd* för *nt*.

Miieg (efter Enara-Lappska *müeh*) är en sammandragning af C) och det Finnlappska *miigen*, som står det Finska *mee-kin* ån närmare. a) har för detta enclit. en variant *gas* (*miigas*).

Addep är i plur. hvares caracterist. i Lappska. är *-p*, i Finskan det beslågade *-m*. Såsom vanligt är nemligen den sista vocalen i Lp. redan bortfallen.

Mienaj är en annan kanske riktigare, äldre form af genit. plur. i a) uti likhet med substantivernas ändelser.

Velvalidáme är ett förlappskaadt Finskt ord. Riktigare är *velkolatjitáme* af *velkolats* (*velkain*). *Vielklait* är ån mer stympadt igenom ett i midten bortkastadt *a* emellan *k* och *l*. *Velkoladsjaidassamek* i C) är den längre Finnlappska formen.

Ale = *álá*. De flesta säga redan *ále*.

Uti *sáate* har inflytelsen ifrån Finskan fört för långt, i det man till och med i ett lånt Finskt ord förvandlat *a* till *á*, såsom förut *táivest*. — *Tolvo* är det rätta Lappska ordet af *tolvot*, beslågadt med det Finska *taluttaa*. *Luojte* af *luojtet* i Finskan *luoda*. — *Luosjt* i b) deremot

kommer af *luostet*, som är beslågtadt med det Finska *laskea* (*lasta*) emedan *uo* i Lappskan ofta nyttjas, der Finskan har *a*. Så *tjuorve* = *sarvi* horn, *tjuote* = *sata* 100, *buoblam* l. *puolam* = *palan* jag brinner, m. m. — *Viga* ctr. *vig'* af *vi-gad* = *viedå?* eller kommer ordet af *viik*, *viek* = *våki* och *vigad* således liksom föra med våld (*våkisen*).

Kjáusaussi, *kiusadussi* Lappskans dativeus, som, enligt hvad jag redan förut anfört, svarar mot vår penetr. eller dativeus interior. — *Kjåátjalus* är Finskans *koettelus*. — *Kjåtjlumma* är ock samma casus med bortfallen aspiration af *kjåtjlum*, *koettelem-inen*, eller, enligt Lappskan, *koettelema*, hvaraf det under infinit. i grammatikorna förda *koettelema*. Att dömma efter Lappskan äro dessa och dylika casus härstammande ifrån de egentliga, ursprungliga verbalia, af hvilka åfven Becker uti sin (i allmänhet förträffliga och på ett sorgfälligt studium af språkets egentliga, innersta väsen grundade) grammatik under infinitivus uppställt en egen afdelning, under namn af *Participialis*, och derigenom i likhet med alla äldre Grammatici försvårat öfversigten af den Finska conjugations läran. Redan den första af dessa *participialia*

(*polttavan*) är lika så litet någon ny, till fullständigheten af ett schema hörande form, som *cremantem* (t. ex. i talesättet *video eum cremantem*) skulle kunna vara det i latinet. — Dock att utveckla detta, skulle fordra en vidlyftighet, som här ej vore på sitt ställe. Går det i not. 2 yttrade hoppet i fullbordan, så får jag framdeles dertill bättre tillfälle.

Partiklarne *no*, *a* i Rlp. äro lånta ifrån Ryskan.

Tjouta, befria, fins ock i Svenska Lappskan.

Mienait är en annan, efter substantivernes analogie, riktigare form af accus. plur., hvaraf den andra *miena* torde vara en sammandragning.

Eriti partic. bort, egentl. dativ. plur. af ett obrukligt nomen *eri*. Härmed är det Olonetska *áreh* beslågtadt i talesätten *láhte áreh!* och *nouse áreh!* (åt en sovande). Då äfven här såsom i Lp. (jfr. not. 12) *s* och *h* omväxla, så säger man ock *áres* t. ex. *mene áres!* gå bort! l. gå din väg!

Samma frändskap emellan *s* och *h* har ock i Rlp. förändrat *pahast* till *paasast*,

Paanast är en annan variant, som har sin grund uti förväxlingen af *s*, *sj* och *tj* med *n* (jfr. not. 12 och 15). — *Panpelest* i a) af *Poanpel* l. *Pompel*, djefvulen, den onde. Kanske är detta ord en sammandragning af *paana* och *pele*, således egentl. *paha puoli*; ty *pele* i Lp. betyder hålft, sida såsom det Finska *puoli*. I sådant fall skulle ordet gifva anledning att antaga en ursprunglig idé om tvänne hvarandra motsatta principer, stråfvande att rycka till sig herraväldet öfver naturen.

Tälle är det finniserade *talle*, här nyttjadt i samma bemärkelse, som *sillá*, hvarmed det ock utan tvång kunde jemföras, om man ej hade det närmare *tállá*. Detta vore således dock åtminstone ett spår till en locat. ext. åfven i Lappska. Deruti nyttjas det emellertid icke annorstädes uti den bemärkelsen som här, utan betyder det merändels då — när, och i sammansättningar såsom *talle gu* l. *talle ku* (*silloin kuin*).

Mer nyttjas i conjunctif betydelse *tast ku*; hvaraf vi se att det Lappska *tat* uti sina casus förenar bemärkelsen af både *támá* och *se*; ty efter formen är *tast* = *tástá*, men efter betydelsen skulle man

jemföra det snarare med *siitá* (kuin d. å. = *sillá*). — *Goika* (a) finnes och i Finnlappskan *goigu* till, och *tan goika* betyder således: i anseende dertill.

Sjto är det Ryska *что*, något lindrigare uttaladt.

Vuójme är det Finska *voima* lappiseradt. Men äfven det åkta Lappska *fabmo* är beslågtadt med *voima*, emedan, utom det i alla språk förekommande ombytet af *f* mot *v*, äfven *o* och *a* beständigt finnas växla med hvarandra, t. ex. *muttom* — *muutama*; *golba* (hos Sandb. *galb*) — *kilpi*; *jotket* — *jatkaa*; *tompe* — *tamma*. — Deremot vågar jag ej med *fabmo* jemföra det Semioströfska *saam*, så nära ån orden synes komma till hvarandra (ty att Lappen framför *m* kastar ett *b* år nog vanligt, t. ex. *duobmar*, *domare*, *tuomari*). Jag kan nemligen ej erinra mig hafva sett dessa båda bokstäfver *f* och *s* förväxlas med hvarandra i något ord, och derföre är jag icke heller här berättigad att utan regel företaga någon jemförelse. Men detta ord är kanske i annat afseende för oss märkvärdigt. Skulle det ej kunna hafva sammanhang med Lapparnes eget nationella namn *Saame*, hvaraf betydelsen således blefve ungefär de mäktiga, de starka?

Kudne (l. *gudne*) är det Finska *kunnia*. Såsom Lappen ofta brukar kasta *b* framför *m*, så ålskar han ock gerna *d* framför *n*, hvarpå man har flere exempel. Så *sadne* = *sana* ord, *pardne* son af *barn*, *brudne* af *brunn*, *sardnot* tala (*saarnata*), *pådnak* hund (i Finskan *dimin. penikka*, som emellertid till och med en Finne skulle kunna nyttja om Lapparnes hundar, hvilka mot vanliga äro lefvande diminutiver).

Slaavj äfven som *tsist* äro lånta ifrån Ryskan.

Agalatjit adv. af adj. *agalatj* eller *agalasj* = *ajallinen*, ehuru ej detta nyttjas i den betydelse som det Lappska ordet har, och hvaremot *ijäinen* svarar. — *Aijid* är dativ. plur. (ВО ВЪКИ) af *aige* l. *aike*, som här uti Rlp. i sjelfva sin declination har mycken likhet med Finskan, äfven i det att *k* bortfaller och *abl.* får *aijest*. Dock har den Semiostr. dial. ock *aikkest*. — *Aika* l. *aiga* är dativus (interior) med utfallen aspiration, i stället för hvilken Lp. och Finlappska hafva ett *i*, *aigai*, eller ock det Finskans *h* närmare *s*. Hit hörer ock varianten *agaas* i Semioströfska dialecten.

